

68.261.4 gr. 722
7-96

A. Jo'rayev, M. Usmanova

JISMONIY SHAXSLARNI SOLIQQA TORTISH

65.269.4 ya 2dd
7-96

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O'RTA MAXSUS TA'LIM
VAZIRLIGI**

A.JO'RAYEV, M.USMANOVA

JISMONIY SHAXSLARNI SOLIQQA TORTISH

O'quv qo'llanma

Bilim sohasi: 200 000 – "Ijtimoiy soha, iqtisod va xuquq"

Ta'lim sohasi: 230 000 – "Iqtisod"

Ta'lim yo'nalishi: 5230800 – "Soliqlar va soliqqa tortish"

**«Sano-standart» nashriyoti
Toshkent – 2015**

UO‘K:336.22(075)
KBK:65.261.4ya722
J96

“Jismoniy shaxslarni soliqlarga tortish” fanidan o‘quv qo‘llanma /
o‘quv qo‘llanma: i.f.d., prof. A.Jo‘rayev, i.f.n., dots.v.b. M.Usmanova.
–T.: «Sano-standart» nashriyoti, 2015-yil. – 216 bet.

Mazkur o‘quv qo‘llanmada “Jismoniy shaxslarni soliqlarga tortish” fanining predmeti, maqsadi va vazifalari, jismoniy shaxslardan undiriladigan soliqlar va unga tenglashtirilgan to‘lovlar tarkibi, jismoniy shaxslar to‘laydigan har bir soliq turini hisoblash, hisob-kitoblarini taqdim etish va to‘lash tartibi, davlat soliq xizmati organlarining vakolatlari va vazifalari kabi masalalar keng yoritib berilgan.

O‘quv qo‘llanma 5230800 – “Soliqlar va soliqlarga tortish” bakalavriat ta‘lim yo‘nalishi talabalari uchun mo‘ljallangan.

Taqrizchilar:

B.Toshmurodova
iqtisod fanlari doktori, professor

M.Komilov
iqtisod fanlari nomzodi, Soliq akademiyasi
“Soliqlar va soliqlarga tortish” kafedrasi mudiri

UO‘K:336.22(075)
KBK:65.261.4ya722

ISBN 978-9943-348-86-0

© A.Jo‘rayev, M.Usmanova, 2015
© «Sano-standart» nashriyoti, 2015

KIRISH

Mustaqil taraqqiyot yo'lini tanlab, demokratik davlat qurish yo'lidan borayotgan respublikamizning bozor munosabatlariga o'tishi sharoitida ijtimoiy hayotimizning barcha sohalarida bo'lgani kabi soliq tizimida ham chuqur o'zgarishlarni amalga oshirish hozirgi kunning asosiy talabidir. Zero, O'zbekiston Respublikasida iqtisodiyotning erkinlashuvi va islohotlarning chuqurlashuvi jarayoni budjet-soliq tizimini ham muntazam takomillashtirib borishni taqozo qiladi. Soliq siyosati soliq tizimi islohotlarining muhim yo'nalishi sifatida iqtisodiyotni tartibga solish hamda uning barqarorligini ta'minlash jarayonida har qachongidan ham muhimroq bo'lib bormoqda.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti I.Karimov ushbu masala xususida alohida to'xtalib o'tgan edilar: „..Aholi daromadlari tarkibida tadbirkorlik faoliyatidan olinayotgan daromadlar ulushi tobora ortib bormoqda. Mustaqillik yillarida bu boradagi ko'rsatkich 10,6 foizdan 52 foizga o'sdi. Bu Mustaqil Davlatlar Hamdo'stligi mamlakatlaridagi eng yuqori ko'rsatkichlardan biridir.

Bu haqda so'z yuritganda, sobiq ittifoq hududidagi boshqa mamlakatlardan farqli ravishda, O'zbekistonda daromadlar darajasi bo'yicha aholining keskin tabaqalanish holati mavjud emasligini alohida ta'kidlash lozim. Eng ko'p va eng kam daromad oladigan aholi o'rtasidagi farq 2000 yildagi 53,3 barobardan bugungi kunda 7,8 barobarga tushdi. Bu o'rinda jamiyatda ijtimoiy barqarorlikning mezoni hisoblangan bu ko'rsatkich xalqaro me'yorlarga ko'ra, 10 barobar qilib belgilanganini aytib o'tish lozim¹.

Ma'lumki, jismoniy shaxslar to'laydigan soliqlar budjet daromadlari tizimida katta ulush egallamaydi, ammo, soliq tizimida munosib ahamiyatga egadir. Jismoniy shaxslar to'laydigan soliqlarni nazariy jihatdan tadqiq etish va ushbu soliqlarni budjet-soliq tizimidagi rolini oshirishga xizmat qilsa, ikkinchi tomondan aholining soliqlar xususidagi fikrlarini ijobiy tarzda bo'lishini ta'minlaydi. Shundan kelib chiqib aytish mumkinki, jismoniy shaxslardan undiriladigan soliqlar va ulardan beriladigan imtiyozlarni talaba-o'quvchilarga to'laroq

¹ Karimov I.A. 2015 yilda iqtisodiyotimizda tub tarkibiy o'zgarishlarni amalga oshirish, modernizatsiya va diversifikatsiya jarayonlarini izchil davom ettirish hisobidan xususiy mulk va xususiy tadbirkorlikka keng yo'l ochib berish – ustuvor vazifamizdir. “Xalq so'zi” gazetasi 19 yanvar 2015 yil.

yetkazish, ushbu yoʻnalish boʻyicha istiqbolli dasturlarni ishlab chiqish, oliy oʻquv yurtlari taʼlim yoʻnalishlari uchun darsliklar va oʻquv qoʻllanmalar tayyorlash, ilgʻor pedagogik texnologiyalarni taʼlim tizimida tadbiq etishni amalga oshirish hukumatimiz diqqat-eʼtiborida boʻlgan asosiy vazifalardan hisoblanadi. Shu boisdan ham ushbu oʻquv qoʻllanma jismoniy shaxslar toʻlaydigan soliqlarni oʻrganishga bagʻishlangan boʻlib, u oliy taʼlim muassasalari 5230800 - “Soliqlar va soliqqa tortish” bakalavriat yoʻnalishlarida tahsil olayotgan talabalar uchun moʻljallangan.

Oʻquv qoʻllanma Oʻzbekiston Respublikasining “Davlat soliq xizmati toʻgʻrisida”gi qonuni, Soliq kodeksi, Oʻzbekiston Respublikasi Prezidenti va Vazirlar Mahkamasining tegishli qarorlari hamda boshqa soliq qonunchiligiga oid meʼyoriy hujjatlar asosida tayyorlandi.

Ushbu oʻquv qoʻllanmada jismoniy shaxslar toʻlaydigan soliqlar 8 ta mavzuga boʻlib oʻrganilgan boʻlib, har bir mavzu qoʻyilgan savollar orqali batafsil yoritib berilgan.

Birinchi mavzuda “Jismoniy shaxslarni soliqqa tortish” fani soliq nazariyasi fanining tarkibiy qismi sifatida tutgan oʻrni hamda uning maxsus, yaʼni chuqurlashtirilgan va kengaytirilgan asosda oʻrganiladigan boʻlimi ekanligi, tartibga solinadigan iqtisodiyot sharoitida jismoniy shaxslarni soliqqa tortish fanining tutgan oʻrni batafsil yoritib berilgan.

Oʻquv qoʻllanmaning ikkinchi mavzusida jismoniy shaxslar tomonidan toʻlanadigan umumdavlat va mahalliy soliqlar hamda boshqa majburiy toʻlovlar, soliqlarning guruhlariga ajratilishi, jismoniy shaxslarning bevosita va bilvosita soliqlarining tarkibi va ularning budget daromadlaridagi ahamiyati yoritilgan.

Oʻquv qoʻllanmaning uchinchi mavzusida jismoniy shaxslar daromadlarining tarkibi, jismoniy shaxslarning mehnat haqi va unga tenglashtirilgan shaklda oladigan daromadlari, moddiy naf tarzidagi daromadlar, mulkiy daromadlar – fuqarolarga mulk huquqida tegishli boʻlgan mol-mulkdan foydalanish natijasida olingan daromadlar ekanligi, mulkiy daromadlarning tarkibiy tuzilishi oʻrganib chiqilgan.

Oʻquv qoʻllanmaning toʻrtinchi mavzusida tadbirkorlik tushunchasi, tadbirkorlik faoliyatining mulkiy asosi, tadbirkorlik va uning turlari, tadbirkorlik faoliyatining subyektlari, yakka tartibdagi tadbirkorlik, jismoniy shaxslarning yuridik shaxs tashkil etmagan holdagi birgalikdagi tadbirkorlik faoliyati, tadbirkorlik faoliyati subyektlarining

huquqlari va majburiyatlari, tadbirkorlik faoliyati subyektlarini davlat ro'yxatidan o'tkazish tartibi va xususiyatlari, tadbirkorlik faoliyati subyektlarini davlat ro'yxatidan o'tkazishda talab qilinadigan hujjatlar, yakka tartibdagi tadbirkorlarni davlat ro'yxatidan o'tkazishga belgilangan muddatlar va uni rad etish tartibi yoritilgan.

Yillik daromad haqidagi deklaratsiyani taqdim etuvchi jismoniy shaxslar toifasi, deklaratsiya taqdim etuvchi chet el fuqarolari, yillik umumiy daromad tarkibiga kiritiluvchi daromadlar, soliqqa tortiluvchi daromaddan chegirmalar va jismoniy shaxslar daromadlariga solinadigan soliq imtiyozlari o'quv qo'llanmaning beshinchi mavzusida keltirilgan bo'lib, unda jismoniy shaxslar daromadlarini deklaratsiya usulida soliqqa tortishning mohiyati va zarurligi o'rganib chiqilgan.

O'quv qo'llanmaning oltinchi mavzusida jismoniy shaxslar mol-mulking tarkibi, mol-mulk solig'i bo'yicha imtiyozga ega bo'lgan jismoniy shaxslar, mol-mulk solig'ining to'lov xabarnomalariga asosan to'lash muddatlari, yer solig'i to'lovchi jismoniy shaxslar, yer solig'ining obyektleri, jismoniy shaxslarning egaligidagi yerlar va soliq solinadigan obyektlar tarkibi, yer solig'i bo'yicha imtiyozga ega jismoniy shaxslar o'rganilgan.

Yettinchi mavzu xorijiy mamalakatlarda jismoniy shaxslardan undiriladigan soliqlar: daromad solig'i, yer va mulk soliqlari, mulkiy daromadlarini soliqqa tortish, soliqlardan beriladigan imtiyozlar, daromadlarni deklaratsiyalash tartibi, jismoniy shaxslarni soliqqa tortish mexanizmi kabi masalalari yoritib berilgan.

Jismoniy shaxslarni soliqqa tortishni ma'muriyash, jismoniy shaxslar tomonidan soliq majburiyatlarini bajarilishi nazoratini tashkil etish, uchastka soliq inspektori tushunchasi hamda uning ishini tashkil qilishning huquqiy va me'yoriy asoslari, uchastka soliq inspektorining asosiy vazifalari o'quv qo'llanmaning sakkizinchi mavzusida o'rganilgan.

O'quv qo'llanma yakunida "Jismoniy shaxslarni soliqqa tortish" fani mavzularini qamrab olgan test savollari, atamalar sharhi hamda foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati keltirilgan. Ushbu test savollari o'quvchilarni o'zlarining ustida yanada ko'proq ishlashlariga, fanni chuqurroq o'rganishga yordam beradi, degan umiddamiz.

Ushbu o'quv qo'llanma kamchiliklardan xoli emas. Ular keyingi nashrlarda albatta e'tiborga olinadi.

1. "JISMONIY SHAXSLARNI SOLIQQA TORTISH" FANINING PREDMETI VA UNI O'RGANISH USULLARI

"Jismoniy shaxslarni soliqqa tortish" fanini o'qitishning zarurligi, uning boshqa fanlar bilan o'zaro bog'liqligi. "Jismoniy shaxslarni soliqqa tortish" fanining boshqa fanlar singari o'ziga xos predmet va vazifalari mavjud. Bu fanni o'qitishning zarurligi bozor iqtisodiyoti munosabatlari ichida soliq munosabatlarining ahamiyati o'sib borayotganligidan kelib chiqadi.

"Jismoniy shaxslarni soliqqa tortish" fani soliq voqe'liklarini (harakatlarini) chuqur o'rganish asosida zaruriy xulosalar chiqarib, ularni amaliyotga tadbiiq etish yo'llarini o'rgatadi.

"Jismoniy shaxslarni soliqqa tortish" fani soliq amaliyotidagi eng to'g'ri, eng mukammal va eng progressiv voqe'liklarni o'rganib, amaliyot uchun xuddi bir dasturiy amalday yoritib boradi. Nazariya voqeliklarni amaliyotdan oladi va yana amaliyotga eng to'g'ri, ma'qul va ilg'or tajribalar olinib amaliyotga yo'l ko'rsatish uchun o'rgatiladi.

Demak, nazariya amaliyot uchun kerak va amaliyot uchun yo'l boshlovchi vazifasini bajaradi. Nazariyani chuqur bilgan amaliyotchi har qanday o'zgarishlarda ham ishlab keta oladi va yo'ldan adashmaydi.

"Jismoniy shaxslarni soliqqa tortish" fanini o'qitishning zarurligi amaliyotda yo'ldan adashmaslik, soliqlar bo'yicha keraksiz o'zgartishlarga yo'l qo'ymaslik, amaliyotda katta muvaffaqiyatlarga erishish uchun ham zarurdir.

"Jismoniy shaxslarni soliqqa tortish" fani soliq nazariyasi fani bilan chambarchas bog'liqdir, uning maxsus bo'limi, ya'ni chuqurlashtirilgan va kengaytirilgan bo'limidir. Chunki ushbu fan soliq nazariyasi qonuniyatlaridan chetga chiqib keta olmaydi, ularga asoslanadi va rivojlantiriladi.

Soliq munosabatlari moliya munosabatlarining tarkibiy qismi bo'lganligi bois, "Jismoniy shaxslarni soliqqa tortish" fani ham moliya fani bilan chambarchas bog'liq. "Jismoniy shaxslarni soliqqa tortish" fanining o'ziga xos xususiyatlari soliq to'lovchilar bilan davlat o'rtasidagi majburiy xarakterga ega bo'lgan pul munosabatlarini o'rgatadi.

"Jismoniy shaxslarni soliqqa tortish" fani davlat budjeti fani bilan ham o'zaro bog'liqdir. Chunki soliqlar oxir oqibatda budjet

daromadlarini shakllantiradi. Soliqlar (daromadlar) bo'lmasa budjet munosabatlarining o'zi bo'lmaydi. Bu fan moliyaviy hisob, soliq qonunchiligi asoslari, soliqlarni prognoz qilish fanlari bilan ham chambarchas bog'liqdir.

“Jismoniy shaxslarni soliqqa tortish” fanining predmeti, vazifasi va o'rganish usullari. Har qanday fan o'zining predmetiga, ya'ni izlanish obyektiga ega bo'ladi. Masalan, texnologiya fanining predmeti kimyoviy moddalarning tarkibini o'rganish hisoblansa, mashinasozlik fani uchun mashinalar mexanizmini xarakteristikasi hisoblanadi. “Jismoniy shaxslarni soliqqa tortish” fanining predmeti davlat bilan soliq to'lovchi jismoniy shaxslar o'rtasidagi soliq munosabatlarini (harakatini), soliqlar mexanizmini har tomonlama o'rganishdan iboratdir.

Fanning predmeti soliq voqe'liklari pul munosabatlarini o'rganishdan iborat bo'lar ekan, bu pul munosabatlari soliq to'lovchilar (jismoniy shaxslar) bilan soliqni o'z mulkiga aylantiruvchi (soliq oluvchi) davlat o'rtasidagi munosabatlardir. Fanning mohiyati shu o'rtadagi munosabatni chuqur o'rganish, ularni to'g'ri tashkil qilishni ta'minlashdir. To'g'ri tashkil etish deganda soliq munosabatida qatnashuvchi tomonlarning iqtisodiy manfaatini e'tiborga olish, muvozanatni saqlash kabi munosabatlarni tashkil qilish tushuniladi. Bu muvozanatni saqlashda tomonlar adolatlilik va insoflilik tamoyiliga amal qilishi zarur. Tushunarliroq qilib aytusak, budjetga soliqlarni olishda soliq to'lovchilar bo'yniga ortiqcha og'irlik osmaslik, ularni o'z ishlab chiqarishidan manfaatdorligini so'ndirib qo'ymaslik, ularning dasturlari va rejalarini tez - tez o'zgartirishga olib bormaslik va hokazolarga e'tibor berish ko'zda tutiladi. Bu yerda tomonlarning do'stona munosabatda bo'lishi, bozor iqtisodiyoti talablariga mos iqtisodiy munosabatlar bo'lishini ta'minlash lozim.

Fanning predmetini chuqur o'rganish shuni ko'rsatadiki, munosabatlarda bir tomonlama zo'ravonlik munosabati bo'lguday bo'lsa, ikkinchi tomon unga javoban o'z daromadlari, boshqa soliq obyektlarini har xil yo'llar bilan yashiradi. Bunday hollarda har qanday huquqiy hujjatlarning ham kuchi yetmay qolishi mumkin. Daromadlarni, soliq obyektlarini yashirish holati ham munosabatlarni buzadi. Demak, jismoniy shaxslarni soliqqa tortish fanini chuqur o'rganish orqali amaliyotda soliq tushumlari rejalarini muvaffaqiyatli bajarish vazifasiga ham erishish mumkin.

Fanning vazifalari soliq mutaxassisi va boshqa soliq idoralari xodimlarini nazariy jihatdan qurollantirish hamda amaliyotda adashmaslik uchun yo'l - yo'riqlar ko'rsatishdan iboratdir. Shuningdek, chet el soliq amaliyotini o'rganish va taqqoslash asosida tegishli xulosalar ishlab chiqish, ularning ish tajribalarini mamlakatimiz amaliyotiga moslab zarur joylarini tadbiiq etishdan iboratdir.

Demak, fanning asosiy vazifasi yuqori malakali soliq mutaxassislari tayyorlashda ularni ham nazariy, ham amaliy jihatdan uslubiy qo'llanmalar bilan ta'minlashdan iboratdir.

Har bir fanning shakllanishi fanning predmetini shakllanishi bilan birgalikda, uning ilmiy bilish usullarining qaror topishi bilan ham bog'liq. Har qanday fanni o'rganishdagi usullar umumiy tavsifga ega, lekin har bir fan o'z predmetidan kelib chiqib, o'zining ilmiy bilish usullariga ega. Shuning uchun, fanni o'rganishdagi usullar umumiy va alohida usullarga bo'linadi.

Tabiat, jamiyat va tafakkurning rivojlanish qonunlarini o'rganishning birdan-bir to'g'ri ilmiy usuli dialektik usuldir. Shuning uchun, ham ushbu ilmiy bilish usuli barcha fanlarning, shu jumladan jismoniy shaxslarni soliqqa tortish fanining ham nazariy va metodologik asosini tashkil etadi. Dialektik usul shuni ko'rsatadiki, rivojlanish quyidan yuqoriga qarab sodir bo'ladi. Bilish esa oddiydan murakkabga tomon rivoj topib boradi. Shuning uchun, ushbu usul tadqiqotning induksiya va deduksiya usullarini o'z ichiga oladi.

Xususiy, yakka fakt olinib, uning asosida umumiy qoida hosil qilinadigan bo'lsa – bu induksiyadir. Avval, boshdanoq barcha xususiy hollarni o'z ichiga olgan umumiy qoida hosil qilinsa bu – deduksiyadir.

Shu bilan, birga barcha iqtisodiy fanlar kabi "Jismoniy shaxslarni soliqqa tortish" fanining ham o'ziga xos ilmiy bilish usullari mavjud. Ulardan biri ilmiy abstraksiya usulidir. Ilmiy abstraksiya usulining mohiyati shundan iboratki, bunda tahlil paytida ob'yektning faqat bir tomoniga, o'rganilayotgan jarayonning asl mohiyatiga e'tibor qaratiladi va halal berishi mumkin bo'lgan ikkinchi darajali unsurlarning ta'siri e'tiborga olinmaydi.

Jismoniy shaxslarni soliqqa tortish fani shuningdek, o'z predmetini o'rganishda nazariy tahlil va sintez usulidan ham foydalanadi. Tahlil - bu o'rganilayotgan butun obyektни qismlarga ajratish va ularni izchillik bilan tahlil qilish, bo'lsa, sintez esa, o'rganilgan qismlardan olingan xulosa va natijalarni bir butun yaxlit jarayon deb qarab, umumiy xulosa

chiqarishdir. Soliqlarga doir murakkab nazariy masalalar mana shu yo'l bilan o'rganiladi.

Fan o'z predmetini o'rganishda makroiqtisodiy va mikroiqtisodiy holda tahlilni qo'shib olib borish muhim o'rin tutadi. Soliqlarning nazariy masalalarini mikroiqtisodiy jihatdan o'rganishda iqtisodiyotning boshlang'ich bo'g'ini bo'lgan xo'jalik yurituvchi subyektlar miqdori-nazaridan, ular bilan davlat budjeti o'rtasidagi munosabatlar tadqiq etilsa, makroiqtisodiy jihatdan tahlil etishda esa, davlat miqyosida, ya'ni soliqlarning nazariy masalalari makroiqtisodiy darajada o'rganiladi.

Shuningdek, fan o'z predmetini o'rganishda taqqoslash, statistik, grafik usullaridan ham foydalanadi. Jumladan soliqlarni davrlar bo'yicha taqqoslash, ulardan tushumlarni jadvallar orqali ifodalash, o'zgarishlarni aniqlash, ularga nazariy jihatdan baho berish, soliqlarning boshqa iqtisodiy kategoriyalarga ta'sirini grafik usulida tasvirlash va shu kabilardir. Masalan, soliqlar o'zgarishini yalpi talab va yalpi taklifga ta'sirini mana shu usul bilan ifodalash mumkin.

“Jismoniy shaxslarni soliqqa tortish” fanining mutaxassis kadrlarni tayyorlashdagi roli. Soliqlarning paydo bo'lishi davlatning paydo bo'lishi bilan bog'liq bo'lganligi uchun hamda hozirgi O'zbekistonda ijtimoiy himoyalangan bozor iqtisodiyoti sharoitida davlat uni tashkilotchisi ekanligidan soliqlar va soliqqa tortish fani davlatning o'ta zarur bo'lgan xilma - xil vazifalari bilan chambarchas bog'liq va ularga asoslanadi. Davlat mamlakatda yaratilgan ijtimoiy mahsulot ishlab chiqarish, uni taqsimlashning qonun-qoidalarini ishlab chiqadi. Bu taqsimlashdagi munosabat bozor iqtisodiyoti sharoitida pul orqali amalga oshirilganligidan davlat uni taqsimlashni ham pul munosabatlari orqali, ya'ni soliq, pul va kredit orqali amalga oshiradi. Davlatning bunday faoliyatini o'rganish – “Jismoniy shaxslarni soliqqa tortish” fanining diqqat - markazida turadi.

Bozor iqtisodiyoti talab va taklif, raqobat, qiymat va boshqa qonunlar orqali amalga oshiriladi. Bozor iqtisodiyoti - erkin iqtisodiyot, pulli munosabatlar iqtisodiyotidir. Soliqlar ham pul munosabatlarini ifoda etganligi uchun bozor iqtisodiyoti tarkibiga kiradi, uning ajralmas qismidir. Bozor iqtisodiyoti qonunlari – “Jismoniy shaxslarni soliqqa tortish” fanining asosini tashkil etadi. U qonunlarni chuqur anglamasdan turib jismoniy shaxslarni soliqqa tortish mexanizmini tushunib bo'lmaydi.

Bozor iqtisodiyoti qonunlarini o'rganib chiqib, davlat yalpi ichki mahsulot qiymatini soliqlar orqali taqsimlash vazifasini o'z zimmasiga oladi. Shunday ekan, davlat to'g'risidagi ta'limot – davlat iqtisodiyotni boshqarishda bosh rol o'ynashi “Jismoniy shaxslarni soliqqa tortish” fanining asosi bo'lib xizmat qiladi. Davlat bozor iqtisodiyotini boshqarishda yetakchilik, boshqaruvchilik rolini o'ynaydi. Davlat soliqlarni iqtisodiy mohiyati va vazifalarini o'rganib chiqib, uni amaliyotga tadbiiq qilishni o'z zimmasiga oladi.

Soliq xizmati xodimlari o'zlariga qonuniy hujjatlarda yuklangan vazifalarni muvaffaqiyatli bajarishlari uchun faqat amaliy jihatdan soliqlarni bilibgina qolmasdan, soliqlarning mohiyati, belgilari, ularning obyektiv zarurligiga, davlatning soliq siyosati, soliqlar tizimi, soliqqa tortish tizimi, soliq idoralari tizimi va boshqalar kabi nazariy masalalarni chuqur bilishlari zarur. Buning uchun esa jismoniy shaxslarni soliqqa tortish fanini chuqur o'rganish kerak. Shuni nazarda tutish zarurki, Leonardo da Vinchi aytganidek: Nazariya qo'mondon, amaliyot askarlardir. Nazariya amaliyotni to'g'ri yo'lga boshlovchi kompasdir. Har qanday vazifalarni kadrlar hal qiladi. Shuning uchun, ular chuqur nazariy bilimga va kasb mahoratiga ega bo'lishlari zarur.

Fanning mazmunini chuqur egallagan har qanday mutaxassis jismoniy shaxslarni soliqqa tortish jarayonini o'rganishda va ularni hayotga to'g'ri hamda to'liq tadbiiq etishda adashmaydi. Shunday ekan bu fan soliq xizmati xodimlari, soliq sohasi vakillari, ilmiy xodimlar uchun o'zlarining ilmiy salohiyatlarini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

O'z-o'zini nazorat qilish uchun savollar:

1. “Jismoniy shaxslarni soliqqa tortish” fanini o'qitish nima uchun kerak?
2. “Jismoniy shaxslarni soliqqa tortish” fani nimani o'rgatadi, uning qanday vazifalari bor?
3. “Jismoniy shaxslarni soliqqa tortish” fanining qanday o'rganish usullari mavjud?
4. “Jismoniy shaxslarni soliqqa tortish” fanining mazmunida nimalarni o'rgatish maqsadi yotadi va uning mutaxassis kadrlar tayyorlashdagi roli qanday?

2. O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA JISMONIY SHAXSLARDAN OLINADIGAN SOLIQLAR VA ULARNING AHAMIYATI

Jismoniy shaxslar to'laydigan soliqlar va ularni guruhlariga ajratilishi.

Jismoniy shaxslardan olinadigan soliqlar, yig'imlar, bojlar va boshqa majburiy to'lovlar hamda ularning tuzilish tamoyillari, usullari, soliq nazoratining yig'indisi jismoniy shaxslardan olinadigan soliqlar tizimini tashkil etadi.

Jismoniy shaxslar yuridik shaxs maqomini olmagan shaxslardir. Bunday shaxslarga O'zbekiston Respublikasi fuqarolari, fuqaroligi bo'lmaganlar va chet el mamlakatlari fuqarolari kiradi. Jismoniy shaxslar to'laydigan soliqlar davlat budjeti daromadlarining 20-25 foizini tashkil etadi.

Jismoniy shaxslar to'laydigan soliqlarning xususiyati shundan iboratki, soliq jismoniy shaxsning to'g'ridan-to'g'ri o'z daromadidan olinadi. Ular to'laydigan soliqlar va yig'imlar budjetga naqd va naqdsiz pul to'lash yo'li bilan o'tkaziladi.

Hozirgi kunda mamlakatimizda, jismoniy shaxslar o'z daromadlaridan, mol-mulkidan va egallab turgan yerlaridan turli xil soliqlar hamda yig'imlar to'laydilar.

Jismoniy shaxsning huquq layoqati – bu fuqarolik huquqlari, burchlariga ega bo'lishi tushuniladi. Yuridik me'yorlarga muvofiq bu layoqat 18 yoshda, ya'ni fuqaro balog'at yoshiga yetganda yuzaga keladi (F.K. - 22 modda).

Soliq tizimining asosi bo'lgan soliqlar o'ziga xos xususiyatlariga, bir qator belgilariga ko'ra guruhlanadi. Soliqlarning guruhlanishi ularning obyektiga, xo'jalik yurituvchi subyektlar moliyaviy faoliyatiga ta'sir etishiga, undirilish usullari, paydo bo'lishiga (subyektiga), budjetga yo'naltirilishiga va boshqa belgilariga ko'ra ularning tasniflanishidir.

Soliqlarni bunday tartibda guruhlariga ajratishdan maqsad ularni taqsimlash tamoyillarini belgilashda, ularning soliq funktsiya va vazifalarini qay darajada bajarayotganligini baholashda, umuman olganda davlat budjetini doimiy ravishda va muntazam daromadlar bilan ta'minlashda, shuningdek xo'jalik yurituvchi subyektlarning tadbirkorlik faoliyatini cheklab qo'ymasdan faoliyat ko'rsatishi uchun soliqlarning har tomonlama ilmiy-nazariy jihatdan o'rganish, tahlil qilishdan iborat.

Tarixan soliqlar ijtimoiy-iqtisodiy tuzilishiga qarab yoki boshqacha qilib aytganda undirib olish manbaiga qarab ikki guruhga – to'g'ri va egri soliq'larga bo'linadi. Soliqlarni belgilaydigan va ulardan tushgan mablag'ni tasarruf etishiga, ya'ni budjetga o'tkazish nuqtai-nazaridan soliqlar umumdavlat va mahalliy soliq'larga bo'linadi. Shuningdek, soliqlar paydo bo'lish manbaiga ko'ra yuridik va jismoniy shaxslardan olinadigan soliq'larga bo'linadi. Soliqlarning qayd etilgan guruh'larga ajratib o'rganishni alohida kengroq yoritishga harakat qilamiz.

Soliqlarni obyekt va iqtisodiy mohiyati bo'yicha guruhlash iqtisodiyotga ijobiy va salbiy ta'sir ko'rsatishni o'rganishning ilmiy va amaliy uslubidir.

Soliqlar soliqqa tortish obyektiga qarab uch guruhga bo'linadi:

1. Oborotdan olinadigan soliqlar. Bunda soliqlar xo'jalik yurituvchi subyektlarning bevosita oborotidan undiriladi, ularga qo'shilgan qiymat solig'i, aksiz solig'i, transport vositalariga benzin, dizel yoqilg'isi va suyultirilgan gaz ishlatganlik uchun olinadigan soliq, bojxona bojlari, yig'imlar va boshqalar kiradi.

2. Mol-mulk qiymatlaridan olinadigan soliqlar. Bunday soliqlar soliq to'lovchi subyektlar tasarrufida mavjud bo'lgan mol-mulkdan, yerdan va boshqalarga nisbatan belgilanadigan soliq'lardan iborat.

3. Daromaddan olinadigan soliqlar. Bunga yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'i, obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig'i, jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i va boshqalar kiradi.

Mamlakatimizda amal qilayotgan soliq'larning ayrimlari korxonalar xo'jalik faoliyatining oxirgi moliyaviy natijasidan budjetga to'lanadigan aksariyat soliqlar va majburiy to'lovlar kelgusi davr xarajatlari orqali ishlab chiqarilgan mahsulot tannarxiga qo'shiladi (yer solig'i, mol-mulk solig'i va boshqalar). Shu o'rinda soliq'larni guruhlashning asosi hisoblangan, ularni xo'jalik yurituvchi subyektlar moliyaviy faoliyatiga ta'sir etishiga qarab quyidagilarga ajratishimiz mumkin:

1. Tovar (ish, xizmat)lar oborotidan to'lanadigan soliqlar. Bunday soliq'larga asosan egri soliqlar kiradi, ya'ni qo'shilgan qiymat solig'i, aksiz solig'i, transport vositalariga benzin, dizel yoqilg'isi va suyultirilgan gaz ishlatganlik uchun olinadigan soliq, bojxona bojlari.

2. Ishlab chiqarish tannarxiga kiritiladigan soliqlar: pensiya fondiga ajratmalar, kasaba uyushmalari federatsiyasiga ajratmalar, bandlik fondiga ajratmalar va boshqalar.

3. Davr xarajatlariga kiritiladigan soliqlar: mol-mulk solig'i, yer solig'i, suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq, yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliq va boshqalar.

4. Korxonalar foydasidan to'lanadigan soliqlar: foyda solig'i, obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig'i va boshqalar.

Jismoniy shaxslar to'laydigan umumdavlat va mahalliy soliqlar hamda boshqa majburiy to'lovlar. O'zbekiston Respublikasi davlat budjeti tizimida respublika budjeti asosiy o'rinni egallaydi. U umumdavlat resurslarning bir qismini bevosita davlat hokimiyatining qo'ltuvishi va farmoyish beruvchi oliy organi – O'zbekiston Respublikasi hukumatida markazlashuvni ta'minlaydi. Markazlashgan resurslar umumdavlat ahamiyatga molik bo'lgan, umuman olganda jamiyat manfaatlarini ifodalaydigan tadbirlarni (xalq xo'jaligi ahamiyatidagi qurilishlarni, eng muhim ijtimoiy tadbirlarni, mudofaa, boshqaruv, tashqi iqtisodiy aloqalari, davlatning moddiy va moliyaviy zahiralarni) mablag' bilan ta'minlashga ishlatiladi.

O'zbekiston Respublikasi davlat budjet tizimining muhim tarkibiy qismini mahalliy budjetlar tashkil etadi. Ular davlat hokimiyatining har bir mahalliy organi o'z faoliyatini amalga oshirishi uchun uning ixtiyorida moliyaviy baza yaratadi. Mahalliy budjetlar tizimi mahalliy talab ehtiyojlarni to'laroq hisobga olish hamda davlat tomonidan markazlashgan tartibda amalga oshiriladigan tadbirlar bilan muvofiqlashtirib borish imkonini beradi. Mahalliy hokimiyat organlari mahalliy budjet daromadlarining ko'payishi va resurslarning tejamkorlik bilan sarflanish tadbirlarini amalga oshiradi. Joylarda iqtisodiy va ijtimoiy yuksalish sur'atlari mahalliy xo'jalik salohiyatini safarbar qilish, mablag'larni tejab ishlatish bilan bevosita bog'liqdir. Bu esa o'z navbatida O'zbekiston Respublikasi davlat budjetining muvaffaqiyatli bajarilishini ta'minlaydi. Mahalliy budjetlar hisobidan uy-joy kommunal xo'jaligi va obodonlashtirish, maorif va sog'liqni saqlash muassasalari (maktablar, kasalxonalar, maktabgasha tarbiya muassasalari va boshqalar), ijtimoiy ta'minot sohasidagi tadbirlar mablag' bilan ta'minlanadi.

Soliqlarning umumdavlat (respublika) va mahalliy soliqlarga bo'linishi hukumat idoralarining respublika hukumati va mahalliy hukumatlarga bo'linishi xususiyatidan hamda soliq tushumlarining yo'nalishidan kelib chiqadi. Har bir hokimiyat idoralari o'zlarining bajaradigan muhim vazifalaridan kelib chiqib, o'z budjetiga va uni ta'minlaydigan manbalarga

ega bo'lishi kerak. Respublika hukumati umumdavlat ko'lamida juda katta vazifalarni: mudofaa, xavfsizlikni saqlash, tartib-intizom o'rnatish, bozor infratuzilmasini yaratish, mehnatkashlarning ijtimoiy himoyasini tashkil etish va boshqa bir qator yumushlarni bajaradi. Shuning uchun uning budjeti ham, soliqlari ham salmoqli bo'lishi shart. Umumdavlat soliqlari har yili qonuniy tartibda belgilanadigan normativlar bo'yicha tegishli budjetlar o'rtasida taqsimlanadi.

Mahalliy soliqlar - mahalliy hukumatlar bajaradigan vazifalarga qarab belgilanib, ularga doimiy va to'liq biriktirib berilgan. Mahalliy hukumatlar asosan mehnatkashlarga yaqin bo'lganligidan ular ijtimoiy masalalarni: maktab, sog'liqni saqlash, madaniyat, maorif, shaharlar va qishloqlar obodonchiligi kabi vazifalarni bajaradi. Lekin bu soliqlar va yig'img'lar ularning budjet xarajatlarining 30-40 foizini qoplaydi.

Mahalliy budjetlar daromadlarini ko'paytirish eng dolzarb masalalardan biridir. Faqat o'z daromad manbaiga to'liq ega bo'lgan mahalliy hokimiyatlar o'z faoliyatlarini to'liq amalga oshirishlari mumkin. Aks holda har xil moliyaviy kamchiliklarga yo'l qo'yish ehtimoli bor.

Mahalliy budjetlarning soliq va yig'img'lar kam bo'lganligidan bu budjetlarning daromad va xarajatlarini barqarorlashtirish (balanslash-tirish) ancha murakkabdir.

Mulkchilik shaklidan qat'i nazar O'zbekiston Respublikasi hududidagi yuridik va jismoniy shaxslar mahalliy soliqlar va yig'img'larini to'lovshilari bo'lib hisoblanadilar.

Soliq to'lovchi jismoniy shaxslarning budjetda tutgan salmog'i hozirda 25 foizni tashkil etmoqda. Jismoniy shaxslar umumdavlat va mahalliy soliqlarni to'laydilar. Bu soliqlarni hisoblab shiqarish va to'lash tartiblari O'zR Soliq kodeksi bilan tartibga solinadi.

Hozirgi kunda mamlakatimizda jismoniy shaxslar o'z daromadlaridan, mol-mulkidan va egallab turgan yerlaridan soliqlar hamda yig'img'lar to'laydilar.

Jismoniy shaxsning huquq layoqati - bu fuqarolik huquqlari, burchlariga ega bo'lishi tushuniladi. Yuridik me'yorlarga muvofiq bu layoqat 18 yoshda, ya'ni fuqaro balog'at yoshiga yetganda yuzaga keladi (F.K. - 22 modda).

Soliqlar va yig'img'lar yordamida davlat ijtimoiy ehtiyojlarini qondirish, tadbirkorlikning ustuvor turlarini rag'batlantirish orqali eng zarur ijtimoiy muammolarni hal qilish dolzarb masalaga aylanib qoldi.

Jismoniy shaxslardan undiriladigan soliqlar ikki turga:

- umumdavlat soliqlari;
- mahalliy soliqarga bo'linadi.

Jismoniy shaxslar umumdavlat soliqlaridan quyidagilarni to'laydilar:

- jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i;
- qat'i soliq;
- suv resurslardan foydalanganlik uchun soliq.

Jismoniy shaxslar mahalliy soliqlardan quyidagilarni to'laydilar:

- yer solig'i;
- mol-mulk solig'i.

Jismoniy shaxslar tomonidan olinadigan daromad solig'i.

Jismoniy shaxslarning ish haqi, mukofotlari va boshqa daromadlari progressiv (tabaqalashtirilgan) stavkalarda soliqqa tortiladi.

Jismoniy shaxslar tomonidan olinadigan daromadlar tarkibiga:

- mehnatga haq to'lash tarzidagi daromadlar;
- mulkiy daromadlar;
- moddiy naf tarzidagi daromadlar;
- boshqa daromadlar kiradi.

2.1-jadval

Davlat budjeti daromadlari tarkibida jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'ining dinamikasi²

(mlrd. so'mda)

Ko'rsatkichlar	2012-yil		2013-yil		2014-yil		2015-yil (prognoz)	
	Summa	%	Summa	%	Summa	%	Summa	%
Davlat budjetining jami solikli daromadlari (maqsadli jumg'armalarsiz)	20614,1	100	25104,9	100	30160,8	100	36184,9	100
Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i	2372,7	11,5	2769,7	11,0	3313,9	11,0	3648,8	10,1

Jadval ma'lumotlaridan ko'rinib turibdiki, jami solikli tushumlarga hisoblangan daromad solig'ining salmog'i 2012-yilda 11,5 % ni tashkil etgan bo'lsa, 2012-yilda 11,0 % ni tashkil etgan, 2015-yilga kelib 10,1

² Budjet parametrlari to'g'risidagi Prezident qarorlari asosida tayyorlandi.

foizni tashkil qilishi rejalashtirilgan. Bu yerda shuni ko'rish mumkinki, 2012-yilga qadar daromad solig'i salmog'i biroz yuqori bo'lgan, lekin 2013–2015-yillarda esa pasayishi kutilmoqda. Bu jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i bo'yicha soliq stavkalarining kamaytirilishi bilan izohlanadi.

O'zbekiston Respublikasida yerga egalik qilish va yerdan foydalanish pullidir. Yer uchun haq yillik yer solig'i sifatida undiriladi. «Yer to'g'risida»gi qonunga muvofiq, yerga egalik qiluvchi yoki undan foydalanuvchi yuridik va jismoniy shaxslar yillik yer solig'i to'laydilar. Uning hajmi mazkur uchastkadagi yer sifatiga, qayerda joylashganiga hamda suv bilan ta'minlanish darajasiga qarab belgilanadi.

O'zbekiston soliq qonunchihgida yerlar o'z mulkida, egaligida yoki foydalanishida degan tushunchalar mavjud. Amaliyotda esa jismoniy shaxslar yerlari tomorqa yerlari va qo'shimcha, ya'ni tashqaridan olingan yerlarga bo'linadi.

2.2-jadvaldan ko'rinib turibdiki, umumiy tushumga nisbatan yer solig'ining salmog'i 2012-yilda 2,2 % ni tashkil etgan bo'lsa, 2013-yilda 2,6 % ni, 2014-yilda 2,2 % ni ko'rsatib turibdi. Bu ko'rsatkich esa 2015-yilga kelib 2,6 % ni tashkil etishi mo'ljallangan.

Yer solig'i stavkalari har yili yangi yil uchun budjet parametrlari tasdiqlanayotganda O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan belgilanadi va O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi va Davlat soliq qo'mitasi tomonidan soliq to'lovchilarga belgilangan tartibda yetkaziladi.

Budjet daromadlarida yer solig'ining dinamikasini tahlil qilganimizda ushbu soliqning har yili absolyut summada o'sib borayotganligini kuzatishimiz mumkin. Bu holatga yer solig'i bo'yicha soliq stavkalarining har yili qaytadan indeksatsiya qilinayotgani va qo'shimcha soliqqa tortiladigan yer obyektlarining aniqlanayotganligi bilan izohlaymiz.

2.2-jadval

Davlat budjeti daromadlari tarkibida yer solig'ining dinamikasi³

(mlrd. so'mda)

Ko'rsatkichlar	2012-yil		2013-yil		2014-yil		2015-yil (prognoz)	
	Summa	%	Summa	%	Summa	%	Summa	%
Davlat budjetining jami soliqli daromadlari (maqsadli jamg'armalarsiz)	2061,4	100	25104,9	100	30160,8	100	36184,9	100
Yer solig'i	446,0	2,2	646,3	2,6	665,2	2,2	929,6	2,6

Yer uchastkasi jismoniy shaxsga ajratilgandan so'ng yerning sifati soliq to'lovchi jismoniy shaxsning aybi bilan yomonlashganda soliq yil boshida belgilangan (ya'ni yer ajratilgan davrdagi) stavka bilan hisoblab chiqariladi va undiriladi. Jismoniy shaxslar mol-mulkiga solinadigan soliq to'lovchilarning hisobi davlat soliq xizmati organlari har bir yilning 1-yanvardagi holati bo'yicha davlat kommunal xo'jalik organlari (texnik inventarlash byurolari)da mavjud bo'lgan imoratlar va mol-mulk egalari to'g'risidagi ma'lumotlarga binoan amalga oshiriladi. Mulkchiligida soliq solinadigan mol-mulkka ega bo'lgan jismoniy shaxslar mol-mulk solig'ini to'lovchilar hisoblanadi.

2.3-jadval

Davlat budjeti daromadlari tarkibida mol-mulk solig'ining dinamikasi⁴

(mlrd. so'mda)

Ko'rsatkichlar	2012-yil		2013-yil		2014-yil		2015-yil (prognoz)	
	Summa	%	Summa	%	Summa	%	Summa	%
Davlat budjetining jami soliqli daromadlari (maqsadli jamg'armalarsiz)	20614,1	100	25104,9	100	3016,8	100	36184,9	100
Mol-mulk solig'i	642,0	3,1	831,4	3,3	1135,0	3,8	1716,7	4,7

Budjet parametrlari to'g'risidagi Prezident qarorlari asosida tayyorlandi.
Budjet parametrlari to'g'risidagi Prezident qarorlari asosida tayyorlandi.

Jadvaldan ko'rinib turibdiki, umumiy tushumga nisbatan mol-mulk solig'ining salmog'i 2012-yilda 3,1 % ni tashkil etgan bo'lsa, 2013-yilda 3,3 % ni. 2014-yilda 3,8% ni ko'rsatib turibdi. Bu ko'rsatkich esa 2015-yilga kelib 4,7 % ni tashkil qilishi rejalashtirilgan.

Budjet daromadlarida mol-mulk solig'ining salmog'ini tahlil qilganimizda ushbu soliqning har yili absolyut summada o'sib borayotganligini kuzatish mumkin. Bu holatga mol-mulk inventarizatsiya baholarining indeksatsiya qilinayotgani va qo'shimcha soliqqa tortiladigan mol-mulk obyektlarining hisobga olinayotganligi sabab bo'lmoqda.

Jismoniy shaxslar to'laydigan to'g'ri va egri soliqlarning tarkibi va ularning budjet daromadlaridagi ahamiyati. Iqtisodiy mohiyatiga qarab soliqlar to'g'ri (bevosita) va egri (bilvosita) soliqlarga bo'linadi. Bevosita soliqlarni to'g'ridan-to'g'ri soliq to'lovchilarning o'zi to'laydi, ya'ni soliqni huquqiy to'lovchisi ham, haqiqiy to'lovchisi ham bitta shaxs bo'ladi. To'g'ri soliq yukini boshqalar zimmasiga yuklatish holati bu yerda bo'lmaydi. Bu soliqlar tarkibiga barcha daromaddan to'lanadigan soliqlar va mol-mulk (resurs) soliqlari kiradi.

Bevosita soliqlardan to'g'ridan-to'g'ri daromaddan soliq to'langanligi uchun soliqlar stavkasining kamaytirilishi korxonalar daromadining ko'p qismini ularga qoldirib, investitsiya faoliyatini kengaytirish imkonini yaratib, bozor iqtisodiyotini rivojlantiradi. Bu soliqlarning stavkalari oshirilsa, korxonalarining moliyaviy imkoniyatlari kamaya boradi va oxir-oqibatda mamlakat iqtisodiy rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Demak, bu guruh tarkibiga kiruvchi soliqlarning stavkalari to'g'ridan-to'g'ri iqtisodiy rivojlanish bilan bevosita bog'liqdir.

Bilvosita soliqlarni huquqiy to'lovchilari mahsulot (ish, xizmatni) yuklab yuboruvchilar hisoblanadi. Lekin, soliq og'irligini haqiqatdan ham budjetga to'lovchilari tovar (ish, xizmatlar)ni iste'mol qiluvchilardir, ya'ni bilvosita soliqlarning barchasi bevosita iste'molchilar zimmasiga tushadi. Bu soliqlar tovar (ish, xizmat)lar qiymati ustiga qo'shimcha ravishda qo'yiladi.

Bilvosita soliqlarning ijobiy tomoni shundaki, ular respublikada ishlab chiqarilgan tovarlarni respublikadan tashqariga chiqib ketishini chegaralaydi, mamlakat ichida tovarlarning serob bo'lishiga yordam beradi hamda inflyatsiya darajasini (muomaladagi ortiqcha pul massasini) birmuncha jilovlab turadi. Bilvosita soliqlar stavkasining asosli ravishda oshirilishi korxonalar faoliyatining moliyaviy yakuniga to'g'ridan-to'g'ri ta'sir etmaydi, ya'ni investitsion faoliyatini qisqartir-

maydi. Ammo soliq stavkasi ilmiy asoslanmasdan oshirib yuborilsa bunday holatda korxonalar o'z tovarlarini sotish qiyinchiligiga duch kelishlari mumkin.

Jahon soliq amaliyotida davlat budjeti daromadlari tarkibida to'g'ri va bilvosita soliqlarning nisbatiga qarab u yoki bu mamlakat iqtisodiyotining rivojlanganlik darajasiga baho berish mumkin. Masalan, AQShda budjet daromadlari tarkibida bevosita soliqlar salmog'ining 90 foizga yaqin bo'lishi bu mamlakat iqtisodiyotining yuqori darajada rivojlanganligidan darak beradi.

Quyidagi 2.4-jadvalda O'zbekiston Respublikasi budjet amaliyotida bevosita soliqlarning tarkibi va undagi o'zgarishlar ko'rib chiqilgan.

2.4-jadval

O'zbekiston Respublikasi Davlat budjeti daromadlari tarkibida bevosita soliqlarning o'rni⁵

(foizda)

№	Ko'rsatkichlar	Yillar							2014-yilda 2008-yilga nisbatan o'zgarishi, punktda
		2008 y.	2009 y.	2010 y.	2011 y.	2012 y.	2013 y.	2014 y.	
1.	Daromadlar (maqsadli jamg'armalardan tashqari) jami	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	X
2.	Shu jumladan: bevosita soliqlar	25,3	26,6	26,1	26,2	25,2	26,2	25,8	+0,5

Keltirilgan ma'lumotlarning tahlili shuni ko'rsatadiki, 2008-2014 yillar mobaynida bevosita soliqlarning mamlakat davlat budjeti daromadlarining umumiy hajmidagi salmog'i ko'payish tendensiyasiga ega bo'lgan. Bu esa, xalqaro budjet amaliyotida shakllangan tendensiyalar nuqtai-nazaridan ijobiy holat hisoblanadi. Chunki, mazkur tendensiyalarga muvofiq, bozor iqtisodiyoti sharoitida bevosita soliqlarning davlat budjeti daromadlarining umumiy hajmidagi salmog'i barqaror tarzda saqlab turilishi yoki o'sish tendensiyasiga ega bo'lishi lozim. 2014-yilda 2008-yilga nisbatan 0,5 punktgacha o'sish tendensiyasiga ega bo'lganligi xalqaro budjet amaliyotiga mos kelayotganligidan dalolat beradi. Bilvosita soliqlar tarkibiga qo'shilgan

⁵ Budjet parametrlari to'g'risidagi Prezident qarorlari asosida tayyorlandi.

qiymat solig'i, aksiz solig'i, bojxona boji, transport vositalari uchun benzin, dizel yoqilg'isi va suyultirilgan gaz ishlatganlik uchun soliqlari kiradi.

2007–2013-yillar mobaynida bilvosita soliqlarning O'zbekiston Respublikasi davlat budjeti daromadlarining umumiy hajmidagi salmog'i o'sish tendensiyasiga ega bo'lgan.

2.5-jadval

O'zbekiston Respublikasi davlat budjeti daromadlari tarkibida bilvosita soliqlarning o'rni⁶

(foizda)

№	Ko'rsatkichlar	Yillar							2014-yilda 2008-yilga nisbatan o'zgarishi, punktda
		2008 y.	2009 y.	2010 y.	2011 y.	2012 y.	2013 y.	2014 y.	
1.	Daromadlar (maqsadli jamg'armalardan tashqari) jami	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	X
2.	Shu jumladan: bevosita soliqlar	50,2	49,5	53,1	53,5	54,3	51,9	51,8	+1,6

Mazkur tendensiyaning mavjudligi davlat budjeti daromadlarini shakllantirishning hozirgi holati nuqtai-nazaridan ijobiy hisoblanadi. Buning sababi shundaki, qo'shilgan qiymat solig'i va aksiz solig'i iqtisodiy kon'yukturaning o'zgarishlariga bevosita bog'liq bo'lmagan barqaror daromad manbalari hisoblanadi va bilvosita soliqlar bo'yicha tushumlarning asosiy qismini tashkil etadi.

O'zbekiston Respublikasi davlat budjeti ijtimoiy xarajatlarini o'sish tendensiyasiga ega ekanligi davlat budjeti daromadlari hajmini uzluksiz oshirib borishni taqozo qiladi. Bu esa, qo'shilgan qiymat solig'i, aksiz solig'i kabi barqaror daromad manbalarini budjet daromadlarining tarkibidagi yuqori salmog'ini ta'minlashni taqozo qiladi.

To'g'ri va egri soliqlar yagona soliq tizimini tashkil etib, bir-biri bilan o'zaro bog'langandir.

Yevropa mamlakatlarida bilvosita soliqlarning roli AQSH, Yaponiya, Kanada va Avstraliyaga qaraganda yuqoridir. Yevropa mamlakatlarida jami soliq tushumlarining hajmida bilvosita

⁶ Budjet parametrlari to'g'risidagi Prezident qarorlari asosida tayyorlandi.

soliqlarning salmog'i 40 foizdan yuqori bo'lib, ayrim mamlakatlarda 50 foizni tashkil etadi. Mazkur ko'rsatkich 50 foizdan yuqori bo'lgan mamlakatlar guruhiga Meksika, Turkiya va Koreya kiradi. AQSh, Yaponiya, Kanada va Avstraliyada esa ushbu ko'rsatkich 25-30 foizni tashkil qiladi.⁷

Soliq tizimining huquqiy asoslari, soliq to'lovchilarning huquq va majburiyatlari. O'zbekiston Respublikasida soliq tizimining huquqiy asoslari, soliq to'lovchilarning huquqlari hamda majburiyatlari, soliq ishlarini yuritish tartiboti va soliq haqidagi qonun hujjatlarini buzganlik uchun javobgarlik Soliq kodeksi, O'zbekiston Respublikasining "Davlat soliq xizmati to'g'risida"gi qonuni va shu labi bevosita soliqqa oid qonun hujjatlari orqali tartibga solib turiladi.

Soliq haqidagi qonun hujjatlarining boshqa qonunlar va qonun hujjatlaridan o'rin olgan normalari Soliq kodeksiga muvofiq bo'lishi lozim. Agar O'zbekiston Respublikasining xalqaro shartnomasida Soliq kodeksidan boshqacha qoidalar belgilangan yoki nazarda tutilgan bo'lsa, unda xalqaro shartnoma qoidalarida belgilangan shartlar amalda qo'llaniladi.

Soliq solish – yuridik shaxslarga nisbatan mulkchilik shaklidan qat'i nazar, qonun oldida tenglik, jismoniy shaxslarga nisbatan esa jinsi, irqi, millati, tili, dini, ijtimoiy kelib chiqishi, e'tiqodi, shaxsiy va ijtimoiy mavqeidan qat'i nazar, qonun oldida tenglik asosida amalga oshiriladi.

Belgilanayotgan soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar tovarlarning (ishlar, xizmatlarning) yoki pul mablag'larining O'zbekiston Respublikasi hududi doirasida erkin muomalada bo'lishini bevosita yoki bilvosita cheklab qo'yishi yoxud soliq to'lovchining iqtisodiy faoliyatini boshqacha tarzda cheklab qo'yishi yoki unga g'ov bo'lishi mumkin emas. Olingan manbalaridan qat'i nazar, barcha daromadlarga soliq solinishi lozim, soliq imtiyozlarini belgilashda esa albatta ijtimoiy adolat prinsiplariga rioya etilishi kerak. O'zbekiston Respublikasi hududida soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar O'zbekiston Respublikasining pul birligi - so'mda hisoblab chiqariladi.

Amaldagi Soliq kodeksiga ko'ra soliq to'lovchilar quyidagi huquqlarga egadirlar:

- soliq organlaridan soliq haqidagi qonun hujjatlari masalalari bo'yicha axborot va maslahatlar olish.

⁷ Panskov V.P., Knyazev V.G. Nalegi i nalogooblojeniya. –M.: MTsFER, 2003. –s. 57-59.

Soliq to'lovchi yuridik va jismoniy shaxslar o'zlari ro'yxatdan o'tgan quyi Davlat soliq xizmati organlariga borib, budjet oldidagi o'z majburiyatlarini xatolarsiz bajarish maqsadida tegishli axborotlarni yoki maslahatlarni bepul olish imkoniyatlariga ega.

- Soliq kodeksida va boshqa qonun hujjatlarida belgilab qo'yilgan tartibda va asoslarda soliq imtiyozlaridan foydalanish.

Soliq to'lovchilar nafaqat Soliq kodeksida balki, Vazirlar Mahkamasining yoki O'zbekiston Respublikasi Prezidentining tegishli Qaror va Farmonlarida ko'zda tutilgan imtiyozlardan ham foydalanish huquqlariga egadirlar.

Budjetga ortiqcha miqdorda tushgan soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar summasini qaytarish to'g'risida yozma ariza bilan murojaat qilish.

Amaliyotda shunday holatlar uchraydiki, gohida soliq to'lovchilarning o'zlari, gohida esa soliq idoralarining ongli harakatlari tufayli soliqlar va yig'implardan ortiqcha to'lovlarni undirish amalga oshiriladi, ayniqsa, chorak yakuni yoki moliyaviy yil yakunlanayotgan vaqtda ayrim soliq turlaridan prognoz-rejalarni bajarish maqsadida korxonalarining bankdagi hisob raqamlaridan inkassa topshiriqnomasi orqali qonunchilikka zid ravishda majburiy undirish holatlari ko'p uchrashi mumkin. Budjetga ortiqcha undirilgan soliqlar 30 ish kun muddat ichida soliq to'lovchilarga qaytarilishi yoki boshqa soliqlar va yig'implardan qarzi mavjud bo'lgan holda o'sha qarzni qoplash imkoniyati paydo bo'ladi.

- Soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar bo'yicha budjet oldidagi o'z soliq majburiyatlarini bajarish yuzasidan soliq organlaridagi mavjud ma'lumotlar bilan tanishish.

Ushbu bandga muvofiq soliq to'lovchilar quyi soliq idoralariga berilgan soliq turlari bo'yicha belgilangan prognoz - reja va shu kabi xo'jalik va moliyaviy faoliyatlariga tegishli bo'lgan soliqqa tortish masalalari bo'yicha ma'lumotlar bilan tanishish imkoniyatlariga egadirlar.

- Soliq organlari o'tkazgan tekshiruv materiallari bilan tanishish va tekshiruv dalolatnomalarini olish, tekshiruvlarning natijalaridan norozi bo'lgan taqdirda soliq organiga o'zining yozma e'tirozlarini o'z kunlik muddat ichida taqdim etish.

Soliq to'lovchilar faoliyati soliq organlari tomonidan tekshirilganda aniqlangan xato va kamchiliklar, qo'shimcha hisoblangan soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar, hisoblangan moliyaviy jarimalar to'g'risida tuzilgan dalolatnoma korxonada mansabdor shaxslariga (bosh hisobchisiga) tanishtirilishi shart. Tekshirish natijalarini korxonada rahbariyati nohaq deb hisoblashi hamda e'tiroz bildirishi ham mumkin. Bunday holatda, soliq to'lovchi soliq idorasi rahbariyati nomiga yoxud yuqori soliq idoralariga yozma murojaat qilishlari mumkin. Soliq idoralarida ekspert komissiyasi tuzilgan bo'lib, ushbu komissiya tomonidan soliq to'lovchilarning yozma e'tirozlari bir oy muddat ichida ko'rib chiqiladi va natijasi arizachiga bildiriladi. Bunday holatda tekshirish natijasida soliq to'lovchiga nisbatan qo'shimcha hisoblangan soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar hamda moliyaviy jarimalarni budjetga undirish to'xtatilmaydi.

- Soliq organlarining qarorlari va ular mansabdor shaxslarining xatti-harakatlari ustidan yuqori soliq organlariga yoki sudga shikoyat qilish.

Soliq organlari o'zlariga berilgan vakolat doiralarida qabul qilgan qarorlari ayrim hollarda soliq to'lovchilarning e'tirozlarini keltirib chiqarishi mumkin yoki ular mansabdor shaxslarining xatti-harakatlarini soliq to'lovchi qonunga zid deb hisoblashlari va ularga burcham berish maqsadida yuqori soliq organlari (Davlat soliq boshqarmasi, Davlat soliq qo'mitasi)ga yoxud sudga shikoyat bilan da'vo qilishlari mumkin. Bunday holat amaliyotda ba'zida uchrayib turadi.

- Soliq solish obyektini hisobga olishda, soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni hisoblab chiqarish va to'lashda o'zlari yo'l qo'ygan xatolarni mustaqil ravishda tuzatish.

Soliq to'lovchilar soliq hisob-kitobini quyi soliq idoralariga qonunchilikda belgilangan muddatlarda topshirgandan so'ng, xato va kamchiliklarni aniqlashsa uni qayta tuzatib darhol soliq idoralariga qayta soliq hisob-kitoblarini topshirishlari lozim bo'ladi. Aks holda, qonun oldida javob berishga to'g'ri keladi.

Soliq to'lovchilar Soliq kodeksida va boshqa qonun hujjatlarida nazarda tutilgan boshqa huquqlarga ham ega bo'lishlari mumkin.

Soliq kodeksiga ko'ra soliq to'lovchilar quyidagi majburiyatlarga ega dirlar:

- belgilangan tartibda va muddatlarda soliq organlarida ro'yxatdan o'tish, pochta manzili o'zgargan taqdirda esa (notijorat tashkilotlar qayta ro'yxatdan o'tkazilgan taqdirda ham), bu haqda soliq organlarini o'n kunlik muddat ichida yozma ravishda xabardor etish.

Soliq to'lovchilar amaldagi qonunchilikka muvofiq davlat ro'yxatidan o'tgandan so'ng, albatta quyi soliq idoralaridan ham ro'yxatdan o'tishi va tegishli ravishda soliq to'lovchining identifikatsion raqami (STIR)ni olishi shart. STIR Davlat soliq qo'mitasi tomonidan markazlashgan tartibda ro'yxatga olinadi va soliq to'lovchilarga quyi soliq idoralari tomonidan yetkaziladi.

- Soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarning tegishli summasini o'z vaqtida va to'liq hajmda to'lash.

Soliq to'lovchilar hisobot davrida hisoblangan soliqlar va yig'implarni o'z vaqtida, to'liq miqdorda budjetga to'lab berishlari shart. Aksincha, soliq idoralari tomonidan o'z vaqtida budjetga o'tkazilmagan soliqlar va yig'implar summasiga nisbatan har bir kechiktirilgan kun uchun 0,033 foiz miqdorida jarima (penya) hisoblanadi. Hisoblangan penya miqdori korxonaning sof foydasi hisobidan qoplanadi.

- Buxgalteriya hisobini va hisob hujjatlarini qonun hujjatlariga muvofiq yuritish.

Korxonada o'zining ishlab chiqarish va moliyaviy faoliyatini yuritishda qonunchilik bilan belgilab berilgan hisob va buxgalteriya hisobi hujjatlarini yuritishga majburdir. Korxonada buxgalteriya hisobini yuritish tegishli qonunchilik normalari asosida amalga oshiriladi.

- Moliyaviy hisobotni, soliqlar bo'yicha hisob-kitoblarni yoki daromadlar to'g'risidagi deklaratsiyalarni qonun hujjatlarida belgilangan tartibda soliq organlariga taqdim etish.

Soliq to'lovchilar har bir soliq turi bo'yicha hisob-kitoblarini belgilangan muddatlardan kechiktirmasdan soliq idoralariga taqdim etadi. Aks holda, korxonaga va korxonaning mansabdor shaxslariga nisbatan moliyaviy va ma'muriy jazo choralari qo'llaniladi.

- Soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni hisoblab chiqarish, to'lash bilan bog'liq hujjatlar va ma'lumotlarni, shuningdek soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar yuzasidan imtiyozlar huquqini tasdiqlovchi hujjatlarini soliq organlariga taqdim etish.

Soliq to'lovchilarga soliq kodeksida, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti qarorlarida yoki boshqa qonun hujjatlarida soliqlar va boshqa majburiy to'lovlardan imtiyozlar ko'zda tutilgan holda, ular imtiyoz olish huquqini tasdiqlovchi tegishli qonun hujjatlarini quyi soliq idoralariga taqdim etishi shart. Imtiyoz huquqini tasdiqlovchi hujjat mavjud bo'lgandagina ular imtiyozlardan foydalanishlari mumkin.

- Soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni hisoblab chiqarish, to'lash masalalarini tekshirish uchun soliq organlarining mansabdor shaxslarini daromad olish yoki soliq solish obyektlarining saqlanishi bilan bog'liq binolar va joylarga kirishiga ruxsat berish.

Nazorat organlari faoliyatini muvofiqlashtiruvchi Respublika kengashining tekshiruv rejasiga asosan Davlat soliq xizmati organlari tomonidan soliq to'lovchilar faoliyati tekshirilganda korxonalar soliqqa tortish obyekti bilan bog'liq bo'lgan barcha obyektlarini ko'zdan kechirishga va bundan tashqari tekshirishga sharoit yaratib berishlari lozim. Aks holda, soliq idoralarining qonuniy talablari bajarilmagan hisoblanadi va ularga nisbatan qonunchilikda ko'zda tutilgan tegishli jazo choralarini qo'llaniladi.

- Soliq organlarining soliq haqidagi qonun hujjatlarini buzish hollarini bartaraf etish to'g'risidagi talablarini bajarish.

Soliq idoralari tomonidan o'tkazilgan tekshirishlar natijasida aniqlangan xato va kamchiliklarni bartaraf etish yoki ularning boshqa vakolat doirasidagi qonuniy talablari soliq to'lovchilar tomonidan bajarilishi majburiydir.

Soliq to'lovchilar Soliq kodeksida va boshqa qonun hujjatlarida o'z zimmalariga yuklatilgan boshqa huquq va majburiyatlarga ham ega bo'lishlari mumkin.

O'z-o'zini nazorat qilish uchun savollar:

1. Soliqqa tortish obyektiga qarab soliqlar qanday guruhlanadi?
2. Oborotdan olinadigan soliqlarga qaysi soliqlar kiradi?
3. Daromaddan olinadigan soliqlarga qaysi soliqlar kiradi?
4. Mol-mulk va yer maydonlaridan olinadigan soliqlarga qaysi soliqlarni kiritish mumkin?
5. Soliqlar iqtisodiy mohiyatiga qarab qanday guruhlanadi?
6. Jismoniy shaxslar to'laydigan umumdavlat soliqlar tarkibiga

qanday soliqlar kiradi?

7. Jismoniy shaxslar to'laydigan mahalliy soliqlar tarkibiga qanday soliqlar kiradi?

8. Jismoniy shaxslar to'laydigan bevosita soliqlar tarkibiga qanday soliqlar kiradi va u nima uchun bevosita soliq deb ataladi?

9. Jismoniy shaxslar to'laydigan bilvosita soliqlar tarkibiga qanday soliqlar kiradi?

10. Jismoniy shaxslar bilvosita soliqlarning ijobiy va salbiy tomonlarini ko'rsating?

11. Jismoniy shaxslardan olinadigan soliqlarning farqi nimadan iborat?

12. Jismoniy shaxslar to'laydigan soliqlarning o'ziga xos xususiyatlari nima?

13. Soliq to'lovchilar qanday huquqlarga ega?

14. Soliq to'lovchilar qanday majburiyatlarga ega?

3. JISMONIY SHAXSLAR DAROMADLARINING SHAKLI VA ULARNI SOLIQQA TORTISHNING ASOSLARI

Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'ining mohiyati, soliq to'lovchilar, soliq obyekti va bazasi. Ma'lumki, soliq qonunchiligida soliqqa tortish maqsadida soliq to'lovchilar ikkiga bo'lingan, ya'ni yuridik va jismoniy shaxslarga. Jismoniy shaxslarga – O'zbekiston Respublikasi fuqarolari, chet davlatlar fuqarolari va fuqaroligi bo'lmagan shaxslar kiradi. Soliq solish maqsadida jismoniy shaxslar rezidentlar va nerezidentlarga bo'linadi.

Soliq kodeksining 19-moddasiga muvofiq O'zbekiston Respublikasida doimiy yashab turgan yoki joriy soliq davrida yakunlanayotgan har qanday ketma-ketlikdagi o'n ikki oylik davr ichida jami bir yuz sakson uch kun va undan ortiq muddat O'zbekiston Respublikasida turgan jismoniy shaxs O'zbekiston Respublikasining rezidenti deb qaraladi.

Chet davlat fuqarosi yoki fuqaroligi bo'lmagan shaxsning quyidagilar sifatida turgan davri uning O'zbekiston Respublikasi hududida haqiqatda turgan vaqtiga kiritilmaydi:

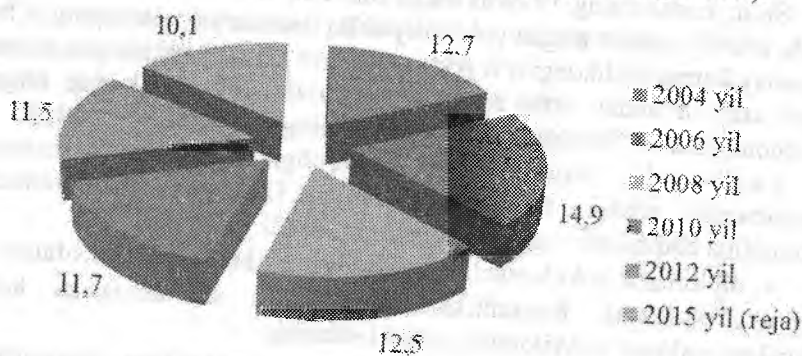
- diplomatik yoki konsullik maqomiga ega bo'lgan shaxs sifatida;
- O'zbekiston Respublikasining xalqaro shartnomasiga ko'ra tuzilgan xalqaro tashkilotning xodimi sifatida;
- diplomatik yoki konsullik maqomiga ega bo'lgan shaxslarning oila a'zosi sifatida, bunday jismoniy shaxs tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirmagan taqdirda;
- faqat bir chet davlatdan boshqa chet davlatga O'zbekiston Respublikasi hududi orqali o'tish (tranzit o'tish) uchun;
- agar bu jismoniy shaxs O'zbekiston Respublikasida faqat turist sifatida, davolanish yoki dam olish maqsadlari bilan turgan bo'lsa.

Jismoniy shaxslar to'layotgan soliqlar ichida budjet tushumlaridan salmoqli o'rinni egallaydigan soliq bu – jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'idir. Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i 1991-yilning mart oyidan boshlab O'zbekiston Respublikasining 1991-yil 15-fevraldagi "O'zbekiston Respublikasi fuqarolari, chet davlatlar fuqarolari va fuqaroligi bo'lmagan shaxslardan olinadigan daromad solig'i to'g'risida"gi Qonuni asosida joriy etilgan.

Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i – davlat budjeti daromadlarining asosiy manbalaridan biri bo'lib, u umumdavlat

solliqlari tarkibiga kiradi. Uning o'ziga xos xususiyati shundaki, soliq jismoniy shaxslarning bevosita daromadlaridan olinadi.

Bugungi kunda jismoniy shaxslar to'layotgan soliqlar va yig'img'lar davlat budjeti daromadlarining qariyb 15-20 foizini tashkil etmoqda. Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'ining budjeti daromadlaridagi salmog'ini tahlil etar ekanmiz, ushbu ko'rsatkich 2004-yilda 12,7 foizni tashkil etgan bo'lsa, 2008-yilda 12,5 foiz bo'lgan. 2015-yilgi davlat budjeti parametrlari bo'yicha ushbu soliq davlat budjeti daromadlarining 10,8 foizini, to'g'ri soliqlardagi ulushi esa 42,6 foizni tashkil etishi prognozlashtirilgan (3.1-diagramma).

3.1-diagramma. Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'ining davlat budjeti daromadlaridagi salmog'i dinamikasi⁸

Diagramma ma'lumotlari jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'ini budjet daromadlari tarkibida ahamiyatli ekanligidan darak beradi.

Soliq kodeksining 167-modasiga ko'ra moliya yilida soliq solinadigan daromadga ega bo'lgan jismoniy shaxslar jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i to'lovchilari hisoblanadi.

Jismoniy shaxslarning – O'zbekiston Respublikasi norezidentlarining O'zbekiston Respublikasidagi manbalardan olingan daromadlariga Soliq kodeksining 182-moddasida nazarda tutilgan

⁸O'zbekiston Respublikasi Prezidenti va Vazirlar Mahkamasining 2003–2015-yillardagi "O'zbekiston Respublikasining asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlari prognozi va Davlat budjeti parametrlari to'g'risida"gi qarorlari asosida tayyorlangan.

o'ziga xos xususiyatlar hisobga olingan holda va stavkalar bo'yicha soliq solinadi.

Jismoniy shaxslarning quyidagi daromadlari soliq solish obyekti hisoblanadi:

- O'zbekiston Respublikasi rezidentlarining O'zbekiston Respublikasidagi va undan tashqaridagi manbalardan olingan daromadlari;
- O'zbekiston Respublikasi norezidentlarining O'zbekiston Respublikasidagi manbalardan olingan daromadlari.

Yakka tartibdagi tadbirkorlik faoliyatidan olingan, qat'i belgilangan soliq solinadigan daromadlar jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'ining soliq solish obyekti bo'lmaydi.

Soliq kodeksining 170-moddasiga muvofiq soliq solinadigan baza jami daromaddan kelib chiqib, soliq solishdan ozod qilingan daromadlar chegirilgan holda aniqlanadi.

Agar soliq to'lovchining daromadidan uning ixtiyoriga ko'ra, sud yoki boshqa organlarning qaroriga binoan biror bir ushlab qolishlar amalga oshirilsa, bunday ushlab qolishlar soliq solinadigan bazani kamaytirmaydi.

Jismoniy shaxsning chet el valyutasida ifodalangan daromadlari daromadlar amalda olingan sanada O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki tomonidan belgilangan kurs bo'yicha milliy valyutada qayta hisoblab chiqiladi.

Jismoniy shaxslarning jami daromadlari tarkibi. Jismoniy shaxslarning jami daromadiga quyidagilar kiradi:

- 1) mehnatga haq to'lash tarzidagi daromadlar;
- 2) mulkiy daromadlar;
- 3) moddiy naf tarzidagi daromadlar;
- 4) boshqa daromadlar.

Ish beruvchi bilan mehnatga oid munosabatlarda bo'lgan va tuzilgan mehnat shartnomasiga (kontraktiga) muvofiq ishlarni bajarayotgan jismoniy shaxslarga hisoblanadigan va to'lanadigan barcha to'lovlar mehnatga haq to'lash tarzidagi daromadlar deb e'tirof etiladi:

- mehnatga haq to'lashning qabul qilingan shakllari va tizimlariga muvofiq ishbay narxlar, tarif stavkalari va mansab maoshlaridan kelib chiqqan holda haqiqatda bajarilgan ish uchun hisoblangan ish haqi;
- ilmiy daraja va faxriy unvon uchun qo'shimcha to'lovlar;
- rag'batlantirish xususiyatiga ega to'lovlar;

- kompensatsiya to'lovlari (kompensatsiya);
- ishlanmagan vaqt uchun haq to'lash.

Mehnatga haq to'lash tarzidagi daromadlarga quyidagilar ham kiradi:

- predmeti ishlarni bajarish va xizmatlar ko'rsatish bo'lgan fuqarolik-huquqiy tusda tuzilgan shartnomalarga muvofiq jismoniy shaxslarga to'lovlar;

- yuridik shaxsning boshqaruv organi (kuzatuv kengashi yoki boshqa shunga o'xshash organi) a'zolariga yuridik shaxsning o'zi tomonidan amalga oshiriladigan to'lovlar;

- O'zbekiston Respublikasi mudofaa, ichki ishlar, favqulodda vaziyatlar vazirliklarining, O'zbekiston Respublikasi Milliy xavfsizlik xizmatining harbiy xizmatchilariga, ichki ishlar organlarining oddiy askarlar, serjantlar va ofitserlar tarkibiga hamda O'zbekiston Respublikasi Davlat bojxona qo'mitasining xodimlariga xizmatni o'tashi (xizmat majburiyatlarini bajarishi) munosabati bilan to'lanadigan pul ta'minoti, pul mukofotlari va boshqa to'lovlar.

Jismoniy shaxslarning mulkiy daromadlari tarkibiga quyidagilar kiradi:

- foizlar;
- dividendlar;
- mol-mulki ijaraga berishdan olingan daromadlar;
- jismoniy shaxslarga xususiy mulk huquqi asosida tegishli bo'lgan mol-mulki realizatsiya qilishdan olingan daromadlar. Mol-mulki realizatsiya qilishdan olingan daromadlar mazkur mol-mulki realizatsiya qilish summasining hujjatlar bilan tasdiqlangan uni olish qiymatidan oshgan qismi sifatida aniqlanadi. Mol-mulki olish qiymatini tasdiqlovchi hujjatlar mavjud bo'lmagan taqdirda, mol-mulki realizatsiya qilish qiymati, ko'chmas mulk bo'yicha esa, inventarizatsiya qiymati hamda realizatsiya qilish narxi o'rtasidagi farq daromad deb e'tirof etiladi;

- sanoat mulki obyektlariga, seleksiya yutug'iga berilgan patent (litsenziya) egasi bo'lgan jismoniy shaxsning patentdan boshqa shaxs foydasiga voz kechganda yoki litsenziya shartnomasi tuzganda olgan daromadi;

- royalti;

• soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar to'laganidan keyin xususiy korxonada mulkdori, oilaviy korxonada ishtirokchisi hamda fermer xo'jaligi boshlig'i ixtiyorida qoladigan foyda summasi.

Soliq to'lovchi tomonidan yuridik shaxsdan moddiy naf tarzida olingan daromadlar quyidagilardir:

• yuridik shaxs tomonidan jismoniy shaxs manfaatlarini ko'zlab, tovarlar (ishlar, xizmatlar) haqini, mulkiy huquqlarni to'lash, shu jumladan:

– jismoniy shaxslarning bolalarini maktabgacha ta'lim muassasalarida o'qitish, tarbiyalash;

– kommunal xizmatlar, xodimlarga berilgan uy-joy haqini, uy-joydan foydalanish xarajatlari haqini, yotoqxonadagi joylar haqini yoki ularning o'rnini qoplash qiymatini to'lash;

– sanatoriy-kurortlarda davolanish yo'llanmalari qiymatini, dam olish, statsionar va ambulatoriyaga qatnab davolanish haqini yoki ularning o'rnini qoplash qiymatini to'lash;

– yuridik shaxsning jismoniy shaxs daromadi bo'lgan boshqa xarajatlari.

• soliq to'lovchining manfaatlarini ko'zlab tekinga, shu jumladan hadda shartnomasi asosida berilgan mol-mulk, bajarilgan ishlar va ko'rsatilgan xizmatlar qiymati;

• tovarlarning (ishlarning, xizmatlarning) xodimlarga realizatsiya qilinadigan narxi va shu tovarlarning (ishlarning, xizmatlarning) ushbu moddaning ikkinchi va uchinchi qismlariga muvofiq hisoblab chiqarilgan qiymati o'rtasidagi salbiy tafovut;

• qonun hujjatlariga muvofiq xodimlarga temir yo'l, aviatsiya, daryo, avtomobil transporti va shahar elektr transportida yurish bo'yicha beriladigan imtiyozlar summasi;

• jismoniy shaxsning yuridik shaxs oldidagi qarzining yuridik shaxs qarori bilan hisobdan chiqarilgan summalari;

• ish beruvchi tomonidan to'lovlar hisobiga to'lanib, xodimdan ushlab qolinishi lozim bo'lgan, lekin ushlab qolinmagan summalar.

Soliq to'lovchi yuridik shaxsdan tovarlar (ishlar, xizmatlar) olgan taqdirda, ushbu tovarlarning (ishlarning, xizmatlarning) qiymati ularni olish narxidan yoki tannarxidan kelib chiqqan holda belgilanadi.

Jismoniy shaxs yuridik shaxsdan aksiz to'lanadigan tovarlar yoki qo'shilgan qiymat solig'i solinadigan tovarlar (ishlar, xizmatlar) olsa,

bunday tovarlar (ishlar, xizmatlar) qiymatida aktsiz solig'ining va qo'shilgan qiymat solig'ining tegishli summasi hisobga olinadi.

Jismoniy shaxslarning boshqa daromadlari jumlasiga quyidagilar kiradi:

- pensiyalar va qonun hujjatlarida belgilangan nafaqalar;
- stipendiyalar;
- fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari, xayriya va ekologiya jamg'armalari tomonidan jismoniy shaxslarga beriladigan nafaqalar hamda boshqa turlardagi yordam;
- donorlik uchun pul mukofotlari;
- alimentlar;
- hayvonlarni (qoramol, parranda, mo'ynali va boshqa hayvonlarni, baliq va boshqalarni) tirik holda hamda ularni so'yib, mahsulotlarini xom yoki qayta ishlangan holda, ipak qurti, chorvachilik, asalarichilik va dehqonchilik mahsulotlarini tabiiy va qayta ishlangan holda sotishdan olingan daromadlar;
- jismoniy shaxslardan tekin (shu jumladan hadya shartnomalari bo'yicha) olingan mol-mulk yoki mulkiy huquqlar qiymati;
- musobaqalarda, ko'riklarda, tanlovlarda sovrinli o'rinlar uchun beriladigan sovrinlar, pul mukofotlari;
- yutuqlar;
- grant beruvchidan olingan grantlar, shu jumladan chet davlatlar grantlari bo'yicha olingan summalar;
- jamg'arib boriladigan majburiy pensiya badallari, ular bo'yicha olingan foiz tarzidagi va boshqa daromadlar, jamg'arib boriladigan pensiya to'lovlari;
- yaratilgan fan, adabiyot va san'at asarlari (predmetlari) uchun jismoniy shaxslar tomonidan olingan daromadlar;
- O'zbekiston Respublikasining davlat mukofotlari va davlat pul mukofotlariga sazovor bo'lgan jismoniy shaxslar olgan bir yo'la beriladigan davlat pul mukofoti yoki shunga teng bahodagi esdalik sovg'alarining qiymati, shuningdek O'zbekiston Respublikasi Prezidentining yoki O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori asosida bir yo'la beriladigan pul mukofoti;
- xalqaro sport musobaqalarida sovrinli o'rinlarni egallaganligi uchun sportchilar olgan bir yo'la beriladigan pul mukofoti;

• xodim bilan tuzilgan mehnat shartnomasi bekor qilinganda mehnat to'g'risidagi qonun hujjatlariga muvofiq beriladigan ishdan bo'shatish nafaqasi va boshqa to'lovlar;

• moddiy yordam tariqasida:

– vafot etgan xodimning oila a'zolariga yoki oila a'zosi vafot etganligi munosabati bilan xodimga beriladigan to'lovlar;

– xodimga mehnatda mayib bo'lganligi, kasb kasalligi yoxud sog'lig'iga boshqacha shikast yetganligi bilan bog'liq to'lovlar;

– favqulodda holatlar munosabati bilan beriladigan to'lovlar;

– maqsadli xususiyatga ega bo'lgan hamda xodimlar bilan yuz bergan shaxsiy tusdagi voqealar, hodisalar va tadbirlar bilan bog'liq bo'lgan hamda bajariladigan ish natijalariga bog'liq bo'lmagan to'lovlar;

– qishloq xo'jaligi mahsulotlarini berish yoki ularni sotib olish uchun mablag'lar berish tarzidagi to'lovlar.

• qonun hujjatlariga muvofiq uy-joy-kommunal xizmatlari haqini to'lash bo'yicha har oylik kompensatsiya pul to'lovlari;

• ishlamaydigan pensionerlarga yuridik shaxs tomonidan to'lanadigan to'lovlar;

• sug'urta to'voni summalari;

• ma'naviy zararni kompensatsiya qilish bo'yicha pul to'lovlari.

Yuridik shaxslar amalga oshiradigan quyidagi xarajatlar jismoniy shaxslarning daromadi sifatida qaralmaydi:

• mehnat sharoitlari noqulay bo'lgan ishlarda band bo'lgan xodimlarni mehnat to'g'risidagi qonun hujjatlarida belgilangan tartibda sot, davolash-profilaktika oziq-ovqati, gazlangan sho'r suv, shaxsiy himoya va gigiena vositalari bilan ta'minlash xarajatlari;

• kasaba uyushmasi qo'mitasi tomonidan amalga oshiriladigan to'lovlar, shu jumladan a'zolik badallari hisobidan kasaba uyushmasi a'zolariga beriladigan moddiy yordam, bundan kasaba uyushmasi qo'mitasining xodimlariga mehnat vazifalarini bajarganlik uchun beriladigan pul mukofotlari va boshqa to'lovlar mustasno;

• xodimlarni ish joyiga olib kelish va qaytarib olib ketish xarajatlari;

• diniy rasm-rusumlar va marosimlarni, bayram tantanalarini o'tkazish, vakillik xarajatlari, shahar yo'lovchilar transportida xodimlarning xizmat qatnovlari uchun foydalaniladigan yo'l

kartochkalarini olish, shuningdek yuridik shaxsning xodimlarning mehnat va dam olish sharoitlarini ta'minlash bilan bog'liq hamda muayyan jismoniy shaxslarning daromadi hisoblanmaydigan boshqa xarajatlar;

- xodimga xizmat vazifalarini bajarish uchun zarur bo'lgan maxsus kiyim-bosh, maxsus poyabzal, formal kiyim-bosh berish xarajatlari yoki ularni pasaytirilgan baholarda sotish munosabati bilan qilingan xarajatlar, shuningdek qonun hujjatlarida nazarda tutilgan hollarda ayrim toifadagi xodimlarni o'z xizmat vazifalarini bajarishi chog'ida oziq-ovqat bilan ta'minlash xarajatlari;

- xodim boshqa joyga ishga o'tkazilganda yoxud ko'chib borganda ko'chish, mol-mulkini ko'chirib borish, joy ijarasi (yo'l xarajatlari uchun beriladigan pul) bilan bog'liq xarajatlarni to'lash yoki bu xarajatlarning o'rnini qoplash xarajatlari;

- xizmat safarlaridagi quyidagi kompensatsiya to'lovlari:

- tasdiqlovchi hujjatlar asosida xizmat safari joyiga borish va u yerdan qaytib kelish uchun, shu jumladan joy band qilish uchun haq to'lashni qo'shgan holda haqiqatda amalga oshirilgan to'lovlar. Yo'l hujjatlari bo'lmagan taqdirda, temir yo'l transportidagi (agar temir yo'l qatnovi bo'lmasa, shaharlararo avtobusdagi) yo'l haqi qiymati miqdorida, biroq aviachipta qiymatining 30 foizidan oshmaydigan miqdorda;

- uy-joyni ijaraga olish bo'yicha haqiqatda amalga oshirilgan to'lovlar. Yashaganligini tasdiqlovchi hujjatlar bo'lmagan taqdirda qonun hujjatlarida belgilangan normalar doirasida;

- tasdiqlovchi hujjatlar asosida uy-joyni band qilish uchun to'lovlar;

- qonun hujjatlarida belgilangan normalar doirasida xizmat safarida bo'lingan vaqt uchun to'lanadigan kundalik xarajatlar uchun haq (sutkalik pullar);

- qonun hujjatlarida belgilangan va hujjatlar bilan tasdiqlangan boshqa to'lovlar.

- qonun hujjatlarida nazarda tutilgan normalar doirasida xodimga to'lanadigan kompensatsiya to'lovlari (kompensatsiyalar):

- doimiy ishi yo'lda kechadigan, harakatlanish va (yoki) qatnov tusiga ega bo'lgan, shuningdek vaxta usulida ishlarni bajarishda xodimga kompensatsiya to'lovlari (kompensatsiyalar);

– xizmat ishlari uchun shaxsiy avtomobildan foydalanganlik uchun kompensatsiya to'lovlari (kompensatsiyalar), bundan xizmat safarlari mustasno;

– dala ta'minoti;

– qonun hujjatlarida nazarda tutilgan tartibda va normalar bo'yicha boshqa kompensatsiya to'lovlari (kompensatsiyalar).

• mehnatda mayib bo'lganlik yoki sog'liqqa boshqacha shikast yetganlik bilan bog'liq zararining o'rmini qoplash bo'yicha quyidagi miqdordagi to'lovlar:

– jabrlanuvchi mehnatda mayib bo'lguniga qadar olgan o'rtacha oylik ish haqiga nisbatan foiz hisobidagi, uning kasbga oid mehnat qobiliyatini yo'qotganlik darajasiga muvofiq belgilanadigan har oylik to'lovlar (voyaga yetmagan shaxs mehnatda mayib bo'lib qolgan taqdirda, zararining o'rni uning ish haqi (daromadi) miqdoridan kelib chiqqan holda, lekin qonun hujjatlarida belgilangan eng kam ish haqining besh baravaridan kam bo'lmagan miqdorda qoplanadi);

– maxsus tibbiy parvarishga muhtoj jabrlanuvchilarga qo'shimcha xarajatlar uchun oyiga eng kam ish haqining ikki baravari miqdoridagi to'lovlar;

– jabrlanuvchining maishiy parvarishi uchun qo'shimcha xarajatlar tariqasida har oyda eng kam ish haqining ellik foizi miqdoridagi to'lovlar;

– xodimning sog'lig'iga shikast yetkazilganligi munosabati bilan ish beruvchi tomonidan bir yo'la to'lanadigan nafaqa tariqasida jabrlanuvchining yillik o'rtacha ish haqi miqdoridagi to'lovlar;

• boquvchisi vafot etganligi munosabati bilan quyidagi miqdordagi to'lovlar:

– marhumning o'rtacha ish haqining vafot etgan boquvchining qaramog'ida bo'lgan va uning vafoti munosabati bilan zararni undirishga haqli bo'lgan mehnatga qobiliyatsiz shaxslarga to'g'ri keladigan ulushi miqdoridagi to'lovlar;

– boquvchisi vafot etganligi munosabati bilan zararni undirishga haqli bo'lgan shaxslarga bir yo'la to'lanadigan nafaqa tariqasida marhumning o'rtacha yillik ish haqining olti baravari miqdoridagi to'lovlar;

- talabalarning ta'lim olishi uchun O'zbekiston Respublikasining oliy o'quv yurti bilan to'g'ridan-to'g'ri shartnomalar bo'yicha pulli-kontrakt asosida o'tkaziladigan to'lovlar;

- mol-mulkni sug'urta qilish va (yoki) hayotni uzoq muddatli sug'urta qilish bo'yicha O'zbekiston Respublikasida sug'urta faoliyatini amalga oshirish uchun litsenziyaga ega bo'lgan yuridik shaxslarga to'lanadigan sug'urta mukofotlari. Mol-mulkni sug'urtalash va (yoki) hayotni uzoq muddatli sug'urtalash shartnomasi muddatidan ilgari bekor qilinganda va sug'urtalovchi sug'urta qilinuvchiga sug'urta mukofotining bir qismini yoki to'liq qaytarsa, qaytarilgan sug'urta mukofoti miqdori jismoniy shaxsning soliq solinadigan jami daromadi tarkibiga kiritiladi;

- yuridik shaxsdan - ish beruvchidan:

- yosh oilalar a'zolari tomonidan uy-joy olish uchun olingan mablag'lar;

- qishloq joylarda namunaviy loyihalar bo'yicha yakka tartibda uy-joy qurish uchun kreditlar berish qonun hujjatlariga muvofiq zimmasiga yuklatilgan banklar tomonidan ushbu maqsadlar uchun beriladigan ipoteka krediti bo'yicha boshlang'ich badal sifatida quruvchi shaxs tomonidan olingan mablag'lar.

Uy-joy olingan (mulkka bo'lgan huquqlar davlat ro'yxatidan o'tkazilgan) sanadan e'tiboran besh yil ichida sotilsa, ushbu bandda ko'rsatilgan daromadlarga belgilangan tartibda soliq solinadi;

- xodimlarning malakasini oshirish va ularni qayta tayyorlash xarajatlari.

Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i stavkalari.

Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i ko'pgina mamlakatlardagi singari O'zbekistonda ham progressiv soliq hisoblanadi. Ushbu soliq stavkalari O'zbekiston Respublikasi Prezidenti qarori bilan belgilanadi. O'zbekiston Respublikasining soliq qonunchiligiga ko'ra jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i stavkalari quyidagi guruhlariga bo'linadi:

- jismoniy shaxslarning ish haqi, mukofotlar va boshqa daromadlariga solinadigan tabaqalashgan progressiv soliq stavkalari;

- jismoniy shaxslarning dividend va foiz tariqasida oladigan daromadlariga soliq stavkasi;

• norezident jismoniy shaxslarning daromadlariga to'lov manbaida olinadigan soliq stavkalari;

• imtiyozli soliq stavkalar.

Soliq qonunchiligiga binoan 1998-yildan respublikamizda jismoniy shaxslarning ish haqlari, mukofot pullari va boshqa daromadlaridan soliq stavkasi 15, 25, 35, 40, 45 foiz, ya'ni 5 pog'onali qilib belgilandi. 2000-yildan boshlab 4 pog'onali, ya'ni 15, 25, 36, 40 foiz, 2001-yildan esa 3 pog'analiga o'tildi, uning stavkasi 12, 25, 30 foizni, 2002-yildan 13, 23, 33 foiz qilib belgilandi.

2015-yildan jismoniy shaxslarning ish haqlari, mukofot pullari va boshqa daromadlaridan soliq stavkasi quyidagi jadval ma'lumotlari asosida hisoblanadi (3.1-jadval).

3.1-jadval

Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i STAVKALARI⁹

<i>Soliq solinadigan daromad</i>	<i>Soliq stavkasi</i>
eng kam ish haqining bir baravarigacha miqdorda	daromad summasining 0 foizi
eng kam ish haqining bir baravaridan (+1 so'm) besh baravarigacha miqdorda	eng kam ish haqi miqdorining bir baravaridan oshadigan summaning 8,5 foizi
eng kam ish haqining besh baravaridan (+1 so'm) o'n baravarigacha miqdorda	besh baravar miqdordan soliq + eng kam ish haqi miqdorining besh baravaridan oshadigan summaning 17 foizi
eng kam ish haqining o'n baravaridan (+1 so'm) va undan yuqori miqdorda	o'n baravar miqdordan soliq + eng kam ish haqi miqdorining o'n baravaridan oshadigan summaning 23 foizi

Soliq solinadigan daromadlar guruhleri bo'yicha soliq solish shkalasi yil boshiga – 2015-yil 1 yanvarga belgilangan eng kam ish haqi (118400 sum) miqdoridan kelib chiqib belgilanadi va eng kam ish

⁹ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2014-yil 4-dekabrda "O'zbekiston Respublikasining 2015 yilgi asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlari prognozi va davlat budjeti parametrlari to'g'risida"gi PQ-2270-son qarorida olindi.

haqi miqdorining yil davomidagi o'zgarishiga qarab qayta ko'rib chiqilmaydi.

Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i summasini hisoblab chiqarish maqsadida eng kam ish haqining miqdori yil boshidan ortib boruvchi yakun bilan hisobga olinadi (yil boshidan tegishli davrning har bir oyi uchun eng kam ish haqlarining summasi).

Belgilangan stavkalardan kelib chiqib hisoblangan, budjetga to'lanadigan jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i summasi fuqarolarning shaxsiy jamg'arib boriladigan pensiya hisobvaraqlariga o'tkaziladigan, jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i solinadigan daromadlaridan 1 foiz miqdorida hisoblab chiqariladigan har oylik majburiy badallar summasiga kamaytiriladi.

Jismoniy shaxsning - O'zbekiston Respublikasi norezidentining O'zbekiston Respublikasidagi daromadlar manbaidan olingan, daromadlariga manbada chegirmalarsiz quyidagi stavkalar bo'yicha soliq solinadi:

- dividend va foizlarga - 10 foiz;
- xalqaro tashishlarda transport xizmatlari ko'rsatishdan olinadigan daromadlarga (fraxtdan olinadigan daromadlarga) - 6 foiz
- mehnat shartnomalari (kontraktlari) va fuqarolik-huquqiy tisdagi shartnomalar bo'yicha olingan daromadlarga hamda yuqoridagi bandlarda ko'rsatilmagan boshqa daromadlarga - 20 foiz.

Jismoniy shaxslarning quyidagi daromadlariga belgilangan eng kam stavka bo'yicha soliq solinadi:

- baland tog'li, cho'l va suvsiz hududlarda ishlaganlik uchun O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan belgilangan koeffitsiyentlar bo'yicha qo'shimcha to'lovlar tariqasida olingan daromadlarga. Bunda cho'l va suvsiz joylarda, baland tog'li va tabiiy-iqlim sharoiti noqulay hududlarda ishlaganlik uchun yuridik shaxslar xodimlarining ish haqiga koeffitsiyentlar hisoblashning eng yuqori summasi hisoblash paytidagi holatga ko'ra belgilangan eng kam ish haqining to'rt baravari miqdorida belgilanadi;

- korxonalar, muassasalar, tashkilotlar tomonidan vaqtinchalik qishloq xo'jaligi ishlariga yuborilgan jismoniy shaxslarning shu ishlarni bajarishdan olingan daromadlariga (bundan paxta yig'im-terimi bo'yicha qishloq xo'jaligi ishlariga jalb qilinadigan jismoniy

shaxslarning bu ishlarni bajarganlik uchun olgan daromadlari mustasno).

- mol-mulkni ijaraga berishdan olingan daromadlarga;
- jismoniy shaxslardan tekin olingan ulushlar, paylar va aktsiyalar tarzidagi daromadlarga;
- jismoniy shaxslarga xususiy mulk huquqi asosida tegishli bo'lgan ko'chmas mulkni realizatsiya qilishdan olingan daromadlarga.

Mehnat sharoiti o'ta zararli va o'ta og'ir ishlarda band bo'lgan ayollarning daromadlaridan olish darajasi 20 foizdan oshmasligi lozim. Mehnat sharoiti o'ta zararli va o'ta og'ir ishlar ro'yxati qonun hujjatlari bilan belgilanadi.

Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i bo'yicha tuziyoqlar. Soliq kodeksining 179-moddasiga muvofiq jismoniy shaxslarning quyidagi daromadlariga soliq solinmaydi:

- moddiy yordam summolari:
 - favqulodda holatlar munosabati bilan beriladigan moddiy yordam summolari - to'raligicha;
 - vafot etgan xodimning oila a'zolariga yoki oila a'zosi vafot etganligi munosabati bilan xodimga beriladigan moddiy yordam summolari – eng kam ish haqining o'n ikki baravarigacha miqdorda;
 - boshqa hollarda – soliq davri uchun eng kam ish haqining o'n ikki baravarigacha miqdorda.
- yo'llanmalar qiymatini yuridik shaxslar tomonidan to'liq yoki qisman qoplash summolari, turistik yo'llanmalar bundan mustasno:
 - O'zbekiston Respublikasi hududida joylashgan sanatoriy-kurort va sog'lomlashtirish muassasalariga yo'llanmalar qiymatini nogironlarga, shu jumladan mazkur korxonada ishlaydigan nogironlarga to'liq yoki qisman qoplash summolari;
 - O'zbekiston Respublikasi hududida joylashgan bolalar oromgohlari va boshqa sog'lomlashtirish oromgohlari, shuningdek otalarning bolalari bilan dam olishiga maxsus mo'ljallangan sanatoriy-kurort va sog'lomlashtirish muassasalariga o'z xodimlarining o'n olti yoshga to'lmagan (o'n sakkiz yoshgacha bo'lgan o'quvchilar) bolalari uchun yo'llanmalar qiymatini to'liq yoki qisman qoplash summolari;
- o'z xodimlariga va ularning bolalariga ambulatoriya va (yoki) statsionar tibbiy xizmat ko'rsatilganligi uchun ish beruvchi tomonidan to'langan summalar, shuningdek yuridik shaxsning davolash va tibbiy

xizmat ko'rsatganlik, nogironlik profilaktikasi va nogironlarning salomatligini tiklashga doir texnik vositalarni olish uchun qilingan xarajatlari. Xodimlarni davolaganlik, ularga tibbiy xizmat ko'rsatganlik uchun yuridik shaxslar tomonidan sog'liqni saqlash muassasalariga naqd pulsiz haq to'langan taqdirda, shuningdek sog'liqni saqlash tashkilotlari tomonidan yozib berilgan hujjatlar asosida ushbu maqsadlar uchun mo'ljallangan naqd pul mablag'lari bevosita xodimga, xodim yo'qligida, uning oila a'zolariga, ota-onalariga berilgan yoki mazkur maqsadlar uchun mo'ljallangan mablag'lar xodimning bankdagi hisobvarag'iga kiritilgan taqdirda, ushbu daromadlar soliq solishdan ozod qilinadi;

- O'zbekiston Respublikasi fuqolarining O'zbekiston Respublikasidan tashqariga ishlash uchun yuborilishi munosabati bilan budjet tashkilotlaridan chet el valyutasida olingan ish haqi summalar va boshqa summalar, qonun hujjatlarida belgilangan summalar doirasida;

- vaqtinchalik bir martalik ishlarni bajarishdan olingan daromadlar, agar bunday ishlarga yollash vaqtinchalik bir martalik ish bilan ta'minlash markazlari ko'magida amalga oshirilayotgan bo'lsa;

- soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni to'laganidan keyin xususiy korxonalar mulkdori, oilaviy korxonalar ishtirokchisi hamda fermer xo'jaligi boshlig'i ixtiyorida qoladigan foyda summasi;

- O'zbekiston Respublikasining davlat mukofotlari va davlat pul mukofotlariga sazovor bo'lgan jismoniy shaxslar olgan bir yo'la beriladigan davlat pul mukofoti yoki shunga teng bahodagi esdalik sovg'alarining qiymati, shuningdek O'zbekiston Respublikasi Prezidentining yoki O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori asosida bir yo'la beriladigan pul mukofoti;

- xalqaro sport musobaqalarida sovrinli o'rinlarni egallaganligi uchun sportchilar olgan bir yo'la beriladigan pul mukofoti;

- donorlik uchun pul mukofotlari, shuningdek qon yiqqanlik uchun tibbiyot muassasalari xodimlari oladigan summalar;

- jismoniy shaxslarga xususiy mulk huquqi asosida tegishli bo'lgan mol-mulkni sotishdan olinadigan daromadlar, bundan:

- qimmatli qog'ozlarni, yuridik shaxslarning ustav fondidagi (ustav kapitalidagi) ulushlarini (paylarini);

- yashash uchun mo'ljallanmagan joylarni;

- ketma-ket keladigan o'n ikki oylik davr ichida bir martadan ortiq bitim tuzilgan taqdirda, uy-joylarni realizatsiya qilishdan olinadigan daromadlar mustasno.

- uy xo'jaligida, shu jumladan dehqon xo'jaligida etishtirilgan hayvonlarni (qoramol, parranda, mo'ynali va boshqa hayvonlar, baliq va boshqalarni) tirik holda hamda ularni so'yib, mahsulotlarini xom yoki qayta ishlangan holda, sanoatda qayta ishlashdan tashqari, tabiiy va qayta ishlangan chorvachilik, asalarichilik va dehqonchilik mahsulotlarini sotishdan olinadigan daromadlar, bundan manzarali bog'dorchilik (gulchilik) mahsulotlari mustasno. Mazkur daromadlar soliq to'lovchi tegishli mahalliy davlat hokimiyati organi, fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organi, bog'dorchilik, uzumchilik yoki polizchilik shirkatlarining boshqaruvlari tomonidan berilgan, realizatsiya qilingan mahsulot soliq to'lovchi tomonidan unga yoki uning oila a'zolariga ajratilgan yer uchastkasida yetishtirilganligini tasdiqlovchi belgilangan shakldagi hujjatni taqdim etgan taqdirda, soliq solishdan ozod qilinadi;

- xalqaro hamda respublika tanlovlari va musobaqalarida olingan buyum tarzidagi sovrinlarning qiymati;

- yuridik shaxsdan soliq davri mobaynida eng kam ish haqining olti baravari miqdorigacha bo'lgan qiymatdagi:

- xodimlar natija shaklida olgan sovg'alar;

- ilgari mazkur yuridik shaxsning xodimlari bo'lgan ishlamayotgan pensionerlar va mehnat qobiliyatini yo'qotgan shaxslar, vafot etgan xodimning oila a'zolari tomonidan olingan sovg'alar va boshqa turlardagi yordam.

- jismoniy shaxslardan meros yoki hadya tartibida, shuningdek tekin olingan pul va natija shaklidagi daromadlar, bundan fan, adabiyot va san'at asarlarining, adabiyot va san'at asarlari ijrochilarining, shuningdek kashfiyotlar, ixtirolar va sanoat namunalari mualliflarining merosxo'rlariga (huquqiy vorislariga) to'lanadigan pul mukofotlari mustasno;

- davlat zayomining obligatsiyalari bo'yicha yutuqlar, shuningdek O'zbekiston Respublikasining davlat qimmatli qog'ozlari bo'yicha foizlar, lotereya bo'yicha yutuqlar;

- jamg'arma sertifikatlari, davlat qimmatli qog'ozlari bo'yicha daromadlar, shuningdek banklardagi omonatlar bo'yicha foizlar hamda yutuqlar;

- xalqaro hamda chet el tashkilotlari va fondlaridan, shuningdek ilmiy-texnika hamkorligi sohasidagi O'zbekiston Respublikasining xalqaro shartnomalari doirasida bevosita jismoniy shaxs grant beruvchidan yoki O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan vakil qilingan fan va texnologiyalarni rivojlantirishni muvofiqlashtirish bo'yicha organning xulosasi bo'lgan taqdirda, yuridik shaxsdan - grant oluvchidan olgan grant summasi;

- fuqarolarning soliq solinadigan ish haqi va boshqa daromadlarining davlat korxonalari mol-mulkini sotib olish, xususiylashtirilayotgan korxonalar aksiyalarini olish uchun yo'naltiriladigan summalari, shuningdek dividendlar tarzida olingan va dividend to'lagan yuridik shaxsning ustav fondiga (ustav kapitaliga) yo'naltirilgan daromadlar. Ushbu bandeda nazarda tutilgan imtiyoz qo'llanilganidan so'ng bir yil ichida muassislar (ishtirokchilar) tarkibidan chiqilganda (chiqib ketilganda), mazkur mol-mulk sotilganda yoxud tugatilayotgan yuridik shaxsning mol-mulki uning muassislari (ishtirokchilari) o'rtasida taqsimlanganda ilgari soliq solishdan ozod qilingan daromadlarga umumiy asoslarda soliq solinishi kerak;

- mehnat shartnomasi bekor qilinganida eng kam ish haqining o'n ikki baravari miqdori doirasida to'lanadigan ishdan bo'shatish nafaqasi, qonun hujjatlarida belgilangan boshqa nafaqalar, bundan vaqtincha mehnatga qobiliyatsizlik nafaqalari (shu jumladan oilaning bemor a'zosini parvarishlash nafaqasi) mustasno, shuningdek fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari, xayriya va ekologiya jamg'armalaridan jismoniy shaxslarga beriladigan yordam tusidagi to'lovlar;

- olingan alimentlar;

- fuqarolarning sug'urta to'lovi sifatida oladigan summalari;

- qonun hujjatlarida davlat stipendiyalari uchun belgilangan miqdorlarda ta'lim va ilmiy-tadqiqot muassasalari tomonidan to'lanadigan stipendiyalar;

- uy-joy-kommunal xizmatlariga haq to'lash bo'yicha qonun hujjatlariga muvofiq har oylik kompensatsiya pul to'lovlari;

- davlat pensiyalari;

- jamg'arib boriladigan majburiy pensiya badallari, ular bo'yicha foiz daromadlari, shuningdek jamg'arib boriladigan pensiya to'lovlari;

- fuqarolarning soliq solinadigan va O'zbekiston Respublikasida sug'urta faoliyatini amalga oshirish uchun litsenziyaga ega bo'lgan yuridik shaxslarga mol-mulkni sug'urta qilish hamda hayotni uzoq muddatli sug'urta qilish bo'yicha sug'urta mukofotlari to'lovi uchun yo'naltiriladigan ish haqi va boshqa daromadlarining summalari;

- yuridik shaxslar muassislarining (ishtirokchilarining) ixtiyoriy tugatilayotgan tadbirkorlik subyektiga – yuridik shaxsga uning majburiyatlarini bajarish uchun yo'naltiriladigan daromadlari summalari. Ixtiyoriy tugatish qonun hujjatlarida belgilangan muddatlarda tugallanmagan yoki tugatish tartib-taomili to'xtatilgan va faoliyat qayta tiklangan taqdirda, ushbu imtiyoz qo'llanilmaydi va soliq summasi imtiyoz qo'llanilgan butun davr uchun to'liq miqdorda undiriladi;

- quyidagi jismoniy shaxslarning soliq solinadigan ish haqi va boshqa daromadlari summalari:

- yosh oila a'zolari tomonidan yakka tartibda uy-joyni qurish, rekonstruksiya qilish va sotib olish uchun yoki ko'p kvartirali uydagi kvartirani rekonstruksiya qilish va sotib olish uchun olingan ipoteka kreditlarini hamda ular bo'yicha hisoblangan foizlarni qoplash uchun yo'naltirilganda;

- qishloq joylarda namunaviy loyihalar bo'yicha yakka tartibda uy-joy qurishni ushbu maqsadlar uchun kreditlar berish qonun hujjatlariga muvofiq zimmasiga yuklatilgan banklarning kreditlari hisobidan amalga oshirayotgan quruvchi shaxslar tomonidan olingan ipoteka kreditlarini hamda ular bo'yicha hisoblangan foizlarni qoplash uchun yo'naltirilganda.

Ushbu bandeda ko'rsatilgan mol-mulk olingan (mol-mulkka bo'lgan huquq davlat ro'yxatidan o'tkazilgan) sanadan e'tiboran besh yil ichida sotilsa, mazkur bandeda nazarda tutilgan daromadlarga belgilangan tartibda soliq solinadi.

- fuqarolarning soliq solinadigan ish haqi va boshqa daromadlarining:

- O'zbekiston Respublikasi oliy o'quv yurtlarida ta'lim olish uchun (o'zining o'qishi yoki yigirma olti yoshga to'lmagan farzandlarining o'qishi uchun) yo'naltiriladigan summalari;

– O‘zbekiston Respublikasi Xalq bankidagi fuqarolarning shaxsiy jamg‘arib boriladigan pensiya hisobvaraqlariga ixtiyoriy ravishda yo‘naltiriladigan summalari.

- jismoniy shaxslardan tekin (shu jumladan hadya shartnomasi bo‘yicha) olingan ulushlar, paylar va aksiyalar tarzidagi daromadlar, agar mazkur ulushlar, paylar va aksiyalarni berish yaqin qarindoshlar o‘rtasida amalga oshirilsa.

- paxta yig‘im-terimi bo‘yicha qishloq xo‘jaligi ishlariga jalb qilinadigan jismoniy shaxslarning bu ishlarni bajarganlik uchun olgan daromadlari.

Soliq kodeksining 180-moddasiga muvofiq soliq solishdan quyidagi jismoniy shaxslar to‘liq ozod qilinadi:

- xorijiy davlatlar diplomatik vakolatxonalarining boshliqlari va xodimlari, konsullik muassasalarining mansabdor shaxslari, ularning o‘zlari bilan birga yashaydigan oila a‘zolari, agar ular O‘zbekiston Respublikasining fuqarosi bo‘lmasa, – O‘zbekiston Respublikasidagi manbalardan olinadigan, diplomatik va konsullik xizmati bilan bog‘liq bo‘lmagan daromadlaridan tashqari barcha daromadlari bo‘yicha;

- xorijiy davlatlar diplomatik vakolatxonalari va konsullik muassasalarining ma‘muriy-texnik xodimlari hamda ularning o‘zlari bilan birga yashaydigan oila a‘zolari, agar ular O‘zbekiston Respublikasi fuqarosi bo‘lmasa yoki O‘zbekiston Respublikasida doimiy yashamasa, – O‘zbekiston Respublikasidagi manbalardan olinadigan, diplomatik va konsullik xizmati bilan bog‘liq bo‘lmagan daromadlaridan tashqari barcha daromadlari bo‘yicha;

- xorijiy davlatlar diplomatik vakolatxonalariga, konsullik muassasalariga xizmat ko‘rsatadigan xodimlar tarkibiga kirgan shaxslar, agar ular O‘zbekiston Respublikasi fuqarosi bo‘lmasa yoki O‘zbekiston Respublikasida doimiy yashamasa, – o‘z xizmati yuzasidan oladigan barcha daromadlari bo‘yicha;

- xorijiy davlatlar diplomatik vakolatxonalari va konsullik muassasalari xodimlarining uylarida ishlovchilar, agar ular O‘zbekiston Respublikasi fuqarosi bo‘lmasa yoki O‘zbekiston Respublikasida doimiy yashamasa, – o‘z xizmati yuzasidan oladigan barcha daromadlari bo‘yicha;

• xalqaro nohukumat tashkilotlarning mansabdor shaxslari – agar ular O‘zbekiston Respublikasi fuqarosi bo‘lmasa, ularning ushbu tashkilotlarda olgan daromadlari bo‘yicha;

• O‘zbekiston Respublikasi mudofaa, ichki ishlar, favqulodda vaziyatlar vazirliklarining, Milliy xavfsizlik xizmatining harbiy sizmatchilari, ichki ishlar organlari hamda bojxona organlarining oddiy sizmatchilari va boshliqlari tarkibiga kiruvchi shaxslar, shuningdek o‘quv yoki sinov yig‘inlariga chaqirilgan harbiy xizmatga majburlar – xizmatni o‘tash (xizmat vazifalarini bajarish) munosabati bilan olgan pul ta‘minoti, pul mukofotlari va boshqa to‘lovlar summalari bo‘yicha;

• prokuratura organlarining daraja unvonlariga ega bo‘lgan xodimlari - ularning xizmat vazifalarini bajarish munosabati bilan olgan daromadlari bo‘yicha;

• gastrol-konsert faoliyati bilan shug‘ullanish huquqini beruvchi litsenziyasi bo‘lgan shaxslar - ushbu faoliyatdan olingan daromadlari bo‘yicha.

Quyidagi jismoniy shaxslar soliq solishdan qisman (daromad olingan har bir oy uchun eng kam ish haqining to‘rt baravari miqdoridagi daromadlar bo‘yicha) ozod qilinadi:

• “O‘zbekiston Qahramoni”, Sovet Ittifoqi Qahramoni, Mehnat Qahramoni unvonlariga sazovor bo‘lgan shaxslar, uchala darajadagi Shuhrat ordeni bilan taqdirlangan shaxslar. Mazkur imtiyoz tegishincha “O‘zbekiston Qahramoni” unvoni berilganligi to‘g‘risidagi guvohnoma, Sovet Ittifoqi Qahramoni, Mehnat Qahramoni daftarchalari, orden daftarchasi yoki mudofaa ishlari bo‘yicha bo‘limning ma‘lumotnomasi asosida beriladi;

• urush nogironlari va qatnashchilari, shuningdek doirasi qonun hujjatlari bilan belgilanuvchi ularga tenglashtirilgan shaxslar (Urush qatnashchilariga hamda urush nogironlariga tenglashtiriladigan shaxslar ro‘yxati 17-ildovada keltirilgan). Mazkur imtiyoz urush nogironining (qatnashchisining) tegishli guvohnomasi yoki mudofaa ishlari bo‘yicha bo‘limning yoxud boshqa vakolatli organning ma‘lumotnomasi asosida, boshqa nogironlarga (qatnashchilarga) nogironning (qatnashchining) imtiyozlarga bo‘lgan huquqi to‘g‘risidagi guvohnoma asosida beriladi.

• bolalikdan nogiron bo‘lib qolganlar, shuningdek I va II guruh nogironlari. Imtiyoz pensiya guvohnomasi yoki tibbiy-mehnat ekspert komissiyasining ma‘lumotnomasi asosida beriladi;

- sobiq SSSRni, O'zbekiston Respublikasining konstitutsiyaviy tuzumini himoya qilish yoki harbiy xizmatning yoxud ichki ishlar organlaridagi xizmatning boshqa majburiyatlarini bajarish chog'ida yaralanganligi, kontuziya bo'lganligi yoki shikastlanganligi oqibatida yoxud frontda bo'lish bilan bog'liq kasallik tufayli halok bo'lgan harbiy xizmatchilarning hamda ichki ishlar organlari xodimlarining ota-onalari va beva xotinlari (beva erlari). Imtiyoz "Halok bo'lgan askarning beva xotini (beva eri, onasi, otasi)" yoki "Ichki ishlar organlari halok bo'lgan xodimining beva xotini (beva eri, onasi, otasi)" shtampi qo'yilgan yoxud pensiya guvohnomasini bergan muassasa rahbarining imzosi va ushbu muassasa muhri bilan tasdiqlangan tegishli yozuvli pensiya guvohnomasi asosida beriladi. Agar mazkur shaxslar pensioner bo'lmasa, imtiyoz ularga sobiq SSSR Mudofaa vazirligi, Davlat xavfsizlik qo'mitasi yoki Ichki ishlar vazirligining, shuningdek O'zbekiston Respublikasi Mudofaa vazirligi, Milliy xavfsizlik xizmati yoxud Ichki ishlar vazirligining tegishli organlari tomonidan berilgan harbiy xizmatchining yoki ichki ishlar organi xodimining halok bo'lganligi to'g'risidagi ma'lumotnoma asosida beriladi. Sobiq SSSRni, O'zbekiston Respublikasining konstitutsiyaviy tuzumini himoya qilish yoki harbiy xizmatning yoxud ichki ishlar organlaridagi xizmatning boshqa majburiyatlarini bajarish chog'ida yoki frontda bo'lish bilan bog'liq kasallik tufayli halok bo'lgan harbiy xizmatchilarning yoxud ichki ishlar organlari xodimlarining beva xotinlariga (beva erlariga) imtiyoz faqat ular yangi nikohdan o'tmagan taqdirda beriladi;

- ikki va undan ortiq o'n olti yoshga to'lmagan bolalari bor yolg'iz onalar. Imtiyoz har bir bola uchun Fuqarolik holatlari dalolatnomalarini yozish (FHDYo) organlari tomonidan taqdim etiladigan ma'lumotnoma asosida beriladi;

- ikki va undan ortiq o'n olti yoshga to'lmagan bolalari bor va boquvchisini yo'qotganlik uchun pensiya olmaydigan beva ayol va beva erkaklar. Imtiyoz erning (xotinning) vafot etganligi to'g'risidagi guvohnoma, bolalar tug'ilganligi to'g'risidagi guvohnoma, yangi nikohdan o'tmaganlik hamda O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasi tuman (shahar) bo'limining boquvchisini yo'qotganlik uchun pensiya olinmasligi haqidagi ma'lumotnomasi taqdim etilgan taqdirda beriladi;

- bolaligidan nogiron bo'lgan, doimiy parvarishni talab qiladigan tarzandi bilan birga yashab, uni tarbiyalayotgan ota-onadan biri. Imtiyoz pensiya guvohnomasi yoki sog'liqni saqlash muassasasining doimiy parvarish zarurligini tasdiqlovchi tibbiy ma'lumotnomasi, birgalikda yashashga taalluqli qismida - fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organining ma'lumotnomasi asosida beriladi.

Soliq kodeksining 180-moddasi ikkinchi qismida nazarda tutilgan imtiyozlar tegishli hujjatlar taqdim etilgan taqdirda qo'llaniladi. Imtiyozlarga bo'lgan huquqlar kalendar yili davomida vujudga kelgan taqdirda, imtiyozlarga bo'lgan huquqlar vujudga kelgan paytdan e'tiboran qo'llaniladi.

Agar jismoniy shaxs Soliq kodeksining 180-moddasi ikkinchi qismida nazarda tutilgan bir nechta asos bo'yicha imtiyozlarga bo'lgan huquqqa ega bo'lsa, unga xohishiga qarab faqat bitta imtiyoz beriladi.

Soliq kodeksining 180-moddasi ikkinchi qismida nazarda tutilgan imtiyozni qo'llash jismoniy shaxsning asosiy ish (xizmat, o'qish) joyi bo'yicha, asosiy ish joyi bo'lmagan taqdirda - yashash joyidagi davlat soliq xizmati organlari tomonidan jami yillik daromad to'g'risidagi deklaratsiya asosida soliqni hisoblab chiqarish chog'ida amalga oshiriladi. Imtiyozga bo'lgan huquq yo'qotilgan taqdirda, jismoniy shaxs imtiyoz yo'qotilgan paytdan e'tiboran o'n besh kun ichida bu haqda undan soliqni ushlab qoladigan yuridik shaxsga ma'lum qilishi kerak.

Soliq kodeksining 180-moddasi ikkinchi qismida sanab o'tilgan imtiyozlar jismoniy shaxslarning foizlar va dividendlar tarzida olingan daromadlariga, shuningdek mol-mulkni ijaraga topshirishdan olingan daromadlariga ham tatbiq etiladi. Agar foizlar va dividendlar asosiy ish joyi bo'yicha hisoblansa, imtiyozni qo'llash asosiy ish joyi bo'yicha amalga oshiriladi, agar foizlar va dividendlar asosiy bo'lmagan ish joyi bo'yicha hisoblansa, imtiyoz jami yillik daromad to'g'risidagi deklaratsiya asosida jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'ini hisoblab chiqarish chog'ida jismoniy shaxsning yashash joyidagi davlat soliq xizmati organlari tomonidan qo'llaniladi. Shunga o'xshash tartib mol-mulkni ijaraga berishdan olingan daromadlarga nisbatan ham qo'llaniladi.

Chet ellik jismoniy shaxslarning daromadlariga soliq solishning xususiyatlari. O'zbekiston Respublikasi hududida chet ellik jismoniy

shaxslarga O'zbekiston Respublikasining xalqaro shartnomalarida belgilangan xususiyatlarni hisobga olgan holda soliq solinadi.

Rezident - chet ellik jismoniy shaxsdan O'zbekiston Respublikasi fuqarosi singari jismoniy shaxslar daromadiga solinadigan soliq undiriladi.

Norezident - chet ellik jismoniy shaxslardan to'langan joyidan qat'i nazar O'zbekiston Respublikasidagi manbalardan olingan daromadlar bo'yicha jismoniy shaxslar daromadiga solinadigan soliq undiriladi.

Soliq solish maqsadida norezident jismoniy shaxslar O'zbekiston Respublikasida doimiy muassasa orqali faoliyatni amalga oshiradigan norezident sifatida yoki doimiy muassasa bilan bog'liqlikda bo'lmagan norezident shaxs sifatida qaraladi.

O'zbekiston Respublikasida doimiy muassasa orqali faoliyatni amalga oshiradigan norezident jismoniy shaxs doimiy muassasa bilan bog'liq bo'lgan O'zbekiston Respublikasidagi manbalardan olingan daromadlari bo'yicha soliq to'lovchi hisoblanadi.

Chet ellik jismoniy shaxslardan soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni undirish o'zarolik prinsipi bo'yicha tugatilishi yoki cheklanishi mumkin.

Chet ellik jismoniy shaxslar bilan bitimlar tuzish chog'ida bunday bitimlarning shartlariga O'zbekiston Respublikasida faoliyatni amalga oshiradigan soliq to'lovchilar hamda boshqa shaxslar chet ellik jismoniy shaxslarning soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni to'lash bo'yicha xarajatlarini o'z zimmasiga olishini nazarda tutadigan soliq haqidagi izohlar kiritilishiga ruxsat berilmaydi.

Chet ellik jismoniy shaxsning - O'zbekiston Respublikasi rezidentining daromadlariga qonunchilikda belgilangan tartibda jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i solinadi.

Ko'chmas mulk, yuridik shaxslarning - O'zbekiston Respublikasi rezidentlarining ustav kapitalidagi aksiyalari va ulushlari (paylari) bir chet ellik jismoniy shaxs tomonidan boshqa jismoniy shaxsga - O'zbekiston Respublikasi rezidentiga yoki norezidentiga, yuridik shaxsga - O'zbekiston Respublikasi norezidentiga realizatsiya qilingan taqdirda, ushbu daromadlar bo'yicha jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'ini ushlab qolish majburiyati soliq agenti deb e'tirof etiluvchi daromadni to'lash manbaiga (mol-mulkni sotib oluvchi zimmasiga) yuklatiladi.

Aksiyalar qimmatli qog'ozlarning birja bozori va uyushgan birjadan tashqari bozorida realizatsiya qilinganda O'zbekiston Respublikasining qimmatli qog'ozlar bozorida hisob-kitob-kliring palatasi soliq agenti deb e'tirof etiladi.

Chet ellik jismoniy shaxs tomonidan mol-mulkni realizatsiya qilishdan olinadigan daromadlar bo'yicha jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'ini hisoblash, ushlab qolish, o'tkazib berish, soliq agenti tomonidan O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi va O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi tasdiqlaydigan shakl bo'yicha jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i hisob-kitobini va aksiyalar oldi-sotdisi bo'yicha bitimlar reestrini taqdim etish, soliq to'langanligi to'g'risida ma'lumotnoma berish va mol-mulkka bo'lgan mulk huquqini ro'yxatdan o'tkazish (rasmiylashtirish) yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'i bo'yicha Soliq kodeksiga muvofiq belgilangan tartibda amalga oshiriladi.

Agar sotuvchida - chet ellik jismoniy shaxsda mol-mulk realizatsiya qilingan yildan keyingi yilning 1-apreliga qadar daromadlarni deklaratsiya qilish bo'yicha majburiyat yuzaga kelsa, soliq agenti tomonidan ushbu moddaga muvofiq ushlab qolingani jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i summasi jami yillik daromad to'g'risidagi deklaratsiya taqdim etilayotganda davlat soliq xizmati organi tomonidan qayta hisoblab chiqarilishi mumkin.

Soliqni hisoblab chiqarish tartibi. Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'ini hisoblab chiqarish uchun soliq stavkasini qo'llash maqsadida eng kam ish haqi miqdori yil boshidan ortib boruvchi yakun bo'yicha (yil boshidan tegishli davrning har bir oyi uchun eng kam ish haqlarining summasi) hisobga olinadi. Bunda jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i summasini, shuningdek eng kam ish haqining karrali miqdorlarida nazarda tutilgan imtiyozlarni hisoblab chiqarish uchun eng kam ish haqi miqdorining joriy yilning 1-yanvaridagi holati inobatga olinadi.

Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'ini hisoblab chiqarish va ushlab qolish soliq solinadigan baza hamda stavkalardan kelib chiqqan holda daromad hisoblanishiga qarab, yil boshidan ortib boruvchi yakun bo'yicha har oyda jismoniy shaxsning asosiy ish joyi bo'yicha soliq agenti tomonidan amalga oshiriladi.

Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'ining hisoblab chiqarilgan summasi qonun hujjatlarida belgilangan tartibda jismoniy

shaxslarning shaxsiy jamg'arib boriladigan pensiya hisobvaraqlariga o'tkaziladigan har oylik majburiy badallar summasiga kamaytiriladi.

Jismoniy shaxsning asosiy bo'lmagan ish joyidan yoki boshqa yuridik shaxslardan sovg'a, moddiy yordam va boshqa turlardagi yordam olgan jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i summasini qayta hisob-kitob qilish jismoniy shaxs daromadlari to'g'risida deklaratsiya topshirganda, davlat soliq xizmati organlari tomonidan amalga oshiriladi.

Yil mobaynida asosiy ish (xizmat, o'qish) joyi o'zgargan taqdirda, jismoniy shaxs joriy-yilda o'ziga to'langan daromadlar va ushlab qolingan jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i summalari to'g'risidagi ma'lumotnomani yangi asosiy ish (xizmat, o'qish) joyidagi buxgalteriyaga dastlabki ish haqi hisoblanguniga qadar taqdim etishi shart. Ilgarigi ish (xizmat, o'qish) joyidan ma'lumotnoma taqdim etilmagan yoki soliq to'lovchining identifikatsiya raqami taqdim etilmagan taqdirda, jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i belgilangan eng yuqori stavka bo'yicha ushlab qolinadi. Ma'lumotnoma yoki identifikatsiya raqami keyinchalik taqdim etilgan taqdirda, jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i summasi ilgarigi asosiy ish (xizmat, o'qish) joyida olingan daromadlar inobatga olingan holda qayta hisob-kitob qilinadi.

Yangi asosiy ish (xizmat, o'qish) joyida jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'ini hisoblab chiqarish kalendar yil boshidan buyon ilgarigi va yangi ish (xizmat, o'qish) joylaridan olingan jami daromaddan kelib chiqqan holda amalga oshiriladi.

Agar asosiy bo'lmagan ish joyidan yoki boshqa yuridik shaxslardan daromadlar olayotgan jismoniy shaxs buxgalteriyaga o'z daromadidan jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'ining eng yuqori stavkasi bo'yicha ushlab qolish to'g'risida ariza bersa, daromadlar to'layotgan yuridik shaxslar jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'ini ushbu bo'limda nazarda tutilgan imtiyozlarni qo'llamagan holda eng yuqori stavka bo'yicha ushlab qoladilar.

Soliq agentlari jismoniy shaxsning talabiga binoan unga daromadlarining summalari va turlari haqida, shuningdek jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'ining ushlab qolingan summasi to'g'risida O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi va O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi tomonidan belgilanadigan shaklda ma'lumotnoma berishlari shart.

Jismoniy shaxslarning asosiy bo'lmagan ish joyidan olgan daromadlaridan jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'ining yakuniy summasi jismoniy shaxsning jami yillik daromadi to'g'risida taqdim etilgan deklaratsiyaning ma'lumotlari bo'yicha davlat soliq xizmati organi tomonidan hisoblab chiqariladi.

Hisob-kitoblarni taqdim etish va soliqni to'lash tartibi. Soliq kodeksining 187-moddasiga muvofiq soliq agentlari:

- soliq davri tugaganidan so'ng o'ttiz kun ichida davlat soliq xizmati organlariga daromadlar olgan jismoniy shaxslar to'g'risida, asosiy ish joyi bo'yicha daromadlar olgan jismoniy shaxslar bundan mustasno, O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi va O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi tomonidan belgilanadigan shaklda ma'lumotnoma taqdim etishi shart, unda quyidagilar aks ettiriladi:

- soliq to'lovchining - jismoniy shaxsning identifikatsiya raqami;
- soliq to'lovchining familiyasi, ismi, otasining ismi, doimiy yashash joyi manzili;

- o'tgan soliq davri yakunlari bo'yicha daromadlarning umumiy summasi va jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'ining ushlab qolingani umumiy summasi;

- soliq agentining identifikatsiya raqami;

- soliq agentining nomi, joylashgan yeri (pochta manzili).

- yilning har choragida, hisobot davridan keyingi oyning 25-kunidan kechiktirmay, yil yakunlari bo'yicha esa yillik moliya hisobotini taqdim etish muddatida davlat soliq xizmati organlariga hisoblangan va amalda to'langan daromadlar summalari hamda jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'ining ushlab qolingani summalari to'g'risidagi ma'lumotlarni O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi va O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi tomonidan belgilangan shaklda taqdim etishi shart.

To'lov manbaida jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'ining hisoblab chiqarilgan summasi budjetga soliq agenti tomonidan quyidagi muddatlarda to'lanadi:

- pul ma'lag'larini olish uchun xizmat ko'rsatuvchi bankga hujjatlarni taqdim etish bilan bir vaqtda, ish haqi bo'yicha oyning birinchi yarmi uchun bo'nak (avans) olish uchun hujjatlar taqdim etilganda soliqni to'lash amalga oshirilmaydi;

• to'lov natura holida amalga oshirilgan oy tugaganidan keyin besh kun ichida, agar bunday to'lovga qonun hujjatlarida ruxsat berilgan bo'lsa.

Agar yuridik shaxsning bank hisobvarag'ida ish haqini to'lash va bir vaqtning o'zida xodimlarning ish haqidan ushlab qolingani soliq larni budgetga o'tkazish uchun mablag'lar yetarli bo'lmasa, jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i bank hisobvarag'idagi qoldiq mablag'larga mutanosib summada budgetga o'tkaziladi.

Mavzuga doir masalalar:

1-masala. Jismoniy shaxsga 2014-yilning yanvar va fevral oylari uchun 1 200 000 so'm ($600000 + 600000$) ish haqi hisoblangan. Yanvar oyi uchun jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i 55155 so'mni tashkil etgan. Jismoniy shaxsning fevral oyi uchun hisoblangan ish haqidan ushlanishi lozim bo'lgan daromad solig'i summasini aniqlang.

2-masala. O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 180-moddasiga muvofiq har bir to'liq oy uchun eng kam ish haqining to'rt baravari miqdorida imtiyozga ega bo'lgan jismoniy shaxsga 2015-yil yanvar oyi uchun 1200000 so'm ish haqi hisoblandi. Jismoniy shaxsdan ushlanishi lozim bo'lgan daromad solig'i summasini aniqlang?

3-masala. Jismoniy shaxsga 2015-yil yanvar va fevral oylarida 850000 so'm ($425000 + 425000$) ish haqi hisoblangan. Shuningdek, fevral oyida 600000 so'm mukofot summasi berilgan. Jismoniy shaxsga yanvar va fevral oylari uchun hisoblangan ish haqidan ushlanishi lozim bo'lgan daromad solig'i summasini aniqlang.

4-masala. II guruh nogironiga 2015-yil yanvar va fevral oylarida 1200000 so'm ($600000 + 600000$) ish haqi hisoblangan. Yanvar oyida 16168 so'm soliq ushlangan. Jismoniy shaxsga fevral oyi uchun hisoblangan ish haqidan ushlanishi lozim bo'lgan daromad solig'i summasini aniqlang.

O'z-o'zini nazorat qilish uchun savollar:

1. Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'ining mohiyatini tushuntirib bering.
2. Qanday shaxslar jismoniy shaxslar hisoblanadi?
3. Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'ining o'ziga xos xususiyatlari nimada?

4. Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i budget daromadlari tarkibida qanday ahamiyatga ega?

5. Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'ining to'lovchilari kimlar?

6. Jismoniy shaxslarning jami yillik daromadlariga qaysi daromad turlari kiradi?

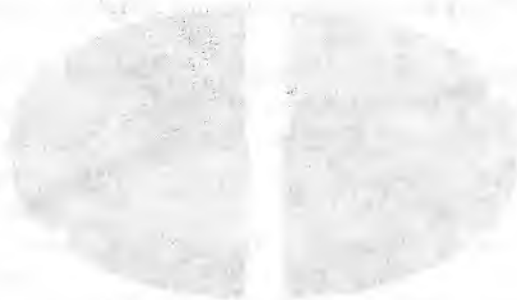
7. Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i stavkalari qaysi mezonlar asosida belgilanadi?

8. Mehnatga haq to'lash shaklida olinadigan daromadlar tarkibiga qanday daromadlar kiradi?

9. Jismoniy shaxslarning mulkiy daromadlariga soliq stavkalari qanday belgilanadi?

10. Norezident jismoniy shaxslarning daromadlariga to'lov munbaida qanday tartibda soliq stavkalari qo'llaniladi?

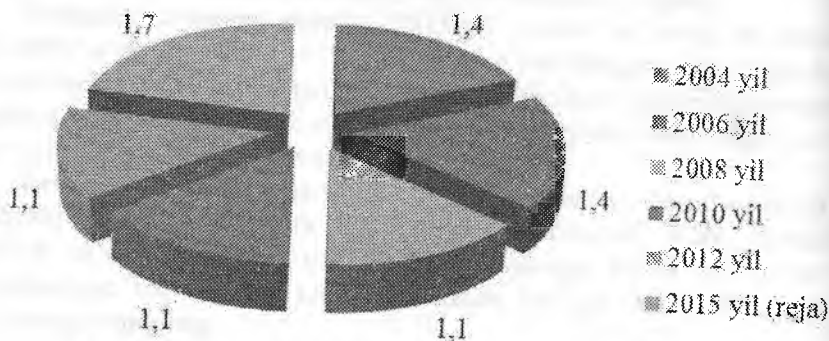
11. Qaysi jismoniy shaxslarning daromadlari har bir to'liq oy uchun eng kam ish haqining to'rt baravari miqdorida soliqdan ozod etiladi?

4. TADBIRKORLIK FAOLIYATI BILAN SHUG'ULLANUVCHI JISMONIY SHAXSLARNI SOLIQQA TORTISH

Qat'iy belgilangan soliqning joriy etilishi va soliq to'lovchilar tarkibi. Tadbirkorlik faoliyatining ayrim turlarini amalga oshiruvchi yuridik va jismoniy shaxslar uchun qat'i belgilangan soliq O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2000-yil 26 dekabrda "Asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlar prognozi va 2001-yilga bo'lgan O'zbekiston Respublikasi Davlat budjeti parametrlari to'g'risida"gi 500-son qarori va boshqa qonun hujjatlariga binoan 2001-yil 1-yanvardan boshlab joriy etildi.

Ushbu soliq umumdavlat soliqlari tarkibiga kirib, respublika budjetining daromad manbalaridan biri hisoblanadi. Tadbirkorlik faoliyatining ayrim turlarini amalga oshiruvchi yuridik va jismoniy shaxslar uchun qat'i belgilangan soliqning davlat budjeti daromadlaridagi salmog'i 2004-2006-yillarda 1.4 foizni tashkil etgan bo'lsa, 2012-yilda 1.1 foiz bo'lgan. 2015-yilgi davlat budjeti parametrlari bo'yicha ushbu soliq davlat budjeti daromadlarining 1.7 foizini, to'g'ri soliqlardagi salmog'i esa 6.5 foizni tashkil etishi prognozlashtirilgan (4.1-diagramma).

4.1-diagramma. Qat'iy belgilangan soliqning davlat budjeti daromadlaridagi salmog'i dinamikasi¹⁰

¹⁰ O'zbekiston Respublikasi Prezidenti va Vazirlar Mahkamasining 2004-2015-yillardagi "O'zbekiston Respublikasining asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlari prognozi va Davlat budjeti parametrlari to'g'risida"gi qarorlari asosida tayyorlangan.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2014-yil 4-dekabrda 1270-sonli qaroriga asosan ushbu soliqdan tushumlar mahalliy budjetlarning Davlat budjetidagi ulushini ko'paytirish maqsadida to'liq miqdorda mahalliy budjetlar daromadiga o'tkazilmoqda.

Qat'iy belgilangan soliqni to'lovchilar quyidagilardir:

- faoliyatning ayrim turlarini tavsiflovchi fizik ko'rsatkichlardan kelib chiqqan holda soliq solinadigan ayrim faoliyat turlarini amalga oshiruvchi yuridik shaxslar va yakka tartibdagi tadbirkorlar;

- yakka tartibdagi tadbirkorlar.

Yuridik shaxs tashkil etmagan holda oilaviy tadbirkorlik shaklida faoliyatni amalga oshirishda oilaviy tadbirkorlik subyekti nomidan ish ko'radigan yakka tartibdagi tadbirkor sifatida ro'yxatdan o'tgan oila a'zosi qat'i belgilangan soliqni to'lovchi bo'ladi.

Faoliyatning ayrim turlarini amalga oshiruvchi yakka tartibdagi tadbirkorlar tomonidan qat'i belgilangan soliqni qo'llashning o'ziga xos xususiyatlari. Qat'iy belgilangan soliq solinadigan faoliyat turlarining ro'yxati, shuningdek faoliyatning mazkur turlarini tavsiflovchi fizik ko'rsatkichlar qonun hujjatlari bilan belgilanadi.

Faoliyatning ayrim turlarini tavsiflovchi fizik ko'rsatkichlardan kelib chiqqan holda soliq solinadigan ayrim faoliyat turlarini amalga oshiruvchi soliq to'lovchilar faoliyatning qat'i belgilangan soliq to'lash ta'biq etiladigan qismiga doir soliq solishning boshqa tartibini tanlash huquqiga ega emas.

Qat'iy belgilangan soliq obyekt, stavkalari va soliqni hisoblash tartibi. Faoliyatning ayrim turlarini amalga oshiruvchi yakka tartibdagi tadbirkorlar tomonidan qat'i belgilangan soliq solinadigan obyekt bo'lib, qat'i belgilangan soliq belgilangan faoliyat turini tavsiflovchi fizik ko'rsatkich hisoblanadi.

Soliq solinadigan baza fizik ko'rsatkichlarning sonidan kelib chiqqan holda belgilanadi.

Faoliyatning ayrim turlarini amalga oshiruvchi yakka tartibdagi tadbirkorlar tomonidan qat'i belgilangan soliqning stavkasi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori asosida belgilanadi. Jumladan, 2015-yil uchun uning stavkasi quyidagi miqdordalarda belgilangan:

Yuridik va jismoniy shaxslardan tadbirkorlik faoliyati ayrim turlari bo'yicha olinadigan qat'i belgilangan soliq STAVKALARI¹¹

№	Faoliyat turi	To'lovchilar	Mazkur faoliyat turini xarakterlovchi fizik ko'rsatkichlar	Fizik ko'rsatkich birligiga har oyda qat'iy belgilangan soliq stavkasi (eng kam ish haqiga birlik uchun karrali miqdorlarda)		
				Toshkent shahri	Nukus sh. va viloyat bo'ysunuvdagi shaharlar	boshqa aholi punktlari
1	Avtotransport vositalarini vaq-tincha saqlash	Yuridik shaxslar	Egallagan maydon (1 kv. metr)	0,1	0,06	0,04
2	Bolalar o'yin avtomatlari	Yuridik va jismoniy shaxslar	Jihozlangan o'rinlar soni (birlikda)	3,0	2,0	1,0

Qat'iy belgilangan soliq stavkasi yil boshiga – 2015-yil 1-yanvarga belgilangan eng kam ish haqi (118400 so'm) miqdoridan kelib chiqib belgilanadi va eng kam ish haqi miqdorining yil davomidagi o'zgarishiga qarab qayta ko'rib chiqilmaydi. Taqdim etilgan qat'i belgilangan soliq hisob-kitobida hisobga olinmagan fizik ko'rsatkichlar aniqlangan taqdirda bunday holatlarga soliqlarni to'lashdan bo'yin tovlash sifatida qaraladi.

Qat'iy belgilangan soliq summasi soliq to'lovchining kalendar oyida ishlagan kunlari sonidan qat'i nazar, soliq solinadigan baza va belgilangan stavkadan kelib chiqqan holda aniqlanadi;

Qat'iy belgilangan soliq hisob-kitobi soliq bo'yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organlariga:

- yangi tashkil qilinayotgan (boshlovchi) soliq to'lovchilar tomonidan – davlat ro'yxatidan o'tkazilgan kundan e'tiboran o'n kundan kechiktirmay;

- faoliyat yuritayotgan soliq to'lovchilar tomonidan – hisobot yilining 15-yanvarigacha taqdim etiladi.

Soliq solish obyektini o'zgartirgan taqdirda, soliq to'lovchilar aniqlik kiritilgan hisob-kitobni navbatdagi to'lovni to'lash muddatidan kechiktirmay taqdim etishlari shart.

¹¹ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2014-yil 4-dekabrda "O'zbekiston Respublikasining 2015-yilgi asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlari prognozi va davlat budjeti parametrlari to'g'risida"gi PQ-2270-son qarorida olinadi.

Qat'iy belgilangan soliqni to'lash:

- yuridik shaxslar tomonidan - har oyda hisobot oyidan keyingi oyning 25-kunidan kechiktirmay;
- yakka tartibdagi tadbirkorlar tomonidan - har oyda tadbirkorlik faoliyati amalga oshirilgan oyning 25-kunidan kechiktirmay amalga oshiriladi.

Yakka tartibdagi tadbirkorlar tomonidan qat'i belgilangan soliqni qo'llashning o'ziga xos xususiyatlari. Yakka tartibdagi tadbirkorlar yakka tartibdagi tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirish doirasida qat'i belgilangan soliq to'lash bilan bir qatorda quyidagilarni to'laydilar:

- bojxona to'lovlari;
- yer qa'ridan foydalanuvchilar uchun soliqlar va maxsus to'lovlar;
- suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq - suv resurslaridan tadbirkorlik faoliyati uchun foydalanilganda;
- aksiz solig'i - aksiz to'lanadigan mahsulot ishlab chiqarilganda;
- budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga sug'urta badallari;
- davlat boji;
- avtotransport vositalarini olganlik va (yoki) vaqtinchalik olib kirganlik uchun Respublika yo'l jamg'armasiga yig'im.

Agar yakka tartibdagi tadbirkorlar soliq solinadigan mol-mulkka va (yoki) yer uchastkasiga ega bo'lsalar jismoniy shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliqni va (yoki) jismoniy shaxslardan olinadigan yer solig'ini to'lash majburiyati ularning zimmasida saqlanib qoladi.

Agar yakka tartibdagi tadbirkor o'z faoliyatini muayyan muddatga to'xtatsa, u o'z faoliyatini to'xtatguniga qadar tadbirkorlik subyektini ro'yxatdan o'tkazuvchi organga faoliyatni vaqtinchalik to'xtatish to'g'risida ariza berish bilan bir vaqtda davlat ro'yxatidan o'tganlik to'g'risidagi guvohnomani topshiradi.

Yakka tartibdagi tadbirkorning faoliyati vaqtincha to'xtatilganligi yoki qayta tiklanganligi to'g'risidagi arizani olgan tadbirkorlik subyektini davlat ro'yxatidan o'tkazishni amalga oshiruvchi organ kelgusi ish kuni tugaguniga qadar soliq bo'yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organlariga yakka tartibdagi tadbirkorning faoliyati vaqtincha to'xtatilganligi yoki qayta tiklanganligi to'g'risida O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi va O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi tomonidan tasdiqlanadigan shaklda axborot taqdim etadi.

Tadbirkorlik subyektini davlat ro'yxatidan o'tkazishni amalga oshiruvchi organning yakka tartibdagi tadbirkorning faoliyati vaqtinchalik to'xtatilganligi to'g'risida taqdim qilingan va davlat soliq xizmati organlari tomonidan olingan axborot yakka tartibdagi tadbirkor o'z faoliyatini amalga oshirmaydigan davr uchun qat'i belgilangan soliqni hisoblashni to'xtatib turish uchun asos bo'ladi.

Qat'iy belgilangan soliqni yakka tartibdagi tadbirkorlar tomonidan hisoblab chiqarish va to'lash tartibi. Soliq to'lovchining kalendar oyida ishlagan kunlari sonidan qat'i nazar, qat'i belgilangan kalendar oyida ishlagan kunlari sonidan qat'i nazar, qat'i belgilangan soliq tadbirkorlik faoliyatining turi va soliq to'lovchining faoliyatni amalga oshirish joyiga qarab belgilangan stavkalar bo'yicha to'lanadi. 2015-yilning 1-yanvaridan yuridik shaxs maqomini olmasdan tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanuvchi jismoniy shaxslar to'laydigan qat'i belgilangan soliq stavkasi quyidagicha:

4.2-jadval

Yuridik shaxsni tashkil etmasdan tadbirkorlik faoliyat bilan shug'ullanadigan jismoniy shaxslar (yakka tartibdagi tadbirkorlar)dan olinadigan qat'i belgilangan soliq STAVKALARI¹²

№	Faoliyat turi	Qat'iy belgilangan soliqning bir oydagi stavkasi (eng kam ish haqiga karrali miqdorlarda)		
		Toshkent shahri	Nukus sh. va viloyat buyrunuvidagi Shaharlar	boshqa aholi punktlari
1.	Chakana savdo:			
	oziq-ovqat tovarlari bilan			
	dehqon bozorlarida qishloq xo'jaligi mahsulotlari bilan*	9,0	6,0	3,0
	nooziq-ovqat tovarlari bilan	5,0	4,0	2,0
	gazetalar, jumallar va kitob mahsulotlari bilan	10,0	6,5	3,0
2.	oziq-ovqat va nooziq-ovqat tovarlari bilan (turg'un shoxobchalardagi aralash savdo)	5,0	3,0	0,5
	Maishiy xizmatlar.	10,0	6,5	3,0
3.	O'z mahsulotini ishlab chiqarish va sotish, shu jumladan milliy shirinliklar va non-bulka mahsulotlarini tayyorlash va sotish, shuningdek uy sharoitlarida voki	3,5	1,5	0,5
		2,0	1,5	1,0

¹² O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2014-yil 4-dekabrda "O'zbekiston Respublikasining 2015 yilgi asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlari prognozi va davlat budjeti parametrlari to'g'risida"gi PQ-2270-son qarorida olindi.

	joylardagi davlat hokimiyati organlarining qarori bilan maxsus ajratilgan joylarda o'tirish joylari tashkil qilmasdan donalab sotiladigan ovqatlarning ayrim turlarini tayyorlash va sotish			
4.	Boshqa faoliyat turlari	2,0	1,5	1,0
5.	Avtomobil transportida yuk tashishga oid xizmatlar:			
	3 tonnagacha yuk ko'tarish quvvatiga ega yuk avtomobillari uchun		2,0	
	8 tonnagacha yuk ko'tarish quvvatiga ega yuk avtomobillari uchun		3,0	
	8 tonnadan ortiq yuk ko'tarish quvvatiga ega yuk avtomobillari uchun		4,0	

*) Uy xo'jaligi, shu jumladan, dehqon xo'jaligida parvarishlangan tirik hayvonlarni (chorva mollari, parrandalar, mo'ynali va boshqa hayvonlar, baliqlar va boshqalar) hamda ularni so'yib, xom yoki qayta ishlangan ko'rinishdagi mahsulotlarni, sanoatda qayta ishlashdan tashqari, chorvachilik, asalarichilik va dehqonchilik mahsulotlarini tabiiy va qayta ishlangan ko'rinishda (manzarali bog'dorchilik (gulchilik) mahsulotlaridan tashqari) sotish bundan mustasno.

Soliq solishdan ozod etish soliq to'lovchi tomonidan davlat hokimiyatining joylardagi tegishli organi, fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organi, bog'dorchilik, uzumchilik yoki polizchilik shirkati boshqaruvi tomonidan berilgan, sotilgan mahsulot soliq to'lovchi tomonidan unga yoxud uning oila a'zolariga ajratilgan yer uchastkasida etishtirilganligini tasdiqlovchi belgilangan shakldagi hujjatni taqdim etish sharti bilan amalga oshiriladi.

Jismoniy shaxslar quyidagilarni bajarishlari shart:

- bir nechta faoliyat turi bilan shug'ullansalar, har bir faoliyat turi uchun alohida-alohida soliq to'laydilar;
- tadbirkorlik faoliyatini ijaraga olingan uskunalar va binoda amalga oshirsalar, yashash joyidagi davlat soliq xizmati organiga ijaraga beruvchi to'g'risida ma'lumotnoma (axborot) taqdim etishi kerak;
- davlat ro'yxatidan o'tkazilmagan joyda tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirsalar, soliqni ro'yxatdan o'tkazilgan joyda va faoliyatni haqiqatda amalga oshirayotgan joyda belgilangan stavkalar orasida eng yuqori stavka bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan joy bo'yicha to'laydilar.

Jismoniy shaxslar tomonidan yakka tartibdagi tadbirkor sifatida davlat ro'yxatidan o'tmasdan faoliyat turlari amalga oshirilganligi holatlari aniqlangan taqdirda, davlat soliq xizmati organlari belgilangan stavkadan kelib chiqqan holda yillik hajmda tegishli faoliyat turi bo'yicha bir yo'la qat'i belgilangan soliqni undiradilar, jismoniy shaxsning davlat ro'yxatidan o'tmasdan faoliyat ko'rsatayotganligi dalili aniqlangan sanadan boshlab o'ttiz kun mobaynida uning yakka tartibdagi tadbirkor sifatida ro'yxatdan o'tganligi holatlari bundan mustasno. Bunday jismoniy shaxsga hisoblab yozilgan yillik qat'i belgilangan soliq summasini O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi va Davlat soliq qo'mitasi tomonidan belgilangan tartibda ushbu davr uchun qat'i belgilangan soliq bo'yicha kelgusidagi soliq majburiyatlari o'rniga o'n ikki oy mobaynida to'lash huquqi taqdim etiladi.

Jismoniy shaxslarning mol-mulkni ijaraga berishdan olgan daromadlariga jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i solish shkalasining eng kam stavkasi qo'llanilib soliq undiriladi.

Faoliyatning bir necha turi bilan shug'ullanuvchi soliq to'lovchilar qat'i belgilangan soliqni faoliyatning har bir turi uchun mazkur turdagi faoliyatga nisbatan belgilangan stavkalar bo'yicha alohida-alohida to'laydilar.

Qat'iy belgilangan soliqni hisoblab chiqarish soliq bo'yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organlari tomonidan amalga oshiriladi.

Qat'iy belgilangan soliq tadbirkorlik faoliyati amalga oshirilgan oynning 25-kunidan kechiktirmay har oyda, soliq to'lovchi davlat ro'yxatidan o'tkazilgan joy uchun belgilangan stavkalar bo'yicha to'lanadi. Agar faoliyat amalga oshirilgan joy uchun qat'i belgilangan soliq stavkalari davlat ro'yxatidan o'tkazilgan joy uchun belgilangan stavkalardan farq qilsa, qat'i belgilangan soliq eng yuqori stavka bo'yicha to'lanadi.

Savdo faoliyatini amalga oshiruvchi yakka tartibdagi tadbirkorlar daromadlarni va tovar operatsiyalarini hisobga olish registrlarida daromadlarning hamda amalga oshirilgan tovar operatsiyalarining hisobini yuritishlari shart.

Daromadlarni va tovar operatsiyalarini hisobga olish registrlari quyidagilardir:

• chakana savdo faoliyati bilan shug'ullanuvchi yakka tartibdagi tadbirkorning daromadlarni va tovar operatsiyalarini hisobga olish daftari;

• Tovar cheklari daftari.

Daromadlarni va tovar operatsiyalarini hisobga olish registrlarining shakli O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi tomonidan tasdiqlanadi.

Daromadlarni va tovar operatsiyalarini hisobga olish registrlari yakka tartibdagi tadbirkorni soliq bo'yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organlari tomonidan yakka tartibdagi tadbirkorning arizasi asosida ro'yxatdan o'tkaziladi.

Daromadlarni va tovar operatsiyalarini hisobga olish registrlari oxirgi yozuv kiritilgan paytdan e'tiboran besh yil mobaynida yakka tartibdagi tadbirkorda saqlanadi va ular raqamlangan, ip o'tkazib bog'langan hamda tegishli davlat soliq xizmati organining muhri bilan tasdiqlangan bo'lishi kerak.

Yakka tartibdagi tadbirkor faoliyati to'g'risidagi hisobotlar soliq bo'yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organlariga:

• savdo faoliyatini amalga oshiruvchi yakka tartibdagi tadbirkorlar tomonidan, bundan tijorat faoliyati uchun mo'ljallangan tovarlar olib kiradigan yakka tartibdagi tadbirkorlar mustasno, – yilning har bir choragi yakunlari bo'yicha hisobot choragidan keyingi oyning 10-kunidan kechiktirmay;

• tijorat faoliyati uchun mo'ljallangan tovarlarni olib kiradigan yakka tartibdagi tadbirkorlar tomonidan – har oyning yakunlari bo'yicha hisobot oyidan keyingi oyning 10-kunidan kechiktirmay taqdim etiladi.

Mavzuga doir masalalar:

1-masala. Yuridik shaxs Toshkent shahrida avtotransport vositalarini vaqtincha saqlash joyiga ega. Avtotransport vositalarini vaqtincha saqlash joyining umumiy maydoni - 450 kvadrat metrni tashkil etadi.

2015-yil 1-yanvarga belgilangan eng kam ish haqi miqdori – 118400 so'mni tashkil etadi.

Yuridik shaxs tomonidan to'lanishi lozim bo'lgan qat'i belgilangan soliq summasini hisoblang.

2-masala. Yakka tartibdagi tadbirkor Nukus shahrida bolalar o'yin avtomatlari faoliyati bilan shug'ullanadi. Faoliyat olib borilayotgan xonada bolalar o'yin avtomatlari soni – 6 tani tashkil etadi.

Agar 2015-yil 1-yanvarga belgilangan eng kam ish haqi miqdori – 118400 so'mni tashkil etadi.

Yakka tartibdagi tadbirkor tomonidan to'lanishi lozim bo'lgan qat'i belgilangan soliq summasini aniqlang.

O'z-o'zini nazorat qilish uchun savollar:

1. Qat'iy belgilangan soliqning to'lovchilari kimlar?
2. Qat'iy belgilangan soliqning to'lovchilari qanday holatda boshqa to'lovlarni to'lashi mumkin?
3. Qat'iy belgilangan soliqning stavkalari qaysi mezonlar asosida tabaqalashtirilgan?
4. Qat'iy belgilangan soliqning stavkalari kim tomonidan tasdiqlanadi?
5. Qat'iy belgilangan soliq miqdorini budjetga to'lash davri qanday?
6. Qanday holatda dehqon bozorlarida qishloq xo'jaligi mahsulotlari bilan savdo qilinganda qat'i belgilangan soliqni to'lashmaydi?
7. Soliq davrida tadbirkor kasal bo'lganda yoki oilaviy sharoiti tufayli faoliyat yuritmaganda soliqni to'lashi qanday tartibda amalga oshiriladi?
8. Tadbirkor o'z faoliyatini vaqtincha to'xtatganda qanday tartibda hujjatlarni rasmiylashtiradi?
9. Jismoniy shaxs tadbirkorlik faoliyatining bir nechta turini amalga oshirganda qanday tartibda soliq to'laydi?
10. Jismoniy shaxs tadbirkorlik faoliyatini ijaraga olingan uskunalar va binoda amalga oshirsa mol-mulkini ijaraga beruvchilar to'g'risida soliq idoralariga qanday tartibda ma'lumotnoma taqdim etadi?

5. JISMONIY SHAXSLARGA DAROMADLAR TO'G'RISIDAGI DEKLARATSIYA ASOSIDA SOLIQ SOLISH.

Jismoniy shaxslar daromadlarini deklaratsiya usulida soliqqa tortishni zarurligi va ahamiyati. Ikki va undan ko'p daromad manbaiga ega bo'lgan jismoniy shaxslar daromadini yil yakuni bilan deklaratsiyalash zaruriyati:

- birinchidan, mamlakatimizda bozor iqtisodiyotiga o'tishning boshlang'ich bosqichlarida tadbirkorlik harakatiga keng yo'l ochilgandan keyin, ularning turli joyda ishlab topadigan daromadlarini aniqlash, hisobga olish va tegishli tartibda soliqqa tortish;

- ikkinchidan, soliqlarning eng bosh tamoyili - ularning barcha uchun barobarligini ta'minlash;

- uchinchidan, mamlakatimizda jismoniy shaxslar daromad solig'ini hisoblashning o'sib boruvchi tartibda hisoblash mexanizmining joriy etilishi ham ikki va undan ortiq daromad manbaiga ega bo'lgan jismoniy shaxslarning daromadlarini yil yakuni bilan qayta deklaratsiyalash mexanizmini obyektiv zaruriyat qilib qo'ydi.

Shuning uchun ham yilning oxirida ikki va undan ortiq daromad manbaiga ega bo'lgan jismoniy shaxslar tomonidan taqdim etiladigan daromadlar haqidagi deklaratsiyalarga muvofiq, soliqqa tortish ayni shu shkalaga binoan amalga oshiriladi. Umuman, daromadlarni deklaratsiyalash, o'sib boruvchi yakunga ko'ra soliq solish shkalasining afzalligini tasdiqlaydi. Bu narsa har xil mehnat faoliyati bilan shug'ullanuvchi shaxslarning bir necha joydan daromad olish hollariga tegishlidir. Tabiiyki, bunday joylarning har birida ham ish haqi to'lanish jarayonida tegishli soliq summalari belgilangan stavkalar bo'yicha ushlab qolinadi. Shunday bo'lsada, barcha jismoniy shaxslar o'z daromadi haqidagi ko'rsatuvchi deklaratsiyani topshirishda yil davomida olingan barcha daromadlarni ko'rsatishi kerak bo'ladi. Bunday daromadlar, qayd qilib o'tilganidek, jamlab chiqiladi va avval to'langan soliqlar summasi chegirib tashlanib, natijada, yil davomida jismoniy shaxsning asosiy va asosiy bo'lmagan boshqa barcha ish joylaridan olgan turli shakldagi ish haqlarining yig'indisidan daromad solig'i qayta hisoblab chiqiladi. Natijada, soliq to'lovchiga ortiqcha to'langan soliq summalari qaytariladi.

Bozor iqtisodiyotiga o'tilishi bilan, odamlarda turli daromad manbalari paydo bo'la boshladi, jumladan chet davlatlarda ham har bir shaxs ishlash orqali daromadlarga ega bo'lmoqda. Masalan, Davlat soliq qo'mitasining ma'lumotlariga ko'ra, 2000-yilda 3763 ta shaxs AQSh, Koreya va Germaniya davlatlarida ishlab erkin almashtiriladigan valyutada daromadga ega bo'lganlar, biroq deklaratsiya taqdim etmagan.

Hisob-kitob qilinganda, ularning daromadlaridan juda katta miqdorlarda qo'shimcha soliq hisoblandi. Bu holat bizningcha, ishchi kuchi eksportini sekinlashtiradi va tabiiyki, mamlakatga valyuta oqimini kamaytiradi.

1999-yildan boshlab, tadbirkorlik bilan shug'ullanuvchi jismoniy shaxslar uchun daromad solig'i qat'i stavkalarda to'lanadigan bo'ldi. Ushbu holat chekinishga olib keladi. Chunki daromad miqdoridan qat'i nazar, soliqqa tortish mexanizmi soliqqa tortishda tenglik tamoyilidan tadbirkorlar bir xil stavkalarda soliq to'laydigan bo'ldilar.

Soliq to'lovchilarning soliq sohasidagi bilim darajasi ham muammo bo'lib turibdi. Hozirgi vaqtda soliq organlarida soliq axborot – maslahat markazlari mavjud. Barcha inspeksiyalarda navbatchi telefonlar ishlab turibdi. Maxsus nashr "Soliq va bojxona xabarlari" gazetasi ham muntazam chop etilmoqda. Lekin, soliq to'lovchilar hozircha bu manbalardan yetarli darajada foydalanayotganlari yo'q.

Jismoniy shaxslarni soliqqa tortishning umumdeklaratsiyalash tizimi joriy etilgach, soliq organlari qo'shimcha ravishda 1-2 mln dona deklaratsiya qabul qiladilar. Bu soliq organlari kompyuter tarmog'iga va ishchi kuchiga juda katta qo'shimcha mehnat talab etadi. Shularni hisobga olgan holda, deklaratsiyalash tizimini tadbiiq etishning quyidagi tartibini taklif etish mumkin.

Respublika markazi quyidagi sektorlardan tashkil topadi:

- o'zga idoralardan soliq ma'lumotlarini olish va qayta ishlash sektori;
- deklaratsiyalarni qayta ishlash sektori;
- soliq idoralarga ma'lumotlarni jo'natish sektori;
- ma'lumotlarni arxivlashtirish va saqlash sektori;
- xizmat xafvsizligini saqlash sektori;
- soliq idoralar faoliyatini nazorat qilish va muvofiqlashtirish sektori.

Deklaratsiyalarni qayta ishlash viloyat markazi quyidagi sektorlardan iborat bo'ladi:

- jismoniy shaxslar daromadlarini soliqqa tortishni muvofiqlashtirish sektori;

- soliq to'lovchilarga axborotlar yuborish sektori;

- ma'lumotlarni qayta ishlash sektori.

Deklarantlar bilan ishlash tuman byurosi quyidagi sektorlardan tashkil topadi:

- soliq to'lovchilardan deklaratsiyalar qabul qilish sektori;

- ma'lumotlarni qabul qilish va soliq to'lovchilar bilan ishlash sektori;

- ma'lumotlar yig'ish va kiritish sektori.

Respublika markazining vazifalari quyidagilardan iborat bo'ladi:

- deklaratsiyalarni avtomatik ravishda qayta ishlash;

- ma'lumotlarni chop etish va soliq organlariga yuborish;

- manbalardan ma'lumotlar olinishini nazorat qilish va muvofiqlashtirish;

- quyi soliq organlarida soliq deklaratsiyalar bo'yicha olib boriladigan ishlarni nazorat qilish.

Viloyat markazining asosiy vazifalari quyidagilardan iboratdir:

- tuman soliq organlarida deklaratsiyalar bilan ishlash ahvolini nazorat qilish;

- respublika markazidan ma'lumotlar qabul qilish va ularni tuman soliq organlariga va soliq to'lovchilarga yetkazish;

- respublika markaziga ma'lumotlar yetkazib turish.

Deklarantlar bilan ishlash tuman byurosining asosiy vazifalari quyidagilardan iborat:

- deklarantlardan deklaratsiyalar qabul qilish;

- ma'lumotlar qabul qilish va ularni qayta ishlash;

- axborotlarni qayd etish va kiritish;

- deklaratsiyalarni qayta ishlash;

- soliq to'lovchilar o'rtasida targ'ibot-tashviqot ishlarini olib borish;

- axborotlarni saqlash va arxivatsiya qilish.

Soliq xabarnomalarini tayyorlash va tarqatish ishlarini uchastka soliq inspektorlari olib boradilar.

To'lov manbaidan soliq ushlanib qolish imkoni bo'lmagan jismoniy shaxslar o'zlari soliq organlariga soliq to'lash uchun murojaat qilishlari lozim. Deklaratsiya to'ldirguncha soliq miqdorining 85% dan ko'prog'i to'langan bo'lishi kerak. Soliq xabarnomalari yozma shaklda soliq to'lovchiga yetkaziladi yoki pochta xizmati orqali keltirib beriladi. Bir (asosiy joydan) joydan daromad oluvchilar uchun, agar boshqa joydan daromad olmasalar, deklaratsiya to'ldirish rejimi tadbiiq etilmaydi, chunki ular daromad manbaidan to'liq soliqqa tortiladilar.

Deklaratsiya qabul qilinayotganda, inspektor tomonidan ko'zdan kechirish yo'li bilan nazoratdan o'tkaziladi, keyin kompyuterga kiritiladi. Deklaratsiyalarni qayta ishlash jarayoni o'z ichiga quyidagi jarayonlarni qamrab oladi: bu tanlab olingan ma'lumotlar bilan deklaratsiyalarni solishtirish, deklaratsiya mazmuni bilan tanishish. Agar olingan deklaratsiya yuzasidan savollar tug'ilsa, deklaratsiya tekshirish bo'limiga o'tkaziladi. Binobarin, deklaratsiyalarning ichidan noto'g'ri to'ldirilganlari ajratib olinadi. Deklaratsiyalarni tekshirish bo'limining inspektori soliq to'lovchiga tegishli bo'lgan barcha ma'lumotlarni deklaratsiya bilan solishtirib chiqadi. Agar daromad kamaytirib ko'rsatilish holati aniqlansa, unda deklaratsiyani chuqurroq tekshirish maqsadida, operativ bo'limga beriladi. Agar arziimas kichik kamchilik aniqlansa, soliq to'lovchi soliq organiga taklif etilib kamchilik bartaraf etiladi.

Operativ bo'lim inspektori joyiga chiqib, bank, moliya va boshqa tegishli tashkilotlar bergan ma'lumotlar bilan solishtirib, taftish o'tkazadi.

Agar deklaratsiya natijalariga ko'ra, soliq qo'shimcha hisoblansa, to'lov xabarnomasi yuboriladi. Agar soliq ortiqcha to'langan bo'lib chiqsa, soliqni qaytarishga tegishli hujjatlar tayyorlanadi. Yuqoridagilardan ma'lum bo'ladiki, umumdeklaratsiyalash tizimi anchagina ko'p mehnat va sarf-xarajat talab etadigan jarayondir. Binobarin, uni yanada mukammallashtirish uchun, birinchi navbatda, deklaratsiyalarni ro'yxatdan o'tkazish, hisobga olish hamda soliq idoralari va boshqa davlat hokimiyat organlarining jismoniy shaxslarga doir faoliyatlarini muvofiqlashtirish mexanizmini takomillashtirish kerak. Bu jihatdan joriy etilayotgan yangiliklar mohiyatini o'z vaqtida soliq to'lovchilarga tushuntirish mexanizmini yaratish, deklaratsiyalarni taqdim etish tartibini va muddatlarini, ularning e'tiborlariga yetkazish, deklaratsiyalarni topshirilmaganlik yoki noto'g'ri ma'lumot taqdim

atqamlik uchun javobgarlik choralari to'g'risidagi targ'ibot va tashviqot ishlarini faollashtirish muhim ahamiyatga ega.

Deklaratsiyalash tizimini joriy etish juda katta axborotlar hajmiga ehtiyoj berishni talab etadi. Shu bois, faoliyatning aynan shu yo'nalishini to'liq kompyuterlashtirish, soliq tushumlari to'g'risidagi ma'lumotlarga ishlov berishning yagona kompyuter tizimini omilkorlik bilan qo'llash, deklaratsiyalash tizimining yagona axborot markazini yaratish dardkor.

Oldimizga qo'yilgan masalalarni hisobga olgan holda bugungi kunda deklaratsiyalash tizimida ma'lumotlarga kompyuter ishlovi berish masalalari bilan shug'ullanuvchi tashkiliy tuzilmani Davlat soliq qo'mitasi huzurida barpo etish dolzarb hisoblanadi.

Yillik daromad haqidagi deklaratsiyani taqdim etuvchi jismoniy shaxslar toifasi. Deklaratsiya – soliq idoralariga soliq to'lovchi jismoniy shaxslar tomonidan topshiriladigan va o'z ichiga olingan daromadlar va ushbu daromadlar bilan bog'liq xarajatlar haqidagi ma'lumotlarni aks ettiradigan hamda soliq to'lovchining hisoblangan soliqlarni ixtiyoriy ravishda va belgilangan vaqtda davlat budjetiga to'lashga majbur etadigan hujjat hisoblanadi.

Moliya yilida soliqqa tortiladigan daromadga ega bo'lgan jismoniy shaxslar soliq to'lashga jalb etiladi. Bundan tashqari, asosiy ish joyidan tashqari boshqa daromad manbalariga ega bo'lgan jismoniy shaxslar olgan daromadlari haqida o'zlari yashab turgan hududdagi soliq idoralariga hisobot davridan keyingi yilning 1-apreliga qadar deklaratsiya topshirishlari lozim bo'ladi. Yillik jami daromad haqida deklaratsiya to'ldirish va uni soliq idoralariga taqdim etish O'zbekiston Respublikasining soliq kodeksi asosida amalga oshiriladi.

Deklaratsiya jismoniy shaxslarning soliq organlariga hisobot davridagi daromadlari va o'zlariga bevosita daxldor bo'lgan soliq imtiyozlari haqidagi rasmiy bayonotni berishini anglatadi. Soliq deklaratsiyasi va soliq stavkalari asosida to'lanishi lozim bo'lgan soliqni Davlat soliq xizmati organlari nazorat qiladilar. Yillik jami daromad haqidagi soliq deklaratsiyasini, odatda, asosiy ish joyidan tashqarida daromadga ega bo'lgan jismoniy shaxslar, shuningdek, hisobot yilida asosiy ish joyiga ega bo'lmagan va qonunchilik doirasida boshqa manbalardan daromad olgan barcha toifadagi jismoniy shaxslar taqdim etishlari shart hisoblanadi.

Deklaratsiya asosida soliq solinadigan daromadlarga O'zbekiston Respublikasi rezidentlarining quyidagi daromadlari kiradi:

- mulkiy daromadlar, agar bu daromadlarga to'lov manbaida soliq solinmagan bo'lsa;
- fan, adabiyot va san'at asarlarini yaratganlik hamda ulardan foydalanganlik uchun mualliflik haqi tariqasida olingan daromadlar;
- asosiy bo'lmagan ish joyidan olingan moddiy naf tarzidagi daromadlar;
- ikki yoki undan ko'p manbadan olingan soliq solinadigan daromadlar;
- O'zbekiston Respublikasi hududidan tashqaridagi manbalardan olingan daromadlar;
- soliq agentlari bo'lmagan manbalardan olingan daromadlar.

Agar soliq to'lovchining asosiy bo'lmagan ish joyidan olgan daromadlaridan jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i uning arizasiga ko'ra belgilangan eng yuqori stavka qo'llanilgan holda ushlab qolingan bo'lsa, daromadlar to'g'risida deklaratsiya taqdim etilmaydi. O'zbekiston Respublikasi rezidentiga aylangan chet ellik jismoniy shaxs, mazkur moddaning birinchi va ikkinchi qismlari qoidalaridan qat'i nazar, Kodeksning 192-moddasida nazarda tutilgan tartibda va muddatlarda daromadlari to'g'risida deklaratsiya taqdim etadi.

Fan, adabiyot va san'at asarlarini yaratganlik va ulardan foydalanganlik uchun mualliflik haqi tariqasida daromadlar oluvchi jismoniy shaxslar bunday faoliyatni yakka tartibdagi tadbirkor sifatida davlat ro'yxatidan o'tmagan holda amalga oshirish huquqiga ega.

Daromadlariga jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i solinadigan jismoniy shaxslar jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'ini davlat soliq xizmati organining yozma xabarnomasi asosida to'laydi.

Fan, adabiyot va san'at asarlarini yaratganlik va ulardan foydalanganlik uchun mualliflik haqi olayotgan jismoniy shaxs daromadlar olish bilan bog'liq daromadlar va xarajatlar hisobini yuritishi shart hamda u ijodiy faoliyatni amalga oshirish bilan bog'liq, haqiqatda qilingan va hujjatlar bilan tasdiqlangan xarajatlarni daromaddan chegirish huquqiga ega, biroq chegirma olingan jami daromad summasining 30 foizidan ko'p bo'lmasligi kerak.

Ijodiy faoliyatni amalga oshirish bilan bog'liq xarajatlarga quyidagilar kiradi:

- fan, adabiyot va san'at asarlarini yaratish va ulardan foydalanish uchun zarur materiallar olishga doir xarajatlar;

- faqat fan, adabiyot va san'at asarlarini yaratish, nashr qilish, ijro etish yoki ulardan boshqacha tarzda foydalanish maqsadida foydalaniladigan bino va mol-mulk ijarasiga doir xarajatlar.

Jismoniy shaxsning jami yillik daromadi to'g'risidagi deklaratsiya soliqlik to'lovchining olingan yillik daromadi to'g'risidagi yozma arizasidan iborat bo'ladi.

Jismoniy shaxsning jami yillik daromadi to'g'risidagi deklaratsiyasiga asosiy ish joyi bo'yicha to'langan daromadlar va jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'ining ushlab qolinggan summalari to'g'risida O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi va O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi tomonidan tasdiqlangan shakldagi ma'lumotnoma ilova qilinadi.

Deklaratsiyani to'ldirish tartibi. Soliq to'lovchining majburiyatlari. Jismoniy shaxslarning jami yillik daromadi to'g'risidagi deklaratsiya shakli O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi va O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi tomonidan tasdiqlanadi hamda unda quyidagi ma'lumotlar ko'rsatilishi kerak:

- soliq to'lovchining familiyasi, ismi, otasining ismi, tug'ilgan yili, jinsi, fuqaroligi, doimiy yashash joyi manzili;

- soliq to'lovchining identifikatsiya raqami;

- soliq solinishi lozim bo'lgan daromadlar turlarga ajratib ko'rsatilgan holda olingan jami yillik daromad (bir martalik operatsiyalardan hamda mol-mulkni ijaraga berishdan olinadigan daromadlarni deklaratsiya qilish uchun faqat ushbu operatsiyalarning o'zidan olish mo'ljallanayotgan daromad aks ettiriladi);

- daromadlarning manbalari;

- daromad olish bilan bog'liq xarajatlar, majburiy to'lovlar, chiqimlar va ajratmalarning summalari;

- jismoniy shaxslarning daromadlaridan olinadigan soliq bo'yicha imtiyozlar;

- hisoblab chiqarilgan soliq summasi;

- haqiqatda to'langan soliq summasi.

Jismoniy shaxsning jami yillik daromadi to'g'risidagi deklaratsiyada jismoniy shaxslarning jami yillik daromadini deklaratsiya qilish bilan bog'liq boshqa ma'lumotlar ham ko'rsatilishi mumkin.

Jismoniy shaxsning jami yillik daromadi to'g'risidagi deklaratsiya pochta orqali buyurtma xat shaklida, shuningdek elektron shakldagi axborot tarzida taqdim etilishi mumkin.

Jismoniy shaxsning jami yillik daromadi to'g'risidagi deklaratsiya blankalari soliq to'lovchilarga davlat soliq xizmati organlari tomonidan bepul beriladi.

Jismoniy shaxs taqdim etgan jismoniy shaxsning jami yillik daromadi to'g'risidagi deklaratsiyada to'lanishi lozim bo'lgan jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i summasining kamayishiga olib keluvchi xatolar aniqlangan taqdirda, jismoniy shaxs deklaratsiyaga zarur o'zgarishlar kiritishi shart.

Agar jismoniy shaxsning jami yillik daromadi to'g'risidagi deklaratsiyani o'zgartirish haqidagi ariza jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'ini to'lash muddati tugaganiga qadar berilsa, soliq to'lovchi Soliq kodeksda belgilangan javobgarlikdan ozod qilinadi.

Agar jismoniy shaxsning jami yillik daromadi to'g'risidagi deklaratsiyani o'zgartirish haqidagi ariza jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'ini to'lash muddati tugaganidan keyin, biroq xatolar davlat soliq xizmati organi tomonidan aniqlanganiga qadar berilsa, soliq to'lovchi soliqning yetishmayotgan summasini hamda unga tegishli penyani to'lagan taqdirda, javobgarlikdan ozod etiladi.

Jismoniy shaxs davlat soliq xizmati organining taqdim etilgan jismoniy shaxsning jami yillik daromadi to'g'risidagi deklaratsiyada aniqlangan xatolik to'g'risidagi bildirishnomasini olgan kun davlat soliq xizmati organi tomonidan xatolik aniqlangan kun deb hisoblanadi.

Soliq to'lovchilar Soliq kodeksining 189-moddasida ko'rsatilgan daromadlar bo'yicha jami yillik daromad to'g'risidagi deklaratsiyani, agar ushbu moddada boshqacha qoida nazarda tutilmagan bo'lsa, doimiy yashash joyidagi davlat soliq xizmati organiga hisobot yilidan keyingi yilning 1 apreldan kechiktirmay taqdim etadi.

Deklaratsiya qilinishi shart bo'lmagan daromadlarni olgan soliq to'lovchilar doimiy yashash joyidagi davlat soliq xizmati organiga jami yillik daromadlari to'g'risidagi deklaratsiyani ixtiyoriy ravishda taqdim etishi mumkin.

Deklaratsiya taqdim etuvchi chet el fuqarolari. O'zbekiston Respublikasi hududida chet ellik jismoniy shaxslarga O'zbekiston Respublikasining xalqaro shartnomalari hisobga olingan holda soliq solinadi.

Chet ellik jismoniy shaxslardan soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni undirish o'zarolik prinsipi bo'yicha tugatilishi yoki cheklanishi mumkin.

Chet ellik jismoniy shaxslar bilan bitimlar tuzish chog'ida bunday bitimlarning shartlariga O'zbekiston Respublikasida faoliyatni amalga oshiradigan soliq to'lovchilar hamda boshqa shaxslar chet ellik jismoniy shaxslarning soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni to'lash bo'yicha xarajatlarini o'z zimmasiga olishini nazarda tutadigan soliq huquqidagi izohlar kiritilishiga ruxsat berilmaydi.

Chet ellik jismoniy shaxsning - O'zbekiston Respublikasi rezidentining daromadlariga ushbu bo'limda belgilangan tartibda jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i solinadi

O'zbekiston Respublikasi rezidenti bo'lgan chet ellik jismoniy shaxs o'tgan soliq davri uchun daromadlar to'g'risida joriy yilning 1-ayreligacha deklaratsiya taqdim etadi.

Chet ellik jismoniy shaxs - O'zbekiston Respublikasining rezidenti belgilangan tartibga muvofiq soliq solinishi lozim bo'lgan daromad keltirayotgan faoliyatini kalendar yili ichida tugatgan va O'zbekiston Respublikasi hududidan tashqariga chiqib ketayotgan bo'lsa, uning O'zbekiston Respublikasi hududida turgan vaqtda joriy soliq davrida haqiqatda olgan daromadlari to'g'risidagi deklaratsiya mazkur jismoniy shaxs O'zbekiston Respublikasi hududidan tashqariga chiqib ketishidan bir oy avval taqdim etilishi lozim. Agar chet ellik jismoniy shaxs - O'zbekiston Respublikasining rezidenti joriy yilning 1-fevraliga qadar doimiy yashash uchun xorijga chiqib ketayotgan bo'lsa, joriy yil uchun daromadlar bo'yicha deklaratsiya taqdim etilmaydi.

Deklaratsiyani taqdim etish tartibi. Taqdim etish tartibi belgilangan daromadlar to'g'risidagi deklaratsiya bo'yicha hisoblab chiqarilgan jismoniy shaxslarning daromadlaridan olinadigan soliqni to'lash deklaratsiya topshirilgan paytdan e'tiboran o'n besh kun ichida amalga oshiriladi.

Grant olgan jismoniy shaxs daromadlar to'g'risidagi deklaratsiyani topshirayotganda grant bo'yicha olingan daromad summasini, jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i miqdorini, shuningdek

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan vakolat berilgan fan va texnologiyalarni rivojlantirishni muvofiqlashtirish bo'yicha organning tegishli xulosasini ko'rsatadi.

Mol-mulkni ijaraga berishdan daromad olayotgan jismoniy shaxs belgilangan tartibda daromadlar to'g'risidagi quyidagi deklaratsiyalarni taqdim etadi:

dastlabki deklaratsiyani - shunday daromadlar yuzaga kelgan kundan e'tiboran bir oy o'tgach, besh kunlik muddatda, agar bu daromadlarga jismoniy shaxslar daromadlariga to'lov manbaida solinadigan soliq solinmagan bo'lsa;

yakuniy deklaratsiyani - o'tgan soliq davridan keyingi yilning 15 yanvariga qadar.

Mol-mulkni ijaraga berishdan daromadlar olish tugagan taqdirda jismoniy shaxs doimiy yashash joyidagi davlat soliq xizmati organini bu haqda yozma shaklda xabardor etadi.

Agar soliq to'lovchi daromadlar to'g'risidagi deklaratsiyani taqdim etmagan bo'lsa, davlat soliq xizmati organi o'zidagi mavjud ma'lumotlar asosida soliq summasini eng yuqori stavka bo'yicha hisoblashga va soliq to'lovchiga to'lanishi lozim bo'lgan hisoblangan soliq summasi to'g'risida bildirishnoma topshirishga haqlidir. Soliq to'lovchi tomonidan jami yillik daromadi to'g'risida deklaratsiya taqdim etilgan taqdirda, soliqning yakuniy summasi ushbu deklaratsiya hisobga olingan holda aniqlanadi.

Jismoniy shaxslar - O'zbekiston Respublikasining rezidentlari daromadlar to'g'risidagi deklaratsiyaning ma'lumotlari asosida hisoblab chiqarilgan, jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'ini o'tgan soliq davridan keyingi yilning 1-iyunidan kechiktirmay to'laydilar.

Jismoniy shaxslar - O'zbekiston Respublikasining rezidentlari hisoblab chiqarilgan daromad solig'ini xorijiy davlatda joylashgan bank hisobvarag'idan chet el valyutasida to'lashi mumkin. Bunda jismoniy shaxslardan olinadigan, milliy valyutada ifodalangan soliq jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i to'langan sanada O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki tomonidan belgilangan kurs bo'yicha chet el valyutasida qayta hisoblab chiqiladi.

Mol-mulkni ijaraga berishdan daromadlar oladigan jismoniy shaxslar jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'ini taqdim etilgan dastlabki deklaratsiya asosida har oyda daromad olingan oydan

keyingi oyning beshinchi kunigacha to'laydilar. Yil tugagach, jismoniy shaxslarning daromadlaridan olinadigan soliqning yillik summasi haqiqatda olingan daromad bo'yicha hisoblab chiqariladi. Bu summa bilan yil mobaynida to'langan summalar o'rtasidagi farq kelgusi yilning 15-martigacha soliq to'lovchidan undirilishi yoki unga qaytarilishi kerak.

Jismoniy shaxslarning daromadlaridan olinadigan soliq to'langan sana quyidagilardir:

yuridik shaxslar yoki jismoniy shaxslar tomonidan bankdagi hisobvarag'idan to'langani taqdirda – ularning bankdagi hisobvarag'idan mablag'lar hisobdan chiqarilgan kun;

jismoniy shaxslar tomonidan naqd pul mablag'lari kiritilgan taqdirda - bank kassasiga mablag'lar to'langan sana.

Davlat soliq xizmati organlari tomonidan hisoblab chiqariladigan jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'ini to'lash to'lov xabarnomasida ko'rsatilgan muddatlarda amalga oshirilishi kerak.

O'zbekiston Respublikasining tegishli xalqaro shartnomasini qo'llash huquqiga ega bo'lgan O'zbekiston Respublikasi norezidentining O'zbekiston Respublikasidagi manbalardan olingan daromadlaridan jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i budjetga to'langan taqdirda, O'zbekiston Respublikasining bunday norezidenti to'langan jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'ini Soliq kodeksining 38-moddasiga muvofiq soliq majburiyati bo'yicha da'vo muddati mobaynida budjetdan qaytarib olish huquqiga ega. Bunda O'zbekiston Respublikasi norezidenti jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'ini to'lashdan ozod qilish to'g'risidagi yoki uning summasini kamaytirish to'g'risidagi iltimos bayon etilgan arizani, shuningdek quyidagi hujjatlarni O'zbekiston Respublikasining davlat soliq xizmati organiga taqdim etadi:

- u O'zbekiston Respublikasi bilan ikkiyoqlama soliq solishning oldini olish to'g'risida xalqaro shartnomaga ega bo'lgan davlatning rezidenti ekanligini rasmiy jihatdan tasdiqlovchi hujjatni;

- olingan daromadlarni tasdiqlovchi hujjatni;

- ushbu O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan O'zbekiston Respublikasi hududidan tashqarida O'zbekiston Respublikasidagi manbalardan olingan daromadlardan jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i to'langanligi to'g'risidagi tegishli xorijiy davlatning vakolatli organi tomonidan tasdiqlangan hujjatni.

O'zbekiston Respublikasining davlat soliq xizmati organi arizani uch oy muddatda ko'rib chiqadi va ushbu moddaning birinchi qismida ko'rsatilgan hujjatlar ishonchli bo'lgan taqdirda, Soliq kodeksining 58-moddasida nazarda tutilgan tartibda O'zbekiston Respublikasining norezidentiga jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i summasini budjetdan qaytaradi.

O'zbekiston Respublikasining xalqaro shartnomasi g'ayriqonuniy qo'llanilgan bo'lsa, O'zbekiston Respublikasining davlat soliq xizmati organi O'zbekiston Respublikasi norezidentiga asoslangan rad javobini yuboradi.

O'zbekiston Respublikasidan tashqarida to'langan, jismoniy shaxslardan - O'zbekiston Respublikasining rezidentlaridan olinadigan daromad solig'i summalari O'zbekiston Respublikasida soliq to'lashda O'zbekiston Respublikasining xalqaro shartnomalariga muvofiq hisobga olinadi.

O'zbekiston Respublikasidan tashqarida to'langan jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i summasini hisobga olish uchun chet davlat vakolatli organining ma'lumotnomasi yoki jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i O'zbekiston Respublikasidan tashqarida to'langanligini tasdiqlovchi boshqa hujjat asos bo'ladi.

Jismoniy shaxslar daromadlarini deklaratsiya usulida soliqqa tortishni takomillashtirish masalalari. Respublikada bozor iqtisodiyotiga xos bo'lgan ijobiy islohotlar amalga oshirilayotgani hamda tadbirkorlik faoliyatiga keng yo'l ochilib, yanada rivojlanayotgani munosabati bilan jismoniy shaxslardan undiriladigan daromad solig'i tobora ko'proq dolzarflik va ahamiyat kasb etmoqda. Agar Sobiq ittifoq davrida turli toifadagi mehnatkashlarning daromadlari (ish haqlari, mukofotlar) ma'muriy yo'l bilan belgilangan va bir-biridan katta farq qilmagan, boshqacha qilib aytganda "bir tekislik" amal qilgan bo'lsa, hozirda tadbirkorlik sohasidagi daromadlarga cheklovlar bekor qilingani munosabati bilan, kam va yuqori daromadlar o'rtasidagi tafovutlar ko'payib, yuqori daromad oladigan shaxslar soni ortib bormoqda. Su o'rinda Prezidentimizning quyidagi fikrlariga to'xtalamiz: "Aholining daromadlari tarkibida tadbirkorlik faoliyatidan olinayotgan daromad ulushi tobora salmoqli o'rin egallamoqda va barcha daromadlarning 47 foizdan ortig'i ushbu

qo'liga hissasiga to'g'ri kelmoqda"¹³. Jismoniy shaxslar daromadini deklaratsiyalash usulida soliqqa tortishning muhim afzalliklaridan biri shundaki, u kam daromad oladigan va yuqori daromadga ega jismoniy shaxslarga nisbatan tabaqalashtirilgan stavkalarni qo'llash orqali osonligina "gorizontal adolatni" tiklashi mumkin.

Mamlakatimizda daromadlarni deklaratsiyalash asosida soliqqa tortish tizimini joriy etish va takomillashtirish yo'nalishlari ishlab chiqilib, respublikamizda olib borilayotgan islohotlarga hamohang ravishda rivojlantirilib borilmoqda. Dastlab, O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining 1997-yil 24-apreldagi "O'zbekiston Respublikasining Soliq kodeksini amalga kiritish tartibi to'g'risida"gi 397-1-son Qarorining 5-bandida "2002-yildan e'tiboran, daromadlar olish manbalaridan qat'i nazar, barcha jismoniy shaxslarning jami yillik daromadini deklaratsiyalash tizimi joriy etilishi nazarda tutilsin", deya qayd etib qo'yilgan edi. O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining 2001-yil 7-dekabrda qabul qilingan Qaroriga binoan esa, jismoniy shaxslarning jami yillik daromadini deklaratsiyalash tizimi 2003-yilda olingan daromadlardan boshlab joriy etilishi belgilab qo'yildi.

Vazirlar Mahkamasiga "1997–2001-yillar mobaynida jismoniy shaxslarning jami yillik daromadini deklaratsiyalash tizimini, shu jumladan, deklaratsiya shaklini, uni taqdim etish va ko'rib chiqish tartibini hamda muddatlarini, shuningdek, deklaratsiya taqdim etmaganlik, uni belgilanmagan shaklda taqdim etganlik yoki noto'g'ri ma'lumotlarni taqdim etganlik uchun javobgarlik choralarini ishlab chiqish" vazifasi topshirilgan. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2002-yil 5-sentyabrdagi "Jismoniy shaxslarning jami daromadini deklaratsiyalash tizimini bosqichma-bosqich joriy etish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmonida, daromadlarni deklaratsiyalash tizimini yaratish bo'yicha chet el tajribasini chuqur o'rganishni, aholini tegishli tarzda tayyorlashni, zarur qonunchilik va me'yoriy negiz qabul qilinishini, butun bir tashkiliy chora-tadbirlar majmui amalga oshirilishini talab etishini hisobga olgan holda, uni 2002–2005-yillarda bosqichma-bosqich joriy etilishi belgilab berilgan edi.

Bozor iqtisodiyoti va tadbirkorlik faoliyati erkinligi tamoyillari amal qilayotgan iqtisodiy jihatdan taraqqiy etgan barcha mamlakatlarda

¹³Karimov I.A. Barcha reja va dasturlarimiz vatanimiz taraqqiyotini yuksaltirish, xalqimiz farovonligini oshirishga xizmat qiladi – Toshkent: «O'zbekiston», 2011. – 21 b.

fuqarolar tomonidan o'z daromadlarini majburiy deklaratsiyalash amaliyoti keng qo'llaniladi. Daromadlar to'g'risidagi deklaratsiyani to'ldirish, fuqarolar tomonidan soliqlar to'lash chog'ida, shuningdek, uy, yer maydonlari va ko'chmas mulk, qimmatbaho qog'ozlar hamda boshqa qimmatli buyumlarni xarid qilish bilan bog'liq yirik moliyaviy bitimlarni amalga oshirishda qat'i shart hisoblanadi. Xullas, fuqarolar daromadlarining manbalari oshkoraligi, qonuniyligini tasdiqlash zarur bo'lgan joyda deklaratsiya talab qilinadi.

Xorijiy mamlakatlarda mavjud bo'lgan deklaratsiyalash tizimining asosiy sharti bir tomondan, o'z daromadlari va ularning manbalari to'g'risida fuqarolarning o'zlari ixtiyoriy ravishda ma'lumot berishlaridir. Ikkinchi tomondan, deklaratsiyada mol-mulk xarid qilishga sarflangan pul mablag'larining manbalari to'g'risidagi ma'lumotlarni taqdim etmaslik maqsadida o'z daromadlarini atayin kamaytirib ko'rsatganligi yoki ularni yashirganligi uchun iqtisodiy jazo va jarimalarning qonun yo'li bilan mustahkamlanganligi, hatto, jinoiy javobgarlikka tortishgacha bo'lgan kuchli tizimning mavjudligidir.

Fuqarolarning daromadlarini deklaratsiyalash yashirin iqtisodiyotga, pul mablag'larining noqonuniy aylanishiga, korrupsiya va poraxo'rlikka hamda iqtisodiyot sohasidagi boshqa jinoyatlarga qarshi kurashda ta'sirchan vositalardan biri hisoblanadi.

Shuni taassuf bilan e'tirof etish kerakki, bizda korrupsiya va g'ayriqonuniy daromadlarga, savdo-vositachilik faoliyati natijasida tushadigan naqd pullarni yashirishga qarshi qat'i kurash olib borish zarurligi to'g'risida ko'p gapiriladi-yu, ammo ayni vaqtda, jahon amaliyotida umumqabul qilingan mexanizmi joriy etish bo'yicha aniq-ravshan choralar ko'rilmayapti. Bunday mexanizm poraxo'rlik payini qirqib, yashirin iqtisodiyot uchun zamin yaratayotgan, bankdan tashqari pul aylanishini ta'minlayotgan barcha manbalarni tugatishga yordam beradi.

Shuni hisobga olish zarurki, daromadlarni deklaratsiyalashni joriy etmay, fuqarolarning o'z daromadlari va ularni olish manbalari to'g'risidagi ma'lumotlarni ixtiyoriy ravishda taqdim etishning barqaror tizimini vujudga keltirmasdan, shuningdek, o'z daromadlari haqidagi ma'lumotlarni taqdim etishdan bo'yin tovlayotganlarni jazolash choralari puxta ishlab chiqmay turib, korrupsiya va yashirin iqtisodiyotga qarshi kurash borasidagi ishlarni tasavvur qilish qiyin.

Aynan shu boisdan, taraqqiy etgan mamlakatlarda tarkib topgan tajribadan kelib chiqqan holda bizning respublikamizda ham bunday ishlarning jami qonun hujjatlariga, huquqiy me'yorlarga tayanadigan xuddi shunday tizimi faollik bilan yaratilishi lozim.

Bundan tashqari, bozor munosabatlariga o'tish tufayli aholi uchun o'z qobiliyatlarini o'zini iqtisodiyotning turli sohalarida yana ham kengroq namoyon etish hamda turli qonuniy manbalardan daromad olish imkoniyatlari ochiladi.

Respublikada xususiy tadbirkorlikni rag'batlantirish, kichik biznesni rivojlantirish, iqtisodiyotni erkinlashtirish, mehnatga haq to'lashdagi cheklashlarni bekor qilish, korxonalarining xo'jalik faoliyatiga davlat va nazorat idoralarining aralashuvini keskin kamaytirish borasida katta ishlar amalga oshirilmoqda. Bularning hammasi fuqarolar uchun faol mehnat qilish va o'z mehnati bilan ko'proq daromad topish imkoniyatini yaratishga qaratilgandir. Shu munosabat bilan aholi daromadlarini hisobga olish, daromadlarning qonuniyligini hamda soliqlar bekamu ko'st to'langanligini nazorat qilish mexanizmini takomillashtirish dolzarb vazifa bo'lib qolmoqdaki, bu ham daromadlarni umumdeklaratsiyalash tizimini joriy etish zarurligini taqozo etadi.

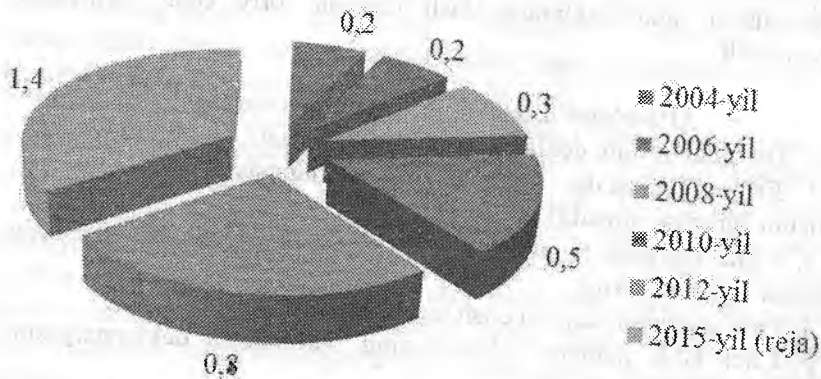
O'z-o'zini nazorat qilish uchun savollar:

1. Daromadlarning deklaratsiyasi qanday hujjat?
2. Jismoniy shaxslar daromadlarini deklaratsiya usulida soliqqa tortishni zarurligi nimada?
3. Yillik daromad haqidagi deklaratsiyani taqdim etuvchi jismoniy shaxslar toifasini ayting.
4. Deklaratsiyani taqdim etish tartibi qanday?
5. Chet ellik jismoniy shaxslarning daromadlar deklaratsiyasini taqdim etish tartibi qanday?
6. Jismoniy shaxslar daromadlarini deklaratsiya usulida soliqqa tortishni takomillashtirish masalalarini aytib bering.

6. JISMONIY SHAXSLARNING EGALIK HUQUQIDAN KELIB CHIQAIDIGAN SOLIQ MAJBURIYATLARI

Jismoniy shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliqning soliq to'lovchilari, soliq obyekti va bazasi. Jismoniy shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliq 1993-yil 28-dekabrda qabul qilingan O'zbekiston Respublikasining "Jismoniy shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliqlar to'g'risida"gi Qonuni bilan 1994-yildan boshlab joriy etilgan. Jismoniy shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliq muntazam (doimiy) undiriladigan soliq hisoblanadi, ya'ni u bir-yilda bir marta muntazam ravishda undiriladi. Jismoniy shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliq mahalliy soliq bo'lib, O'zbekiston Respublikasi hududida bo'lgan va unda ro'yxatga olingan mol-mulklardan undiriladi.

Jismoniy shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliq fiskal ahamiyatga ega bo'lib davlat budjetining daromadlar qismini shakllantiradi.

6.1-diagramma. Jismoniy shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliqning davlat budjeti daromadlaridagi salmog'i dinamikasi¹⁴

¹⁴ O'zbekiston Respublikasi Prezidenti va Vazirlar Mahkamasining 2004-2015-yillardagi "O'zbekiston Respublikasining asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlari prognozi va Davlat budjeti parametrlari to'g'risida"gi qarorlari asosida tayyorlangan.

Diagramma ma'lumotlaridan ko'rinib turibdiki, jismoniy shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliqning davlat budjeti daromadlaridagi salmog'i o'sish tendensiyasiga ega bo'lib, jumladan, 2004–2006-yillarda 0,2 foizni, 2008-yilda 0,3 foizni, 2010-yilda 0.5 foizni, 2012-yilda 0,8 foizni tashkil etgan. 2015-yilda soliqning prognoz ko'rsatkichi 1,4 foiz bo'lishi rejalashtirilgan. Bundan ko'rinadiki, jismoniy shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliqning salmog'i 2015-yilda 2004-yilga nisbatan 0,2 foizli punktga ortgan. Bu holatni soliq stavkalarining oshirilishi, soliq obyektlarini ro'yxatga olish jarayonining jadallashuvi hamda soliq to'lovchilar sonining ortishi bilan izohlash mumkin.

Soliq kodeksining 272-moddasiga muvofiq mulkida soliq solinadigan mol-mulki bo'lgan jismoniy shaxslar, chet el fuqarolari, shuningdek yuridik shaxs tashkil etgan va tashkil etmagan holda tuzilgan dehqon xo'jaliklari jismoniy shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliqni to'lovchilari bo'lib hisoblanadi.

Agar ko'chmas mulk mulkdorining joylashgan yerini aniqlash imkoni bo'lmasa, bu mol-mulk qaysi shaxsning egaligida va (yoki) foydalanishida bo'lsa, o'sha shaxs soliq to'lovchidir.

Jismoniy shaxslarning O'zbekiston Respublikasi hududida joylashgan uy-joylari, kvartiralar, dala hovli imoratlari, garajlar va boshqa imoratlari, joylar, inshootlar soliq solish obyekti hisoblanadi.

Ko'chmas mulkka bo'lgan huquqlarni davlat ro'yxatidan o'tkazuvchi organ tomonidan belgilanadigan soliq solish obyektlarining inventarizatsiya qiymati to'lovchilar uchun soliq solinadigan bazadir.

Jismoniy shaxslarning mol-mulkini baholash bo'yicha vakolatli organ tomonidan aniqlangan soliq solish obyektining bahosi mavjud bo'lmagan taqdirda, mol-mulkning qonun hujjatlari bilan belgilanadigan shartli qiymati soliq solinadigan bazadir, ya'ni O'zbekiston Respublikasi Prezidenti qarori bilan mol-mulkning shartli qiymati belgilanadi hamda o'rnatilgan stavkalar asosida soliqqa tortiladi.

Bitta jismoniy shaxs bir nechta soliq solish obyekti bo'yicha to'lovchi bo'lgan taqdirda, soliq solinadigan baza har bir obyekt bo'yicha alohida-alohida hisoblab chiqiladi.

Soliq stavkalari va soliq imtiyozlari. Jismoniy shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliqning stavkalari O'zbekiston Respublikasi Prezidenti qarori bilan belgilanadi hamda soliq to'lovchilarga Moliya vazirligi, Davlat soliq qo'mitasi va uning quyi organlari tomonidan belgilangan tartibda yetkaziladi. Soliq stavkalari har yili keyingi moliya

yili uchun O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori asosida qayta ko'rib chiqilishi mumkin.

2015-yil uchun soliqning stavkalari quyidagi miqdordlarda belgilangan:

6.1.-jadval
Jismoniy shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliqning STAVKALARI¹⁵

N	Soliq solinadigan obyektlarning nomi	Soliq stavkasi, mol-mulkning inventarizatsiya qiymatiga nisbatan foizda
1.	Turar joylar, kvartiralar (shaharlarda joylashgan, umumiy maydoni 200 kv.m dan oshiq bo'lganlari bundan mustasno), dala hovli qurilmalari, garajlar va boshqa imoratlar, xonalar va inshootlar	1,3
2.	Shaharlarda joylashgan umumiy maydoni quyidagicha bo'lgan turar joylar va kvartiralar:	
	200 kv.m dan oshiq va 500 kv.m gacha bo'lgan	1,6
	500 kv.m dan oshiq bo'lgan	2,2

Jismoniy shaxslar mol-mulkini baholash bo'yicha organlar belgilagan inventarizatsiya qiymati bo'lmasa, soliq undirish uchun Toshkent shahri va viloyat markazlarida 20328,0 ming so'm, boshqa shaharlar va qishloq joylarda – 8833,0 ming so'm miqdorida mol-mulkning shartli qiymati qabul qilinadi.

Mol-mulkka bo'lgan huquqni ro'yxatdan o'tkazuvchi organlarda belgilangan tartibda ro'yxatga olinmagan yangi qurilgan turar joylar bo'yicha jismoniy shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliq mol-mulk shartli qiymatining ikki baravari miqdoridan kelib chiqib undiriladi.

Ayrim toifadagi jismoniy shaxslar uchun mol-mulk solig'idan qonun hujjatlarida nazarda tutilgan imtiyozlarni qo'llash maqsadida soliq solinmaydigan maydon umumiy maydonning 60 kv.m hajmida belgilanadi.

¹⁵ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2014-yil 4-dekabrda "O'zbekiston Respublikasining 2015-yilgi asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlari prognozi va davlat budjeti parametrlari to'g'risida"gi PQ-2270-son qarorida olinadi.

Jismoniy shaxslar tomonidan soliq solinadigan obyektlardan tadbirkorlik faoliyati uchun foydalanilganda yoxud ularni yuridik shaxslarga yoki yakka tartibdagi tadbirkorlarga ijaraga berilganda shuningdek, jismoniy shaxslar tomonidan turar joy fondi obyektlari noturar joy fondi toifasiga o'tkazilganda yoki ular tomonidan noturar joy fondi obyektlari (binolar, binodagi xonalar) mulk sifatida xarid qilinganda jismoniy shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliq yuridik shaxslar uchun belgilangan stavka bo'yicha to'lanadi.

Soliq kodeksining 275-moddasiga muvofiq quyidagilarning mulkida bo'lgan mol-mulkka jismoniy shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliq solinmaydi:

- "O'zbekiston Qahramoni", Sovet Ittifoqi Qahramoni, Mehnat Qahramoni unvonlariga sazovor bo'lgan, uchala darajadagi Shuhrat ordeni bilan taqdirlangan fuqarolarning. Mazkur imtiyoz tegishincha "O'zbekiston Qahramoni" unvoni berilganligi to'g'risidagi guvohnoma, Sovet Ittifoqi Qahramoni, Mehnat Qahramoni daftarchalari, orden daftarchasi yoki mudofaa ishlari bo'yicha bo'limning ma'lumotnomasi asosida beriladi;

- urush nogironlari va qatnashchilari, shuningdek doirasi qonun hujjatlari bilan belgilanuvchi ularga tenglashtirilgan shaxslarning. Mazkur imtiyoz urush nogironining (qatnashchisining) tegishli guvohnomasi yoki mudofaa ishlari bo'limining yoxud boshqa vakolatli organning ma'lumotnomasi asosida, boshqa nogironlarga (qatnashchilarga) esa nogironning (qatnashchining) imtiyozlarga bo'lgan huquqi to'g'risidagi guvohnoma asosida beriladi;

- o'n nafar va undan ortiq bolalari bor ayollarning. Mazkur imtiyozni berish uchun fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organining bolalar borligini tasdiqlovchi ma'lumotnomasi asos bo'ladi;

- pensionerlarning. Mazkur imtiyoz pensiya guvohnomasi asosida beriladi;

- I va II guruh nogironlarining. Mazkur imtiyoz pensiya guvohnomasi yoki tibbiy-mehnat ekspert komissiyasining ma'lumotnomasi asosida beriladi;

- sobiq SSSRni, O'zbekiston Respublikasining konstitutsiyaviy tuzumini himoya qilish yoki harbiy xizmatning yoxud ichki ishlar organlaridagi xizmatning boshqa majburiyatlarini bajarish chog'ida yaralanganligi, kontuziya bo'lganligi yoki shikastlanganligi oqibatida

yoxud frontda bo'lish bilan bog'liq kasallik tufayli halok bo'lgan harbiy xizmatchilar hamda ichki ishlar organlari xodimlari ota-onalarining va beva xotinlarining (beva erlarining). Imtiyoz "Halok bo'lgan askarning beva xotini (beva eri, onasi, otasi)" yoki "Ichki ishlar organlari halok bo'lgan xodimining beva xotini (beva eri, onasi, otasi)" shtampi qo'yilgan yoxud pensiya guvohnomasini bergan muassasa rahbarining imzosi va ushbu muassasa muhri bilan tasdiqlangan tegishli yozuvli pensiya guvohnomasi asosida beriladi. Agar mazkur shaxslar pensioner bo'lmasa, imtiyoz ularga sobiq SSSR Mudofaa vazirligi, Davlat xavfsizlik qo'mitasi yoki Ichki ishlar vazirligining, shuningdek O'zbekiston Respublikasi Mudofaa vazirligi, Milliy xavfsizlik xizmati yoxud Ichki ishlar vazirligining tegishli organlari tomonidan berilgan harbiy xizmatchining yoki ichki ishlar organi xodimining halok bo'lganligi to'g'risidagi ma'lumotnoma asosida beriladi. Sobiq SSSRni, O'zbekiston Respublikasining konstitutsiyaviy tuzumini himoya qilish yoki harbiy xizmatning yoxud ichki ishlar organlaridagi xizmatning boshqa majburiyatlarini bajarish chog'ida yoki frontda bo'lish bilan bog'liq kasallik tufayli halok bo'lgan harbiy xizmatchilarning yoxud ichki ishlar organlari xodimlarining beva xotinlariga (beva erlariga) imtiyoz faqat ular yangi nikohdan o'tmagan taqdirda beriladi.

O'n nafar va undan ortiq bolalari bor ayollar, pensionerlar, I va II guruh nogironlari uchun mol-mulk solig'idan nazarda tutilgan imtiyozlar qonun hujjatlarida belgilangan soliq solinmaydigan maydon o'lchami doirasida beriladi.

Soliq kodeksining 275-moddasida belgilangan imtiyozlar mulkdorning tanlashiga binoan faqat bir mol-mulk obyektiga taalluqli bo'ladi. Mazkur imtiyozlar jismoniy shaxslar tomonidan tadbirkorlik faoliyati uchun foydalaniladigan yoxud yuridik shaxsga yoki yakka tartibdagi tadbirkorga ijaraga berilgan soliq solish obyektlariga nisbatan qo'llanilmaydi.

Yuqorida keltirilgan imtiyozlarni olish huquqiga ega bo'lgan jismoniy shaxslar imtiyozlarni olish huquqini tasdiqlovchi hujjatlarni mustaqil ravishda taqdim etadilar.

Soliqni hisoblab chiqarish va budjetga to'lash tartibi. Jismoniy shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliqni hisoblab chiqarish soliq to'lovchining yashash joyidan qat'i nazar, soliq solish obyekti joylashgan yerdagi davlat soliq xizmati organlari tomonidan ko'chmas mulkka bo'lgan huquqlarni davlat ro'yxatidan o'tkazuvchi organning ma'lumotlari asosida amalga oshiriladi.

Ko'chmas mulkka bo'lgan huquqlarni davlat ro'yxatidan o'tkazuvchi organ soliq solish obyekti joylashgan yerdagi davlat soliq xizmati organlariga har yili 1-fevralgacha obyektning 1-yanvarga bo'lgan holatiga ko'ra inventarizatsiya qiymatini va uning mulkdorini ko'rsatgan holda ma'lumot taqdim etadi.

Jismoniy shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliq summasi mol-mulkning 1-yanvarga bo'lgan holatiga ko'ra inventarizatsiya qiymatidan va belgilangan stavkadan kelib chiqqan holda hisoblab chiqariladi.

Bir nechta mulkdorning umumiy ulushli mulkida bo'lgan imoratlar, binolar va inshootlar uchun jismoniy shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliq mulkdorlarning har biri tomonidan ularning ushbu imoratlar, binolar va inshootlardagi ulushiga mutanosib ravishda to'lanadi.

Mol-mulkka bo'lgan mulk huquqi kalendar yil mobaynida bir mulkdordan boshqasiga o'tgan taqdirda, jismoniy shaxslarning mulkiga solinadigan soliq avvalgi mulkdor tomonidan shu yilning 1 yanvaridan e'tiboran u mol-mulkka bo'lgan mulk huquqini yo'qotgan oyning boshlanishiga qadar, yangi mulkdor tomonidan esa unda mulk huquqi vujudga kelgan oydan e'tiboran to'lanadi.

Yangi imoratlar, binolar va inshootlar bo'yicha jismoniy shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliq ular barpo etilgan-yildan keyingi yil boshidan e'tiboran to'lanadi.

Meros bo'yicha o'tgan mol-mulk uchun jismoniy shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliq merosxo'rlarda mulk huquqi vujudga kelgan oydan e'tiboran to'lanadi.

Soliq solish obyekti yo'q qilingan, vayron bo'lgan, buzib tashlangan taqdirda, jismoniy shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliqni undirish mol-mulk yo'q qilingan, vayron bo'lgan yoki buzib tashlangan oydan e'tiboran to'xtatiladi. Soliq summasini qayta hisob-kitob qilish mahalliy davlat hokimiyati organi yoki fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organi tomonidan berilgan yo'q qilinganlik, vayron bo'lganlik, buzib tashlanganlik faktini tasdiqlovchi hujjatlar mavjud bo'lgan taqdirda, amalga oshiriladi.

Kalendar yil mobaynida imtiyoz huquqi vujudga kelgan (amal qilishi tugagan) taqdirda, jismoniy shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliqni qayta hisob-kitob qilish ushbu huquq vujudga kelgan (amal qilishi tugagan) oydan e'tiboran amalga oshiriladi.

Jismoniy shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliqni to'lash to'g'risidagi to'lov xabarnomasi soliq to'lovchilarga davlat soliq xizmati organi tomonidan har yili 1-maydan kechiktirmay topshiriladi.

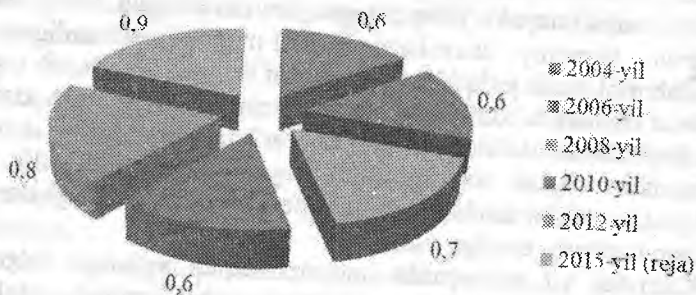
Jismoniy shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliqni soliq davri uchun to'lash hisobot yilining 15 oktyabriga qadar amalga oshiriladi.

Agar soliq to'lovchi tomonidan ortiqcha summalar to'langan bo'lsa, soliq va yig'img'lar bo'yicha qarzlilar mavjud bo'lmasa, ushbu summalar uning yozma arizasiga ko'ra o'ttiz kun ichida soliq to'lovchiga qaytariladi yoki bo'lg'usi to'lovlar hisobiga qayd etiladi.

Jismoniy shaxslardan olinadigan yer solig'ining to'lovchilari, soliq obyekti va bazasi. Jismoniy shaxslardan olinadigan yer solig'i 1993 yil 6 mayda qabul qilingan O'zbekiston Respublikasining "Yer solig'i to'g'risida"gi Qonuni bilan 1994-yildan boshlab joriy etilgan. Jismoniy shaxslardan olinadigan yer solig'i mahalliy soliqlar tarkibiga kirib, mahalliy budjetga yo'naltiriladi. U iqtisodiy mohiyatiga ko'ra to'g'ri soliq hisoblanib, bozor iqtisodiyoti amal qilayotgan mamlakatlarga xos soliq turi hisoblanadi.

Hozirgi kunda jismoniy shaxslardan olinadigan yer solig'ining davlat budjeti daromadlaridagi salmog'i past bo'lishiga qaramasdan ushbu soliq soliq tizimida o'z o'rniga egadir. Yer solig'i davlatga daromad taminlash funksiyasi bilan birga daromad va mulk taqsimotidagi nomutanosiblikni yo'qotishda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi.

Jismoniy shaxslardan olinadigan yer solig'ining davlat budjeti daromadlaridagi salmog'ini quyida keltirilayotgan diagramma ma'lumotlarida ham ko'rish mumkin:

6.2-diagramma. Jismoniy shaxslardan olinadigan yer solig'ining davlat budjeti daromadlaridagi salmog'i dinamikasi¹⁶

¹⁶O'zbekiston Respublikasi Prezidenti va Vazirlar Mahkamasining 2003–2015-yillardagi "O'zbekiston Respublikasining asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlari prognozi va Davlat budjeti parametrlari to'g'risida"gi qarorlari asosida tayyorlangan.

Diagramma ma'lumotlaridan ko'rinib turibdiki, jismoniy shaxslardan olinadigan yer solig'ining davlat budjeti daromadlaridagi salmog'i o'sish tendensiyasiga egadir. Uning ulushi 2004–2006-yillarda 0.6 foizni, 2008-yilda 0.7 foizni, 2010-yilda 0.6 foizni, 2012-yilda esa 0.8 foizni tashkil etgan. 2015-yilda soliqning prognoz ko'rsatkichi 0.9 foiz bo'lishi rejalashtirilgan. Bundan ko'rinadiki, jismoniy shaxslardan olinadigan yer solig'ining salmog'i 2015-yilda 2004-yilga nisbatan 0.3 foizli punktga oshgan. Bu holatni soliq stavkalarining oshirilishi hamda soliq to'lovchilar sonining ortishi bilan izohlash mumkin.

Soliq kodeksining 287-moddasiga muvofiq mulk huquqi, egalik qilish huquqi, foydalanish huquqi yoki ijara huquqi asosida yer uchastkalariga ega bo'lgan jismoniy shaxslar, shuningdek yuridik shaxs tashkil etgan va tashkil etmagan holda tuzilgan dehqon xo'jaliklari yer solig'ini to'lovchilar bo'lib hisoblanishadi.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi, Qoraqalpog'iston Respublikasi Vazirlar Kengashi, mahalliy davlat hokimiyati organlari tomonidan ijaraga berilgan yer uchastkalari uchun to'lanadigan ijara haqi yer solig'iga tenglashtiriladi. Yer uchastkalarini ijaraga olgan jismoniy shaxslarga yer solig'ini to'lovchilar uchun belgilangan imtiyozlar, soliqni hisoblab chiqarish va soliqni to'lash tartibi tatbiq etiladi.

Uy-joy, yashash uchun mo'ljallanmagan imorat va inshootlar meros bo'yicha o'tishi bilan birgalikda mulk huquqi, egalik qilish huquqi va foydalanish huquqi o'tgan yer uchastkalari uchun yer solig'i meros qoldiruvchining soliq majburiyatlari hisobga olingan holda merosxo'rlardan undiriladi.

Jismoniy shaxslarning quyidagi yer uchastkalari soliq solinadigan obyekt hisoblanadi:

- dehqon xo'jaligini yuritish uchun meros qilib qoldiriladigan umrbod egalik qilishga berilgan yer uchastkalari;
- yakka tartibda uy-joy qurilishi uchun meros qilib qoldiriladigan umrbod egalik qilishga berilgan yer uchastkalari;
- jamoa bog'dorchiligi, uzumchiligi va polizchiligini yuritish uchun berilgan, shuningdek yakka tartibdagi garajlar egallagan yer uchastkalari;

- xizmat yuzasidan qonun hujjatlariga muvofiq berilgan chek yerlar;

- meros bo'yicha, hadya qilinishi yoki olinishi natijasida uy-joy va imoratlar bilan birgalikda mulk huquqi, egalik qilish va foydalanish huquqi ham o'tgan yer uchastkalari;

- qonun hujjatlarida belgilangan tartibda mulk qilib olingan yer uchastkalari;

- tadbirkorlik faoliyatini yuritish uchun doimiy foydalanishga yoki ijaraga berilgan yer uchastkalari.

Ko'p kvartirali uylar egallagan yer uchastkalari soliq solish obyekti bo'lmaydi (tadbirkorlik faoliyatini yuritish uchun doimiy foydalanishga yoki ijaraga berilgan yer uchastkalari bundan mustasno).

Soliq kodeksining 289-moddasiga muvofiq ko'chmas mulkka bo'lgan huquqlarni davlat ro'yxatidan o'tkazishni amalga oshiruvchi organning yer uchastkalarining maydoniga doir ma'lumotlari soliq solinadigan baza bo'lib hisoblanadi.

Jamoa bog'dorchiligi, uzumchiligi va polizchiligini yuritish uchun fuqarolarga berilgan, shuningdek yakka tartibdagi garajlar egallagan yer uchastkalarining maydonlari bo'yicha soliq solinadigan baza ushbu yer uchastkalarini bergan tashkilotlar boshqaruv organlarining ma'lumotlari bo'yicha aniqlanadi.

Xizmat yuzasidan berilgan chek yerlarning maydonlari bo'yicha soliq solinadigan baza o'z xodimlariga yer uchastkalari bergan korxonalar, muassasalar va tashkilotlarning ma'lumotlari bo'yicha aniqlanadi.

Yer solig'i stavkalari va soliqdan imtiyozlar. Jismoniy shaxslardan olinadigan yer solig'i stavkalari O'zbekiston Respublikasi Prezident qarori bilan belgilanadi va soliq to'lovchilarga Moliya vazirligi va Davlat soliq qo'mitasi hamda uning quyi organlari tomonidan belgilangan tartibda soliq to'lovchilarga yetkaziladi.

Berilgan yerlardan ikki yil davomida foydalanmagan jismoniy shaxslardan yer solig'i uch baravar miqdorida undiriladi.

Jismoniy shaxslar foydalanadigan (shu jumladan, yer solig'ini to'lashdan ozod etilgan), davlat hokimiyati organlari tomonidan ajratilgan maydonlardan ortiqcha yer uchastkalari uchun yer solig'i jismoniy shaxslar uchun 1,5 koeffitsiyentini qo'llagan holda to'lanadi. Davlat mahalliy hokimiyati organlari tomonidan ajratilgan

maydonlardan ortiqcha foydalaniladigan yerlar uchun yuqorida ko'rsatilgan koeffitsiyentni qo'llagan holda yer solig'i to'lanmagan taqdirda soliq to'lovchilarga nisbatan qonun hujjatlariga muvofiq moliyaviy jazo choralari qo'llaniladi.

Davlat mahalliy hokimiyati organlari tomonidan ajratilgan yer uchastkalari maydoni yer berish to'g'risida davlat mahalliy hokimiyati organlarining qarori, yerga egalik qilish yoki undan foydalanish huquqi uchun davlat dalolatnomasi, yerni ijaraga olish shartnomasi, yer uchastkasiga bo'lgan huquqlarni ro'yxatdan o'tkazish to'g'risidagi guvohnoma va yer uchastkasiga bo'lgan huquqni tasdiqlaydigan boshqa hujjatlarga ko'ra belgilanadi.

Yer uchastkasiga nisbatan mulk, egalik qilish yoki undan foydalanish huquqini tasdiqlaydigan hujjatlar mavjud bo'lmasa, soliq butun maydon uchun yuqorida ko'rsatilgan oshirish koeffitsiyentlarini qo'llagan holda to'lanadi.

Soliq kodeksining 291-moddasiga muvofiq tadbirkorlik faoliyatida foydalaniladigan yoxud uylar, dala hovli imoratlari, yakka tartibdagi garajlar va boshqa imoratlar, inshootlar, joylar yuridik shaxsga yoki yakka tartibdagi tadbirkorga ijaraga berilganda yer uchastkalari uchun yer solig'i jismoniy shaxslardan yuridik shaxslardan olinadigan yer solig'ini to'lash uchun belgilangan stavkalar bo'yicha undiriladi hamda ularga Soliq kodeksining 290-moddasida nazarda tutilgan jismoniy shaxslarga yer solig'idan taqdim etiladigan imtiyozlar tatbiq etilmaydi.

Soliq kodeksiga ko'ra quyidagi jismoniy shaxslar yer solig'idan ozod qilinadilar:

- "O'zbekiston Qahramoni", Sovet Ittifoqi Qahramoni, Mehnat Qahramoni unvonlariga sazovor bo'lgan, uchala darajadagi Shuhrat ordeni bilan taqdirlangan fuqarolar. Mazkur imtiyoz "O'zbekiston Qahramoni" unvoni berilganligi to'g'risidagi guvohnoma, Sovet Ittifoqi Qahramoni va Mehnat Qahramoni daftarchalari, orden daftarchasi yoki mudofaa ishlari bo'limining ma'lumotnomasi asosida beriladi;

- urush nogironlari va qatnashchilari, shuningdek doirasi qonun hujjatlari bilan belgilanuvchi ularga tenglashtirilgan shaxslar. Mazkur imtiyoz urush nogironining (qatnashchisining) tegishli guvohnomasi yoki mudofaa ishlari bo'limining yoxud boshqa vakolatli organing ma'lumotnomasi asosida, boshqa nogironlarga (qatnashchilarga) esa

nogironning (qatnashchining) imtiyozlarga bo'lgan huquqi to'g'risidagi guvohnoma asosida beriladi;

- I va II guruh nogironlari. Mazkur imtiyoz pensiya guvohnomasi yoki tibbiy-mehnat ekspert komissiyasining ma'lumotnomasi asosida beriladi;

- yolg'iz pensionerlar. Yolg'iz yoki voyaga yetmagan bolalari bilan yoxud nogiron bolasi bilan alohida uyda birga yashovchi pensionerlar yolg'iz pensionerlar deb tushuniladi. Mazkur imtiyoz pensiya guvohnomasi yoki O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasi tuman (shahar) bo'limining ma'lumotnomasi, shuningdek fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlarining ma'lumotnomasi asosida beriladi;

- boquvchisini yo'qotgan ko'p bolali oilalar. Ota-onasidan biri yoki ota-onasi vafot etgan hamda oilada o'n olti yoshga to'lmagan beshta va undan ortiq bolalari bo'lgan oilalar soliq solish maqsadida boquvchisini yo'qotgan ko'p bolali oilalardir. Mazkur imtiyoz O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasi tuman (shahar) bo'limining ma'lumotnomasi asosida beriladi;

- Chernobil AESdagi avariya oqibatlarini tugatishda ishtirok etganlik uchun imtiyozlar oladigan fuqarolar (shu jumladan vaqtincha yuborilgan yoki xizmat safariga yuborilgan fuqarolar. Mazkur imtiyoz tibbiy-mehnat ekspert komissiyasining ma'lumotnomasi, nogironning maxsus guvohnomasi, Chernobil AESdagi avariya oqibatlarini tugatish ishtirokchisining guvohnomasi, shuningdek vakolatli organlar tomonidan berilgan va imtiyozlar berish uchun asos bo'ladigan boshqa hujjatlar asosida beriladi;

- shaxslar - ularga yakka tartibdagi uy-joy qurilishi va dehqon xo'jaligi yuritish uchun qonun hujjatlarida belgilangan normalar doirasida berilgan yer uchastkalari bo'yicha - yer uchastkasi berilgan oydan keyingi oydan e'tiboran ikki yil muddatga.

Yuqorida keltirib o'tilgan imtiyozlar, bundan boquvchisini yo'qotgan ko'p bolali oilalar mustasno, yakka tartibdagi uy-joy qurilishi, dehqon xo'jaligi yuritish uchun berilgan yer uchastkalariga bo'lgan huquqlarini davlat ro'yxatidan o'tkazishni amalga oshiruvchi organda ro'yxatdan o'tgan jismoniy shaxslarga beriladi. Bunda mazkur

imtiyozlar soliq to'lovchining tanlashi bo'yicha faqat bitta yer uchastkasiga berilishi mumkin.

Soliq kodeksining 282-moddasi ikkinchi qismining soliq solinmaydigan yer uchastkalariga taalluqli qismida nazarda tutilgan imtiyozlar yer solig'i to'lovchilar bo'lgan jismoniy shaxslarga ham tatbiq etiladi.

Yer solig'ini hisoblab chiqarish tartibi. Yer solig'ini hisoblab chiqarish davlat soliq xizmati organlari tomonidan amalga oshiriladi. Davlat soliq xizmati organlari yer solig'ini to'lovchilar bo'lgan jismoniy shaxslarning hisobini muntazam yuritadi. Yer solig'i bo'yicha imtiyozlarni olish huquqiga ega bo'lgan jismoniy shaxslar yer uchastkasi joylashgan yerdagi davlat soliq xizmati organlariga ushbu imtiyozlarga bo'lgan huquqni tasdiqlovchi hujjatlarni mustaqil ravishda taqdim etadi.

Yer solig'i summasi va uni to'lash muddatlari ko'rsatilgan to'lov xabarnomasi jismoniy shaxslarga davlat soliq xizmati organlari tomonidan har yili 1-maydan kechiktirmay topshiriladi.

Yil mobaynida yer uchastkasi maydoni o'zgarganda va imtiyozlarga bo'lgan huquqlar vujudga kelganida (bekor qilinganda) davlat soliq xizmati organlari mazkur o'zgarishlardan keyin bir oy ichida yer solig'ini qayta hisob-kitob qilishlari hamda soliq to'lovchiga yer solig'i summasi va uni to'lash muddatlari ko'rsatilgan yangi yoki qo'shimcha to'lov xabarnomasini taqdim etishlari kerak.

Jismoniy shaxslarga shahar va qo'rg'onlarda yakka tartibda uy-joy qurish uchun berilgan yer uchastkalarining maydonlari yakka tartibdagi uy-joylarni hisobga olish va nazorat qilish shahar yoki tuman boshqarmasi yoxud ishlab chiqarish uy-joy inspeksiyasining mavjud materiallari bo'yicha hisobga olinib, har yili naturada aniqlashtiriladi.

Jismoniy shaxslarga qishloq joylarda shaxsiy yordamchi xo'jalik (dehqon xo'jaligi) yuritish uchun berilgan yer uchastkalari tomorqa yerlardan va jamoat yerlarida qo'shimcha ajratilgan yer uchastkalaridan iborat bo'lishi mumkin. Bunday holda tomorqa yerlar maydoni yer kadastru ma'lumotlari bo'yicha qabul qilinib, yuz bergan o'zgarishlar har yili naturada aniqlashtiriladi. Jamoat yerlarida qo'shimcha ajratilgan yer uchastkalari maydoni xo'jaliklarning ma'lumotlari bo'yicha hisobga olinib, har yili aniqlashtiriladi.

Agar jismoniy shaxs yakka tartibda uy-joy qurilishi yoki shaxsiy yordamchi xo'jalik (dehqon xo'jaligi) yuritish uchun berilgan yer

uchastkasida tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullansa yoki yerdan maqsadli foydalanishni o'zgartirmasdan o'z uyini ofis sifatida rasmiylashtirsa, bunda undan yer solig'i yakka tartibda uy-joy qurilishi yoki dehqon xo'jaligini yuritish uchun berilgan yerlar uchun belgilangan stavkalar bo'yicha undiriladi.

Ko'p xonadonli turar joylarda yashaydigan jismoniy shaxslardan yer solig'i undirilmaydi. Xonadondan yoki ko'p xonadonli turar joylarning bir qismidan odamlarning yashashi bilan bog'liq bo'lmagan maqsadlarda foydalanilganda, belgilangan tartibda xonadonning umumiy maydonidan kelib chiqib, yer solig'ining tegishli hissasi undiriladi.

Egalik qilish huquqi meros bo'yicha turar joy, noturar imorat va inshootlar, bog' uychasi o'tishi bilan birga o'tgan yer uchastkalari uchun yer solig'i merosxo'rlardan, meros qoldiruvchining soliq majburiyatlarini hisobga olgan holda undiriladi.

Yer solig'ini budjetga to'lash muddatlari. Yer solig'i yer uchastkasining mulkdori, yerga egalik qiluvchi, yerdan foydalanuvchi yoki ijarachining yashash joyidan qat'i nazar, yer uchastkasi joylashgan hududdagi tuman yoki shaharning mahalliy budjetiga to'lanadi.

Yil mobaynida ajratilgan yer uchastkalari uchun yer solig'i jismoniy shaxslar tomonidan yer uchastkasi ajratilganidan keyingi oydan e'tiboran to'lanadi.

Yer uchastkasi maydoni kamaytirilgan taqdirda, yer solig'ini to'lash yer uchastkasi kamaytirilgan oydan e'tiboran to'xtatiladi (kamaytiriladi).

Yer solig'i bo'yicha imtiyozlar belgilangan taqdirda, bu soliq imtiyoz huquqi vujudga kelgan oydan e'tiboran to'lanmaydi. Yer solig'i bo'yicha imtiyozlarga bo'lgan huquqlar bekor qilingan taqdirda, bu soliq mazkur huquq bekor qilinganidan keyingi oydan e'tiboran to'lana boshlaydi.

Belgilangan tartibda berilgan yer uchastkalari uchun yer solig'i yer uchastkasidan foydalanish faktidan qat'i nazar, jismoniy shaxslar tomonidan to'lanadi.

Soliq davri uchun yer solig'i to'lash jismoniy shaxslar tomonidan hisobot yilining 15-oktyabriga qadar amalga oshiriladi.

Yer solig'i to'lovchi jismoniy shaxslar davlat soliq xizmati organlarining qarorlari va ular mansabdor shaxslarining harakatlari ustidan davlat soliq xizmatining yuqori organlari yoki sudga shikoyat

qilish huquqiga egadirlar. Davlat soliq xizmati organlari soliqning to'g'ri hisoblab chiqarilishi va o'z vaqtida to'lanishi ustidan belgilangan qonun hujjatlariga muvofiq nazoratni amalga oshiradilar.

Mavzuga doir masalalar

1-masala. Fuqaro Sh.Karimovga tegishli bo'lgan Toshkent shahar Yunusobod tumanida joylashgan 4 xonali kvartiraning inventarizatsiya bahosi 12500 ming so'mni tashkil etadi. Kvartiraning umumiy maydoni 92 kvadrat metr. Fuqaro Sh.Karimov hech qanday imtiyozga ega emas.

2015-yil uchun fuqaro Sh.Karimov tomonidan to'lanishi lozim bo'lgan mol-mulk solig'ini aniqlang.

2-masala. Fuqaro Sh.Pardayev Toshkent shahar Chilonzor tumanida kvartira sotib oldi. Kvartiraga bo'lgan mulk huquqi 2015-yil 15-aprelda rasmiylashtirildi. Kvartiraning inventarizatsiya bahosi 8500 ming so'mni tashkil etadi. Kvartiraning umumiy maydoni 75 kvadrat metr. Fuqaro Sh.Pardayev hech qanday imtiyozga ega emas. 2015-yil uchun fuqaro Sh.Pardayev tomonidan to'lanishi lozim bo'lgan mol-mulk solig'ini aniqlang.

3-masala. Fuqaro R.Qorayevaga tegishli bo'lgan Toshkent shahar Uchtepa tumanidagi 4 xonali kvartira inventarizatsiya bahosi 13850 ming so'mga baholangan. Kvartiraning umumiy maydoni 84.5 kvadrat metrni tashkil etadi. Fuqaro R.Qorayeva pensioner hisoblanadi. 2015-yil uchun fuqaro R.Qorayeva tomonidan to'lanishi lozim bo'lgan mol-mulk solig'ini aniqlang.

4-masala. Fuqaro A.Ahmedovning Toshkent shahrining Chilonzor va Olmazor tumanlarida kvartiraları bo'lib, Chilonzor tumanidagi kvartiraning inventarizatsiya bahosi 6350 ming so'mni, umumiy maydoni esa 63 kvadrat metrni, Olmazor tumanidagi kvartiraning inventarizatsiya bahosi 7560 ming so'mni, umumiy maydoni esa 72 kvadrat metrni tashkil etadi. Fuqaro A.Ahmedov I guruh nogironi bo'lib, imtiyozni olish huquqini tasdiqlovchi hujjat davlat soliq xizmati organlariga taqdim etilgan. 2015-yil uchun fuqaro A.Ahmedov tomonidan to'lanishi lozim bo'lgan mol-mulk solig'ini aniqlang.

5-masala. Fuqaro Sh.Hamidova 2015-yil 20-yanvarda Toshkent viloyati Qibray tumanida 60 kvadrat metrni tashkil yetgan yer uchastkasi mavjud uy-joy sotib oldi. Fuqaro Sh.Hamidova yer solig'i bo'yicha imtiyozga ega emas.

Fuqaro Sh.Hamidova sotib olgan uy-joy uchun yer solig'i summasini hisoblang?

6-masala. Fuqaro A.Farmonov Toshkent viloyatining Zangiota tumanida yashaydi. Uning yer uchastkasi 60 kvadrat metrni tashkil etadi. Fuqaro A.Farmonov pensioner hisoblanadi. Fuqaro A.Farmonov yer uchastkasi uchun qancha miqdorda yer solig'ini to'lashi lozim?

7-masala. Fuqaro A.Karimov uy-joy sotib oldi. Oldi-sotdi shartnomasi notarius tomonidan 2015-yil 5-aprelda rasmiylashtirildi. Mol-mulkka bo'lgan mulk huquqi esa 2015-yil 20-aprelda ro'yxatdan o'tkazildi. Yer uchastkasi Toshkent shahrining 3-zonasida joylashgan bo'lib, umumiy maydoni 600 kvadrat metrni tashkil etadi. Fuqaro A.Karimovning 2015-yil uchun yer solig'i summasini aniqlang.

O'z-o'zini nazorat qilish uchun savollar

1. Jismoniy shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliqning to'lovchilari kimlar?
2. Jismoniy shaxslarning qanday mol-mulkari soliq solish obyekti hisoblanadi?
3. Jismoniy shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliqning stavkalari kimning qarori bilan belgilanadi?
4. Jismoniy shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliqning stavkasi 2015-yilda necha foiz qilib belgilangan?
5. Jismoniy shaxslar mol-mulkini baholash bo'yicha inventarizatsiya qiymati bo'lmasa soliq undirish qanday tartibda amalga oshiriladi?
6. Jismoniy shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliq summasi qaysi davlat organi tomonidan hisoblab chiqariladi?
7. To'lov xabarnomasi qaysi muddatgacha uchastka soliq inspektorlari tomonidan soliq to'lovchilarga yetkaziladi?
8. Jismoniy shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliqdan kimlar imtiyozga ega?
9. Pensionerlar uchun qo'llaniladigan soliqqa tortilmaydigan maydon necha kvadrat metrni tashkil etadi va uning mazmunini izohlab bering?
10. Jismoniy shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliq qanday muddatdan kechiktirilmay to'lanishi lozim?
11. Soliq solish obyekti yo'q qilingan, vayron bo'lgan, buzib tashlangan taqdirda, jismoniy shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliqni undirish qanday muddatdan e'tiboran to'xtatiladi?

12. Jismoniy shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliq summasini kechiktirib to‘lagan jismoniy shaxslarga nisbatan qanday chora qo‘llaniladi?

13. Jismoniy shaxslardan olinadigan yer solig‘ining to‘lovchilari kimlar?

14. Jismoniy shaxslarning qanday yer uchastkalari soliq solish obyekti hisoblanadi?

15. Jismoniy shaxslardan olinadigan yer solig‘i stavkalari qanday belgilanadi?

16. Jismoniy shaxslar berilgan yer uchastkalaridan foydalanmagan holatda qanday tartibda ulardan soliq undiriladi?

17. Jismoniy shaxslarga tadbirkorlik faoliyati uchun berilgan yer uchastkalaridan qanday tartibda soliq undiriladi?

18. Qanday jismoniy shaxslar yer solig‘ini to‘lashdan ozod etiladi?

19. Jismoniy shaxslarning yer solig‘i qaysi davlat organi tomonidan hisoblab chiqariladi?

20. Yer solig‘i bo‘yicha to‘lov xabarnomasi soliq to‘lovchilarga qaysi muddatgacha yetkaziladi?

21. Yer solig‘i qaysi muddatda mahalliy budjetga to‘lanadi?

22. Yil mobaynida ajratilgan yer uchastkalari uchun yer solig‘i jismoniy shaxslar tomonidan qanday muddatdan e‘tiboran to‘lanadi?

23. Yer solig‘i bo‘yicha imtiyozlar belgilangan taqdirda, soliq qanday muddatdan e‘tiboran to‘lanmaydi?

24. Yer solig‘i bo‘yicha imtiyozlarga bo‘lgan huquqlar bekor qilingan taqdirda, soliq qanday muddatdan e‘tiboran to‘lana boshlaydi?

7. JISMONIY SHAXSLARNI SOLIQQA TORTISHNING XORIJIY MAMLAKATLAR AMALIYOTI

Zamonaviy soliq tizimida soliqqa tortish shakllari va usullari. Zamonaviy soliq tizimi soliqqa tortish shakllari va usullarining benihoya nozikligi va qo'llaniladigan soliqlarning o'ta xilma - xilligi bilan tavsiflanadi (ayrim mamlakatlar doirasida ularning 100 ga yaqin ko'rinishlari mavjud). Rivojlangan mamlakatlarning barchasi va rivojlanayotgan mamlakatlarning ko'pchiligi uchun ushbu tizimning tamoyillari va xususiyatlari umumiydir, lekin ularning bu tamoyillar va xususiyatlarni soliq siyosatlarida qo'llanishlarida jiddiy farqlar bor.

Soliqlar o'ziga xos belgilari yoki elementlariga, qarab tavsiflanadi. Har qanday soliq turi quyidagi: manba, obyekt, subyekt, soliq stavkasi kabi muhim elementlarga ega bo'ladi.

Barcha turdagi soliqlarning manbai o'tmishdagi, hozirgi va kutilayotgan daromad hisoblanadi. Haqiqatan ham, daromad, mulk (o'tmishdagi to'plangan daromad) mavjud bo'lmasa yoki daromad olish huquqi (obligatsiyalar, veksellar shaklidagi qarz majburiyatlari va shu kabilar) bo'lmasa, hech qanday soliq to'lana olmaydi. Shunga ko'ra soliq obyektlari farqlanadi, ya'ni soliq obyektlari deganda soliqqa tortilishi shart bo'lgan narsalar yoki harakatlar: daromad, mulk yoki bitimlarning xilma - xil turlari tushuniladi.

Qonunga muvofiq soliq to'lash javobgarligi zimmasiga yuklatiladigan shaxs soliq subyekt, pirovard natijada o'z hisobidan soliq to'lashni amalga oshirgan shaxs esa soliq egasi, deb nomlanadi. Masalan, egri soliqlarni budjetga o'tkazishga subyekt (yoki soliq to'lovchi) bo'ladigan savdogar javobgar bo'ladi, tovarlarning narxiga kiritiladigan soliqni o'z hamyonlaridan qoplaydigan iste'molchilar esa ushbu soliqlarning haqiqiy egalari bo'ladilar.

Milliy daromad taqsimlanishi va qayta taqsimlanishi jarayonida olingan daromadlar har qanday shakldagi soliqlarning iqtisodiy manbai bo'ladi va binobarin, soliqqa tortish uchun mamlakat milliy daromadining miqdori (ko'proq yoki kamroq davom etadigan vaqt mobaynida) absolyut (mutloq) darajadagi eng yuqori miqdor bo'ladi. Bu esa davlat budjetiga daromadlarni yo'naltirishning to'g'ri shaklidan, ya'ni hosil qilingan milliy daromadni tashkil etadigan birlamchi daromadlarni - ishchilar va xizmatchilarning ish haqlarini, tadbirkorlarning foydalarini, foiz va yer rentasini soliqqa tortishdan

foydalanganida ayon bo'ladi. Ushbu holda davlat jamiyatning yetishtirgan daromadidan bir qismini to'g'ridan - to'g'ri o'z foydasiga o'zlashtiradi.

Bundan tashqari, davlat birlamchi daromad oluvchilar (mehnatkashlar, tadbirkorlar va yer egalari) iste'mol qiladigan tovarlar va xizmatlarning narhlariga ustamalar joriy etish yo'li bilan daromadlarni olib qo'yishning egri shaklidan ham foydalanishi mumkin. Iste'molchilar tovarlar va xizmatlarni sotib olar ekanlar, ushbu tovarlar va xizmatlarni ishlab chiqarish sarf - harajatlarini qoplabgina va tadbikorning oladigan foydasini to'labgina qolmay, o'z daromadlarining bir qismini davlat xazinasiga ham beradilar.

Daromadlarni olib qo'yish usuliga qarab, soliqqa tortishning birinchi shakli to'g'ridan - to'g'ri soliqqa tortish deb, ikkinchi shakli esa egri soliqqa tortish, deb nomlanadi.

Davlat tomonidan milliy daromadning bir qismining o'zlashtirilishi to'g'ri va egri shakllarga farqlanishi shunday fundamental (muhim) tamoyilki, soliqlarning barcha mavjud tasniflari shunga asoslanadi.

To'g'ri soliqlarning keyingi tasniflanishi obyekt elementi bo'yicha amalga oshirilishi mumkin (chunki barcha to'g'ri soliqlarning subyekti bir xildir - daromadning, mulkning egasi yoki tasarruf etuvchisi va shu kabilar ana shunday subyekt bo'ladi), egri soliqlarning keyingi tasniflanishi esa subyekt elementi bo'yicha amalga oshirilishi mumkin (negaki tovarni, xizmatni, mulkni va hokazolarni sotish yoki ularni boshqa shaklda topshirish, begonalashtirish egri soliqlar uchun yagona obyekt bo'ladi). Bundan tashqari, soliqlar soliq stavkasini belgilash, soliq undirish usuli, bo'ysinuv darajasi va maqsadli yo'nalishi bo'yicha farqlanadi.

Soliq stavkasi - soliqqa tortiladigan obyekt birligi uchun davlat tomonidan belgilab qo'yilgan to'lov me'yoridir. Soliq stavkalari qat'i qiymatlarda yoki foizlarda belgilanadi. Qat'iy stavkalar ba'zi egri soliqlarga, aksizlarga, bojxona bojlariga, jon boshiga solinadigan soliqqa va hokazo soliqlarga xos bo'ladi va soliq solish obyektining har bir birligidan undiriladigan birmuncha pul miqdorida ifodalanadi. Foiz stavkalari daromad soliqlarini, hadyalar va meroslardan olinadigan soliqlarni, egri soliqlar va boshqa soliqlarni hisoblab chiqishda qo'llaniladi va daromad kattaligiga (miqdoriga), mulk qiymatiga va shu kabilarga nisbatan foizlarda ifodalangan soliq ulushi bo'ladi.

Proporsional, progressiv va regressiv foiz stavkalari bo'ladi. Proporsional (mutanosib) stavkalar qo'llanilganda soliq ulushi daromad, mulk va shu kabilarning kattaligidan (miqdoran) qat'i nazar, o'zgarmay qoladi, progressiv yoki regressiv soliq stavkalari qo'llanilganda esa soliq ulushi soliq obyektiga kattaligi o'zgartirgan sayin tegishli ravishda oshadi yoki kamayadi.

Rivojlangan mamlakatlarda soliq undirishning uchta usuli: kadastr, o'zi hisoblab yozish (deklaratsiya), ma'muriy (yoki soliqni "manbaning o'zidan" ushlab qolish) usullari qo'llaniladi.

Kadastr usuli kadastrlarni - soliqqa tortilishi lozim bo'lgan barcha obyektlar (yer, imorat, fuqaro va hokozolar) ro'yxatga olinadigan yoki qayta ro'yxatga olinadigan kadastrlarni vaqti - vaqti bilan tuziluvchi ro'yxatlarni qo'llashga asoslanadi. Kadastr usuli muntazam ravishda kadastrlar tuzish uchun davlatning katta sarf - harajat qilishini taqozo etadi va shu boisdan g'oyat cheklangan darajada qo'llaniladi. O'zi hisoblab yozish usuli daromad soliqlarini undirish uchun qo'llaniladigan soliqqa tortishning ayniqsa, keng tarqalgan usulidir. Bu usul qo'llanilganda soliq to'lovchilar mustaqil ravishda (soliq organlariga maxsus bayonnoma taqdim etish yo'li bilan) o'z daromadlarini hisoblab chiqadilar, barcha belgilangan chegirishlar va imtiyozlarni amalga o'rtirib, to'lanishi lozim bo'lgan soliq miqdorini belgilaydilar. Soliq organlari olingan deklaratsiyalarni tekshirib chiqadilar va xazinaga soliqni to'lash to'g'risida ko'rsatma beradilar. Shuni ta'kidlash kerakki, o'zi hisoblab yozish asosida soliqqa tortiladigan soliq to'lovchilar o'zlari deklaratsiyalarida taqdim etadigan ma'lumotlarining to'g'riligi va to'liqligi uchun (toki jinoiy javobgarlikka tortishgacha) to'la javobgar bo'ladilar.

Ba'zi mamlakatlarda soliq undirishning ma'muriy usuli qo'llaniladi, bu usulni qo'llaganda soliq sohasi ma'murlarining o'zlari soliqqa tortiladigan daromad miqdorini ba'zi bilvosita belgilar (mijozlar soni, bozor kon'yukturasi va hokozolar) asosida belgilaydilar.

Soliqqa tortishning bo'nak (yoki oldindan undirish) usulida belgilangan soliq miqdori ushbu daromadni oluvchining foydasiga o'tkazilishi lozim bo'lgan daromaddan ushlab qolinadi. Daromadni oluvchi (daromadning egasi) emas, balki daromadni to'lovchi shaxs, ya'ni tadbirkor, bank, kompaniya va shu kabilar soliq to'lanishi yuzasidan xazina oldida asosiy javobgar bo'lishi shu usulning o'ziga xos xususiyatidir, soliqqa tortishning bunday usuli mehnatkashlarning

ish haqlarini, gonorarlarni (qalam haqlarini) hamda turli xizmatlar va ishlarni bajarganlik uchun beriladigan mukofotlarni to'lashda, shuningdek, ba'zi dividend-daromadlar, foizlar, litsenziya to'lovlari va shu kabilarni to'lashda qo'llaniladi.

Daromadni to'lashda bo'nak tarzida ushlab qolingani solliqlar keyinchalik tegishli fuqaro va kompaniyalar jami daromad solig'ini to'layotganlarida inobatga olinadi. Bu usul solliq undirishga davlatning sarf - xarajatlari nuqtai nazaridan ayniqsa, samaralidir, chunki solliq to'lovchilarni hisobga olishni taqozo etmaydi va solliqlarning to'g'ri va o'z vaqtida to'lanishini nazorat qilishni ancha osonlashtiradi. Shu sababli solliqlarni undirishning bo'nak usuli keyingi yillarda jahondagi turli mamlakatlarda tobora keng yoyilib bormoqda.

To'g'ri solliqlar solliqqa tortish obyektiga qarab, daromad solig'i va mulk solig'iga ajratiladi. Daromad solliqlari tizimi, odatda, aholidan undiriladigan umumiy daromad solig'i, daromadning ayrim turlaridan olinadigan (umumiy daromad solig'iga kiradigan yoki unga qo'shimcha tarzida bo'ladigan) qator maxsus solliqlar va korporatsiyalar oladigan foydaga solinadigan solliqni o'z ichiga oladi.

Mazkur mamlakat hududida doimiy ravishda yashaydigan barcha jismoniy shaxslarga solinadigan aholidan olinuvchi umumiy daromad solig'i ushbu tizimning negizini tashkil etadi. Aholidan olinadigan daromad solig'i "uzil-kesil olinuvchi", solliq deb qaraladi, shuning uchun uni hisoblab chiqarishda muayyan solliq to'lovchi shaxs ahvolining ba'zi xususiyatlari: bolalari, boqimandalari borligi; o'z uyida yoki ijaraga olingan uyda yashashi; solliq to'lovchining sog'lig'i va hokazolar e'tiborga olinadi. Bundan tashqari, bu solliq solliqqa tortilmaydigan minimumga ega va daromad ko'paygan sayin oshib boradigan progressiv stavkalar bo'yicha undiriladi.

Daromadlarning ayrim turlariga solinadigan solliqlar proporsional yoki progressiv foiz stavkalari bo'yicha undiriladi va aholidan olinadigan umumiy solliqqa kirishi yoki kirmasligidan qat'i nazar ushbu solliqqa qo'shimcha deb qaraladi. O'z strukturasiiga ko'ra bunday solliqlar tizimi ish haqi, tadbirkorlar oladigan foyda, ssuda kapitali foizi va yer rentasi kabi jamiyatning milliy daromadini tashkil etadigan daromad turlariga to'g'ri keladi.

Ish haqi, kapital daromadlari (dividendlar, foizlar) va ba'zida muntazam tusdagi ayrim boshqa daromadlar (mualliflik huquqlari va litsenziyalarga oid to'lovlar, ijaraga oid to'lovlar va shu kabilar) borasida aksariyat

mamlakatlarda soliqni bu usulida ushlab qolish qoʻllaniladi, bu esa odatda "manbaning oʻzida" deb nomlanadigan maxsus soliqlar tarzida rasmiylashtiriladi. Taqsimlanmagan foyda ulkan miqdorlarini toʻplab borgan aksionerlik kompaniyalari kabi tadbirkorlik faoliyati yangi shaklining keng yoyilganligi munosabati bilan birinchi jahon urushi arafasida korporatsiyalar foydasidan olinadigan soliq joriy qilingan boʻlib, u baʼzida ustama foydadan olinadigan soliq bilan toʻldiriladi edi. Bu soliqning ahamiyati ikkinchi jahon urushidan keyin ancha oshdi va hozirgi paytda u rivojlangan mamlakatlar budjetlarining daromadlarida katta ulushni tashkil etmoqda.

Bundan tashqari, qator mamlakatlarda kapital oʻsishi soligʻi joriy qilingan boʻlib, bu soliqqa (qoʻyilgan kapitaldan foizlar va dividendlar tarzida olinadigan muntazam daromadlardan farqli oʻlaroq) sotib olingan yer uchastkalarini, kompaniyalarning aksiyalari paketlarini qayta sotish, valyuta bitimlarini amalga oshirish va shu kabilardan olinadigan nomuntazam daromadlar tortiladi.

Individual (yakka) tadbirkorlarning tadbirkorlik foydalari, shuningdek, nizomlari boʻyicha jami olingan foyda darhol paychilar oʻrtasida taqsimlanishi lozim boʻlgan sherikliklar, "pul" deb nomlanadigan birlashmalar va shunga oʻxshash boshqa uyushmalardagi foyda aholidan olinadigan umumiy daromad soligʻiga oddiy tartibda tortiladi.

Rivojlangan mamlakatlar daromad soliqlari tizimlari oʻta darajada murakkab va chalkashdir, buning ustiga, korporatsiyalarni soliqqa tortish qoidalari, ayniqsa, murakkabligi bilan ajralib turadi, ular koʻpdan - koʻp istisnolar, siylovlar, chegirmalar, imtiyozlarni oʻz ichiga oladi.

Yollanma xodimlardan ijtimoiy sugʻurta boʻyicha olinadigan bir qism majburiy badallarni ham aholidan undiriladigan daromad soliqlari sirasiga kiritish lozim, bunday badallar turli mamlakatlarda ishlab topiladigan pul miqdorining 6,0- 10,0%i darajasida undiriladi.

Mol - mulkdan olinadigan soliqlar davlat soliqlari umumiy hajmida kam oʻrin tutadi va koʻpchilik mamlakatlarda mahalliy soliqlar toifasiga kiritiladi.

Ushbu soliqlar orasida koʻchmas mulk soligʻi asosiy soliq hisoblanadi, bu soliqqa yer uchastkalari va imoratlar tortiladi. Bu soliq stavkalari yuqori boʻlmaydi va odatda shunday mulk qiymatining 1,0 - 3,0%ini tashkil etadi. Baʼzi mamlakatlarda shuningdek, mulkning

umumiy summasiga solinadigan soliq ham bo'ladi, unga faqat yirik mulk tortiladi, chunki ushbu soliq borasida soliq solinmaydigan yuqori darajali minimum ko'zda tutilgan. Soliq solinadigan mulk tarkibiga yer uchastkalari va imoratlardan tashqari, kompaniyalarning aksiyalar paketlari, individual (yakka) tadbirkorlarning aktivlari va tovar zahiralari, uchinchi shaxslar qarzdorligi va shu kabilar ham kiritiladi. Soliq stavkalari 1,0 -2,0%ni tashkil etadi.

Meroslar va hadyalardan olinadigan soliq mol-mulkka solinadigan soliqning o'ziga xos turidir (ba'zi mamlakatlarda meroslar va hadyalardan olinadigan alohida soliq bor). Bu soliq o'z shakliga ko'ra egri soliqlarga yaqin, chunki u to'g'ri soliqlar kabi muntazam tusda bo'lmaydi va mol-mulkning ayni o'zidan emas, balki mol-mulkni topshirish harakatidan (tekinga begonalashtirish bitimidan) undiriladi, bu esa soliq stavkalarida ham aks etadi, ular mol-mulk summasi oshgan sayingina emas, balki hadya qiluvchi bilan oluvchi o'rtasidagi qarindoshlik darajasi pasaygan sayin ham, ya'ni bitim shart-sharoitlari o'zgarishiga qapab oshib boradi. Shunday bo'lsa-da, meroslar va hadyalardan olinadigan soliq, shubhasiz, mol-mulkdan olinadigan to'g'ri soliqdir, chunki u haqiqiy mavjud mol-mulkning bir qismini davlatning foydasiga to'g'ridan -to'g'ri olib qo'yishdir.

Bu soliq stavkalari progressiv stavka bo'lib, ular hadyalar va meroslar yirik summalariga nisbatan 50,0%gacha yetishi mumkin. Lekin ko'pdan-ko'p turli xil siylovlar va imtiyozlar tufayli yirik mulkdorlar bu soliqni to'lashdan bemalol qutulib bo'yin tovlamoqdalar va Buyuk Britaniya hamda AQShda mazkur soliq tushumlari davlat budjeti daromadlarining atigi 2,0 – 3,0%ini tashkil etmoqda.

Ayrim mamlakatlarda hamon saqlanib kelayotgan hunarmandchilik va uy egaligi soliqlari ham mol-mulk soliqlari jumlasiga kiradi. Bunday soliqlarni hisoblab chiqishda ishchilar, dastgohlar, deraza, eshiklar soni va shu kabilar negiz qilib olinadi.

Egri soliqlar tovar va xizmatlar narxlariga pirovard natijada iste'molchi tomonidan to'lanadigan ustamadir. Shunday qilib, egri soliqlarni o'z daromadlarini tovar yoki xizmatlar sotib olish maqsadlariga sarflaydigan shaxslargina to'laydilar. Bir qarashdan, har qanday shaxs tegishli tovar va xizmatlar harididan o'zini tiyib, egri soliqlardan holi bo'lishi mumkindek tuyuladi. Lekin hayotda soliqdan bu tariqa qutulib bo'lmaydi, chunki amalda keng iste'mol tovarlari va xizmatlar jami xajmi egri soliqqa tortiladi. Egri soliqlarning bojxona

bojlari; aksizlar hamda tovar va xizmatlar iste'moliga solinadigan boshqa soliqlar; bitimlarga solinadigan soliqlar; korxonalarining ijtimoiy sug'urta jamg'armalariga to'laydigan badallari kabi to'rt turi bo'ladi. Bojxona bojlari tovarlar importi, eksporti va tranzitidan undiriladigan egri soliqlardir. Rivojlangan mamlakatlarda asosan bojxona import bojlari qo'llaniladi.

Hisoblab chiqarish usuli bo'yicha avvalo bojlar (tovarning narxiga nisbatan foizlarda olinadi) va spetsifik (o'ziga xos) bojlar (tovar birligi - litr, sentner va shu kabilardan qat'i stavkada olinadi) ajratiladi.

O'tmishda bojxona bojlari asosan fiskal maqsadlarda, ya'ni davlat xazinasini uchun daromadlar manbai sifatida qo'llanilgan edi. Ularning iqtisodiy vazifalari orasida: proteksiya vazifasi - milliy ishlab chiqarishni mamlakatga xorijiy tovarlar oqimi kelishidan himoya qilish; preferentsiya vazifasi - muayyan mamlakatlar va rayonlardan tovarlar import qilinishini rag'batlantirish; statistik vazifa - tashqi savdo aylanishini aniqroq hisobga olib borish; barobarlashtirish vazifasi - import tovarlar va mahalliy ishlab chiqarishdagi tovarlar narxlarini barobarlashtirish uchun mo'ljallangan va hokazo vazifalarni ajratish mumkin.

Asosiy iste'mol tovarlari (spirtli ichimliklar, pivo, tamaki mahsulotlari, yengil avtomobil va hokazolar)ning narxlariga ustama bo'lgan aksizlar egri soliq solishning asosiy shaklidir. Mazkur mamlakatning hududidagi tovar va xizmatlar sotuviga qo'shimcha ravishda solinadigan universal aksiz solig'idan farqli o'laroq bunday aksizlar individual (yakka) aksizlar deb nomlanadi.

Qo'shilgan qiymat solig'i shaklidagi universal aksiz G'arbiy Yevropadagi deyarli barcha mamlakatlarda amal qiladi. AQSh va ba'zi boshqa mamlakatlarda bu aksiz sotuvlar yalpi miqdoridan olinadigan soliq shaklida qo'llaniladi.

Qo'shilgan qiymat solig'ini undirish tartibi shuni ko'zda tutadiki, tovar yoki xizmatni ishlab chiqarish va taqsimlashning toki pirovard iste'molchiga yetib borguncha hap bir bosqichida soliq belgilangan stavkalar bo'yicha (tovar yoki xizmatning narxiga nisbatan 10,0-15,0% darajasida) hisoblanib chiqiladi. Ayni chog'da tovar yoki xizmat harakatining avvalgi bosqichlarida to'lashga hisoblab chiqarilgan soliq miqdori har bir keyingi bosqichda to'lanadigan soliq miqdoridan chegirilishi lozim. Shunday qilib har bir bosqichda tovar yoki xizmat qiymatining shu bosqichda "qo'shilgan" qismigina (ish haqi + foyda)

real soliqa tortiladi, bu esa soliqning nomidayoq aks ettirilgan. Natijada soliqning butun og'irligi pirovard iste'molchiga yuklatiladi.

G'arbdagi ko'plab mamlakatlarda energetika inqirozi sharoitida elektr energiya tariflariga, benzin, dizel yonilg'isi narxlariga ustamalar shaklida undiriladigan energiya va yoqilg'i aksizlari keng tarqalgan.

Bitimlarga solinadigan soliqlar - belgilangan tartibda ro'yhatdan o'tkazilishi lozim bo'lgan bitimlardan undiriladigan boj turi bo'lgan egri soliqlarning alohida shaklidir.

Davlat solig'i (davlat yig'imi) bitim solig'ining ayniqsa keng tarqalgan turidir, u mol-mulkni topshirish to'g'risidagi dalolatnomalarni, qarz majburiyatlarini, mulkka egalik qilish yoki homiylik qilishga oid ishonchnomalar, tilxatlar, kvitansiyalar va hokazolarni ro'yhatdan o'tkazishga solinadi. Davlat solig'i qat'i stavkalar bo'yicha, yo bitim summasiga nisbatan foizlarda hisoblab chiqiladi.

Qator mamlakatlarda maxsus transfert soliqlari ham bor, ular aksiya va obligatsiyalar sotish, yer mulkini sotish kabi alohida turdagi bitimlarga solinadi.

Ijtimoiy sug'urta badallari ko'pgina mamlakatlarda majburiy tusga ega va yollanma mehnat qiluvchi shaxslardan ham, tadbirkorlardan ham undiriladi. Ba'zi mamlakatlarda, shuningdek, erkin kasbdagi odamlar (advokat, shifokor, me'mor, artist va boshqalar) to'lashlari uchun ham badallar belgilangan.

Bunday badallarning tadbirkorlar to'laydiganini egri soliqlar sirasiga kiritish kerak bo'ladi, chunki mazkur badallar ishlab chiqariladigan tovarlar va xizmatlarning narxiga ishlab chiqarish chiqimlari sifatida kiritiladi va pirovard natijada iste'molchiga yuklatiladi.

Tadbirkorlar to'laydigan ijtimoiy sug'urta badallari ish haqi fondiga nisbatan foizlarda belgilanadi. Ba'zi mamlakatlarda stavkalar miqdori 15,0% dan 24,0%gacha yetadi, bu esa, shubhasiz, ushbu mamlakatlarda inflyatsiya sur'ati tezlashishi va narxlar oshib borishiga sabab bo'ladigan omillardan biridir.

Daromad soliqlariga nisbatan milliy soliq yurisdiksiyasini belgilash odatda rezidentlik va hududiylik kabi ikkita eng muhim mezon asosida amalga oshiriladi.

Rezidentlik mezoni shuni ko'zda tutadiki, mazkur mamlakatning barcha rezidentlari shu mamlakatda uning hududida ham, undan tashqarida ham o'zlari oladigan daromadlarining mutlaqo barchasi bo'yicha soliqa tortilishlari lozim (ushbu soliqa tortish cheklanmagan

soliq javobgarligi deb nomlanadi), norezidentlar esa mazkur mamlakatdagi manbalardan oladigan daromadlari bo'yichagina soliqqa tortiladilar (cheklangan soliq javobgarligi).

Hududiylik mezonini, aksincha, shuni belgilaydiki, mazkur mamlakatda shu mamlakatning hududida olinadigan daromadlarga soliqqa tortilishi lozim; shunga muvofiq chet elda topiladigan yoki olinadigan har qanday daromadlar mazkur mamlakatda soliqlardan ozod qilinadi.

Shunday qilib, birinchi mezon soliq to'lovchining milliy hududda bo'lishi (yashashi) xususiyatiga e'tiborga oladi, ikkinchi mezon daromad manbaining milliy mansubligiga asoslanadi.

Shunisi ayonki, ushbu mezonlarning har qaysisi ham barcha mamlakatlarda bir xilda qo'llanilgan taqdirda umuman xalqaro qo'sh soliqqa tortishning, ya'ni bir obyektning o'zini (daromad, mol-mulk, bitim va shu kabilarni) bir davrning o'zida ikkita, ehtimolki, ikkitadan ham ko'p mamlakatda bir xil turdagi soliqqa tortishning har qanday imkonini yo'qqa chiqargan bo'lar edi.

Lekin masala shundan iboratki, qo'sh soliqqa tortishni bartaraf etish birinchi yoki ikkinchi mezon asosida amalga oshirilishi alohida har bir mamlakatning milliy manfaatlari nuqtai nazaridan aslo farqsiz emas. Chunonchi, fuqaro va kompaniyalari chet elda amalga oshiradigan faoliyatlari va chet elda joylashtirilgan kapitalaridan katta miqdorda daromad oladigan mamlakatlarga, shubhasiz, xalqaro miqyosdagi soliqqa oid yurisdiksiyalar rezidentlik mezonini asosida ajratib belgilanishi maqbulroq bo'ladi.

Iqtisodiyotlarida chet el kapitalari katta o'rin tutadigan mamlakatlarga hududiylik mezonini yoqlab chiqish alohida ahamiyat kasb etadi. Shu sasabli sanoati rivojlangan mamlakatlar boshqa mamlakatlar bilan o'z soliq munosabatlarini rezidentlik mezonini asosida yuritishni afzal ko'radilar, rivojlanayotgan mamlakatlar esa o'zlarining xorijiy kompaniyalar va xususiy shaxslarni hududiylik mezonini asosida soliqqa tortish huquqlarini himoya qiladilar.

Aksariyat mamlakatlar ushbu ikki mezonning turli tarzlarda qo'shilishini amaliyotda qo'llab kelmoqdalar. AQSh, Buyuk Britaniya, Germaniya va boshqa mamlakatlar rezidentlik mezonini o'zlariga asos qilib oladilar. Bu mezon zaruriyatga qarab va mazkur mamlakatning muayyan manfaatlaridan kelib chiqqan holda daromadlarni "manbaning o'zida" soliqqa tortish tizimi (ya'ni hududiylik mezonini) bilan

to'ldiriladi. Ayni chog'da esa ba'zi rivojlanayotgan mamlakatlar (asosan Lotin Amerikasi mamlakatlari) o'z soliq yurisdiksiyalarini ko'proq hududiylik mezonini qo'llash negizida belgilab kelmoqdalar. Hududiylik mezoniga (yuridik shaxslarga nisbatan) Fransiya, Shveysariya kabi mamlakatlarning ham soliq amaliyotida muhim ahamiyat berib kelinmoqda.

Jahon soliq modellari va ularning tahlili. Soliq tizimi xududiy tuzilmalarning tegishli budjetlari va budjetdan tashqari jamg'armalariga soliq subyektlaridan soliq va yig'imlar undirib olishdek yagona vazifasini bajaradigan, yaxlit bir butun etib birlashtirilgan bir xil elementlar yig'indisi bo'ladi.

Har qanday davlatning soliq tizimini soliq subyektlaridan (soliq to'lovchilardan) tegishli organlar undirib oladigan qonunan qabul qilingan soliqlar va yig'imlarning majmui deb qarash mumkin.

Ko'pchilik xorijiy mamlakatlar iqtisodida davlatning yetakchilik roli katta ahamiyat kasb etadi. Rivojlangan mamlakatlar iqtisodini erkin tadbirkorlik bilan davlat tomonidan iqtisodni boshqarilishi "birlashib ketgan" tarzda deb tavsiflash mumkin.

Davlatni asosiy boshqarish quroli bo'lib soliq va moliya siyosati orqali tadbirkorlikka ta'sir etish tushuniladi.

Rivojlangan mamlakatlar soliq tizimini ko'p o'xshashlik jihatlari bor, lekin shunga qaramasdan ular farq qiladi, ularni quyidagi turlarga bo'lishimiz mumkin:

- Amerikacha model.
- Yaponiya modeli.
- Yevropa modeli.
- Nostandart modellar.

Quyidagilarni barcha modellarning umumiy belgilari sifatida ko'rsatish mumkin:

- rivojlangan qonunchilik bazasi, vujudga keladigan munozara, vazifalar va vaziyatlarni hal etishning huquqiy va iqtisodiy vositalari, mexanizmlari va usullari;

- soliq idoralarining soliq to'lovchilari oldida ishonchga va yuksak obro'ga ega ekanligi, yuqori ish haqi, axborot bazasining yuqoriligi, jamoatchilik va ommaviy axborot vositalari bilan hamkorligi;

- vazirliklar va idoralar vazifalarining aniq chegaralab qo'yilganligi va ular ishida bir-birini takrorlashning yo'qligi;

- hukumatning vakili bo'lgan va uning nomidan ish olib boradigan soliq agentining (inspektorning) katta ahamiyatga va obro'ga egaligi;

- kadrlarni tahlil etish, o'rganish, oldindan belgilash, o'qitish, soliq to'lovchilar bilan aloqalar bo'yicha institutlarning mavjudligi; ayniqsa axborot bilan almashinishi sohasida moliya organlari soliq idoralarning va bank tizimi bilan chambarchas bog'langanligi. Shu bilan birga bu modellarning har birida ularning tafovutlarini belgilab beradigan o'ziga xos belgilari mavjud, bular quyidagilardan iborat:

Amerika modeli:

- soliq tizimining soliq to'lovchilar tushunishi uchun murakkabligi;

- soliq tizimida juda katta boshqaruv va ijro apparatining mavjudligi;

- soliq organlari markazlashuvining yo'qligi, federal, shtat va shahar tizimlarini mustaqilligi;

- naqd pul bilan ishlaydigan kichik biznesning daromadlarini nazorat qilishning yetarli usullari yo'qligi;

- noqonuniy daromad manbalari to'g'risida xabar beruvchi ko'ngilli "Axborotchilar" keng tarmog'ining mavjudligi.

Yaponiya modeli:

- Moliya vazirligi nazorat ostida yagona, ancha qat'i markazlashgan moliyaviy, soliq, bank, bojxona tizimlari;

- yuksak vatanparvarlik mamlakatga va kompaniyaga;

- pastdan to yuqorigacha bo'lgan boshqaruv apparati o'rtasidagi o'zaro munosabatlarda subordinatsiya prinsipiga qat'i rioya qilinishi.

Yevropa modeli:

- Yevropadagi mamlakatlar o'rtasidagi iqtisodiy birlashishga doimiy intilish;

- soliq faoliyatidagi bir xillik: yagona andozalar, yondashuvlar, talqin, deklaratsiyalar, ish prinsiplari.

"Noandozaviy" (moslashmagan) modellar, odatda kichik hududli (yoki oralarda joylashgan) davlatlarda, erkin iqtisodiy zonaga ega bo'lgan davlatlarda va qator boshqa davlatlarda (Kipr, Lyuksemburg) amal qiladi. Ular uchun turli soliq deb ataladigan zonalar xarakterlidir.

Zamonaviy soliq tizimi soliqqa tortish shakllari va usullarining benihoya nozikligi va qo'llaniladigan soliqlarning o'ta xilma - xilligi bilan tavsiflanadi (ayrim mamlakatlar doirasida ularning 100 ga yaqin ko'rinishlari mavjud). Rivojlangan mamlakatlarning barchasi va rivojlanayotgan mamlakatlarning ko'pchiligi uchun ushbu tizimning

tamoyillari va xususiyatlari umumiydir, lekin ularning bu tamoyillar va xususiyatlarni soliq siyosatlarida qo'llanishlarida jiddiy farqlar bor.

Davlat budjeti mablag'lari davlatning jamiyat oldidagi muhim vazifalarini amalga oshirishning moliyaviy manbaidir. Demak, har bir davlat iqtisodiyoti taraqqiy etishida bevosita amalga oshirilayotgan budjet-soliq siyosati hamda soliq tizimining tuzilishi bilan bog'liqdir. Soliq tizimi ming yillik tarixga egadir. Bu tizimni yer yuzida davlatning ilk ko'rinishlari paydo bo'lishi bilan bog'lanadi. Bu jarayon yillar davomida turli davlatda turli ko'rinishlar va turlicha siyosat asosida ijro etib kelinmoqda.

Amerika Qo'shma Shtatlarida jismoniy shaxslarni soliqqa tortish tartibi.

Rivojlangan mamlakatlarda jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'ining budjet daromadlari tarkibida yetakchi o'rin egallashi bir qator sabablarga bog'liqdir. Bularning ayrimlari quyidagilardan iborat:

- jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i bevosita daromaddan olinadigan soliq bo'lib, soliq solinadigan daromadning aniq hisob-kitobi deklaratsiyalash orqali amalga oshiriladi;
- jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i soliqqa tortishning klassik tamoyillariga mos keladi;
- jismoniy shaxslarning daromadlariga solinadigan soliq investitsiyalarga mo'ljallanadigan moliyaviy resurslar hajmiga ta'sir etmaydi;
- ko'pchilik rivojlangan xorijiy mamlakatlarning budjet daromadlarida jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i ulushining ortishi, aholi daromadlarining, ya'ni soliqqa tortiladigan daromadning oshishiga bevosita bog'liq bo'ladi va boshqalar.

Amerika Qo'shma Shtatlari taraqqiy etgan, dunyodagi eng rivojlangan davlatlardan biri hisoblanadi. AQSh poytaxti Vashington shahri. Pul birligi AQSh dollari. Mamlakatni prezident boshqaradi.

AQShda o'tgan asrning 80-yillarida o'tkazilgan soliq islohotlari jarayonida fuqarolar daromadini soliqqa tortishda ham tub o'zgarishlar yuz berdi. 1986-yilga qadar AQShda fuqarolardan daromad solig'i 14 ta stavkada 11 dan 50% gacha miqdorda undirilgan edi. Keyinchalik uchta soliq stavkasi kiritildi (15%; 28%; 33%). Bu stavkalar soliqqa tortiladigan daromad darajasiga bog'liq holda qo'llaniladi. Soliq stavkasining eng yuqori darajasi kamaytirilishidan tashqari, soliq

imtiyozlarini qisqartirish orqali soliqqa tortilmaydigan eng kam daromad miqdori ham ko'paytirildi.

AQSh soliq tizimi uch darajali bo'lib, ular: federal, shtat va shahar soliqlariga bo'linadi. AQSh moliya tizimining asosiy bo'g'ini federal, hukumatning budjet mexanizmi hisoblanadi. Yirik va doimiy tushumga ega bo'lgan soliqlar federal budjetga yo'naltiriladi. AQShning taxminan 70 foiz daromad va harajatlari federal budjet hissasiga to'g'ri keladi. Federal budjet daromadlarining asosiy qismini to'g'ri soliqlar tashkil etadi. Shtat va mahalliy hukumat budjetlariga egri soliqlar ko'proq tushadi. Federal jami yig'ma budjetida jismoniy shaxslar daromad solig'idan keyin ikkinchi o'rinda (budjetdagi salmog'i bo'yicha) ijtimoiy sug'urta ajratmalari turadi. Bu ajratmalar ish beruvchi va ishchi o'rtasida teng ikkiga bo'linadi. Yig'im stavkasi har yilgi budjet tizimiga qarab o'zgaradi. Stavka ish haqi fondining bir qismiga nisbatan qo'llaniladi. Bu yig'im aniq yo'nalish va maqsadga ega.

Federal budjetning asosiy qismini tashkil qiluvchi jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i quyidagi tartibda amalga oshiriladi.

Barcha daromadlar quyidagilardan tashkil topgan:

- ish haqi;
- tadbirkorlik faoliyatidan olingan daromadlar;
- nafaqa va pul yordami;
- qimmatbaho qog'ozlardan olingan daromadlar va boshqalar.

Mol-mulk va qimmatbaho qog'ozlarni sotishdan kelgan daromadlar maxsus soliq yoki shaxsiy daromad tarkibida soliqqa tortiladi. Bu holda jami yalpi daromaddan xarajatlar chegirib tashlanadi. Bu xarajatlar tarkibiga quyidagilar kiritiladi:

- kapital aktivlarini sotib olish xarajatlari;
- yer maydoni;
- ishlab-chiqarish qurollari va uskunalari;
- joriy ishlab-chiqarish xarajatlari.

AQShda jismoniy shaxslar daromadini deklaratsiyalash jarayonida soliq stavkalari qo'llashda deklaratsiya topshiruvchilar to'rtta toifaga ajratiladilar:

- yolg'iz (uylanmagan yoki oilali bo'lmaganlar);
- oilali birgalikda (oilaviy daromadidan);
- oilali yakka holda (alohida daromatlari bo'yicha);
- oila boshlig'i (boshqa daromad oluvchilar oilada bo'lmaganda).

7.1-jadval

Amerika Qo'shma Shtatlarida jismoniy shaxslarning daromad solig'i stavkalari¹⁷

	yolg'iz (uylanmagan yoki oilali bo'lmaganlar)		oilali birgalikda (oilaviy daromadidan)		oilali yakka holda (alohida daromatlari bo'yicha)		oila boshlig'i (boshqa daromad oluvchilar oilada bo'lmaganda)		Soliq stav- kasi
2009 yil									
Daromadlar miqdori (AQSh dollarida)	0	8350	0	16700	0	8350	0	11950	10 %
	8350	33950	16700	67900	8350	33950	11950	45500	15 %
	33950	82250	67900	137050	33950	68525	45500	117450	25 %
	82250	171550	137050	208850	68525	104425	117450	190200	28 %
	171550	372950	208850	372950	104425	186475	190200	372950	33 %
	372950	yuqori	372950	yuqori	186475	yuqori	372950	yuqori	35 %
2010 yil									
Daromadlar miqdori (AQSh dollarida)	0	8375	0	16750	0	8375	0	11950	10 %
	8375	34000	16750	68000	8375	34000	11950	45550	15 %
	34000	82400	68000	137300	34000	68650	45550	117650	25 %
	82400	171850	137300	209250	68650	104625	117650	190550	28 %
	171850	373650	209250	373650	104625	186825	190550	373650	33 %
	373650	yuqori	373650	yuqori	186825	yuqori	373650	yuqori	35 %

7.1-jadval ma'lumotlaridan ko'rinib turibdiki, AQShda jismoniy shaxslarning daromad solig'i stavkalari 2009–2010-yillarda o'zgar-
masdan qolgan holda, pog'onalarga tegishli bo'lgan soliq solinadigan
daromad miqdori oshgan. Masalan, yolg'iz (uylanmagan yoki oilali
bo'lmaganlar) jismoniy shaxs uchun 2009-yilda 10 foizli stavkada soliq
solinadigan daromad 8350 dollarga teng bo'lgan bo'lsa, 2010-yilda bu
miqdor 8375 dollarni tashkil etgan, xuddi shuningdek, oilali birgalikda
(oilaviy daromadidan) 33 foizli stavkada soliq solinadigan daromad
2009-yilda 208850 dollar miqdorida belgilangan, 2010-yilga kelib bu
miqdor 209250 dollarga oshgan. Ushbu holatda soliq stavkalari
o'zgarmaganligi bilan, har bir pog'onalarda soliq solinadigan daromad
miqdorining oshirilishi jismoniy shaxsning daromad solig'i yuki
kamayishiga xizmat qiladi.

¹⁷ http://www.moneychimp.com/features/tax_brackets.htm

Amerika Qo'shma Shtatlarida jismoniy shaxslar daromad solig'i stavkalarining o'zgarishi¹⁸

1993–2000-yillar	2001-yil	2002-yil	2003–2010-yillar
15 %	15 %	10 %	10 %
28 %	27,5 %	15 %	15 %
31 %	30,5 %	27 %	25 %
36 %	35,5 %	30 %	28 %
39,6 %	39,1 %	35 %	33 %
		38,6 %	35 %

AQShda so'nggi yillardagi jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i stavkalari pasayish tendensiyasiga ega (7.2-jadval).

AQShda 1993-yildan 2010-yilgacha bo'lgan davrda jismoniy shaxslar daromad solig'ining quyi stavkasi 15 foizdan 10 foizga pasaygan bo'lsa, yuqori stavkasi 39,6 foizdan 35 foizga pasaygan. Shu bilan birga 1993-yildan 2002-yilga qadar ushbu soliq besh pog'onada undirilgan bo'lsa, 2002-yildan boshlab hozirgacha olti pog'onada undirilmoqda.

AQShda jismoniy shaxslar daromadini hisoblash 3 bosqichda amalga oshiriladi.

- jami daromad - ish haqi, qimmatbaho qog'ozlardan olingan daromad, stipendiya, renta to'lovlari, ko'chmas mulk ajratmalari.
- aniqlangan daromad - jismoniy shaxslarga berilgan imtiyozlar, ishlab-chiqarish yoki savdo imtiyozlari, qimmatli qog'ozlar savdosidan olingan daromad, avans to'lovlari, pensiya ajratmalari, ishsizlik ajratmalaridir.
- soliqqa tortiladigan daromad - daromad solig'ini hisoblashda ijtimoiy ta'minot xarajatlari, tabiiy ofatlardan yo'qotishlar (agar daromadning 10 foizidan oshsagina hisobga olinadi), tibbiyot maqsadida qilingan xarajatlar (aniqlangan daromadning 7,5 foizigacha), tajriba xarajatlari, malaka oshirish xarajatlari, xizmat safarlari xarajatlari. Ushbu xarajatlar daromad solig'ini hisoblashda daromaddan chegirib tashlanadi (ushbu imtiyozlar yalpi daromadning 50 foizigacha bo'lishi mumkin)¹⁹.

Soliqqa tortilmaydigan eng kam miqdor – AQSh qonunchiligida nazarda tutilgan standart chegirma deb ataluvchi imtiyozga yaqindir.

¹⁸ http://www.moneychimp.com/features/tax_brackets.htm

¹⁹ Nalogovaya sistema zarubejnix stran. Uch. dlya vuzov. M.: Finans i statistika, 2007. – 218 s.

Standart chegirma soliqqa tortilmaydigan eng kam miqdor bilan baravar ravishda qo'llanilib kelinadi. U qat'i belgilab qo'yilgan summada, masalan, 5,5 ming dollar bilan (yolg'iz soliq to'lovchilar uchun), 11 ming dollar bilan (er-xotinlar uchun) va 2 ming dollar bilan (bir uy xo'jaligidagi har bir shaxs uchun) ifodalanadi. Masalan, to'rt kishidan iborat bir oila – 8 ming dollar standart chegirmaga ega. AQShdagi imtiyozning muhim jihati shundan iboratki, soliq to'lovchi standart chegirma o'rniga o'z xarajatlarini moddalar bo'yicha hisoblash usulini qo'llashi mumkin. Bu xarajatlarni jami daromaddan chiqarib tashlashga ruxsat etiladi (tibbiy xizmat va dori-darmon sotib olish xarajatlari; stomatologiya xizmatlariga haq to'lash; ipoteka krediti bo'yicha to'lanadigan foizlar va shu kabilar).

AQSh shtatlar soliqlari. Har bir shtatning (federal tizimdan alohida) o'z soliq tizimi bor. Shtatlar korporatsiyalardan va fuqarolardan daromad solig'i undiradi. Chunonchi, shtat o'z hududida muayyan kompaniyaning binolari joylashgan yoki hizmatchilari ishlayotgan bo'lsa, kompaniya daromadlaridan soliq undirish huquqiga ega bo'ladi. Biroq kompaniya shtat hududida binoga ham, hizmatchilarga ham ega bo'lmasligi mumkin, lekin savdo qilishi va foyda olishi mumkin (ayniqsa, kataloglar bo'yicha savdo qilish keng tarqalgan bir sharoitda). Bunday hollarda shtatlarning kompaniyalarni soliqqa tortishi qonuniyligi masalasi dolzarb bo'lib qoladi.

Mol-mulk (shtat) solig'ini yuridik va jismoniy shaxslar to'laydilar. Yuridik va jismoniy shaxslar mol-mulkiga solinadigan soliq ko'pchilik shtatlarda undiriladi. Soliq stavkalari shtatlar bo'yicha farqlanadi. Ko'chmas mulkni baholash bilan shug'ullanadigan soliq idorasi hizmatchilari soliq baholovchilari, deb nomlanadilar. Mol-mulk solig'i tushumlari hokimiyat tuzilmalarining barcha darajadagi soliq tushumlarining sal kam 9,0%ini tashkil etadi. AQShda mol-mulk soliqlari shtat va munitsipalitet darajasida undiriladi. Bu soliqqa asosan, ko'chmas mulk va xo'jalik uskunalari tortiladi, foyda ko'rmaydigan tashkilotlarga tegishli bo'lgan va ular tomonidan tijorat maqsadlarida foydalanilmaydigan mol-mulk bundan mustasno. Shuningdek federal hukumat, shtatlar hukumatlari va mahalliy hokimiyat organlarining mol-mulki ham soliqqa tortilmaydi. 13 ta shtatda nomoddiy aktivlar: aksiyalar, qarz majburiyatlari va shu kabilar soliqqa tortiladi. Fuqarolarga tegishli bo'lgan shaxsiy ko'chmas mulk va ishlab chiqarish vositalari ham soliqqa tortiladi. Yuridik hamda jismoniy shaxslarning

soliqqa tortiladigan mol-mulkiga 0,5%dan 5,0%gacha miqdorda belgilangan. Bundan tashqari, munitsipalitet darajasida ham soliq undiriladi. Barcha mol-mulk soliqlari har qanday darajada daromad solig'iga tortiladigan daromadni hisoblab chiqarishda chegiriladi.

Kapitaldan soliq (shtat). Shtat darajasidagi kapital solig'ini yuridik va jismoniy shaxslar daromadining 0,75%i miqdorida to'laydilar.

Buyuk Britaniya soliq tizimida jismoniy shaxslarni soliqqa tortish mexanizmi.

Buyuk Britaniya taraqqiy etgan yevropadagi eng rivojlangan davlat hisoblanadi. Poytaxti London shahri. Pul birligi funt sterling. Davlat boshlig'i Qirolicha, hukumatni bosh vazir boshqaradi. Buyuk Britaniya iqtisodiy-siyosiy jihatdan 4 mintaqaga bo'linadi; Angliya, Uels, Shotlandiya va Sharqiy Irlandiya. Buyuk Britaniya Yevropadagi eng asosiy moliyaviy va savdo markazlaridan biri hisoblanadi.

Buyuk Britaniya soliq tizimi bilan shug'ullanuvchi asosiy ikkita vazirlik va idoralar mavjud, bular:

- moliya vazirligi (H.M.Treasury). Soliq siyosati va soliqlarni hisoblash uslubiyati bilan shug'ullanadi. Shuningdek, kelib tushgan soliqlarning xarajat qilinishini rejalashtirish va nazorat qilish bilan shug'ullanadi.

- soliq yig'implari va bojxona xizmati (H.M.Revenue and Customs). Bu idora bevosita umumdavlat soliqlarini hamda bojxona bojlarini yig'ish bilan shug'ullanadi.

Bundan tashqari, mahalliy organlar mahalliy soliqlarni yig'ish bilan shug'ullanadi.

Buyuk Britaniyada kalendar yili bilan moliya yili farq qiladi. Moliya yili 6 aprelda boshlanib 5-aprelda tugaydi.

Agar jismoniy shaxslar moliya yilida 183 kun mobaynida Buyuk Britaniyada yashasa, 4 yillik davrning har birida 91 kun yashasa, Buyuk Britaniyaga 2 yildan ortiq muddatga ko'chib kelgan bo'lsa, shuningdek, Buyuk Britaniyada uy joyga ega bo'lsa, rezident maqomini olishi mumkin. Bundan tashqari, Buyuk Britaniya soliq tizimida odatiy rezident tushunchasidan ham foydalaniladi. Odatiy rezident maqomini olishi uchun fuqaro Buyuk Britaniyada 3 yildan ortiq istiqomat qilish istagini bildirgan bo'lishi kerak.

Domitsil (domicile) tushuncha bor, ushbu maqomga ega bo'lishi uchun fuqaro Buyuk Britaniyada Buyuk Britaniyalik ota-ona oilasida

tugʻilgan boʻlishi kerak yoki 16 yoshga toʻlganidan keyin Buyuk Britaniyani doimiy yashash joyi qilib qaror qabul qilishi kerak. Domitsil maqomi rezidentdan shunisi bilan farq qiladiki, rezident bir necha mamlakatning rezidenti boʻlishi mumkin, domitsil esa faqat bitta mamlakat rezidenti boʻladi (7.3-jadval).

7.3-jadval

Buyuk Britaniyada jismoniy shaxslarni soliqqa tortishdagi toifalanishiga qarab majburiyatlarning tasniflanishi²⁰

Soliq toʻlash majburiyatlari	Buyuk Britaniyada soliqqa tortishga asos boʻladi
Rezident va domitsil	Jami daromadlari (chet elda olgan daromadlari ham kiradi)
Norezidentlar	Buyuk Britaniya manbalaridan olingan daromadlar
Kapital oʻsishidan olinadigan soliq boʻyicha	Buyuk Britaniyada soliqqa tortishga asos boʻladi
Rezident yoki odatiy rezident va domitsil	Jami kapital oʻsishidan (chet-eldagi daromadlari ham kiritiladi)
Domitsil maqomi boʻlmagan rezident va odatiy rezidentlar	Buyuk Britaniyadagi kapital oʻsishi, chet eldagi kapital oʻsishi boʻyicha oʻtkazmalar
Norezident	Istisnolardan tashqari holatda kapital oʻsishi boʻyicha oʻtkazmalardan soliq undirilmaydi
Meros soligʻi toʻlash boʻyicha. -ushbu soliq turi boʻyicha meros qilib olingan mol-mulk, meros qilib qoldirayotgan kishining oʻlimidan 7 yil oldin ega boʻlgan mol-mulkiga nisbatan soliqqa tortiladi. Soliq solinmaydigan miqdor sifatida 2008-2009 moliya yilida 312000 funt sterling belgilanadi va yagona 40 foizli stavkada undiriladi	
Domitsillar uchun	Jami mol-mulk, jumladan, chet-eldagi mol-mulkklari ham
Domitsil maqomiga ega boʻlmaganlar	Buyuk Britaniyada joylashgan mol-mulkklarga

²⁰ http://www.formationcompany.ru/article/uk_hom

Buyuk Britaniyada yillar davomida soliq solinmaydigan minimum o'zgarib turadi (Income tax Allowances). Ushbu miqdorning so'nggi yillardagi o'zgarishi quyidagi jadvalda keltirilgan (7.4-jadval).

Ma'lumotlardan ko'rinib turibdiki, Buyuk Britaniyada soliq solinmaydigan minimum ko'proq ijtimoiy jihatdan tabaqalashtirilgan.

Jismoniy shaxsning yoshiga qarab yoshi kattalarga ko'proq imtiyoz ko'zda tutilgan, oilali bo'lib yoshi kattaroqlarga nisbatan soliq solinadigan minimum miqdori yuqoriroq va bu miqdorning yildan-yilga oshish tendensiyasi davom etmoqda.

Masalan 65-74 yoshdagi shaxslarga 2007-2008-yillarda soliq solinmaydigan minimum 7550 funt sterlingni tashkil etgan bo'lsa, 2008-2009-yilda bu miqdor 9030 funt sterlingga teng bo'lgan.

7.4-jadval

Buyuk Britaniyada soliq solinmaydigan minimumning 2007-2009-yillar davomida tasniflanishi (funt sterlingda)²¹

Jismoniy shaxs toifasi	Soliq solinmaydigan minimum	
	2007-2008	2008-2009
Soliq solinmaydigan minimumning bir kishi uchun bazaviy miqdori	5225	5435
65-74 yoshgacha bo'lgan jismoniy shaxslar	7550	9030
75-yoshdan kattalar	7690	9180
Oilalilar (1935 yil 6-aprelga qadar tug'ilganlar)	6285	6535
Oilalilar (75 va undan katta yoshdagilar)	6365	6625
Ko'zi ojizlarga qo'shimcha ravishda	1730	1800

Buyuk Britaniyada jismoniy shaxslarning daromad solig'i progressiv stavkalar asosida undiriladi. Ushbu soliq bo'yicha stavkalar o'zgarayotgani bilan huddi AQShdagi singari pog'onalaridagi soliq solinadigan daromad miqdori oshib bormoqda (7.5-jadval).

Jadval ma'lumotlariga ko'ra 2007-2008-yillarga nisbatan 2008-2009-yilda quyi stavkada (10%) soliq solinadigan daromad 2230 funt sterlingdan 2320 funt sterlinggacha oshgan, shuningdek, yuqori stavkada (40%) soliq solinadigan daromadning 2007-2008-yilda 34600

²¹ <http://www.rustradeuk.org/ru/law/art-taxes/files/taxes.doc>

funt sterlingdan, 2008–2009-yilda esa 36000 funt sterlingdan oshgan qismidan soliq olinadigan bo‘lgan.

7.5-jadval

Buyuk Britaniyada jismoniy shaxslar daromad solig‘i stavkasining 2007–2009-yillarda o‘zgarishi²²

Soliq stavkalari	Soliq solinadigan daromad (funt sterlingda)	
	2007–2008-yillar	2008–2009-yillar
10%	0-2230	0-2320
22%	2231-34600	2321-36000
40%	34600 dan oshgan qismi	36000 dan oshgan qismi

Merosdan olinadigan soliq. Buyuk Britaniyada aholidan undiriladigan to‘g‘ri soliqlar orasida merosdan olinadigan soliq ham amal qiladi. Bu soliq meros olinganidan e‘tiboran 7 yil o‘tgach, shu yillar davomida hadya etuvchi tirik bo‘lgan taqdirda, amal qila boshlaydi. Soliq stavkasi 200 ming funt sterlingdan oshadigan mol-mulk summasining 40%i darajasida belgilanadi. Soliq imtiyozlari va chegirmalari tizimi amal qiladi, ular 20%dan 80%gacha bo‘lishi mumkin.

Ko‘chmas mulk solig‘i. Buyuk Britaniyada mahalliy budjetlarga keladigan tushumlar manbai bo‘lgan mahalliy soliqlar ham bor. Bular asosan yuridik va jismoniy shaxslarning ko‘chmas mulkiga solinadigan soliqlardir. Renta to‘lovlari soliq asosi bo‘ladi. U ko‘chmas mulk egalari yoki uni ijaraga oluvchilardan undiriladi. Ko‘chmas mulk deganda yer tushuniladi. Ushbu soliqni to‘lovchilar jumlasiga uy - joyni ijaraga oluvchilar va kvartira haqi to‘lovchilar kiradi. Ko‘chmas mulk qiymati odatda 10-yilda bir marta baholanadi va ushbu mulkni ijaraga berishdan tahmin qilingan yillik daromad summasidan iborat bo‘ladi. Soliqqa tortish stavkasi munitsipalitet tomonidan moliyaviy resurslarga bo‘lgan ehtiyojga qarab belgilanadi. Shu sababli stavka Buyuk Britaniyaning graffiklari va shaharlari bo‘yicha sezilarli darajada farqlanadi. Ko‘chmas mulk solig‘i stavkalari 7.6-jadvalda ko‘rsatilgan:

²² <http://www.rustradeuk.org/ru/law/art-taxes/files/taxes.doc>

Ko'chmas mulk solig'i stavkalari 2007 yil uchun*

Ko'chmas mulk qiymati funt.sterling.	Stavka, %
1-125000 gacha	0%
125001-250000	1%
250001 - 500001	3%
500001 dan yuqori	4%

1990-yil aprelida Angliyada va Uelsda (shundan bir yil avval esa Shotlandiyada) jon boshidan soliq undirishga o'tildi. Bu soliq 18 yoshga yetgan deyarli barcha fuqarolarni qamrab oladi. U mahalliy hokimiyat organlari tomonidan qat'i summada mustaqil belgilanar va ularni harajat qilish darajasi bilan bevosita bog'liq bo'lar edi. Biroq tajriba muvaffaqiyatsiz bo'lib chiqdi va 1993-yil aprel oyida jon boshidan olinadigan soliq o'rniga yangi munitsipal soliq belgilandi. Bu soliq mol-mulkning bozor qiymatiga hamda har qaysi oiladagi katta yoshli a'zolar soniga bog'liq qilib qo'yilib, qator oilalar toifasiga chegirmalar berildi. Mol-mulk sakkizta baholash toifalaridan biri bo'yicha tasniflanadi va tabaqalashtirilgan stavkalar bo'yicha soliqqa tortiladi.

Munitsipalitet mahalliy ehtiyojlar uchun boshqa soliqlar ham belgilashi mumkin. Mahalliy soliqlar ro'yxati turli grafliklarda bir – biridan g'oyat farqlanadi.

Budjet daromad qismining asosiy manbai, umumdavlat soliqlardir, Grafliklar va shaharlarning budjetlarida umumdavlat soliqlardan ajratmalar 70%dan 90%gacha boradi.

Yaponiya soliq tizimida jismoniy shaxslarni soliqqa tortishning o'ziga xos xususiyatlari. Yaponiya – orollardan tashkil topgan o'ta iqtisodiy rivojlangan, taraqqiy etgan davlat. Yaponiya 2006-yilda iqtisodiy jihatdan dunyoda YaIM ni jon boshiga ulushi bo'yicha AQSh va Xitoydan keyin 3-o'rinni egallaydi. Davlat boshqaruv shakli konstitutsion – monarxiyali davlat hisoblanadi. Konstitutsiyaga asosan imperatorlik taxti merosdan-merosga o'tishi belgilangan. Hukumat

* Manba: Internet saxifalari . <http://www.uk.ru>

ishlarini bosh vazir amalga oshiradi. Yaponiya parlamenti - ikki palatadan iborat, tashkilotchilar palatasi va maslahatchilar palatasi. Tashkiliy palataga jami 480 ta deputat saylanadi. Saylanish yoshi 25 yosh va saylov muddati 4 yil belgilangan. Maslahatchilar palatasi 252 deputatdan tashkil topadi, shundan 98 tasini bosh vazir tomonidan provinsiyalardagi partiyalardan tayinlanadi. Saylanish yoshi 30 yosh va saylov muddati 6 yil belgilangan. Saylovda beshta partiya ishtirok etadi. Mamlakat iqtisodiyoti yuqori texnologiyalarga asoslangan iqtisodiyotdir.

Yaponiya soliq tizimi shakllanishi. To'g'ri va egri soliqlar 1940-yillardan so'ng rivojlanishini boshladi. 67 foizni egallagan to'g'ri soliqlarning 64 foizini daromad solig'i egallardi. Yaponiyadagi soliq tizimining islohotiga AQSh faylasuf-professori Karls Shoupling tavsiyalari katta ta'sirini o'tkazdi. Shundan so'ng Yaponiya soliq tizimi rivojlanishining etaplari ishlab chiqildi:

1945-49y.y. Iqtisodiy tartibsizlik davri.

1950-59y.y. Iqtisodiy tiklanish va barqarorlik davri.

1960-69y.y. Iqtisodiy rivojlanish davri.

1970-hozirgacha. Xalq farovonligini yaxshilash davri.

Yaponiya soliqlari. Yaponiyada davlat va mahalliy soliqlar mavjud. Mamlakatda 3045 ta shahar, shaharchalar, rayonlarni birlashtiruvchi 47 prefektura bo'lib, ularning har biri o'zining mustaqil budjetiga ega. Soliqlarning taqsimlanishi xuddi ularni to'plashning ko'zgudagi aksidek: Moliya resurslarining 64,2 foizi mahalliy mablag'lar sifatiga sarflanib 35,8 foizi esa umumdavlat funksiyalarining amalga oshirilishini ta'minlaydi. Yaponiyada soliqlar umumdavlat va mahalliy soliqlarga bo'linadi.

Yaponiya soliqlari ²³

Davlat soliqlari		Mahalliy soliqlar	
To'g'ri soliqlar	Egri soliqlar	Prefektura	Munitsipal
Korporatsiyalar foydasiga soliq	Iste'mol solig'i	Prefekturada yashash uchun soliq	Yashash uchun soliq
Jismoniy shaxslar daromadlariga soliq	Gerb yig'implari	Ommaviy tamosha tadbirlari o'tkazish uchun soliq	Shaharlarni obodonlashtirish uchun soliq
Meros va xadya solig'i		Ko'chmas mulk solig'i	Mol -mulk solig'i
Yer solig'i		Avtotransport vositalari uchun soliq	Yer egaligi uchun soliq
Ko'chmas mulk solig'i		Tabiiy resurslardan foydalanganlik uchun soliq	

Mamlakat budjeti va prefekturalar budjetlarining daromad qismi faqat soliqlargagina asoslanmaydi. Qator boshqa mamlakatlarga qaraganda Yaponiya nosoliq tushumlarining hissasi ancha yuqoridir. Binobarin, soliqlar davlat budjetiga 83,8 foizni va nosoliq mablag'lar 16,2 foizni tashkil etadi, mahalliy boshqaruv idoralari nosoliq tushumlarining chorak qismiga ega 25,3% bunga ijara haqi yer uchastkalarini va boshqa munitsipial ko'chmas mulkni sotish, pensiyalar, jarimalar, obligatsiyalarni sotish, lotareyalardan keladigan daromadlar, qarzlar va boshqalar kiradi.

Daromadlarning xuddi shu moddalariga avvalgi yil qoldig'i kiritiladi. AQSh va Yevropaning soliq tizimi kabi Yaponiyani soliqning ko'pligi bilan xarakterlanadi. Ularni hududiy boshqaruvning har bir idorasi undirish huquqiga ega. Biroq mamlakatning barcha soliqlari qonuniy hujjatlarda qayd qilingan. Daromad solig'ining har bir turi qonun bilan to'g'rilanadi. Mahalliy soliqlar haqidagi qonun ularning turlari va me'yoriy stavkalarini belgilaydi qolganlarni mahalliy parlament belgilaydi. Mamlakatda jami 25 ta davlat va 30 ta mahalliy soliq bor. Ularni 3 ta asosiy guruh bo'yicha tasniflash mumkin.

Birinchi – bu huquqiy shaxslardan bo'lgani kabi, jismoniy shaxslardan ham undiriladigan to'g'ri daromad soliqlari. Ikkinchi – mulk to'g'ri soliqlari. Uchinchi to'g'ri va bilvosita iste'mol soliqlari.

²³ Nalogoviy vestnik Sibiri jumali 2006 yil №1 (17)

Budjet asosini to'g'ri soliqlar tashkil etib, huquqiy va jismoniy shaxslar daromad solig'i davlatga eng yuqori daromad keltiradi. U butun soliq tushumlarining 56,4 foiziga teng.

Daromad solig'ining kelib chiqishi Birlashgan Qirollik 1799-yildan kiritildi. O'sha davrdan beri, daromad solig'i ko'p davlatlarning soliq tizimiga kiritilgan edi va uning o'zagidir. Shunday qilib daromad solig'i «eng yaxshi» deb ataladi. Yaponiyada 1887-yildan boshlab amal qila boshladi.

Yaponiyada daromadlarni deklaratsiyalash tartibi. Mentaliteti jihatidan bizga yaqin bo'lgan va Osiyoning eng rivojlangan mamlakati hisoblangan Yaponiyada jismoniy shaxslar daromadlarini deklaratsiyalash tartibi o'ziga xos xususiyatga ega. O'ziga xosligi shundaki, Yaponiyada umumdeklaratsiyalash tizimi amal qilmaydi, ya'ni barcha soliq solinadigan daromadga ega jismoniy shaxslar yil yakuni bo'yicha deklaratsiya topshirmaydilar. 2010-yil uchun amaldagi tartibga muvofiq ikki va undan ortiq manbadan daromad oluvchi va yillik daromad miqdori 20,0 mln iendan yuqori bo'lgan jismoniy shaxslar daromadlari to'g'risidagi deklaratsiyani topshiradilar²⁴. Yaponiyada daromadlarini deklaratsiyalashning yana bir xususiyati o'z vaqtida vijdonan to'liq hisob-kitoblar bilan deklaratsiyalarini taqdim etgan shaxslarga, o'z vaqtida taqdim etganligi uchun turli xil imtiyozlar beriladi. Bu "ko'k" deklaratsiyalar berish tartibi deyiladi va bu soliq to'lovchilarni "ko'k" deklaratsiyali shaxslar deb ataladi.

"Ko'k" deklaratsiya topshirish istagida bo'lgan shaxslar joriy yilning 15-fevralidan boshlab 15-mart kunigacha soliq organiga ularga "ko'k" deklaratsiya berishga ruxsat etishni so'rab murojaat qilishlari kerak. Bu ruxsatnomani olgandan keyin ular belgilangan tartibda hisobot yuritish majburiyatini oladilar. Bu holda ular oddiy hisobotlarni ham yuritishlari mumkin, jumladan naqd tushum va xarajatlar, kredit sotuvlari, kredit xaridlari, xarajatlar hisobi va doimiy aktivlar uchun xarajatlar.

"Ko'k" deklaratsiyali soliq to'lovchilar uchun ko'plab imtiyozlar mavjud, ulardan asosiylari quyidagilar:

1) Oila a'zolari uchun mukofotlarga (oila biznesida) chegirma.

Ishchilar orasida oila a'zolari bor shaxslar sof foydadan belgilangan miqdorda mukofotlar ajratishlari mumkin. Bunday holda ular bu

²⁴ Seminar on Tax Administration 8-22 february 2010. Tokyo. JICA. 23 p.

mukofot summasini soliq idoralariga ma'lum qilishi kerak va mukofotlar shu summa doirasida zaruriy xarajatlar sifatida chegiriladi.

“Oq” deklaratsiyali soliq to‘lovchilar uchun esa oila a‘zolariga chegirmalarning belgilangan summalari mavjud (turmush o‘rtog‘i uchun 860.000 ien, qolgan qarindoshlar uchun 500.000 ien).

2) “Ko‘k” deklaratsiyali soliq to‘lovchilar uchun maxsus chegirma.

To‘liq qoida bo‘yicha hisobot yurituvchi soliq to‘lovchilarga 550.000 ien miqdoridagi summaga chegirma ajratishga ruxsat etiladi, oddiy qoida bo‘yicha – 450.000 ien, qolganlari uchun esa – 100.000 ien miqdorida chegirma beriladi.

Yillik daromadlarni deklaratsiyalashda umumiy daromad summasidan quyidagi 15 turdagi chegirmalar ajratilib, soliqa tortiladigan daromadning umumiy summasi hisoblanadi.

1) Ko‘rilgan turli xil zararlar uchun chegirma.

Shaxs yoki u bilan birga yashaydigan qarindoshlarining yong‘in, o‘g‘irlik yoki boshqa shaxs tomonidan egallab olish oqibatida ko‘rilgan zararlar summasi chegiriladi.

2) Tibbiy xarajatlarga chegirma.

Agar shaxs o‘zi uchun yoki u bilan birga yashaydigan qarindoshlari uchun tibbiy xarajatlarni to‘lasa, belgilangan summa 2.000.000 ien miqdorida chegiriladi.

3) Ijtimoiy sug‘urta uchun badallarga chegirma.

Agar shaxs o‘zi uchun yoki u bilan birga yashovchi qarindoshlari uchun nafaqa jamg‘armasiga va milliy tibbiy sug‘urtalashga badallar to‘laydigan bo‘lsa, ushbu badallar summasi chegirib tashlanadi.

4) Kichik korxonalar uchun o‘zaro yordam fondiga chegirma.

Kichik korxonalarga o‘zaro yordam fondlari to‘g‘risidagi qonunga muvofiq o‘zaro yordam to‘g‘risida shartnomalar mavjud va belgilangan sharoitlarda bu fondlarga ajratilgan summalarga chegirma beriladi.

5) Hayotni sug‘urta qilish badallari bo‘yicha chegirma.

Belgilangan shartnomaga muvofiq o‘z hayotini yoki qarindoshlarining hayotini sug‘urta qilish uchun sug‘urta badallarini kiritganda, 50.000 iendan ko‘p bo‘lmagan miqdorda chegirma beriladi.

6) Mulkni sug‘urta qilish badallari bo‘yicha chegirma.

O‘z mulkini yong‘indan sug‘urta qilish yoki zararlarni qoplash uchun sug‘urta qilish uchun sug‘urta badallarini ajratganda, 15.000 iendan ko‘p bo‘lmagan miqdorda chegirma beriladi.

7) Hayriya badallari uchun chegirma beriladi.

8) Nogironlar uchun beriladigan chegirma.

Agar soliq to'lovchining o'zi, uning turmush o'rtog'i yoki uning qaramog'ida bo'lgan shaxslar nogiron bo'lsa, har bir nogiron uchun 270.000 ien (o'ta og'ir nogironlar uchun 400.000 ien) miqdorida chegirma beriladi.

9) Keksalik chegirmasi.

Agarda soliq to'lovchi 60 yoshdan oshgan bo'lsa va umumiy daromadi 10 million iendan ortmaydigan bo'lsa, 500.000 ien chegirma beriladi.

10) Bevalar uchun chegirma.

Agarda soliq to'lovchi ajrashgan bo'lsa yoki turmush o'rtog'i vafot etgan bo'lsa va unga keksalik chegirmasi berilmagan bo'lsa, 270.000 ien chegiriladi. Agarda beva bolalar tarbiyasi bilan mashg'ul bo'lsa, qo'shimcha yana 80.000 ien chegirma beriladi.

11) Ishlovchi talabalar uchun chegirma.

Agarda soliq to'lovchi ishlayotgan talaba bo'lsa, belgilangan shartlar bilan (masalan umumiy daromad hajmi 650.000 iendan oshmasligi kerak) 270.000 ien chegirma beriladi.

12) Turmush o'rtog'i (soliq to'lovchining qaramog'ida bo'lgan shaxslar) uchun chegirma.

Agar daromad turiga qaramasdan, birga yashayotgan turmush o'rtog'ining umumiy daromadi hajmi 380.000 iendan ortmaydigan bo'lsa (oila biznesidan tashqari), 380.000 ien chegirma beriladi.

Agarda turmush o'rtog'i 70 yoshdan oshgan bo'lsa, 480.000 ien chegirma beriladi. Belgilangan guruhdagi nogironlar uchun – 730.000 ien, agar u 70 yoshdan oshgan bo'lsa – 830.000 ien chegirma beriladi.

13) Soliq to'lovchining qaramog'ida bo'lgan turmush o'rtog'i uchun maxsus chegirma.

Agar soliq to'lovchining qaramog'ida turmush o'rtog'i bo'lsa, 380.000 ien miqdorida summa chegiriladi, lekin quyidagi shartlar bajarilishi kerak:

- soliq to'lovchining umumiy daromadi miqdori 10 million iendan ortmasligi;
- ular oila biznesi bilan shug'ullanmasligi va boshqa shaxslarning qaramog'i ostida bo'lmasligi kerak.

14) Soliq to'lovchining qaramog'ida bo'lgan shaxslar uchun chegirma.

Agar daromad hajmi 380.000 iendan ortmaydigan (oila biznesidan tashqari) qarindoshlar soliq to'lovchi bilan birga istiqomat qiladigan bo'lsa, quyidagi summalar ajratiladi:

- har bir farzand yoki qarindosh uchun – 380.000 ien;
- har bir 16 yoshdan 23 yoshgacha bo‘lgan farzand yoki qarindoshlar uchun – 630.000 ien;
- birgalikda yashayotgan ota-onalar yoki turmush o‘rtog‘ining ota-onalari uchun – har biri uchun 580.000 ien;
- boshqalar uchun, ular birgalikda yashashi yoki nogiron ekanliklariga qarab – qo‘shimcha belgilangan summani ajratish mumkin.

15) Asosiy chegirma.

Asosiy chegirma sifatida har bir soliq to‘lovchi jismoniy shaxsga 380.000 ien chegirma beriladi. Soliq stavkalari soliqqa tortiladigan daromad miqdoridan kelib chiqib belgilanadi va 6 ta bosqichda soliq undiriladi. Jismoniy shaxslar daromad solig‘i stavkalari quyidagicha:

7.8-jadval
Yaponiyada jismoniy shaxslar daromad solig‘i stavkalari²⁵

Umumiy daromadning soliqqa tortiladigan summasi	Soliq stavkalari	Soliq bo‘yicha chegirma summasi
1950000 iengacha	5%	0 ien
1950000 iendan 3300000 iengacha	10%	97500 ien
3300000 iendan 6950000 iengacha	20%	427500 ien
6950000 iendan 9000000 iengacha	23%	636000 ien
9000000 iendan 18000000 iengacha	33%	1536000 ien
18.000.000 iendan ortiq	40%	2796000 ien

Jadvaldan ko‘rinib turibdiki, jismoniy shaxslardan daromad solig‘i 5%, 10 %, 20 %, 23 %, 33 %, 40 % stavkalarda undiriladi.²⁶ Ushbu soliqni undirishdagi Yaponiyaning ilg‘or jihati shundaki, daromad solig‘ini hisoblash qulay hamda soddalashtirilgan. Jadvalning oxirgi satridagi chegirma summalari soliq solinadigan daromadga nisbatan to‘g‘ridan-to‘g‘ri stavkani qo‘llash imkoniyatini beradi. Pog‘onaga tegishli bo‘lgan stavka qo‘llanilib, chegirma chiqarib tashlansa, murakkab jarayon bo‘yicha (har pog‘ona bo‘yicha stavkalarni qo‘llagan holda) ishlab chiqiladigan daromad solig‘i summasi bilan farq qilmaydi.

²⁵ Seminar on Tax Administration 8-22 fevruary 2010. Tokyo. JICA. 25 p.

²⁶ Ta‘kidlash joizki, ushbu stavklarda daromad solig‘i faqat umumdavlat budjetiga undiriladi, bundan tashqari prefektura va munitsipial darajada rezident soliqlari ham undiriladi.

O‘z-o‘zini nazorat qilish uchun savollar:

1. Zamonaviy soliq tizimida soliqqa tortishning qanday shakllari va usullari mavjud?
2. Jahon soliq modellari necha turga bo‘linadi?
3. Jahon soliq modellarini o‘ziga xos xususiyatlarini ayting.
4. AQSH da jismoniy shaxslardan daromad solig‘i qanday tartibda undiriladi?
5. Amerika Qo‘shma Shtatlarida jismoniy shaxslar daromad solig‘i stavkalarini aytib bering.
6. Buyuk Britaniyada jismoniy shaxslar daromad solig‘i stavkasini ayting.
7. Yaponiya soliq tizimini shakllanish bosqichlarini ayting.
8. Yaponiya soliq tizimida qanday soliqlar amal qiladi?
9. Yaponiyada daromadlarni deklaratsiyalash tartibi qanday?
10. Yaponiyada daromadlarni deklaratsiyalash bo‘yicha beriladigan imtiyozlarni bilasizmi?

8. JISMONIY SHAXSLAR TOMONIDAN SOLIQ MAJBURIYATLARINI BAJARILISHINI NAZORAT QILISH

Jismoniy shaxslar tomonidan soliq majburiyatlarini bajarilishini nazorat qilish maqsadida uchastka soliq inspektori faoliyatini tashkil qilish.

Soliq to'lovchilar, soliq solish obyektlari hamda soliq solish bilan bog'liq obyektlar to'liq va o'z vaqtida hisobga olinishini ta'minlash maqsadida davlat soliq xizmati organlarida uchastka soliq inspektorlari lavozimi tashkil etiladi. Uchastkalarining chegaralari, shuningdek uchastka soliq inspektorlarining soni O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi belgilaydigan normativlar bo'yicha belgilanadi.

Uchastka soliq inspektorlari o'zlariga birlashtirilgan uchastkada mol-mulk solig'i va yer solig'i to'lovchi jismoniy shaxslarni, shuningdek tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanayotgan jismoniy shaxslarni hisobga olish yuzasidan tegishli ishlarni bajaradilar hamda ular tegishli soliqlarni o'z vaqtida to'lashlarini nazorat qiladilar. Uchastka soliq inspektori ishini tashkil qilishning huquqiy va me'yoriy asoslari bo'lib «Davlat soliq xizmati to'g'risida»gi qonun, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining farmonlari, Vazirlar Mahkamasi qarorlari, «Davlat soliq qo'mitasi to'g'risida»gi Nizom hisoblanadi.

Uchastka soliq inspektori o'z faoliyatida bevosita davlat soliq inspeksiyasining tegishli bo'limi rahbariga bo'ysunadi.

Har bir uchastka soliq inspektori o'ziga birlashtirilgan hududni belgilovchi, davlat soliq inspeksiyasi boshlig'i tomonidan tasdiqlangan hujjatga va «Uchastka pasporti»ga ega bo'lishi shart.

Uchastka soliq inspektori mazkur Nizom va lavozim yo'riqnomasida zimmasiga yuklatilgan vazifalarni bajarishga, uchastkasi bo'yicha soliq obyektlari va subyektlari, hisoblangan va to'langan soliqlar nazoratini har oy yakuni bilan dasturiy mahsuldan chiqariladigan hisobot ma'lumotlari asosida olib borishga, dasturiy mahsulda ko'zda tutilmagan hisobotlarni yuqori soliq organi tomonidan belgilanadigan shaklda yuritishga shaxsan javobgar.

Uchastka soliq inspektorining ish tartibi davlat soliq inspeksiyasi boshlig'i tomonidan tasdiqlanadi. Ish tartibi mahalliy sharoitdan kelib chiqqan holda va soliq to'lovchilarga qulaylik yaratish maqsadida O'zbekiston Respublikasi Mehnat kodeksi talablariga muvofiq tarzda tashkil etiladi.

Uchastka soliq inspektori o'z vazifalarini qishloq fuqarolar yig'ini, mahalla qo'mitalari va ichki ishlar uchastka nozirlari bilan hamkorlikda bajaradi, aholi o'rtasida birgalikda tushuntirish ishlari olib boradi, fuqarolar yig'inlari, mahalla qo'mitalarida bo'ladigan yig'inlarda ishtirok etadi, amaldagi qonunchilikda belgilangan soliq va to'lovlarni to'lashdan bo'yin tovlayotgan shaxslar bilan tushuntirish ishlarini olib boradi.

Vakolatli idoralardan soliq obyektlari va subyektlari to'g'risida olingan ma'lumotlar, imtiyoz huquqi bo'yicha fuqarolar tomonidan DSIGA taqdim etilgan tegishli hujjatlar hamda birlashtirilgan hududda aniqlangan qonunbuzarlik holatlari bo'yicha uchastka soliq inspektori tomonidan yozilgan bildirgilar kanselyariyada ro'yxatga olinishi va tegishli bo'limda alohida jildlarga tikib borilishi shart.

Jismoniy shaxslardan undiriladigan soliqlarning budjetga o'z vaqtida tushishini ta'minlash maqsadida uchastka soliq inspektori hisoblangan soliqlarni belgilangan tartibda aholidan bevosita naqd pul shaklida qabul qilishi va bank muassasasiga topshirishi mumkin. Bunda uchastka soliq inspektori ishlatilgan 5-shakl patta nusxalarini 2-ilovadagi shakldagi reestr asosida DSIning hisob, tahlil va soliq statistikasi bo'limiga topshiradi.

Yakka tartibda mehnat faoliyati bilan shug'ullanuvchi jismoniy shaxslardan soliq va to'lovlar faqat bank muassasasi orqali undiriladi.

Soliq to'lovchilarning amaldagi soliq qonunchiligi bo'yicha murojaatlariga joyida tegishli tushuntirishlar berilishini ta'minlash, turli masalalar bilan soliq organiga kelib-ketishlaridagi noqulayliklarni kamaytirish maqsadida uchastka soliq inspektorlariga birlashtirilgan aholi punktlarining uzoqligi va joylashishidan kelib chiqqan holda bir nechta uchastka soliq inspektoriga birlashtirilgan uchastkalar birlashtirilgan holda soliq tayanch punktlari tashkil etiladi.

Soliq tayanch punktlari faoliyatini tashkil etish tartibi, har bir uchastka soliq inspektoriga birlashtiriladigan hudud va soliq obyektlari soni Davlat soliq qo'mitasining 2004-yil 3-maydagi «Uchastka soliq inspektorlari faoliyatini tashkil etishni yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi 132-sonli buyrug'i bilan tasdiqlangan me'yor asosida belgilanadi.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1998-yil 12-yanvardagi «O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi faoliyatini tashkil etish masalalari to'g'risida»gi 14-sonli qaroriga

muvofig uchashtka soliq inspektorlari birlashtirilgan uchashtkasi hududida xizmat xonasi bilan mahalliy hokimliklar tomonidan ta'minlanadi.

Davlat soliq qo'mitasining 2004-yil 3-maydagi «Uchashtka soliq inspektorlari faoliyatini tashkil etishni yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi 132-sonli buyrug'i bilan tasdiqlangan «Soliq tayanch punktlarini jihozlash va inventarlar bilan ta'minlash tartibi»ga asosan xizmat xonasi barcha zarur jihozlar, ko'rgazmali stend, metodik qo'llanmalar, kitoblar, daftarlar va boshqa blankalar bilan DSI tomonidan ta'minlanadi.

Uchashtka soliq inspektori xizmat vazifasini bajarishda doimiy tarzda qishloq, mahalla va ko'chalarda, noqulay iqlim sharoitida yurishi, olis masofalarga qatnashini hisobga olgan holda oylik transport xarajatlari DSI tomonidan har oylik ish haqiga qo'shilgan holda to'lanadi va kiyim-boshlari (qishki kostyum-shim, yozgi forma va oyoq kiyimi) har yili Davlat soliq qo'mitasi tomonidan markazlashgan tartibda ajratiladi.

Soliq tayanch punkti va uchashtka soliq inspektorining asosiy vazifalari. Soliq tayanch punkti Davlat soliq inspeksiyasining hududiy quyi bo'g'ini bo'lib, soliqqa tortish subyektlari va obyektlarining to'liq hamda o'z vaqtida hisobga olinishini ta'minlash, birlashtirilgan uchashtkada mol-mulk solig'i, yer solig'i to'lovchi jismoniy shaxslarni, shuningdek tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanayotgan jismoniy shaxslarni hisobga olish yuzasidan tegishli ishlarni bajarish, tegishli soliqlarni o'z vaqtida to'lashlarini nazorat qilish va bu boradagi qonunbuzulishlarning oldini olish maqsadida tuziladi. Soliq tayanch punkti aholi yashash joylarida, hokimiyat qaroriga asosan ajratilgan binoda Davlat soliq boshqarmasining buyrug'i bilan tashkil etiladi. Soliq tayanch punktiga birlashtiriladigan xodimlar soni Davlat soliq boshqarmasi tomonidan belgilanadi. Soliq tayanch punktiga hududlar Davlat soliq inspeksiyasi buyrug'i bilan birlashtiriladi. Bunda qishloq (mahalla, qo'rg'on) fuqarolar yig'inlari hududning ikkita soliq tayanch punktiga bo'lib birlashtirilishiga yo'l qo'yilmaydi. Soliq tayanch punkti faoliyati «Davlat soliq xizmati to'g'risida»gi qonun, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining farmonlari, Vazirlar Mahkamasi qarorlari, «Davlat soliq qo'mitasi to'g'risida»gi Nizom, mazkur Nizom va soliq xizmati organlari faoliyatini tartibga soluvchi boshqa huquqiy-me'yoriy hujjatlarga muvofiq olib boriladi. Soliq tayanch punktiga birlashtirilgan xodimlar o'z faoliyatini «Uchashtka soliq inspektorlari to'g'risida»gi

Nizomga muvofiq amalga oshiradilar. Ularning xizmat vazifalari taqsimoti Davlat soliq inspeksiyasi boshlig'i tomonidan tasdiqlanadi.

Soliq tayanch punktining va uchastka soliq inspektorining asosiy vazifalari quyidagilar hisoblanadi:

- biriktirilgan hududdagi soliqqa tortish subyektlari va obyektlarining to'liq hamda o'z vaqtida hisobga olinishini ta'minlash, soliq to'lovchilarning tegishli soliqlarni o'z vaqtida to'lashni nazorat qilish;

- aholi o'rtasida soliq qonunchiligini tushuntirish ishlarini olib borish, targ'ibot va tashviqot qilish;

- soliq qonunchiligi buzilishining oldini olish borasida ichki ishlar organlarining profilaktika inspektorlari, fuqarolar yig'inlari va mahalla vakillari bilan doimiy hamkorlikda ish olib borish;

- biriktirilgan hududdagi xo'jalik yurituvchi subyektlarda amalga oshirilayotgan hufyona ishlab chiqarish va noqonuniy savdo-sotiq faoliyatiga chek qo'yish;

- hudud nazorat ishlarini amalga oshirayotgan soliq inspektorlari faoliyatini muvofiqlashtirish;

- soliq tayanch punktida soliq to'lovchilar uchun zarur shart-sharoitlar yaratish, ko'rgazmali stendlar, meyoriy-huquqiy hujjatlar, e'lonlar taxtasi bilan jihozlash.

Soliq tayanch punkti zimmasidagi vazifalarni hal qilish uchun quyidagi funksiyalarni bajaradi:

- o'ziga biriktirilgan hududdagi soliq to'lovchilarning haqiqiy manzilgohi, rahbar va buxgalterlari to'g'risidagi hamda boshqa tegishli ma'lumotlarni to'plab boradi, shuningdek, boshqa tumanda ro'yxatdan o'tib ushbu hududda faoliyat ko'rsatayotgan shaxslarni aniqlab ular haqiqatda ro'yxatdan o'tgan DSI ga ma'lumot yuboradi;

- davlat ro'yxatidan o'tgandan keyin soliq to'lashdan bo'yin tovlagan holda faoliyat yuritayotgan shaxslarni aniqlaydi;

- davlat ro'yxatidan o'tmasdan faoliyat ko'rsatib daromad topayotgan shaxslarni aniqlaydi;

- soliq hisobotlari va deklaratsiyalarini topshirayotgan shaxslarni topib tegishli ogohlantirish va chaqiruv qog'ozi taqdim qiladi;

- jismoniy shaxslar tomonidan ixtiyoriy ravishda to'lanish muddati o'tgan soliqlar, ma'muriy va moliyaviy jarimalarni majburiy undirish maqsadida sudlarga murojaat qilish yuzasidan DSI rahbariyatiga yozma taklif kiritadi;

- biriktirilgan hududda joylashgan barcha savdo nuqtalarini dislokatsiya sxemasini ishlab chiqadi;

- soliq to'lovchilar faoliyati, jumladan tovar aylanmalari, ish vaqti to'g'risidagi ma'lumotlar, ularning omborxonalari, qo'shimcha binolar qayerda joylashganligini aniqlashtirib, yirik miqdorda yuklar ortilayotganda yoki tushirilayotganda tovarga tegishli hujjatlar mavjudligini vakolatlari doirasida o'rganadi;

- aholi o'rtasida soliq qonunchiligini targ'ibot va tashviqot qilish maqsadida uchrashuvlar o'tkazadi hamda soliq to'lovchilarni qiziqtirgan savollarga belgilangan tartibda tushuntirishlar berib boradi;

- soliq qonunchiligi buzilishining oldini olish borasida muntazam ravishda profilaktika inspektorlari, fuqarolar yig'inlari va mahalla vakillari bilan hamkorlikda tadbirlar, suhbatlar o'tkaziladi;

- biriktirilgan hududdagi xo'jalik yurituvchi subyektlardan amalga oshirilayotgan yashirin ishlab chiqarish va noqonuniy savdo-sotiq faoliyati holatlarini aniqlash ishlarini olib boradi;

- amaldagi qonunchilikka muvofiq zimmasiga yuklatiladigan boshqa funksiyalarni bajaradi.

Soliq tayanch punkti faoliyatini boshqarish. Soliq tayanch punkti faoliyatini soliq tayanch punkti boshlig'i boshqaradi. Soliq tayanch punkti boshlig'i Davlat soliq boshqarmasining hisob nazorat lavozimlari ro'yxatiga kiritilib, boshqarma boshlig'i bilan kelishilgan holda Davlat soliq inspeksiyasi buyrug'iga binoan lavozimiga tayinlanadi va lavozimidan ozod etiladi. Uning lavozimi kamida inspeksiya shu'basi boshlig'i lavozimiga tenglashtiriladi. Soliq tayanch punkti boshlig'i:

- soliq tayanch punkti zimmasiga yuklatilgan vazifalar bajarilishini tashkillashtiradi, biriktirilgan xodimlarga bevosita rahbarlik qiladi;

- soliq tayanch punkti tomonidan yig'iladigan pul mablag'larining saqlanishi o'z vaqtida belgilangan tartibda bank muassasalariga topshirilishini tashkil qiladi;

- biriktirilgan qonunlar tomonidan mehnat intizomiga rioya etilishini nazorat qiladi. Ularning hatti harakatlaridan intizom va qonun buzulishlarga yo'l qo'yilganligi aniqlanganda Davlat soliq inspeksiyasi rahbariyatiga yozma ravishda axborot beradi;

• soliq to'lovchilarni hisobga olish borasidagi ishlar aniqlangan xufyona iqtisodiyot yuritish holatlari to'g'risida DSI rahbariyatiga axborot kiritadi;

• biriktirilgan hududda joylashgan soliq to'lovchilari faoliyati nazoratini samarali tashkil etish maqsadida DSI bo'linmalari bilan muntazam ravishda ma'lumot almashinuvini tashkil qiladi;

• biriktirilgan hududda joylashgan yuridik va jismoniy shaxslarning ro'yxatdan o'tgan joyidan qat'i nazar, aniq manzilgohi, rahbarlari va buxgalterlari to'g'risidagi va boshqa tegishli ma'lumotlar to'planishini ta'minlaydi va nazorat qiladi;

• soliq to'lovchilarga soliq qonunchiligini targ'ib qilish va tushuntirishlar berish borasidagi tadbirlarni tashkillashtiradi;

• boshqa nazorat organlari va tashkilotlar bilan vakolati doirasida hamkorlikda ish olib borishni tashkil qiladi;

• soliq tayanch punktiga biriktirilgan har bir hodimdan qilingan ishlar to'g'risidagi kundalik hisobot oladi va DSI ga axborot berib boradi;

• biriktirilgan hududda soliq nazorati ishlarini olib borayotgan boshqa funksional bo'limlarning hodimlariga ko'maklashadi.

Uchastka soliq inspektorining huquq va majburiyatlari. Soliq tayanch punktiga biriktirilgan uchastka soliq inspektorlari o'z zimmalariga yuklatilgan vazifalarni bajarishda O'zbekiston Respublikasining amaldagi qonunchilik hujjatlari hamda «Uchastka soliq inspektori to'g'risida»gi Nizomda belgilab qo'yilgan huquq va vakolatlardan foydalanadilar. Uchastka soliq inspektoriga qo'yiladigan talablar quyidagilar. Uchastka soliq inspektori davlat soliq xizmati tizimida kamida 3 yillik ish stajiga, yetarli bilim va ish tajribasiga;

- yuqori muomala madaniyatiga, fuqarolar bilan ishlash qobiliyatiga;

- o'rta maxsus darajadan kam bo'lmagan iqtisodiyot, moliya yoki yuridik ixtisos bo'yicha ma'lumotga;

- soliq qonunchiligini chuqur o'zlashtirgan, aholiga soliqlar mohiyatini tushuntirish borasida targ'ibot va tashviqot ishlarini namunali tashkil qilish qobiliyatiga ega mutaxassis bo'lishi lozim. Uchastka soliq inspektorining javobgarligi. Uchastka soliq inspektori:

- o'z xizmat vazifasini bajarmagan;
- amaldagi qonunchilikka zid harakat qilgan;
- mehnat intizomini buzgan;

• Nizom talablarini bajarmagan, yetarli darajada bajarmagan va buzganda qonunchilikda belgilangan tartibda javobgar bo‘ladi.

Uchastka soliq inspektorining ish faoliyatini nazorat qilish va lavozimiga tayinlanadigan xodimga qo‘yiladigan talablar.

Uchastka soliq inspektori zimmasiga yuklatilgan asosiy vazifalar doirasida amalga oshirgan kundalik ishlari va boshqa qo‘shimcha ravishda bajarilgan rahbariyat topshiriqlarining qisqacha umumiy hisobotini qayd etib boradi.

Uchastka soliq inspektorining faoliyati davlat soliq inspeksiyasi rahbariyati tomonidan nazorat qilib boriladi va natijalari har chorak yakuni bilan baholash mezonlariga muvofiq baholanadi.

Davlat soliq inspeksiyasi rahbarlari uchastka soliq inspektorining hisobot davrida amalga oshirgan ishlari, qat’i hisobdagi blankalarning ishlatishi, aholidan soliq to‘lovlarini qabul qilishi hamda pul mablag‘ini o‘z vaqtida to‘liq bank muassasasiga topshirishi borasidagi faoliyati belgilangan tartib va muddatlarda taftishdan o‘tkazilishini nazorat qiladilar.

Uchastka soliq inspektori bilan tuzilgan mehnat shartnomasi bekor qilinganda yoki boshqa lavozimga o‘tkazilganda topshirish-qabul qilish dalolatnomasi tuziladi.

Uchastka soliq inspektori lavozimiga davlat soliq tizimida ishlab turgan, soliq sohasida kamida 1 yillik mehnat stajiga ega oliy ma’lumotli, yuqori malakali, sog‘lom, yuqori muomala madaniyatiga, fuqarolar bilan ishlash va soliqlar mohiyatini tushuntirish qobiliyatiga ega mutaxassislar qabul qilinadi.

Uchastka soliq inspektori lavozimiga zimmasiga yuklatilgan funksional vazifalarni bajara olmaganligi, sha’niga dog‘ tushirganligi uchun boshqa bo‘linma va lavozimdan chetlatilgan xodimlarni tayinlash ta’qiqlanadi.

Uchastka soliq inspektorlarini rag‘batlantirish Davlat soliq qo‘mitasining 2004-yil 12-maydagi «O‘zbekiston Respublikasi Soliq xizmati tizimi xodimlarining kasbiy mehnatini mukofotlash va ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash to‘g‘risida»gi 140-sonli buyrug‘i bilan tasdiqlangan Nizom asosida amalga oshiriladi.

Biriktirilgan uchastkasida hisoblangan soliqlarni muddatidan oldin budjetga to‘lanishini ta’minlagan, qo‘shimcha manbalarni aniqlashda boshqa uchastka soliq inspektorlariga o‘rnak ko‘rsatgan, aholi o‘rtasida soliq to‘g‘risidagi qonunlarni targ‘ibot va tashviqot qilish ishlarini

namunali tashkil etib, soliq to'lovchilarning hurmat va ishonchiga zarrovor bo'lgan, o'z sha'niga dog' tushirmasdan mehnat qilayotgan, baholash mezonlari bo'yicha yuqori ko'rsatkichlarga erishgan uchastka soliq inspektorlari har chorak yakuni bilan DSI va DSB tomonidan rag'batlantirilib boriladi, eng yuqori ko'rsatkichga erishgan namunali uchastka soliq inspektorlari esa Davlat soliq qo'mitasi tomonidan har yili Mustaqillik bayrami arafasida alohida rag'batlantiriladi.

Talablarini bajarmagan yoxud yetarli darajada bajarmagan va buzgan uchastka soliq inspektorlari qonunchilikda belgilangan tartibda javobgar bo'ladilar.

Soliq qonunchiligini buzgan jismoniy shaxslarga qo'llaniladigan choralar. Soliq to'lovchining Soliq kodeksda javobgarlik belgilangan g'ayriqonuniy aybli qilmishi (harakati yoki harakatsizligi) soliqqa oid huquqbuzarlik deb e'tirof etiladi. Jismoniy shaxslarning soliqqa oid huquqbuzarliklar sodir etganlik uchun javobgarligi o'n olti yoshdan boshlab vujudga keladi.

Hech kim soliqqa oid huquqbuzarlik uchun soliq Kodeksda nazarda tutilganidan boshqa asoslar bo'yicha va tartibda javobgarlikka tortilishi mumkin emas.

Hech kim soliqqa oid sodir etilgan aynan bitta huquqbuzarlik uchun takroran javobgarlikka tortilishi mumkin emas.

Agar jismoniy shaxs sodir etgan soliqqa oid huquqbuzarlikda O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksida nazarda tutilgan jinoyat alomatlarini bo'lmasa, bu huquqbuzarlik uchun Soliq kodeksda nazarda tutilgan javobgarlik kelib chiqadi.

Yakka tartibdagi tadbirkor tomonidan sodir etilgan soliqqa oid huquqbuzarlik uchun moliyaviy sanksiyalar yuridik shaxslar uchun nazarda tutilgan tartibda qo'llaniladi.

Soliq to'lovchi soliqqa oid bir necha huquqbuzarliklar sodir etgan taqdirda, moliyaviy sanksiyalar har bir huquqbuzarlikka nisbatan alohida-alohida qo'llaniladi.

Agar soliqqa oid huquqbuzarlik uchun moliyaviy sanksiyalar qo'llanilgan shaxs moliyaviy sanksiyalar qo'llanilgan kundan e'tiboran bir yil ichida xuddi shunday huquqbuzarlikni takroran sodir etmagan bo'lsa, u moliyaviy sanksiyalarga tortilmagan hisoblanadi.

Soliqqa oid huquqbuzarlik uchun javobgarlikni yengillashtiruvchi holatlar deb quyidagilar e'tirof etiladi:

– og‘ir shaxsiy yoki oilaviy sharoitlar kechishi oqibatida huquqbuzarlik sodir etish;

– tahdid yoki majburlash ta‘sirida yoxud moddiy, xizmat yoki boshqa jihatdan qaramlik sababli huquqbuzarlik sodir etish;

– sud tomonidan javobgarlikni yengillashtiruvchi deb topilishi mumkin bo‘lgan boshqa holatlar.

Soliqqa oid huquqbuzarlikning ilgari xuddi shunday huquqbuzarlik uchun javobgarlikka tortilgan shaxs tomonidan sodir etilganligi javobgarlikni og‘irlashtiruvchi holat deb e‘tirof etiladi.

Moliyaviy sanksiyalar soliqqa oid huquqbuzarlik uchun javobgarlik chorasi bo‘lib, pul undirish (jarimalar va penya) tarzida qo‘llaniladi.

Yuridik shaxslar va yakka tartibdagi tadbirkorlarga — soliq to‘lovchilarga moliyaviy sanksiyalar sud tartibida qo‘llaniladi, soliqlar va boshqa majburiy to‘lovlarni to‘lash muddati o‘tkazib yuborilganligi uchun penya hisoblash, shuningdek soliq to‘lovchi sodir etilgan huquqbuzarlikdagi aybini tan olgan va jarimani ixtiyoriy ravishda to‘lagan hollar bundan mustasno.

Soliq to‘lovchi jismoniy shaxslarga nisbatan moliyaviy sanksiyalar faqat sud tartibida qo‘llaniladi, penya hisoblash hollari bundan mustasno.

Soliqlar, boshqa majburiy to‘lovlar va penya materiallar sudga berilgan kundan e‘tiboran o‘ttiz kun ichida ixtiyoriy ravishda to‘langan taqdirda tadbirkorlik subyekti — soliq to‘lovchi o‘ziga nisbatan soliqlar va boshqa majburiy to‘lovlarni to‘lamaganligi uchun jarimalar qo‘llanilishidan ozod qilinadi.

Soliq to‘lovchining, shu jumladan O‘zbekiston Respublikasi norezidentining, bundan bir vaqtning o‘zida davlat soliq xizmati organlarida va davlat statistikasi organlarida hisobga qo‘yilgan holda davlat ro‘yxatidan o‘tkaziladigan soliq to‘lovchilar mustasno, davlat soliq xizmati organlarida hisobga turishdan bo‘yin tovlashi quyidagi miqdorda jarima solinishiga sabab bo‘ladi:

– agar faoliyat ko‘pi bilan o‘ttiz kun amalga oshirilgan bo‘lsa, — eng kam ish haqining ellik baravari miqdorida, biroq bunday faoliyat natijasida olingan sof tushumning o‘n foizidan kam bo‘lmagan miqdorda;

– agar faoliyat o‘ttiz kundan ortiq amalga oshirilgan bo‘lsa, — eng kam ish haqining yuz baravari miqdorida, biroq bunday faoliyat

natijasida olingan sof tushumning ellik foizidan kam bo'lmagan miqdorda.

Soliq to'lovchining, shu jumladan O'zbekiston Respublikasi norezidentining davlat soliq xizmati organida obyektlar bo'yicha hisobga turishdan bo'yin tovlashi quyidagi miqdorda jarima solinishiga sabab bo'ladi:

– agar hisobga turish bo'yicha belgilangan muddatdan ko'pi bilan o'ttiz kun o'tgan bo'lsa, — eng kam ish haqining ellik baravari miqdorida;

– agar hisobga turish bo'yicha belgilangan muddatdan o'ttiz kundan ortiq o'tgan bo'lsa, — eng kam ish haqining yuz baravari miqdorida.

Soliq to'lovchi — jismoniy shaxsga yoki soliq to'lovchining mansabdor shaxsiga nisbatan ma'muriy jazo qo'llanilganidan keyin bir yil ichida takroran sodir etilgan soliq hisobotini o'z vaqtida taqdim etmaganlik yoki kameral nazorat natijalari bo'yicha aniqlangan tafovutlar asoslarini yoxud aniqlashtirilgan soliq hisobotini belgilangan muddatda taqdim etmaganlik — muddati o'tkazib yuborilgan har bir kun uchun bir foiz miqdorida, biroq belgilangan to'lov muddatida to'lanishi lozim bo'lgan to'lov miqdoridan tegishli hisobot davri uchun ilgari hisoblangan to'lovlar chegirib tashlangan summaning o'n foizidan ko'p bo'lmagan miqdorda jarima solishga sabab bo'ladi.

Faoliyat turlari bilan litsenziyasiz va boshqa ruxsat beruvchi hujjatlarsiz shug'ullanish — faoliyatning ushbu turlarini litsenziyasiz yoki boshqa ruxsat beruvchi hujjatlarsiz amalga oshirish davrida olingan sof foyda miqdorida, biroq eng kam ish haqining ellik baravaridan kam bo'lmagan miqdorda jarima solishga sabab bo'ladi.

Soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni to'lash muddatlarini buzish — to'lovning belgilangan muddatidan keyingi kundan e'tiboran muddati o'tkazib yuborilgan har bir kun uchun, to'lov kuni ham shunga kiradi, 0,033 foiz miqdorida penya hisoblashga sabab bo'ladi. Bunda boshqa soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar bo'yicha ortiqcha to'langan summaga teng bo'lgan qarz summasiga penya hisoblanmaydi. Penya miqdori tegishli soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar bo'yicha qarz summasidan oshib ketishi mumkin emas. Penya undirilishi soliq to'lovchini soliq majburiyatlarini bajarishdan ozod qilmaydi. Yuridik shaxs — tadbirkorlik subyekti ixtiyoriy tugatilgan taqdirda, yuridik shaxslarni davlat ro'yxatidan o'tkazuvchi organ ixtiyoriy tugatish to'g'risida qabul qilingan qaror haqida xabardor qilingan kundan

e'tiboran barcha turdagi soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar bo'yicha penyalar hisoblash to'xtatiladi. Ixtiyoriy tugatish qonun hujjatlarida belgilangan muddatlarda tugallanmagan yoki tugatish tartib-taomili to'xtatilgan va faoliyat qayta boshlangan taqdirda, penya belgilangan tartibda qo'shib hisoblanadi hamda hisoblashlar to'xtatib turilgan butun davr uchun undiriladi.

Yer uchastkalaridan hujjatlarsiz yoxud yer uchastkasiga bo'lgan huquqni tasdiqlovchi hujjatlarda ko'rsatilganidan kattaroq hajmda foydalanish yer solig'ining summasiga ekvivalent miqdorda:

- yuridik shaxslarga – ikki baravari miqdorida;
- jismoniy shaxslarga – bir yarim baravari miqdorida jarima solishga sabab bo'ladi.

O'z-o'zini nazorat qilish uchun savollar:

1. Uchastka soliq inspektori tushunchasi hamda uning ishini tashkil qilishning huquqiy va me'yoriy asoslarini aytib bering.

2. Soliq tayanch punkti va uchastka soliq inspektorining asosiy vazifalari nimalardan iborat?

3. Uchastka soliq inspektorining qanday huquq va majburiyatlarini bilasiz?

4. Uchastka soliq inspektori lavozimiga tayinlanadigan xodimga qanday talablar qo'yiladi?

5. Soliq qonunchiligini buzgan jismoniy shaxslarga qanday choralar qo'llaniladi?

“JISMONIY SHAXSLARNI SOLIQQA TORTISH” FANI BO‘YICHA TEST VARIANTLARI

- 1. Jismoniy shaxslardan undiriladigan umumdavlat solig‘i qaysi javobda ko‘rsatilgan?**
 - a. mol-mulk solig‘i
 - b. *jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig‘i
 - c. yer solig‘i
 - d. transport vositalariga benzin, dizel yoqilg‘isi va gaz ishlatganlik uchun olinadigan soliq
- 2. Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig‘ini hisoblash mas‘uliyati kimga yuklatilgan?**
 - a. jismoniy shaxsning o‘ziga
 - b. *ish beruvchi yuridik shaxsga
 - c. soliq xizmati organlariga
 - d. tijorat banklariga
- 3. Jismoniy shaxslarning daromadiga solinadigan soliqni to‘lovchilari kimlar?**
 - a. *moliya yilida soliq solinadigan daromadga ega bo‘lgan O‘zbekiston Respublikasining rezident va norezedent jismoniy shaxslari
 - b. fuqaroligi bo‘lmagan jismoniy shaxslar
 - c. daromadga ega bo‘lgan O‘zbekiston Respublikasining jismoniy shaxslari
 - d. xorijiy davlatlar fuqarolari
- 4. Jismoniy shaxsning quyida keltirilgan qaysi daromatlari daromad solig‘idan ozod qilingan?**
 - a. dividend ko‘rinishida olingan daromadlar
 - b. mehnat haqi tarzidagi daromadlar
 - c. mol-mulkni ijaraga berishdan olingan daromadlar
 - d. *davlat pensiyalari
- 5. 2014-yil uchun jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig‘ining quyi stavkasi necha foiz?**
 - a. 9%
 - b. 16%
 - c. *7,5%
 - d. 22%

6. Ish vaqtidan tashqari tungi vaqtda, dam olish, bayram kunlarda ishlaganlik uchun to'lovlar qanday to'lovlarga kiradi?

- a. rag'batlantirish xususiyatiga ega to'lovlarga
- b. *kompensatsiya to'lovlarga
- c. ishlanmagan vaqt uchun haq to'lashga
- d. mulkiy daromadlarga

7. Yakka tartibdagi tadbirkorlik faoliyatidan olingan daromadi jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'iga tortiladimi?

- a. soliqqa tortiladi
- b. ozod etilgan
- c. *soliqqa tortilmaydi
- d. qisman tortiladi

8. Jismoniy shaxslarning qanday daromadlari soliq solish obyekti hisoblanadi?

- a. *O'zbekiston Respublikasi rezidentlarining O'zbekiston Respublikasidagi va undan tashqaridagi manbalardan olingan daromadlari, O'zbekiston Respublikasi norezidentlarining O'zbekiston Respublikasidagi manbalardan olingan daromadlari
- b. yakka tartibdagi tadbirkorlik faoliyatidan olingan qat'i belgilangan soliq solinadigan daromadlar
- c. O'zbekiston Respublikasi norezidentlarining O'zbekiston Respublikasidagi manbalardan olingan daromadlari, yakka tartibdagi tadbirkorlik faoliyatidan olingan qat'i belgilangan soliq solinadigan daromadlar
- d. O'zbekiston Respublikasi norezidentlarining O'zbekiston Respublikasidan tashqarida olingan daromadlari

9. Quyidagi qaysi to'lovlar rag'batlantirish xususiyatiga ega to'lovlar jumlasiga kiradi?

- a. xizmat safarlari vaqtidagi qonun hujjatlarida belgilangan normalardan ortiqcha kundalik xarajatlar uchun haq
- b. *ta'tilga qo'shimcha haqlar
- c. belgilangan normalardan ortiqcha dala ta'minoti
- d. o'qish bilan bog'liq ta'tilga va ijodiy ta'tillarga haq to'lash

10. Vaqtinchalik bir martaalik ishlarni bajarishdan olingan daromadlar soliqqa tortiladimi?

a. soliq davri uchun eng kam ish haqining o'n ikki baravarigacha miqdorda ozod etiladi

b. soliq davri uchun eng kam ish haqining olti baravarigacha miqdorda ozod etiladi

c. *agar bunday ishlarga yollash vaqtinchalik bir martalik ish bilan ta'minlash markazlari ko'magida amalga oshirilayotgan bo'lsa soliqqa tortilmaydi

d. quyi stavkada soliqqa tortiladi

11. Vafot etgan xodimning oila a'zolariga yoki oila a'zosi vafot etganligi munosabati bilan xodimga beriladigan moddiy yordam summalari soliqqa tortiladimi?

a. soliqqa tortiladi

b. ozod etiladi

c. *soliq davri uchun eng kam ish haqining o'n ikki baravarigacha miqdorda ozod etiladi

d. soliq davri uchun eng kam ish haqining to'rt baravarigacha miqdorda ozod etiladi

12. Jismoniy shaxslarning quyidagi qaysi daromadiga belgilangan eng kam stavka bo'yicha soliq solinadi?

a. grant beruvchidan olingan grantlar, shu jumladan chet davlatlar grantlari bo'yicha olingan summalar

b. *korxonalar, muassasalar, tashkilotlar tomonidan vaqtinchalik qishloq xo'jaligi ishlariga yuborilgan jismoniy shaxslarning shu ishlarni bajarishdan olingan daromadlariga

c. musobaqalarda, ko'riklarda, tanlovlarda sovrinli o'rinlar uchun beriladigan sovrinlar, pul mukofotlari

d. yaratilgan fan, adabiyot va san'at asarlari (predmetlari) uchun jismoniy shaxslar tomonidan olingan daromadlar

13. Soliq xabarnomalarini tayyorlash va tarqatish ishlari klining zimmasiga yuklatilgan?

a. *uchastka soliq inspektorlariga

b. davlat soliq xizmati organlari bo'lim boshliqlariga

c. deklaratsiyalarni qabul qilish sho'basiga

d. mahalla vakillariga

14. Qaysi javobda deklaratsiya asosida soliq solinadigan daromadlar to'g'ri ko'rsatilgan?

a. mulkiy daromadlar, fan, adabiyot va san'at asarlarini yaratganlik hamda ulardan foydalanganlik uchun mualliflik haqi tariqasida olingan

daromadlar, pensiya, nafaqa, donorlik uchun pul mukofotlari, alimentlar, davlat pensiyalari

b. *ikki va undan ko'p manbadan olingan soliq solinadigan daromad; O'zbekiston Respublikasi hududidan tashqaridagi manbalardan olingan daromadlar; mulkiy daromadlar, fan, adabiyot va san'at asarlarini yaratganlik hamda ulardan foydalanganlik uchun mualliflik haqi tariqasida olingan daromadlar asosiy bo'lmagan ish joyidan olingan moddiy naf tarzidagi daromadlar

c. ikki va undan ko'p manbaadan olingan soliq solinadigan daromad; O'zbekiston Respublikasi hududidan tashqaridagi manbalardan olingan daromadlar, pensiya, nafaqa, donorlik uchun pul mukofotlari, alimentlar, davlat pensiyalari

d. pensiya, nafaqa, donorlik uchun pul mukofotlari, alimentlar, davlat pensiyalari

15. Deklaratsiya asosida soliq solinadigan daromadlar Soliq kodeksining qaysi moddasida aks ettirilgan?

a. 192-modda

b. 191-modda

c. *189-modda

d. 190-modda

16. Agar soliq to'lovchi daromadga ega bo'lib, lekin jami yillik daromadlar to'g'risidagi deklaratsiyani taqdim etmagan bo'lsa, davlat soliq xizmati organi....

a. ma'muriy javobgarlikka tortadi

b. penya undiradi

c. *o'zidagi mavjud ma'lumotlar asosida soliq summasini eng yuqori stavkada hisoblaydi

d. jinoiy javobgarlikka tortadi

17. Jismoniy shaxslarning jami yillik daromad to'g'risidagi deklaratsiya shakli kim tomonidan tasdiqlanadi?

a. O'zbekiston Respublikasi Davlat bojxona qo'mitasi

b. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi

c. O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlis

d. *O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi va Moliya vazirligi

18. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 4.12.2014-yildagi PQ-2270-son qarori asosida Toshkent shahrida uy-joyni ijaraga

beruvchi jismoniy shaxslar uchun belgilangan ijara to'lovi stavkasi 1 m^2 uchun qancha bo'lgan?

- a. 1000 so'm
- b. 2000 so'm
- c. *3000 so'm
- d. 4000 so'm

19. Jismoniy shaxslardan tadbirkorlik faoliyati ayrim turlari bo'yicha olinadigan qat'i belgilangan soliq bo'yicha soliq solish obyekti aniqlang.

- a. yalpi daromad
- b. yalpi tushum
- c. sof foyda
- d. *fizik ko'rsatkich

20. Yangi tashkil qilinayotgan qat'i belgilangan soliqni to'lovchilar hisob-kitoblarni qaysi muddatda taqdim etadilar?

- a. davlat ro'yxatidan o'tkazilgan kundan e'tiboran 15 kundan kechiktirmay
- b. *davlat ro'yxatidan o'tkazilgan kundan e'tiboran 10 kundan kechiktirmay
- c. davlat ro'yxatidan o'tkazilgan kundan e'tiboran 5 kundan kechiktirmay
- d. davlat ro'yxatidan o'tkazilgan kundan e'tiboran 3 kundan kechiktirmay

21. Faoliyatning ayrim turlarini amalga oshiruvchi yakka tartibdagi tadbirkorlar tomonidan qat'i belgilangan soliq hisob-kitobi soliq to'lovchilar tomonidan qaysi muddatda taqdim etiladi?

- a. hisobot yilining 15-fevraligacha
- b. hisobot yilining 10-fevraligacha
- c. *hisobot yilining 15-yanvarigacha
- d. hisobot yilining 10-yanvarigacha

22. 2015-yil uchun jismoniy shaxslarning turar joylari, kvartiralar (shaharlarda joylashgan umumiy maydoni 200 m^2 dan ortiq bo'lganlari bundan mustasno) dala hovli, garajlar va boshqa imoratlariga belgilangan mol-mulk solig'ining stavkasi necha foiz qilib belgilangan?

- a. 0,9
- b. 0,5
- c. *1,3

d. 0,75

23. Qaysi javobda jismoniy shaxslardan olinadigan mol-mulk solig'ining soliq solinadigan obyektini to'g'ri keltirilgan?

- a. motoaravachalar
- b. *uy joylar, kvartiralar, garajlar, bog' uylari, bino va inshootlari
- c. avtomobillar
- d. motorli qayiqalar

24. Qaysi javobda jismoniy shaxslardan olinadigan mol-mulk solig'ining soliq solinadigan bazasi to'g'ri ko'rsatilgan?

- a. *soliq solish obyektlarining inventarizatsiya qiymati
- b. soliq solish obyektlarining fizik ko'rsatkichdagi soni
- c. soliq solish obyektlarining bozor qiymati
- d. soliq solish obyektlarining birja bahosi

25. Jismoniy shaxslardan olinadigan mol-mulk solig'i stavkalarini..... bilan belgilanadi.

- a. Moliya vazirligining qarori
- b. Vazirlar Mahkamasining qarori
- c. *O'zbekiston Respublikasi Prezidenti qarori
- d. Davlat soliq qo'mitasining qarori

26. Jismoniy shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliq tomonidan hisoblab chiqariladi.

- a. jismoniy shaxslar
- b. Davlat soliq boshqarmasi
- c. *davlat soliq xizmati organlari
- d. Davlat soliq qo'mitasi

27. Mol-mulkka mulk huquqi bir mulkdordan boshqasiga o'tganda, yangi mulkdor soliqni e'tiboran to'laydi

- a. mulk huquqini qo'lga kiritgandan keyingi-yildan
- b. mulk huquqini qo'lga kiritgandan keyingi oydan
- c. *mulk huquqini qo'lga kiritgan oydan
- d. mulk huquqini qo'lga kiritgandan 3 oydan keyin

28. Jismoniy shaxslardan olinadigan yer solig'ining to'lovchilari bo'lib kimlar hisoblanadi?

- a. egaligida yer uchastkalariga ega bo'lgan jismoniy shaxslar
- b. foydalanishida yer uchastkalariga ega bo'lgan jismoniy shaxslar
- c. *mulk huquqi, egalik qilish huquqi, foydalanish huquqi yoki ijara huquqi asosida yer uchastkalariga ega bo'lgan jismoniy shaxslar,

shuningdek yuridik shaxs tashkil etgan va tashkil etmagan holda tuzilgan dehqon xo'jaliklari yer solig'ini to'lovchilardir

d. o'z mulkida, egaligida va foydalanishida yer uchastkalariga ega bo'lgan yuridik shaxs tashkil etgan va tashkil etmagan holda tuzilgan dehqon xo'jaliklari yer solig'ini to'lovchilardir

29. Ko'p kvartirali uylar egallagan yer uchastkalari jismoniy shaxslardan olinadigan yer solig'ini soliq solish obyekti bo'ladimi?

a. *ko'p kvartirali uylar egallagan yer uchastkalari soliq solish obyekti bo'lmaydi

b. ko'p kvartirali uylar egallagan yer uchastkalari soliq solish obyekti bo'ladi

c. Vazirlar Mahkamasining qarori asosida ayrim ko'p kvartirali uylar egallagan yer uchastkalari soliq solish obyekti bo'ladi

d. Davlat soliq qo'mitasining qarori asosida ayrim ko'p kvartirali uylar egallagan yer uchastkalari soliq solish obyekti bo'ladi

30. Jismoniy shaxslarga yer solig'ini to'lash haqidagi to'lov xabarnomasini taqdim etish muddati qaysi satrda to'g'ri ko'rsatilgan.

a. *joriy yilning 1-mayigacha

b. joriy yilning 25-apreligacha

c. joriy yilning 15-iyunigacha

d. joriy yilning 5-yanvarigacha

31. Jismoniy shaxslardan undiriladigan yer solig'i stavkalari qanday me'yoriy hujjat bilan tasdiqlanadi?

a. Vazirlar Mahkamasi qarori

b. *O'zbekiston Respublikasi Prezidenti qarori

c. Moliya vazirligi qarori

d. mahalliy davlat hokimiyati organlari qarori

32. Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq stavkalari 2015 yil uchun necha martaga indeksatsiya qilindi?

a. 1,15 martaga

b. 1,3 martaga

c. *1,2 martaga

d. 2 martaga

33. Uchastka soliq inspektorining asosiy vazifasi nimadan iborat?

a. *belgilangan hududda mol-mulk solig'i, yer solig'i to'lovchi jismoniy shaxslarni, tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanuvchi

jismoniy shaxslarni hisobga olish va soliqlarni to'lashlarini nazorat qiladi

b. belgilangan hududda qo'shilgan qiymat solig'i, foyda solig'i tushumlarini nazorat qiladi

c. belgilangan hududda aksizosti mahsuloti ishlab chiqaruvchilarni nazorat qiladi

d. belgilangan hududda norezidentlar hisobini yuritadi

34. Uchastka soliq inspektori lavozimiga tayinlanadigan xodim qanday talablarga javob berishi kerak?

a. *davlat soliq tizimida 3 yillik staj, o'rta maxsus darajadan kam bo'lmagan iqtisodiyot, moliya yoki yuridik ixtisoslik bo'yicha ma'lumotga ega bo'lgan xodim

b. davlat soliq tizimiga yangidan tanlov asosida ishga qabul qilingan xodim

c. davlat soliq tizimida kamida 5 yil xizmat qilgan xodim

d. davlat soliq tizimida kamida 1 yil xizmat qilgan xodim

35. AQShda jismoniy shaxslar daromadini deklaratsiyalash jarayonida deklaratsiya topshiruvchilar necha toifaga ajratiladi?

a. 2 toifaga

b. 3 toifaga

c. *4 toifaga

d. 5 toifaga

36. Jismoniy shaxsning soliq majburiyati quyidagi qaysi hollarda tugatiladi?

a. *jismoniy shaxsning vafot etishi bilan

b. jismoniy shaxsning doimiy yashash joyi o'zgarishi munosabati bilan

c. jismoniy shaxsning asosiy ish joyi o'zgarishi munosabati bilan

d. nafaqaga chiqishi munosabati bilan

37. Jismoniy shaxslar tomonidan to'lanadigan mahalliy soliqlar tarkibi qaysi javobda to'g'ri ko'rsatilgan?

a. jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i

b. jismoniy shaxslardan olinadigan yer solig'i, jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i

c. jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i, qat'i belgilangan soliq

d. *jismoniy shaxslardan olinadigan mol-mulk solig'i, jismoniy shaxslardan olinadigan yer solig'i

38. Qaysi javobda jismoniy shaxslar tomonidan to'lanadigan majburiy to'lov ko'rsatilgan?

- a. ish haqidan ixtiyoriy sug'urtaga ajratma
- b. yo'l jamg'armasiga majburiy ajratma
- c. yagona ijtimoiy to'lov
- d. *ish haqidan budjetdan tashqari pensiya jamg'armasiga sug'urta badali

39. Jismoniy shaxslarning jami yillik daromadi tarkibi qaysi javobda to'g'ri keltirilgan?

- a. *mehnatga haq to'lash tarzidagi daromadlar, moddiy naf tarzidagi daromadlar, mulkiy daromadlar, boshqa daromadlar
- b. moddiy naf tarzidagi daromadlar
- c. tadbirkorlik faoliyatidan olingan daromadlar
- d. mulkiy daromadlar

40. I-II guruh nogironlari uchun jismoniy shaxslarning daromad solig'i bo'yicha qanday imtiyoz ko'zda tutilgan?

- a. soliqqa tortiladigan daromad 30%ga kamaytiriladi
- b. soliqqa tortiladigan daromad 50%ga kamaytiriladi
- c. soliqqa tortiladigan daromad 30%, agar 16 yoshgacha ikkita bolasi bor bo'lsa kamaytiriladi
- d. *har bir to'liq oy uchun eng kam ish haqining 4 baravari miqdorida kamaytiriladi

41. Quyida qayd etilgan soliqlarning qaysi biri umumdavlat solig'i hisoblanmaydi?

- a. *yer solig'i
- b. qo'shilgan qiymat solig'i
- c. aksiz solig'i
- d. jismoniy shaxslarning daromadiga solinadigan soliq

42. 2015-yil uchun jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'ining eng yuqori stavkasi necha foiz?

- a. 25%
- b. 20%
- c. 16%
- d. *23%

43. Quyidagilardan qaysi biri jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'idan to'liq ozod etilgan?

- a. budjet tashkilotlari xodimlari
- b. nodavlat tashkiloti xodimlari

c. *xalqaro nohukumat tashkilotlarining mansabdor shaxslari, agar O'zbekiston Respublikasi fuqarosi bo'lmasa

d. qishloq xo'jaligi tovar ishlab chiqaruvchilari xodimlari

44. Qaysi daromad jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'ining soliq solish obyekti bo'lmaydi?

a. mehnatga haq to'lash tarzidagi daromadlar

b. moddiy naf tarzidagi daromadlar

c. mulkiy daromadlar

d. *yakka tartibdagi tadbirkorlik faoliyatidan olingan qat'i belgilangan soliq solinadigan daromadlar

45. Jismoniy shaxslarga xususiy mulk huquqi asosida tegishli bo'lgan mol-mulknii realizatsiya qilishdan olingan daromadlar soliqqa tortiladimi?

a. soliqqa tortiladi

b. quyi stavkada soliqqa tortiladi

c. *soliqqa tortilmaydi

d. yuqori stavkada soliqqa tortiladi

46. Ishlanmagan vaqt uchun haq to'lashga quyidagilardan qaysilari kiradi?

a. kasb mahorati uchun maoshiga ustama

b. murabbiylik uchun tarif stavkalariga va maoshlarga ustamalar

c. *xodimning aybisiz bekor turib qolingani vaqt uchun haq to'lash

d. ko'p yil ishlaganlik uchun pul mukofoti va to'lovlar

47. Qonun hujjatlarida davlat stipendiyalari uchun belgilangan miqdorlarda ta'lim muassasalari tomonidan to'lanadigan stipendiyalardan soliq undiriladimi?

a. eng kam ish haqining 4 baravari miqdorigacha ozod etiladi

b. soliq davri uchun eng kam ish haqining 12 baravari miqdorigacha ozod etiladi

c. soliqqa tortiladi

d. *soliqdan ozod etiladi

48. Quyidagi qaysi jismoniy shaxs soliq solishdan daromad olingan har bir oy uchun eng kam ish haqining 4 baravari miqdorida ozod qilinadi?

a. *Mehnat Qahramoni unvonlariga sazovor bo'lgan shaxslar.

b. xorijiy davlatlar diplomatik vakolatxonalarigi, konsullik muassasalariga xizmat ko'rsatadigan xodimlar tarkibiga kirgan shaxslar

c. prokuratura organlarining daraja unvonlariga ega bo'lgan xodimlari

d. gastrol-konsert faoliyati bilan shug'ullanish huquqini beruvchi litsenziyasi bo'lgan shaxslar

49. Deklaratsiya yuzasidan to'lov xabarnomasi qanday holatlarda jismoniy shaxslarga yuboriladi?

a. agar olingan deklaratsiya yuzasidan savollar tug'lsa

b. agar soliq ortiqcha to'langan bo'lsa

c. *agar deklaratsiya natijalariga ko'ra soliq qo'shimcha hisoblansa

d. agar soliqqa penya hisoblansa

50. Jismoniy shaxslar jami yillik daromad to'g'risidagi deklaratsiyani topshirish muddati qachon?

a. hisobot yilidan keyingi yilning 1-iyulidan kechiktirmay

b. hisobot yilidan keyingi yilning 1-fevralidan kechiktirmay

c. *hisobot yilidan keyingi yilning 1-aprelidan kechiktirmay

d. hisobot yilidan keyingi yilning 1-martidan kechiktirmay

51. Deklarant deklaratsiyani muddatida topshirmasa qanday chora belgilanadi?

a. eng kam ish haqining 5 baravari miqdorida jarimaga tortiladi

b. *eng kam ish haqining 1 baravaridan 3 baravari miqdorida jarimaga tortiladi

c. eng kam ish haqining 1 baravari miqdorida jarimaga tortiladi

d. eng kam ish haqining 3 baravaridan 5 baravari miqdorida jarimaga tortiladi

52. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 4.12.2014-yildagi PQ-2270-son qarori asosida Nukus shahri va viloyat buysunividagi shaharlarda uy joyini ijaraga beruvchi jismoniy shaxslar uchun belgilangan ijara to'lovi stavkasi 1 m² uchun qancha belgilangan?

a. 3000 so'm

b. 1000 so'm

c. *2000 so'm

d. 5000 so'm

53. Qaysi javobda mol-mulknini ijaraga berishdan daromadlar oladigan jismoniy shaxslar dastlabki deklaratsiyani taqdim etishi to'g'ri ko'rsatilgan:

a. har chorakdan keyingi oynning 15-sanisigacha

b. *shunday daromadlar yuzaga kelgandan e'tiboran 1 oy o'tgach, 5 kunlik muddatda

- c. joriy-yildan keyingi yilning 15-martidan kechiktirmay
 d. o'tgan soliq davridan keyingi yilning 15-yanvariga qadar
- 54. Yakka tartibdagi tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanuvchi jismoniy shaxslar quyidagi qaysi toifaga kiradi?**
- mikrofirma
 - kichik korxonalar
 - *kichik biznes subyektlari
 - yirik biznes subyektlari
- 55. Qat'iy belgilangan soliq bo'yicha soliq stavkasi qaysi mezon asosida belgilanadi?**
- minimal ish haqi miqdori asosida
 - *faoliyat turi va minimal ish haqi miqdori asosida
 - faoliyat turi asosida
 - mahsulotni sotish hajmi asosida
- 56. Qaysi javobda mol-mulk solig'ini to'lovchilar to'g'ri keltirilgan?**
- *mulkida soliq solinadigan mol-mulki bo'lgan jismoniy shaxslar
 - II guruh nogironlari
 - mulkida soliq solinadigan mol-mulki bo'lgan fermer xo'jaliklari
 - uchala darajadagi "Shuhrat" ordeni bilan taqdirlanganlar
- 57. 2015-yil uchun jismoniy shaxslarning shaharda joylashgan umumiy maydoni 200 m² dan oshiq va 500 m² gacha bo'lgan turar joylar va kvartiralariga belgilangan mol-mulk solig'i stavkasi necha foiz?**
- 1,1%
 - *1,6%
 - 1,8%
 - 1,2%
- 58. Quyida keltirilgan jismoniy shaxslardan qaysilari jismoniy shaxslardan olinadigan mol-mulk solig'ini to'lashdan ozod etilgan?**
- *O'zbekiston Qahramoni unvoniga sazovor bo'lganlar
 - madaniyat va xalq ta'limi xodimlari
 - O'zbekiston Qahramoni unvoniga sazovor bo'lganlar, madaniyat va xalq ta'limi xodimlari
 - og'ir mehnat sharoitida ishlovchilar
- 59. Jismoniy shaxslardan olinadigan mol-mulk solig'i bo'yicha imtiyozlar jismoniy shaxslar tomonidan tadbirkorlik faoliyati uchun foydalaniladigan soliq solish obyektlariga nisbatan....**

- a. *qo‘llanilmaydi
- b. qisman qo‘llaniladi
- c. qo‘llaniladi
- d. tegishli vazirlik qarorlari asosida qo‘llaniladi

60. Jismoniy shaxslardan olinadigan mol-mulk solig‘i bo‘yicha imtiyozlar.....

- a. mulkdorning barcha mol-mulk obyektlariga taalluqli bo‘ladi
- b. mulkdorning tadbirkorlik maqsadlarida foydalanayotgan mol-mulk obyektlariga taalluqli bo‘ladi
- c. *mulkdorning tanloviga binoan faqat bitta mol-mulk obyektga taalluqli bo‘ladi
- d. mulkdorning ijaraga bergan mol-mulk obyektlariga taalluqli bo‘ladi

61. Jismoniy shaxslarning mol-mulkklari qaysi tashkilot tomonidan baholanadi?

- a. soliq inspeksiyalari tomonidan
- b. Davlat soliq qo‘mitasi tomonidan
- c. *texnik inventarizatsiyalash byurosi
- d. Davlat notariuslari tomonidan

62. Meros bo‘yicha o‘tgan mol-mulkdan soliq qachondan undiriladi?

- a. *mulk huquqi vujudga kelgan oydan e‘tiboran
- b. mulk huquqi vujudga kelgan oydan keyingi oydan boshlab
- c. mulk huquqi vujudga kelgan-yildan keyingi yil boshidan
- d. mulk huquqi vujudga kelgan kundan boshlab

63. 2015-yilda jismoniy shaxslar mol-mulkini inventarizatsiya qiymati bo‘lmasa soliq undirish uchun boshqa shahar va qishloq joylarda qanday shartli qiymat qabul qilinadi?

- a. *8833,0 ming so‘m
- b. 18480,0 ming so‘m
- c. 16480,0 ming so‘m
- d. 6080,0 ming so‘m

64. Mol-mulk yil davomida bir mulkdordan boshqasiga o‘tganda soliqni birinchi mulkdor to‘laydi.

- a. *yilning 1-yanvaridan e‘tiboran mulk huquqini yo‘qotgan oyning boshlanishiga qadar
- b. mulk huquqini yo‘qotgan yilning oxirigacha
- c. mulk huquqini yo‘qotgan oydan keyingi oygacha

- d. mulk huquqini yo'qotgan chorakning oxirigacha
- 65. Quyidagi jismoniy shaxslardan qaysilari jismoniy shaxslardan olinadigan yer solig'idan ozod etilmagan?**
- uchala darajali Shuhrat ordeni bilan taqdirlanganlar
 - II guruh nogironlari
 - Sovet Ittifoqi Qaxramoni
 - *yolg'iz bo'lmagan, boquvchisi bor pensionerlar
- 66. Qaysi javobda jismoniy shaxslardan olinadigan yer solig'ining soliq solinadigan bazasi to'g'ri berilgan?**
- *yer uchastkalarining maydoniga doir ma'lumotlar
 - yer uchastkalarining inventarizatsiya qiymati
 - yer uchastkalarining bozor qiymati
 - yer uchastkalarining me'yoriy qiymati
- 67. Jismoniy shaxslardan olinadigan yer solig'ini budjetga to'lash muddatini ko'rsating**
- hisobot yilining 15-iyuli, 15-noyabriga qadar
 - hisobot yilining 15-iyunigacha, 15-dekabrigacha
 - hisobot yilining 15-dekabrigacha
 - *hisobot yilining 15-oktyabriga qadar
- 68. To'langan jismoniy shaxslardan undiriladigan yer solig'i summasi belgilangan tartibda qaysi budjetga tushadi?**
- Respublika budjetiga
 - *mahalliy budjetga
 - pensiya jamg'armasiga
 - yo'l jamg'armasiga
- 69. Yakka tartibdagi tadbirkorlar tomonidan suv resurslaridan foydlanganlik uchun soliq bo'yicha soliq davrini aniqlang.**
- yil choragi
 - 1 oy
 - *kalendar yil
 - 6 oy
- 70. Buyuk Britaniyada jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i qanday stavkalarda undiriladi?**
- *progressiv
 - proporsional
 - regressiv
 - aralash

71. Uchastka soliq inspektorining ishini tashkil qilishda huquqiy, me'yoriy hujjatlar qaysilar?

- a. Soliq kodeksi
- b. Fuqarolik kodeksi
- c. Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeks
- d. *"Davlat soliq xizmati to'g'risida"gi Qonun, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining tegishli Farmonlari va Qarorlari, "Davlat soliq qo'mitasi to'g'risida"gi nizom

72. Uchastka soliq inspektori yashirin ishlab chiqarish va noqonuniy savdo faoliyatini aniqlaganda qanday choralar belgilaydi?

- a. o'zi mustaqil choralar ishlab chiqadi
- b. hokimiyatga yozma axborot taqdim etadi
- c. *davlat soliq inspeksiyasi rahbariyatiga yozma axborot beradi
- d. ichki ishlar organlariga xabar beradi

73. Jismoniy shaxslardan olinadigan mahalliy soliqlarning o'ziga xos xususiyatlari qaysi javobda aks etgan?

- a. hisoblangan soliq summalari faqat plastik kartalar orqali undiriladi
- b. hisoblangan soliq summalari faqat pul o'tkazish usulida undiriladi
- c. *hisoblangan soliq summalari asosan naqd pul va plastik kartalar orqali undiriladi
- d. hisoblangan soliq summasi natura shaklida undiriladi

74. Jismoniy shaxslardan olinadigan mahalliy soliqlarni hisoblash mas'uliyati kimga yuklatilgan?

- a. moliya bo'limiga
- b. *soliq inspeksiyasiga
- c. soliq to'lovchi jismoniy shaxsga
- d. iqtisodiyot bo'limiga

75. Jismoniy shaxslardan undiriladigan daromad solig'i iqtisodiy mohiyatiga ko'ra....

- a. egri soliq
- b. real soliq
- c. *to'g'ri soliq
- d. umumdavlat solig'i

76. Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i va qat'i belgilangan soliqlarni hisoblab chiqarish uchun 2013-yil 1-yanvardan boshlab qanday tartib o'rnatildi?

a. soliq solish shkalasi va qat'i belgilangan soliq stavkalari eng kam ish haqi miqdoridan kelib chiqib aniqlanadi va eng kam ish haqi miqdorining yil davomida o'zgarishiga qarab hisoblanadi

b. *soliq solish shkalasi va qat'i belgilangan soliq stavkalari yil boshiga – 2013-yil 1-yanvarga belgilangan eng kam ish haqi miqdoridan kelib chiqib aniqlanadi va eng kam ish haqi miqdorining yil davomida o'zgarishiga qaramasdan qayta ko'rib chiqilmaydi

c. soliq solish shkalasi va qat'i belgilangan soliq stavkalari yil boshiga – 2013-yil 1-yanvarga belgilangan eng kam ish haqining 30 foizi miqdoridan kelib chiqib aniqlanadi va eng kam ish haqi miqdorining yil davomida o'zgarishiga qaramasdan qayta ko'rib chiqilmaydi

d. soliq solish shkalasi va qat'i belgilangan soliq stavkalari yil boshiga – 2013-yil 1-yanvarga belgilangan eng kam ish haqining 50 foizi miqdoridan kelib chiqib aniqlanadi va eng kam ish haqi miqdorining yil davomida o'zgarishiga qaramasdan qayta ko'rib chiqilmaydi

77. Jismoniy shaxslarning mehnatga haq to'lash tarzidagi daromadlari tarkibiga qanday daromadlar kiradi?

a. rag'batlantirish xususiyatiga ega bo'lgan to'lovlar

b. *rag'batlantirish xususiyatiga ega bo'lgan to'lovlar, kompensatsiya to'lovlari, ishlanmagan vaqt uchun haq to'lash

c. ishlanmagan vaqt uchun haq to'lash

d. foiz va dividend ko'rinishida olingan daromadlar

78. Jismoniy shaxslarning mulkiy daromadiga qanday daromadlar kiradi?

a. *dividend, mol-mulkni ijaraga berishdan olingan daromadlar

b. mehnatga haq to'lash tarzidagi daromadlar

c. tadbirkorlik faoliyatidan olingan daromadlar

d. moddiy naf tarzidagi daromadlar

79. 2015-yil uchun jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'ining o'rta stavkasi necha foiz?

a. 9%

b. *17%

c. 22%

d. 18%

80. Quyidagi qaysi to'lov ishlanmagan vaqt uchun haq to'lashga kirmaydi?

- a. o'qish bilan bog'liq ta'tilga va ijodiy ta'tillarga haq to'lash
- b. qayta tayyorlash va malakasini oshirish vaqtida to'lanadigan ish haqi
- c. *doimiy ishi yo'lda kechadigan, qatnov tusiga ega bo'lgan xodimlarning ish haqiga ustamalar
- d. yillik ta'til uchun haq to'lash

81. O'zbekiston Respublikasida jismoniy shaxslarning dividend va foiz ko'rinishida oladigan daromadlari qanday stavkada soliqqa tortiladi?

- a. 12%
- b. 13%
- c. 14%
- d. *10%

82. Yuridik shaxslar amalga oshiradigan quyidagi qaysi xarajat jismoniy shaxslarning daromadi sifatida qaralmaydi?

- a. *xodimlarni ish joyiga olib kelish va qaytarib olib ketish xarajatlari
- b. ko'p yil ishlaganlik uchun pul mukofoti va to'lovlar
- c. maxsus tibbiy parvarishga muhtoj jabrlanuvchilarga qo'shimcha xarajatlar uchun oyiga eng kam ish haqining 5 baravari miqdoridagi to'lovlar
- d. o'qish bilan bog'liq ta'tilga va ijodiy ta'ullarga haq to'lash

83. Chet davlatlar grantlari bo'yicha olingan summalar jismoniy shaxslarning qaysi daromadlari guruhiga kiradi?

- a. mehnatga haq to'lash tarzidagi daromadlar
- b. mulkiy daromadlar
- c. moddiy naf tarzidagi daromadlar
- d. *boshqa daromadlar

84. O'zbekiston Respublikasi oliy o'quv yurtlarida ta'lim olish uchun (o'zining o'qishi yoki 26 yoshga to'lmagan farzandlarining o'qishi uchun) yo'naltiriladigan summalar soliqqa tortiladimi?

- a. soliq davri uchun eng kam ish haqining 12 baravarigacha miqdorda ozod etiladi
- b. *ozod etiladi
- c. soliqqa tortiladi

d. soliq davri uchun eng kam ish haqining 20 baravarigacha miqdorda ozod etiladi

85. O'zbekiston Respublikasi rezidentlari bo'lgan jismoniy shaxslar deklaratsiya bo'yicha hisoblangan daromad solig'ini qaysi sanagacha to'lashlari lozim?

- a. 1-aprel
- b. *1-iyun
- c. 1-may
- d. 1-sentyabr

86. Jismoniy shaxslarning shaxsiy jamg'arib boriladigan pensiya hisob varaqasiga majburiy ajratma miqdorini aniqlang.

- a. *1%
- b. 2%
- c. 3%
- d. 1,5%

87. Mol-mulkni ijaraga berishdan daromad olayotgan jismoniy shaxs daromad to'g'risidagi deklaratsiyani taqdim etadimi?

- a. deklaratsiya taqdim etmaydi
- b. *dastlabki deklaratsiyani taqdim etadi
- c. yakuniy deklaratsiyani taqdim etadi
- d. dastlabki va yakuniy deklaratsiyani taqdim etadi

88. Qaysi toifadagi fuqarolar jami yillik daromad to'g'risida deklaratsiya topshiradi?

- a. hamma toifadagi fuqarolar
- b. *ikki va undan ortiq daromad manbaiga ega bo'lgan hamma toifadagi fuqarolar
- c. yakka tartibda mehnat faoliyati bilan shug'ullanuvchi shaxslar
- d. faqat o'rindoshlik bo'yicha ishlovchilar

89. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 4.12.2014-yildagi PQ-2270-son qarori asosida boshqa aholi punktlarida uy-joyni ijaraga beruvchi jismoniy shaxslar uchun belgilangan ijara to'lovi stavkasi 1 m² uchun qancha belgilangan?

- a. 4000 so'm
- b. 2000 so'm
- c. 3000 so'm
- d. *1000 so'm

90. Qaysi javobda qat'i belgilangan soliqning to'lovchilari to'g'ri ko'rsatilgan?

- a. *yakka tartibdagi tadbirkorlar va ayrim turdagi faoliyat bilan shug'ullanuvchi yuridik va jismoniy shaxslar
- b. dehqon xo'jaliklari
- c. fermer xo'jaliklari
- d. gastrol konsert faoliyati bilan shug'ullanish uchun litsenziyaga ega bo'lganlar

91. Qat'iy belgilangan soliq bo'yicha soliq davrini aniqlang.

- a. *1 oy
- b. 1 chorak
- c. 1 yil
- d. 6 oy

92. Yakka tartibdagi tadbirkorlar tomonidan qat'iy belgilangan soliqni to'lash muddatini ko'rsating.

- a. har oyda, tadbirkorlik faoliyati amalga oshirilayotgan oyning 1 kundan kechiktirmay
- b. *har oyda, tadbirkorlik faoliyati amalga oshirilgan oyning 25 kundan kechiktirmay
- c. har oyda, tadbirkorlik faoliyati amalga oshirilgan oyning 15 kundan kechiktirmay
- d. har oyda hisobot oyidan keyingi oyning 10 kundan kechiktirmay

93. Jismoniy shaxslarga mol-mulk solig'ini to'lash haqidagi to'lov xabarnomasi qaysi muddatdan kechiktirmay taqdim etiladi?

- a. joriy yilning 5-yanvarigacha
- b. joriy yilning 25-apreligacha
- c. joriy yilning 15-iyunigacha
- d. *joriy yilning 1-mayigacha

94. Jismoniy shaxslar mol-mulk solig'ini qaysi muddatlarda to'laydilar?

- a. 15-yanvarga qadar
- b. 15-noyabrga qadar
- c. *15-oktyabrga qadar
- d. 15-iyun va 15-dekabrga qadar

95. 2015-yil uchun jismoniy shaxslarning shaharda joylashgan umumiy maydoni 500 kv.m.dan oshiq bo'lgan turar joylar va kvartiralariga belgilangan mol-mulk solig'ining stavkasi necha foiz?

- a. *2,2
- b. 1,35

c. 1,4

d. 1,2

96. 2015-yilda agar jismoniy shaxslar mol-mulkinging inventarizatsiya qiymati bo'lmasa soliq undirish uchun Toshkent shahri va viloyat markazlarida qanday shartli qiymat qabul qilinadi?

a. 16480,0 ming so'm

b. *20328,0 ming so'm

c. 8030,0 ming so'm

d. 18550,0 ming so'm

97. Qaysi javobda pensionerlar uchun mol-mulk solig'i bo'yicha soliq solinmaydigan eng kam miqdor to'g'ri ko'rsatilgan?

a. umumiy maydonning 50 m² hajmida

b. *umumiy maydonning 60 m² hajmida

c. umumiy maydonning 65 m² hajmida

d. umumiy maydonning 55 m² hajmida

98. Mol-mulk butunlay vayron bo'lgan hollarda mol-mulk solig'ini undirish ... to'xtatiladi.

a. mol-mulk butunlay vayron bo'lgandan keyingi-yildan e'tiboran

b. *mol-mulk butunlay vayron bo'lgan oydan e'tiboran

c. mol-mulk butunlay vayron bo'lgandan keyingi oydan e'tiboran

d. mol-mulk vayron bo'lgan kundan e'tiboran

99. Yer solig'ini joriy etishdan ko'zlangan maqsadlarni ko'rsating.

a. davlat budjetini moliyaviy mablag'lar bilan ta'minlash

b. *davlat budjetini moliyaviy mablag'lar bilan ta'minlash va yer resurslaridan samarali hamda oqilona foydalanishni rag'batlantirish

c. fiskal funksiyani bajarish

d. mahalliy budjet daromadlarini moliyaviy mablag'lar bilan ta'minlash

100. Yer uchastkalarini Vazirlar Mahkamasining qaroriga asosan ijaraga olgan jismoniy shaxslarga yer solig'ini to'lovchilar uchun belgilangan imtiyozlar tadbiiq etiladimi?

a. *tadbiiq etiladi

b. qisman tadbiiq etiladi

c. tadbiiq etilmaydi

d. pasaytiruvchi koeffitsiyentlar qo'llaniladi

101. Quyida keltirilgan jismoniy shaxslardan qaysilari yer solig'ini to'lashdan ozod etilgan?

- a. *I va II guruh nogironlari
- b. madaniyat va xalq ta'limi xodimlari
- c. yolg'iz bo'lmagan, boquvchisi bor pensionerlar
- d. og'ir mehnat sharoitida ishlovchilar

102. Jismoniy shaxslardan olinadigan yer solig'ining soliq solinadigan obyekt qaysi javobda to'g'ri ko'rsatilgan?

- a. *yakka tartibda uy-joy qurilishi uchun meros qilib qoldiriladigan umrbod egalik qilishga berilgan yer uchastkalari
- b. ko'p kvartirali uylar egallagan yer uchastkalari
- c. tarixiy-madaniy ahamiyatga molik yer uchastkalari
- d. sog'lomlashtirish ahamiyatiga molik yer uchastkalari

103. Jismoniy shaxslardan undiriladigan yer solig'i..... tomonidan hisoblab chiqariladi

- a. jismoniy shaxslar
- b. Davlat soliq qo'mitasi
- c. Davlat soliq boshqarmasi
- d. *Davlat soliq xizmati organlari

104. Jismoniy shaxslar yer solig'ini amalga oshirish maqsadida Toshkent shahri nechta zonaga bo'linadi?

- a. 11 zona
- b. 13 zona
- c. *5 zona
- d. 12 zona

105. Yakka tartibdagi tadbirkorlar uchun suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq stavkasi qaysi qaror asosida belgilanadi?

- a. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi qarori
- b. *O'zbekiston Respublikasi Prezidenti qarori
- c. O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Senati qarori
- d. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi qarori

106. Yakka tartibdagi tadbirkorlar tomonidan suv resurslaridan foydalanlik uchun soliqning hisob-kitobini taqdim etish muddatini ko'rsating.

- a. har oyda, hisobot oyidan keyingi oyning 10 kundan kechiktirmay

- b. * soliq davridan keyingi yilning 25-yanvarigacha
- c. har chorakda, chorak ikkinchi oyining 25 kunidan kechiktirmay
- d. yilda bir marta hisobot davrining 15-dekabrigacha

107. Uchastka soliq inspektori lavozimi nima maqsadda tashkil etilgan?

a. *belgilangan hududdagi soliq to'lovchilar, soliq solish obyektlari hamda soliq solish bilan bog'liq obyektlar to'liq va o'z vaqtida hisobga olinishini ta'minlash maqsadida

b. tumanda soliq to'lovchilar va obyektlarni aniqlash maqsadida

c. soliq tushumlarini to'g'ri prognoz qilish maqsadida

d. boqimanda qarzdorliklarni tugatish maqsadida

108. Uchastka soliq inspektorlari ish faoliyatini asosan qayerda yuritadilar?

a. hokimiyat tasarrufida

b. *soliq tayanch punktida

c. bank tashkilotlarida

d. ichki ishlar organlarida

ATAMALAR SHARHI

Aksioner – aksionerlik jamiyatining aksiyalariga egalik qiluvchi jismoniy yoki yuridik shaxs. Aksiyalar turli shakllarda bo‘lishi mumkin.

Aksiya – aksionerlik jamiyatining kapitaliga hissa qo‘shilganligi to‘g‘risida guvohlik beruvchi qimmatbaho qog‘oz. Aksiya o‘zining egasiga dividend shaklida foydani bir qismini olish (o‘zlashtirish) huquqini beradi.

Amortizatsiya – kelgusida asosiy fondalarni to‘liq qayta tiklash uchun pul mablag‘larini jamg‘arish va ularning qiymatini tiklash maqsadida ishlab chiqariladigan mahsulot yoki xizmatga asosiy ishlab chiqarish fondlarining qiymatining ularning eskirishiga qarab uzluksiz o‘tkazish jarayoni. Ishlab chiqarish jarayoni va tashqi muhitning ta‘siri natijasida asosiy fondlar asta-sekinlik bilan eskiradi, ularning moddiy va ma‘naviy eskirishi sodir bo‘ladi. Bunda mehnat vositalarining qiymati uzluksiz qismlarga bo‘linib, amortizatsiya hisoblash yo‘li bilan normativ xizmat qilish muddati davomida tayyor mahsulotga o‘tkaziladi.

Advalor soliq – tovar qiymatiga nisbatan qat‘i foiz stavkasida o‘rnatilgan to‘lov. Inflyatsiya sharoitida o‘zining funksiyalarini avtomatik ravishda saqlab qoladi. Bu soliqning tarkibiga savdo soliqlari, imoratga nisbatan ko‘pgina poshlinalar va boshqalar kiritilishi mumkin. Tovarlarini (import tovarlarini ham) jismoniy va yuridik shaxslarning mulklarini soliqqa tortishda qo‘llaniladi.

Asosiy ish joyi – ish beruvchi mehnat to‘g‘risidagi qonun hujjatlariga muvofiq xodimning mehnat daftarchasini yuritishi shart bo‘lgan ish joyi.

Asosiy faoliyat turi – yuridik shaxsning hisobot davri yakunlari bo‘yicha umumiy realizatsiya qilish hajmidagi tushum ulushi ustunlik qiladigan faoliyati.

Balans qiymati – buxgalteriya balansida asosiy fondlar va aylanma mablag‘larning pulda ifodalangan bahosi.

Balans foyda – mahsulot tannarxiga kiritiladigan barcha xarajatlar va chiqimlar hamda majburiy to‘lovlar chegirilganidan so‘nggi korxonaga yalpi daromadning qismi. Balans foyda soliqqa tortilgunga qadar bo‘lgan yalpi foydadir.

Budjetdan tashqari jamg'armalar – a) ijtimoiy: Budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasi, Budjetdan tashqari Umumta'lim maktablari, kasb-hunar kollejlari, akademik litseylar va tibbiyot muassasalarini rekonstruksiya qilish, mukammal ta'mirlash va jihozlash jamg'armasi; b) noijtimoiy: yo'l jamg'armasi va boshqa jamg'armalardan iborat bo'lib, ularning barchasi budjet tizimida konsolidatsiyalanadi.

Budjet dotatsiyasi – o'z daromadlari va budjet tomonidan tartibga solinadigan barcha mablag'lar yetishmagan holda quyi budjetning xarajatlari bilan daromadlari o'rtasidagi farqni qoplash uchun yuqori budjetdan quyi budjetga tekinga (beg'araz) ajratiladigan pul mablag'lari.

Budjet profitsiti - muayyan davrda budjet daromadlarining budjet xarajatlaridan ortiq bo'lgan summasi.

Budjet ssudasi – yuqori budjetdan quyi budjetga yoki respublika budjetdan rezident – yuridik shaxsga yoki xorij davlatiga qaytarish sharti bilan ajratiladigan mablag'.

Budjet tizimi – turli darajadagi budjetlar va budjet mablag'lari oluvchilar yig'indisini, ularni tashkil etishni va tuzish prinsiplarini, shuningdek budjet jarayonida paydo bo'ladigan ular o'rtasida o'zaro munosabatlarni o'zida ifodalaydi.

Budjet subvensiyasi – qonun hujjatlarida nazarda tutilgan tartibda ma'lum maqsadlarga sarflash sharti bilan yuqori budjetdan quyi budjetga tekingi (beg'araz) ajratiladigan pul mablag'lari.

Budjet tashkilotlari – Davlat budjetida unga zimmasiga yuklatilgan vazifalarni bajarish bilan bog'liq faoliyatni moliyalashtirishning asosiy manbai bo'lgan budjetdan mablag' ajratish nazarda tutilgan vazirlik, davlat qo'mitasi, idora, davlat tashkiloti.

Budjeti taqchilligi (defitsiti, kamomadi) – muayyan davrda budjet xarajatlarining budjet daromadlaridan ortiq bo'lgan summasi.

Budjet transferti – budjetdan yuridik yoki jismoniy shaxsga bevosita yoki vakolatli organ orqali haq olmay (tekinga) ajratiladigan pul mablag'lari.

Boqimanda – belgilangan muddatda o'tkazilmagan va so'zsiz undirilishi lozim bo'lgan soliq yoki boshqa majburiy to'lovning summasi.

Bojlar – iste'mol soliqlarining tarkibiga kiradi. Ularning maqsadi daromad olish bo'lmagan, balki ichki bozorni, milliy sanoatni va qishloq ho'jaligini himoya qilishdir. Davlat iqtisodiy siyosatining dastagi sifatida maydonga chiqadi. Import qilinadigan tovarlarning bahosi bilan ichki bozordagi xuddi shunga o'xshash tovarlarning bahosini tenglashtirish lozim.

Bojlarning stavkalari – hukumat tomonidan o'rnatilib, yagona hisoblanadi va chegaradan tovarlarni olib o'tuvchi shaxslarga bog'liq bo'lmagan holda o'zarmasdir. Tashqi iqtisodiy faoliyatni operativ ravishda tartibga solishning dastagi bo'lib xizmat qiladi. Ularning quyidagi turlari bo'lishi mumkin:

a) advalor stavkalar (boj undiriladigan tovarning boj qiymatiga nisbatan foizda o'rnatiladi);

b) maxsus stavkalar (boj undiriladigan tovarning birligiga nisbatan aniqlanadi);

v) aralash stavkalar (boj undirishning dastlabki ikki varianti qo'llaniladi).

Boj deklaratsiyasi – milliy qonunchilikning talablariga muvofiq rasmiylashtirilgan, o'ziga chegaradan o'tayotgan yuklar (eksport yoki import qilinayotgan tovarlar, yo'lovchi yuki, uning qo'lidagi yuki, boylıklar va valyutalar) to'g'risidagi ma'lumotlarni aks ettirgan hujjat. Bu hujjat yukni davlat chegarasi orqali o'tkazib yurishda asos bo'lib hisoblanadi.

Birgalikda ishlab chiqarilgan mahsulot – birgalikdagi faoliyat natijasi bo'lgan tovarlar (ishlar, xizmatlar).

Budjetdan ajratiladigan subsidiya – davlat tomonidan muayyan maqsadlar uchun budjet hisobidan beriladigan pul mablag'lari; soliq to'lovchiga muayyan maqsadlarga yo'naltirish sharti bilan soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar bo'yicha berilgan imtiyozlar hisobiga bo'shaydigan mablag'lar.

Vakolatli organlar – vakolatli organlar quyidagilardir:

1) davlat soliq xizmati organlari – O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi, Qoraqalpog'iston Respublikasi, viloyatlar va Toshkent shahar davlat soliq boshqarmalari, shuningdek tumanlar, shaharlar va shahardagi tumanlar davlat soliq inspeksiyalari;

2) bojxona organlari – O‘zbekiston Respublikasi Davlat bojxona qo‘mitasi, Davlat bojxona qo‘mitasining Qoraqalpog‘iston Respublikasi, viloyatlar, Toshkent shahri bo‘yicha boshqarmalari, bojxona komplekslari va bojxona postlari;

3) moliya organlari – O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi, Qoraqalpog‘iston Respublikasi Moliya vazirligi, viloyatlar va Toshkent shahar xokimliklarining moliya boshqarmalari, tuman va shahar xokimliklarining moliya bo‘limlari;

4) boshqa majburiy to‘lovlarni undirish vazifasini amalga oshiruvchi davlat organlari va tashkilotlari.

Grant – davlatlar, davlatlarning hukumatlari, xalqaro va chet el hukumatga qarashli tashkilotlar tomonidan, shuningdek O‘zbekiston Respublikasi Hukumati belgilaydigan ro‘yxatga kiritilgan xalqaro va chet el nohukumat tashkilotlari tomonidan O‘zbekiston Respublikasiga, O‘zbekiston Respublikasi Hukumatiga, fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organlariga, yuridik va jismoniy shaxslarga beg‘araz asosda beriladigan mol-mulk, shuningdek chet el fuqarolari va fuqaroligi bo‘lmagan shaxslar tomonidan O‘zbekiston Respublikasiga hamda O‘zbekiston Respublikasi Hukumatiga beg‘araz asosda beriladigan mol-mulk.

Davlat budjeti daromadlari – o‘z tarkibiga quyidagilarni oladi: 1) qonun hujjatlarida belgilangan soliqlar va boshqa majburiy to‘lovlar hamda soliqsiz boshqa tushumlar; 2) davlatning moliyaviy aktivlari va boshqa aktivlarining joylashtirilishi, foydalanishga berilishi va sotishga berilishidan olingan daromadlar; 3) qonun hujjatlariga muvofiq meros olish, hadya etish huquqi bo‘yicha davlat mulkiga o‘tgan pul mablag‘lari; 4) yuridik va jismoniy shaxslardan, shuningdek xorijiy davlatlardan kelgan qaytarilmaydigan pul tushumlari; 5) rezident-yuridik shaxslar va xorijiy davlatlarga berilgan budjet ssudalarini qaytarish hisobiga berilgan to‘lovlar; 6) qonun hujjatlarida taqiqlanmagan boshqa daromadlar.

Davlat budjeti – davlat pul mablag‘larining (shu jumladan, davlat maqsadli jamg‘armalarining) markazlashtirilgan fondi bo‘lib, unda daromadlar manbalari va ulardan tushumlar miqdori, shuningdek moliya yili davomida amiq maqsadlar uchun ajratiladigan mablag‘lar sarfi yo‘nalishlari va miqdori nazarda tutiladi.

Davlat ichki qarzlari – davlat tomonidan ichki mablag‘ni jalb qilish natijasida paydo bo‘lgan hukumat majburiyatlarining yig‘indisi.

Davlat soliq xizmati organlari – davlat soliq xizmati organlari quyidagilardir: O‘zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo‘mitasi, Qoraqalpog‘iston Respublikasi, viloyatlar va Toshkent shahar davlat soliq boshqarmalari, shuningdek tumanlar, shaharlar va shahardagi tumanlar davlat soliq inspeksiyalari

Davlat soliq inspeksiyalarining vazifalari – 1) davlat soliq siyosatini amalga oshirish hamda soliq to‘g‘risidagi qonun hujjatlariga rioya etilishi, soliqlarning to‘g‘ri hisoblab chiqarilishi, to‘liq va o‘z vaqtida to‘lanishi ustidan nazoratni ta‘minlash; 2) soliqlarning soliq to‘g‘risidagi qonun hujjatlariga muvofiq O‘zbekiston Respublikasi Davlat budjetiga, davlatning maqsadli jang‘armalari hamda budjetdan tashqari jang‘armalarga to‘liq va o‘z vaqtida tushishini ta‘minlash; 3) soliqlar yig‘ilishini oshirish bo‘yicha choralar ko‘rish, ma‘lumotlar kompyuter bazasining yagona tizimini yuritish asosida soliq to‘lovchilarni hisobga qo‘yish mexanizmlarini takomillashtirish, ularga ko‘rsatiladigan axborot-maslahat xizmatlari sohasini kengaytirish, soliqlarga oid huquqbuzarliklarning oldini olish, ularni aniqlash va bartaraf etish bo‘yicha kompleks tadbirlarni amalga oshirish; 4) pul mablag‘larining g‘ayriqonuniy aylanishi manbalariga barham berish, aholi bilan pulli hisob-kitoblarni amalga oshiruvchi yuridik va jismoniy shaxslar tomonidan naqd pul tushumining to‘liq va o‘z vaqtida topshirilishi ustidan muntazam nazoratni ta‘minlash; 5) xo‘jalik yurituvchi subyektlar, yuridik va jismoniy shaxslarning faoliyatini rag‘batlantirishga, ularga zarur imtiyozlar va preferensiyalar berishga doir qonun hujjatlarini takomillashtirish bo‘yicha takliflar kiritish; 6) bozorlar va savdo komplekslarining moliya-xo‘jalik faoliyati, ular tomonidan soliq to‘g‘risidagi qonun hujjatlariga rioya etilishi ustidan nazoratni amalga oshirish hamda ularning hududida aniqlangan huquqbuzarliklar bo‘yicha surishtiruv o‘tkazib, jinoyat ishlarini tergovga tegishliligiga ko‘ra huquqni muhofaza qiluvchi organlarga topshirish; 7) xo‘jalik yurituvchi subyektlar faoliyatini tekshirish masalalari bo‘yicha nazorat qiluvchi organlar faoliyati muvofiqlashtirilishini ta‘minlash, ushbu ishni amalga oshirishda bir-birini takrorlash va suiste‘molliklarga yo‘l qo‘ymaslik; 8) yuridik va

jismoniy shaxslar tomonidan valyuta hamda eksport-import operatsiyalari amalga oshirilganda qonun hujjatlariga rioya etilishi ustidan o'z vakolatlari doirasida nazoratni amalga oshirish; 9) davlat soliq xizmati organlarini halol, yuqori malakali xodimlar bilan to'ldirish, korrupsiya va ishga rasmiyatchilik bilan yondashish faktlariga barham berish bo'yicha tizimli ishni amalga oshirish, kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirishni doimiy asosda ta'minlashdan iborat.

Davlatning tashqi qarzi – davlat tomonidan xorijdan mablag' jalb qilish natijasida paydo bo'lgan hukumat majburiyatlarining yig'indisi.

Davlat qarzi – davlat tomonidan ichki mablag'ni va xorijdan mablag' jalb qilish natijasida paydo bo'lgan hukumat majburiyatlarining yig'indisi.

Daromadlar to'g'risida deklaratsiya – Dividendlar – taqsimlashga mo'ljallangan aksionerlarning sof foydasi (daromadi); aksionerlik jamiyati yoki korxonaga sof foydasidan har bir aksiya uchun aksionerlarga ma'lum davrdan so'ng (har yili, ayrim hollarda – har chorakda) to'lanadigan daromad.

Dotatsiya – davlat budjetidan qaytarilmaydigan tartibda beriladigan pul mablag'lari, zarar (ziyon)larni qoplash uchun korxonaga va tashkilotlarga beriladigan davlat nafaqalari. Zarar (ziyon)lar korxonaga bog'liq bo'lmagan sabablarga ko'ra vujudga kelgan paytda istisno tariqasida dotatsiya berilishi mumkin.

Daromad solig'i bo'yicha jarimalar – Ushbu soliq to'lanmaganda, noto'liq to'langanda yoki to'lash tartibi buzilganda (rioya qilinmaganda), pulni undirish, moddiy ta'sir ko'rsatishdan iborat. O'z vaqtida ushlab qolinmagan, noto'liq ushlangan yoki tegishli budjetga o'tkazilmagan soliq summalarini jismoniy shaxslarga daromad to'laydigan korxonaga, tashkilot va muassasalardan undirishga mo'ljallangan summaning 10 foizi hajmidagi jarimani birgalikda qo'shib, soliq organlari tomonidan so'zsiz undirib olinadi. Korxonaga, tashkilot, muassasalar va tadbirkor sifatida ro'yxatdan o'tgan jismoniy shaxslardan soliq o'z vaqtida tegishli budjetga o'tkazilmasa, har bir kechiktirilgan kun uchun to'lov muddatidan keyingi kundan boshlab to'langan kungacha (bu kun ham qo'shiladi) 0,033 foiz miqdorida

penya undiriladi. Penyaning undirilishi ularni javobgarlikning boshqa turlaridan ozod etmaydi.

Doimiy muassasa – norezidentning O‘zbekiston Respublikasidagi doimiy muassasasi deganda norezident O‘zbekiston Respublikasi hududida tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirayotgan, shu jumladan faoliyatni vakolatli shaxs orqali amalga oshirayotgan har qanday joy e’tirof etiladi. Norezidentning O‘zbekiston Respublikasidagi doimiy muassasasi deganda O‘zbekiston Respublikasi hududida har qanday ketma-ketlikdagi o‘n ikki oylik davr ichida bir yuz sakson uch kalendar kunidan ortiq davom etadigan tadbirkorlik faoliyatining amalga oshirilishi ham e’tirof etiladi.

Dividendlar – aksiyalar bo‘yicha to‘lanishi lozim bo‘lgan daromad; yuridik shaxs tomonidan uning muassislari o‘rtasida (ishtirokchilari, a‘zolari o‘rtasida ularning ulushlari, paylari, hissalar bo‘yicha) taqsimlanadigan sof foydaning va (yoki) o‘tgan yillardagi taqsimlanmagan foydaning bir qismi; yuridik shaxs tugatilganda mol-mulkni taqsimlashdan olingan, shuningdek muassis (ishtirokchi, a‘zo) tomonidan yuridik shaxsda ishtirok etish ulushini (payini, hissasini) olgandagi daromadlar, bundan muassis (ishtirokchi, a‘zo) ustav fondiga (ustav kapitaliga) hissa sifatida kiritgan mol-mulkning qiymati chegiriladi, taqsimlanmagan foyda ustav fondini (ustav kapitalini) ko‘paytirish uchun yo‘naltirilgan taqdirda, yuridik shaxs aksiyadorining, muassisining (ishtirokchisining, a‘zosining) qo‘shimcha aksiyalar qiymati, aksiyalar nominal qiymatining oshishi, ulush (pay, hissa) qiymatining oshishi tarzida olingan daromadlari

Ikkiyoqlama soliqqa tortish – 1. Turli soliqlarni daromad (kapital)ning yagona manbaidan olinishi; 2. Qo‘shma korxonada xorijiy ishtirokchisining foydasini xorijga o‘tkazilayotgan paytda soliqqa tortish va xuddi shu foydani xorijiy ishtirokchi mamlakatida soliqqa tortilishi; 3. Sof foyda (daromad) (korporatsiyalar foydasi) va undan to‘lanadigan dividendlarni ular shaxsiy daromadga aylanayotgan paytda soliqqa tortish. Boshqa mamlakatda to‘langan soliqlarni bu mamlakatda hisobga olish yoki bir mamlakatdagi soliqqa tortish manbaini ikkinchi mamlakatda olish yoki bir mamlakatdagi soliqqa tortishdan ozod qilish yo‘li bilan ikki marta soliqqa tortishdan qutilish mumkin. 1979-yilda BMT tomonidan manfaatdor davlatlar o‘rtasidagi munosabatlarda ikki marta soliqqa tortishga

barham berish uchun maxsus konvensiya ishlab chiqilgan bo'lib, uning asosida ikki tomonlama bitimlar imzolandi. Ular tomonidan o'rnatilgan soliqqa tortish tartibiga ko'ra qo'shma korxonalar xorijiy ishtirokchisi o'z foydasini xorijga o'tkazayotgan paytda qo'shimcha soliqdan ozod qilinadi.

Investitsion soliq krediti – soliq to'lovchi tomonidan ma'lum bir hududning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishi bo'yicha juda muhim buyurtmani bajarilganligi yoki shu hudud aholisiga juda muhim xizmatni taqdim etganligi uchun unga mahalliy hokimiyat organlari tomonidan soliq summasi doirasida beriladigan yengillik, imtiyoz (soliq to'lovini kechiktirilish). Bu kredit soliq to'lovi va mahalliy ma'muriyat o'rtasida tuziladigan soliq bitimi bilan rasmiylashtiriladi.

Imtiyoz – ma'lum bir majburiyatlarni bajarishdan qisman (yoki to'liq) ozod etish, ma'lum bir afzalliklarga (qulayliklarga) ega bo'lish, masalan, soliq imtiyoziga.

Ijara (lizing) to'lovi – ijarachi (lizing oluvchi) tuzilgan ijara (lizing) shartnomasi asosida ijara beruvchiga (lizing beruvchiga) to'laydigan summa;

Ijaraga beruvchining (lizing beruvchining) foizli daromadi – buxgalteriya hisobi to'g'risidagi qonun hujjatlariga muvofiq aniqlanadigan ijara (lizing) to'lovi summasi bilan ijara (lizing) obyektining qiymatini qoplash summasi o'rtasidagi farq ko'rinishidagi ijara (lizing) to'lovining bir qismi;

Insonparvarlik yordami – aholining ijtimoiy jihatdan nochor guruhlariga tibbiy va ijtimoiy yordam ko'rsatish, ijtimoiy soha muassasalarini qo'llab-quvvatlash, tabiiy ofatlar, falokatlar va halokatlar, epidemiyalar, epizootiyalar va boshqa favqulodda vaziyatlarning oldini olish hamda ularni bartaraf etish uchun aniq maqsadli beg'araz ko'maklashish. Insonparvarlik yordami dori vositalari va tibbiy ahamiyatga molik buyumlar, xalq iste'moli tovarlari, boshqa tovarlar, shu jumladan asbob-uskunalar, transport va texnika, shuningdek ixtiyoriy ravishdagi xayr-ehsonlar, bajarilgan ishlar va xizmatlar, shu jumladan insonparvarlik yordami yuklarini tashish, kuzatib borish va saqlash tariqasida beriladi hamda O'zbekiston Respublikasi Hukumati tomonidan vakolatli tashkilotlar orqali taqsimlanadi;

Ishlarni (xizmatlarni) eksport qilish – ishlarni bajarish (xizmatlar ko'rsatish) joyidan qat'i nazar, O'zbekiston Respublikasining yuridik yoki jismoniy shaxsi tomonidan chet davlatning yuridik yoki jismoniy shaxsi uchun ishlarni bajarish, xizmatlar ko'rsatish;

Yig'imlar – qonun aktlariga muvofiq belgilangan tartibda va shartlarda to'lovchilar tomonidan mahalliy budjetlarga yoki budjetdan tashqari jamg'armalarga o'tkaziladigan majburiy badallar. Ularning tarkibiga ayrim turdagi tovarlar bilan chakana savdo qilish va ayrim turdagi xizmatlarni ko'rsatish huquqi uchun yig'im, Respublika yo'l jamg'armasiga yig'imlar kiradi.

Kvotativ soliqlar – daromad yoki mulk qiymatining puldagi ifodasiga nisbatan stavkasi foizlarda o'rnatiladigan soliqlar.

Kredit tashkilotlari – tegishli litsenziyaga ega bo'lgan banklar, mikrokredit tashkilotlari, lombardlar va boshqa kredit tashkilotlari.

Kurs bo'yicha farq – milliy valyutaga nisbatan chet el valyutasi kursining o'zgarishi munosabati bilan chet el valyutasida amalga oshirilgan operatsiyalarda vujudga keladigan (ijobiy, salbiy) farq.

Kameral nazorat – soliq to'lovchi tomonidan belgilangan tartibda taqdim etilgan moliyaviy va soliq hisobotini, shuningdek, soliq to'lovchining faoliyati to'g'risida davlat soliq xizmati organidagi mavjud boshqa hujjatlarni o'rganish hamda tahlil etish asosida amalga oshiriladigan nazorat.

Moddiy xarajatlar - xom ashyo va asosiy materiallar, yordamchi materiallar, yoqilg'i, energiya va boshqa xarajatlardan iborat. Moddiy resurslarning qiymati ularni sotib olish bahosi (qo'shilgan qiymat solig'isiz), ta'minot va tashqi iqtisodiy tashkilotlarga to'lanadigan ustamalar, komission mukofotlar, boj to'lovlari, tovarlar birjasining xizmat qiymatlari, tashish, saqlash va yetkazib berish haqlarining yig'indisidan tashkil topadi.

Muomala xarajatlari – tovarlar muomalasi jarayoniga xizmat qiluvchi xarajatlardan iborat. Bu xarajatlarlar ikki ko'rinishda bo'lishi mumkin; 1) oldi-sotdi jarayoni bilan bog'liq bo'lgan xarajatlar (sof muomala xarajatlari); 2) ishlab chiqarish jarayonining muomala sohasida ham davom etishi bilan bog'liq bo'lgan xarajatlar (tovarlarni saqlash, ortib jo'natish, qadoqlash va boshqalar). Muomala xarajatlari

absolyut summalarda va tovar-oborotga nisbatan foizda ijtimoiy zaruriy xarajatlar chegarasida (doirasida) rejalashtiriladi.

Mahalliy soliqlar va yig'imlar – mahalliy budjetga olinadigan jismoniy va yuridik shaxslarning majburiy to'lovlari. Ularning tarkibiga quyidagilar kiradi: mol-mulk solig'i, yer solig'i, obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig'i, transport vositalariga benzin, dizel yoqilg'isi va gaz ishlatganlik uchun olinadigan soliq, ayrim turdagi tovarlar bilan chakana savdo qilish va ayrim turdagi xizmatlarni ko'rsatish huquqi uchun yig'im

Mahalliy budjet – Davlat budjetining tegishli viloyat, tuman, shahar pul mablag'lari fondini tashkil etuvchi bir qismi bo'lib, unda daromad manbalari va ularning tushumlari miqdori, shuningdek, moliya yili davomida aniq maqsadlar uchun ajratiladigan mablag'lar sarfi yo'nalishlari va miqdori nazarda tutiladi.

Ma'muriy javobgarlik – ma'muriy huquqbuzarlikni sodir etganligi uchun fuqarolar va mansabdor shaxslar yuridik javobgarligining shakllaridan biri.

Moliyaviy ijara – mol-mulkni (moliyaviy ijara obyektini) egalik qilish va foydalanishga o'n ikki oydan ortiq muddatga shartnoma bo'yicha topshirishda vujudga keladigan ijara munosabatlaridir.

Mol-mulk – egalik qilish, foydalanish, tasarruf etish obyektlari bo'la oladigan moddiy obyektlar, shu jumladan pul mablag'lari, qimmatli qog'ozlar, ulushlar (paylar, hissalar) hamda nomoddiy obyektlar.

Moliyaviy sanksiyalar – soliqqa oid huquqbuzarlik uchun javobgarlik chorasi bo'lib, pul undirish (jarimalar va penya) tarzida qo'llaniladi.

Notijorat tashkilotlari – foyda olishni faoliyatining asosiy maqsadi qilib olmagan va olingan daromadlarni o'z qatnashchilari (a'zolari) o'rtasida taqsimlamaydigan yuridik shaxslar.

Naqd pul tushumi kelib tushishining xronometraji - soliq to'lovchining naqd pul tushumi kelib tushishining xronometraji xronometraj o'tkazilgan davrda haqiqatda kelib tushgan naqd pul tushumini aniqlash maqsadida o'tkaziladi.

Ortiqcha to'lovlar – to'lovning budjetga tushgan ortiqcha summasi. Odatda soliq to'lovchining boshqa to'lovlar bo'yicha mavjud bo'lgan boqimondalarini uzish uchun hisobga olinadi va bu to'g'rida

to'g'risida"gi O'RQ-355-son Qonuni, 2013-yil 7-oktyabr.

1.13. O'zbekiston Respublikasining "O'zbekiston Respublikasining "Soliq va budjet siyosatining 2014-yilga mo'ljallangan asosiy yo'nalishlari qabul qilinganligi munosabati bilan O'zbekiston Respublikasining Soliq kodeksiga o'zgartish va qo'shimchalar kiritish to'g'risida"gi O'RQ-359-son Qonuni, 2013-yil 25-dekabr.

1.14. O'zbekiston Respublikasining "O'zbekiston Respublikasining Soliq kodeksiga o'zgartish va qo'shimchalar kiritish to'g'risida"gi O'zR-379-sonli Qonuni, 2014 yil 5 dekabr.

1.15. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 1995-yil 12-maydagi "Xalq xo'jaligida hisob-kitoblar o'z vaqtida o'tkazilishi uchun korxonalar va tashkilotlar rahbarlarining ma'suliyatini oshirish borasidagi chora-tadbirlar to'g'risida"gi PF-1154-son Farmoni.

1.16. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 1998-yil 9-apreldagi "Qishloq xo'jaligi tovar ishlab chiqaruvchilari uchun yagona yer solig'ini joriy etish to'g'risida"gi PF-2086-son Farmoni.

1.17. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2005-yil 14-iyundagi "Tadbirkorlik subyektlarini huquqiy himoya qilish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-3619-son Farmoni.

1.18. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2005 yil 5 oktyabrdagi "Tadbirkorlik subyektlarini tekshirishni yanada qisqartirish va uning tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-3665-son Farmoni.

1.19. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2005-yil 15-iyundagi "Tadbirkorlik subyektlari tomonidan taqdim etiladigan hisobot tizimini takomillashtirish va uni noqonuniy talab etilganlik uchun javobgarlikni kuchaytirish to'g'risida"gi PQ-100-son Qarori.

1.20. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2008-yil 29-dekabr-dagi "O'zbekiston Respublikasining 2009 yilgi asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlari prognozi va Davlat budjeti parametrlari to'g'risida"gi PQ-1024-son Qarori.

1.21. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2009-yil 6-apreldagi "Tijorat banklari depozitlariga aholi va xo'jalik yurituvchi subyektlari bo'sh pul mablag'larini jalb etishni yanada rag'batlantirish qo'shimcha chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-1090-son Qarori.

1.22. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2009-yil 22-dekabr-dagi "O'zbekiston Respublikasining 2010-yilgi asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlari prognozi va Davlat budjeti parametrlari to'g'risida"gi

PQ-1245-son Qarori.

1.23. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2010-yil 24-dekabr-dagi “O‘zbekiston Respublikasining 2011-yilgi asosiy makroiqtisodiy ko‘rsatkichlari prognozi va Davlat budjeti parametrlari to‘g‘risida”gi PQ-1449-son Qarori.

1.24. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2010-yil 8-yanvardagi “Respublika soliq organlari tizimini yanada modernizatsiya qilish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-1257-son Qarori.

1.25. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2010-yil 19-aprel-dagi “Bank plastik kartochkalaridan foydalangan holda hisob-kitob tizimini rivojlantirishni rag‘batlantirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi PQ-1325-son Qarori.

1.26. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2010-yil 26-aprel-dagi “Dehqon bozorlari va savdo komplekslari faoliyatini tashkil qilishni yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-1326-son Qarori.

1.27. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2010-yil 28-iyuldagi “Ta‘lim muassasalarining bitiruvchilarini tadbirkorlik faoliyatiga jalb etish borasida qo‘shimcha chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PF-4232-son Farmoni.

1.28. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 11-mart-dagi “Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlariga kredit berishni ko‘paytirishga oid qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi PQ-1501-son Qarori.

1.29. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 23-martdagi “Iste‘mol tovarlari importini tartibga solishni takomillashtirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi PQ-1507-son Qarori.

1.30. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 28-mart-dagi “Tadbirkorlik subyektlarini davlat ro‘yxatiga olish va hisobga qo‘yishning xabardor qilish tartibi to‘g‘risidagi nizomga o‘zgartish va qo‘shimchalar kiritish to‘g‘risida”gi PQ-1513-son Qarori.

1.31. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 4-apreldagi “Tadbirkorlik subyektlarini tekshirishlarni yanada qisqartirish va ular faoliyatini nazorat qilishni tashkil etish tizimini takomillashtirish borasidagi qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi PF-4296-son Farmoni.

1.32. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 12-may-dagi “Tadbirkorlik subyektlarini tashkil etish va davlat ro‘yxatidan o‘t-

kazish tartibini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-1529-son Qarori.

1.33. O'zbekiston Respublikasi Prezidentning 2011-yil 24-avgustdagi "Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni yanada rivojlantirish uchun qulay ishbilanmonlik muhitini shakllantirishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PF-4354-son Farmoni.

1.34. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 24-avgustdagi "Byurokratik to'siqlarni bartaraf etish va tadbirkorlik faoliyati erkinligini yanada oshirish chora-tadbirlari to'grisida"gi PQ-1604-son Qarori.

1.35. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 30-dekabr-dagi "O'zbekiston Respublikasi Prezidentining ayrim Farmonlariga o'zgartishlar kiritish, shuningdek ba'zilarini o'z kuchini yo'qotgan deb hisoblash to'g'risida"gi PF-4399-son Farmoni.

1.36. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 30-dekabr-dagi "Ommaviy axborot vositalarini yanada rivojlantirish uchun qo'shimcha soliq imtiyozlari va afzalliklar berish to'g'risida"gi PQ-1672-son Qarori.

1.37. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 30-dekabr-dagi "O'zbekiston Respublikasining 2012 yilgi asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlari prognozi va Davlat budjeti parametrlari to'g'risida"gi PQ-1675-son Qarori.

1.38. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 26-mart-dagi "Eksport qiluvchi korxonalarini rag'batlantirishni kuchaytirish va raqobatbardosh mahsulotlarni eksportga yetkazib berishni kengaytirish borasida qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PQ-1731-son Qarori.

1.39. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012 yil 10 apreldagi "To'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar jalb etilishini rag'batlantirishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PF-4434-sonli Farmoni

1.40. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 13-aprel-dagi "Angren" maxsus industrial zonasini barpo etish to'g'risida"gi PF-4436-son Farmoni.

1.41. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 10-may-dagi "2012–2016 yillarda O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatish sohasini rivojlantirish Dasturi to'g'risida"gi PQ-1754-son Qarori.

1.42. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 25-dekabr-dagi "O'zbekiston Respublikasining 2013-yilgi asosiy makroiqtisodiy

ko'rsatkichlari prognozi va Davlat budjeti parametrlari to'g'risida"gi PQ-1887-son Qarori.

1.43. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2013-yil 4-yanvardagi "Qishloq joylarda namunaviy loyihalar bo'yicha yakka tartibdagi uy-joylar qurilishining 2013 yil Dasturi to'g'risida"gi PQ-1902-son Qarori.

1.44. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2013-yil 24-yanvardagi "Chakana savdo va xizmat ko'rsatish sohasida hisob-kitoblar mexanizmini yanada tartibga solish to'g'risida"gi 1910-son Qarori.

1.45. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2013-yil 18-martdagi "Jizzax" maxsus industrial zonasini barpo etish to'g'risida"gi PF-4516-son Farmoni.

1.46. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2013-yil 26-martdagi "O'zbekiston Respublikasining "Xususiy bank va moliya institutlari hamda ular faoliyatining kafolatlari to'g'risida"gi Qonuni qabul qilinishi munosabati bilan O'zbekiston Respublikasi Prezidentining ayrim farmonlariga qo'shimcha va o'zgartirishlar kiritish haqida"gi PF-4522-son Farmoni,

1.47. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2013-yil 17-apreldagi "2013-2016 yillarda qishloq joylarida xizmat ko'rsatish va servis sohasini jadal rivojlantirish yuzasidan qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PQ-1957-son Qarori

1.48. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2013-yil 8-avgustdagi "Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlari eksportini qo'llab-quvvatlash borasidagi qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PQ-2022-son Qarori.

1.49. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2013 yil 20 sentyabrdagi "Mamlakatimizning dasturiy ta'minot vositalari ishlab chiqaruvchilarini rag'batlantirishni yanada kuchaytirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-2042-son Qarori

1.50. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2013-yil 25-dekabr-dagi "O'zbekiston Respublikasining 2014 yilgi asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlari prognozi va Davlat budjeti parametrlari to'g'risida"gi PQ-2099-son Qarori.

1.51. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2014-yil 4-dekabr-dagi "O'zbekiston Respublikasining 2015 yilgi asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlari prognozi va Davlat budjeti parametrlari to'g'risida"gi PQ-2270-sonli Qarori.

1.52. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2010-yil 21-maydagi “Davlat soliq xizmati organlari faoliyatini huquqiy tartibga solishni yanada takomillashtirish to‘g‘risida”gi 98-son Qarori

1.53. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2011-yil 7-yanvardagi “Xususiy tadbirkorlar yuridik shaxs tashkil etmasdan shug‘ullanishi mumkin bo‘lgan faoliyat turlari ro‘yxatini tasdiqlash to‘g‘risida”gi 6-son Qarori.

1.54. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2011-yil 2-maydagi “Davlat soliq xizmati organlari tomonidan soliq to‘lovchilarga axborot xizmati ko‘rsatishni yanada takomillashtirish borasidagi qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi 125-son Qarori.

1.55. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2011-yil 5-apreldagi “Tadbirkorlik faoliyati subyektlarining quvvati 50 kvtgacha bo‘lgan elektr qurilmalarini elektr tarmoqlariga ulashning soddalashtirilgan tartibini joriy etish to‘g‘risida”gi 103-son Qarori.

1.56. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2011-yil 17-noyabrdagi “Fiskal xotiraga ega bo‘lgan nazorat – kassa mashinalarining qo‘llanishini yanada takomillashtirishga doir qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi 306-son Qarori.

1.57. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi 2011-yil 1-fevraldagi “O‘zbekiston Respublikasida chakana savdo qoidalariga qo‘shimchalar kiritish to‘g‘risida”gi 25-son Qarori.

2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining asarlari

2.1. Karimov I.A. Jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozi, O‘zbekiston sharoitida uni bartaraf etishning yo‘llari va choralari. –T.: “O‘zbekiston”, 2009. -56 b.

2.2. Karimov I.A. Asosiy vazifamiz – Vatanimiz taraqqiyoti va xalqimiz farovonligini yanada yuksaltirishdir. –T.: “O‘zbekiston”, 2010. -80 b.

2.3. Karimov I.A. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi qabul qilinganining 18 yilligiga bag‘ishlangan tantanali marosimdagi ma‘ruzasi. //Xalq so‘zi gazetasi, 2010-yil 9-dekabr.

2.4. Karimov I.A. Mamlakatimizda demokratik islohotlarni yanada chuqurlashtirish va fuqarolik jamiyatini rivojlantirish konsepsiyasi. //Xalq so‘zi gazetasi, 2010-yil 13-noyabr.

2.5. Karimov I.A. Barcha reja va dasturlarimiz Vatanimiz taraqqiyotini yuksaltirish, xalqimiz farovonligini oshirishga xizmat qiladi.

//Xalq so‘zi gazetasi, 2011-yil 22-yanvar.

2.6. Karimov I.A. O‘zbekiston mustaqillikka erishish ostonasida. – T.: “O‘zbekiston”, 2011. –440 b.

2.7. Karimov I.A. Bizning yo‘limiz – demokratik islohotlarni chuqurlashtirish va modernizatsiya jarayonlarini izchil davom ettirish yo‘lidir. //Xalq so‘zi gazetasi, 2011-yil 9-dekabr.

2.8. Karimov I.A. 2012-yil Vatanimiz taraqqiyotini yangi bosqichga ko‘taradigan yil bo‘ladi //Xalq so‘zi gazetasi, 2012-yil 19-yanvar.

2.9. Karimov I.A. Bosh maqsadimiz – keng ko‘lamli islohotlar va modernizatsiya yo‘lini qat’iat bilan davom ettirish. //Ma‘rifat gazetasi, 2013-yil 19-yanvar, №6 (8551)

2.10. Karimov I.A. 2014-yil yuqori o‘shish sur‘atlari bilan rivojlaniş, barcha mavjud imkoniyatlarni safarbar etish, o‘zini oqlagan islohotlar strategiyasini izchil davom ettirish yili bo‘ladi //Xalq so‘zi gazetasi, 2014-yil 18-yanvar.

2.11. Karimov I.A. “2015 yilda iqtisodiyotimizda tub tarkibiy o‘zgarishlarni amalga oshirish, modernizatsiya va diversifikatsiya jarayonlarini izchil davom ettirish hisobidan xususiy mulk va xususiy tadbirkorlikka keng yo‘l ochib berish – ustuvor vazifamizdir”. //Xalq so‘zi. 2015-yil 19-yanvar.

3. Kitob va turkum nashrlar.

3.1. Abduraxmonov O. Xorijiy mamlakatlarda soliq tizimlari. O‘quv qo‘llanma. –T.: TDIU nashr., 2003.

3.2. Vahobov A.V, Jo‘rayev A.S. Soliqlar va soliqqa tortish. Darslik. T.: Sharq, 2009. – 448 b.

3.3. Vahobov A.V., Malikov T.S. Moliya. Darslik /Toshkent Moliya Instituti. – Toshkent: “Noshir”, 2011. – 712 b.

3.4. Gadoev E. i dr. Kosvennie nalogi. Uchebno-prakticheskoe posobie. - T.: Norma, 2011.- 220 s.

3.5. Gadoev E. i dr. Nalog na pribil. Uchebno-prakticheskoe posobie. - T.: Norma, 2011.- 356 s.

3.6. Gadoev E. i dr. Uproshyonnaya sistema nalogooblojeniya. Uchebno-prakticheskoe posobie. - T.: Norma, 2011.- 324 s.

3.7. Jo‘rayev A. Davlat budjeti daromadlarini shakllantirishning samarali yo‘llari. Monografiya. –T.: Fan, 2004. – 243 b.

3.8. Jo‘rayev A., Meyliyev O., Safarov G’. Soliq nazariyasi -T.: TMI, 2004. – 210 b.

- 3.9. Zavalishina I.A. Soliqlar: nazariya va amaliyot. / "Iqtisodiyot va huquq dunyosi" nashriyot uyi, 2005. – 544 b.
- 3.10. Zaynalov J.R. Soliqlar va soliqqa tortish. –S.: Samarqand kooperativ instituti, 2002. – 366 b.
- 3.11. Knyazev V.G., Chernik D.G. Nalogovie sistemi zarubejnix stran. –M.: "YuNITP", 2003
- 3.12. Latipov A. Yerdan foydalanish va soliqqa tortish. –T.: "Iqtisodiyot va huquq dunyosi" nashriyot uyi, 2005
- 3.13. Malikov T.S., Jalilov P.T. Budjet-soliq siyosati. O'quv qo'llanma. – T.: "Akademnashr", 2011. - 472 b.
- 3.14. Melnik D. Nalogoviy menejment. - M.: Finansi i statistika, 2002.
- 3.15. Milyakov N. Nalogi i nalogooblojenie: Praktikum. - M.: Finansi i statistika, 2001. – 208 s.
- 3.16. Nalogi v usloviyax ekonomicheskoy integratsii. //Pod red. prof. V.S.Barda i L.P.Pavlovoy. –M.: KNORUS, 2004. – 288 s.
- 3.17. Nalogi i nalogooblojenie. /Tarasova V.F. i dr. –M.: Finansi i statistika, 2005
- 3.18. Nalogi i nalogooblojenie. Uch. pod redaksiey prof. M.V.Romanovskogo i prof. O.V.Vrublevskoy. Sankt-Peterburg: PITER, 2003. –190 s.
- 3.19. Nalogi i nalogooblojenie. Uchebnik dlya vuzov /Pod red. D.G.Chernika. M: Yunita-Dana, 2004. – 345 s.
- 3.20. Nalogovie sistemi zarubejnix stran. /Pod redaksiey V.G.Knyazeva, D.G.Chernika. –M.: "Zakon i pravo", 1997. –97 s.
- 3.21. Panskov V.G., Knyazev V.G. Nalogi i nalogooblojenie: Uchebnik dlya vuzov. –M.: MTsFER, 2003. – 336 s.
- 3.22. Temur tuzuklari. –T.: "Cho'lpon", 1991. – 98 b.
- 3.23. Tolkushin A.V. Nalogi i nalogooblojeniya: Ensiklopedicheskiy slovar. –M.: 2000
- 3.24. Toshmatov Sh.A. Korxonalarni rivojlantirishda soliqlar roli. "Fan va texnologiya" nashriyoti, 2008. – 203 b.
- 3.25. Haydarov N. Moliya. T.: "Akademiya", 2001. – 72 b.
- 3.26. Haydarov N. Soliqlar va soliqqa tortish masalalari. O'quv qo'llanma. –T.: "Akademiya", 2007. – 214 b.
- 3.27. Yutkina T.F. Nalogi i nalogooblojenie: Uchebnik. 2-e izd., pererab. i dop. –M.: INFRA-M, 2002. – 576 s.
- 3.28. Yahyoev Q.A. Soliqqa tortish nazariyasi va amaliyoti. –T.:

Fan va texnologiyalar markazi, 2003. – 247 b.

3.29. Perov A., Tolkushkin A. Nalogi i nalogooblojenie. Uchebnoe posobie. –M.: “Yurayt”, 2012. –899 s.

3.30. Tarasova V., Vladika M., Saprikina T., Semikina L. Nalogi i nalogooblojenie. Uchebnik. –M.: “Knorus”, 2012. –488 s.

3.31. Usmanova M.S., Jismoniy shaxslarning daromadlarini deklaratsiya usulida soliqqa tortish muammolari. Monografiya. – T.: “Tamaddun”, 2013. –144 b.

4. Journallardagi maqolalarga va konferensiya ishlariga havolalar.

4.1. Abdurahmonov H. Soliq imtiyozlari va ularning tizim mexanizmiga ta'siri. // Bozor, pul va kredit. – Toshkent, 2001, - № 7. - B. 38.

4.2. Abduraxmonov O. Soliq siyosati: dunyo tajribasi va O'zbekiston istiqboli. // Bozor, pul va kredit. – Toshkent, 2002, - № 5. - B. 36.

4.3. Adizov A. Bozor iqtisodiyoti sharoitida jismoniy shaxslardan olinadigan soliqlar. // O'zbekiston iqtisodiy axborotnomasi. – Toshkent, 2000, - № 8. – B. 40-41.

4.4. Adizov A. Jismoniy shaxslardan undiriladigan daromad solig'i og'irligi va uni belgilovchi omillar. // O'zbekiston iqtisodiy axborotnomasi. – Toshkent, 2004, - № 1-2. – B. 12-13.

4.5. Abdurahmonov O. Jismoniy shaxslar mulkini soliqqa tortishni takomillashtirish //Bozor, pul va kredit. –2002. –№7.

4.6. Abdurahmonov O. Soliq siyosati: Dunyo tajribasi va O'zbekiston istiqboli //Bozor, pul va kredit. –2002. –№5.

4.7. Ahmadjonov M. Soliq madaniyatini oshiraylik //Soliq to'lovchining jurnali. –2001. –№2.

4.8. Adizov A. Jismoniy shaxslardan undiriladigan daromad solig'i og'irligi va uni belgilovchi omillar. // O'zbekiston iqtisodiy axborotnomasi. – Toshkent, 2004, - № 1-2. – B. 12-13

4.9. Burkov S. Nenaloguevie doxodi ot gossobstvennosti i budjetniy potentsial strani //Rossiyskiy ekonomicheskiy jurnal. –2002. –№9. –S. 27–28

4.10. Butanov D.D. Reformirovanie budjetnix sistem: opit vostochnoy Evrope //Finansi. –2000. –№9. –S. 55

4.11. Vaxabov A., Jo'rayev A. Aktualnie problemi povisheniya effektivnosti vzaimootnosheniy Respubliki Uzbekistan s mejdunarodnimi finansovimi institutami. //Aktualnie problemi sovremennoy nauki. –Moskva, 2004. –№2(17). –S.106–108.

4.12. Gasanli M.X. Nalogi kak istochnik ekonomicheskoy dinamiki obshchestvennix sistem: Makarov D.G. Ugolovniy kodeks v borbe s tenevoy ekonomikoy. Problemi i perspektivi //Nalogoviy vestnik. –2000. –№1. –S. 120–121.

4.13. Jo'rayev A. Aktualnie voprosi nalogooblojeniya doxodov fizicheskix lits //Aktualnie problemi sovremennoy nauki. –Moskva, 2004. –№2(17). –S. 109–111.

4.14. Jo'rayev A., Amonov A. Qishloq xo'jaligini soliqqa tortishda xorijiy davlatlar tajribasi //Iqtisodiyotni erkinlashtirish sharoitida soliqqa tortish va sug'urta faoliyatini takomillashtirish yo'llari: Xalqaro ilmiy–amaliy konferensiya materiallari. 11–12-fevral 2004-y. –Toshkent, 2004. B. 44–46.

4.15. Jo'rayev A. Davlat budjeti daromadlarini tasniflash mezonlari //Xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya: 25-may, 2004. –Toshkent, 2004. B. 246 – 247.

4.16. Jo'rayev A. Davlat budjetining soliqsiz daromadlari //O'zbekiston iqtisodiy axborotnomasi. –2004. –№5–6. –B. 61.

4.17. Jo'rayev A. Davlat budjeti taqchilligini qoplash va uning makroiqtisodiy barqarorlikni ta'minlashdagi ahamiyati //Bozor, pul va kredit. –2004. –№4(83). –B. 28–29.

4.18. Jo'rayev A. Daromad, budjet va soliqlar //Soliq to'lovchining jurnali. –2004. –№4 –B. 21–23.

4.19. Jo'rayev A. Kichik va o'rta biznes korxonalarida investitsiya jarayoni //Bozor, pul va kredit. –2002. –№6. –B. 49–50.

4.20. Jo'rayev A. Korxonalar investitsion faoliyatini soliqlar orqali rag'batlantirish //Jamiyat va boshqaruv. –2004. –№4. –B. 31–33.

4.21. Jo'rayev A. Soliq–budjet siyosati yaxlitligi va uning davlat budjeti daromadlari ijrosidagi ahamiyati //O'zbekiston iqtisodiy axborotnomasi. –2005. –№1–2. –B. 34–35.

4.22. Jo'rayev A. Soliqqa oid jinoyatlarga soliq tizimi orqali ta'sir etish //Jamiyat va boshqaruv. –2004. –№3. –B. 28–29.

4.23. Jo'rayev A. Soliqqa oid qonunchilik buzilishi holatlarining oldini olish //Bozor, pul va kredit. –2004. –№9(88). –B. 45–48.

4.24. Jo'rayev A. To'g'ri (bevosita) soliqlar: ularni davlat budjeti daromadlarini shakllantirishdagi o'rni //O'zbekiston iqtisodiy axborotnomasi. –2004. –№9–10. –B. 58–59.

4.25. Jo'rayev A., Mamatov B. Iqtisodiy samaradorlik omillari //O'zbekiston qishloq xo'jaligi. –2003. –№7. –B. 6.

4.26. Jo'rayev A., Mamatov B. Kichik va o'rta biznesni rivojlantirishda bozor infratuzilmasi //Bozor, pul va kredit.–2003. –№2.–B. 43–47.

4.27. Jo'rayev A. Soliqlarning budget tizimi bo'g'inlariaro taqsimlanishi //Bozor, pul va kredit. –2004. –№11. –B. 18–21.

4.28. Jo'rayev A. Umumiylik va o'ziga xoslik //Soliq to'lovchining jurnali. –2004. –№9. –B. 26–28.

4.29. Jo'rayev A., Quzieva N. O'zbekistonda xorijiy investitsiyalar ishtirokidagi korxonalar faoliyatini soliqlar orqali rag'batlantirishda imtiyozlarning tutgan o'rni //Iqtisodiyotni erkinlashtirish sharoitida soliqqa tortish va sug'urta faoliyatini takomillashtirish yo'llari: Xalqaro ilmiy–amaliy konferentsiya materiallari. 11–12-fevral 2004. –Toshkent, 2004. B. 39–41.

4.30. Jurayev A.S. Aktualnie voprosi nalogoblojeniya valyutnix operatsiy kommercheskix bankov //Aktualnie problemi sovremennoy nauki. –Moskva, 2003. –№4 (13). –S. 67–68.

4.31. Jo'rayev A.S. Bank kreditlari: Davlat budjeti daromadlari manbai sifatida //O'zbekiston bank tizimini isloh qilish va erkinlashtirishning asosiy yo'nalishlari: Xalqaro ilmiy – amaliy konferensiya materiallari. 30-aprel 2004. –Toshkent, 2004. B. 73.

4.32. Jurayev A.S., Bobokulov T.I. Problemi povisheniya effektivnosti monitarnoy politiki Tsentralnogo banka Uzbekistana //Sovremennie aspekti ekonomiki. –Sankt-Peterburg, 2003. –№8(36). –S. 70–73.

4.33. Juraev A.S. Vnutrenniy nalogoviy kontrol zozyaystvuyushix subyektov //Semnadsatie mejdunarodnie Plexanovskie chteniya: Tez. dokl. –Moskva, 2004. S. 315 –316.

4.34. Jurayev A.S. Vozdeystvie nalogovoy sistemi na razvitie tenevoy ekonomiki //Sovremennie aspekti ekonomiki. –Sankt–Peterburg, 2004. –№1(52). –S. 186–189.

4.35. Jurayev A.S., Jumaev Nodir H. The basic aspects of development of currency operations of commercial banks of the republic of Uzbekistan //Iqtisodiyotni erkinlashtirish sharoitida soliqqa

tortish va sug'urta faoliyatini takomillashtirish yo'llari: Xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya materiallari. 11–12 fevral 2004.–Toshkent, 2004. B.386–389.

4.36. Jurayev A.S. Nalogoviy kontrol: voprosi teorii. //Voprosi gumanitarnix nauk. –Moskva. –2004. –№1(10). –S. 120–121.

4.37. Jurayev A.S., Perspektivi sovershenstvovaniya metodologicheskix osnov nalogovoy politiki v Respubliki Uzbekistan //Voprosi ekonomicheskix nauk. –Moskva, 2004. –№1(5). –S. 180–181.

4.38. Jurayev A.S. Rol pravitelstvennix tsennix bumag v finansirovanie rasxodov gosudarstvennogo budjeta Uzbekistana //Aktualnie problemi sovremennoy nauki. –Moskva, 2003. –№4 (13). –S. 69–70.

4.39. Jo'rayev A.S. Soliqlar bo'yicha to'lovsizlik muammosi va uni hal qilish yo'lari //Iqtisodiyotni erkinlashtirish sharoitida soliqqa tortish va sug'urta faoliyatini takomillashtirish yo'llari: Xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya materiallari. 11–12 fevral 2004. –Toshkent, 2004. B. 33–34.

4.40. Jurayev A.S., Xujamkulov D.Yu. Inostrannie investitsii i razvitie ekonomiki Respubliki Uzbekistan //Shestnadsatie Mejdunarodnie Plexanovskie chteniya: Tez. dokl. –Moskva, 2003. S. 107.

4.41. Malikov T.S. Mustaqillik yillarida soliq siyosati //Jamiyat va boshqaruv. –2001. –№2. –B. 21–24.

4.42. Malikov T.S., Haydarov N.H. «Yetti o'lchab ...». //Bozor, pul va kredit. –2001. –№3–4 –B. 74–75.

4.43. Malikov T.S. Soliq va imtiyozlar dialektikasi. (1–maqola) //Iqtisod va hisobot. –1997.

4.44. Usmanova M.S. Jismoniy shaxslar daromadlarini soliqqa tortishning ayrim masalalari. // Birja Ekspert. -Toshkent , 2009, - №12(24). - B.15-16.

4.45. Usmanova M.S. Jismoniy shaxslar daromadlarini deklaratsiya usulida soliqqa tortishda xorijiy davlatlar tajribasi. // Moliya.-Toshkent, 2009, - № 4. - B. 58-60.

4.46. Usmanova M.S. Jismoniy shaxslar daromadlarini deklaratsiya usulida soliqqa tortish. // Moliya. –Toshkent, 2010, - № 1. – B. 47-52.

5. Dissertatsiya va dissertatsiya avtoreferati

5.1. Abduraxmonov O. Jismoniy shaxslardan olinadigan soliqlar tizimi va uni takomillashtirish masalalari. Iqtisod fanlari doktori ilmiy darajasini olish uchun yozilgan dissertatsiya. –Toshkent, -2005. -314 b.

5.2. Adizov A. Jismoniy shaxslardan olinadigan soliqlar tizimini takomillashtirish. Iqtisod fanlari nomzodi ilmiy darajasini olish uchun yozilgan dissertatsiya. - Toshkent, -2004. -129 b.

5.3. Haydarov N.X. Iqtisodiyotni erkinlashtirish sharoitida korxonalar investitsion faoliyatidagi moliya-soliq munosabatlarini takomillashtirish masalalari (xorijiy investitsiyali korxonalar misolida): Iqtisod fanlari doktori diss. -Toshkent, -2003. -268 b.

5.4. Jo'rayev A.S. Davlat budjeti daromadlarini shakllantirishning dolzarb muammolari. Iqtisod fanlari doktori diss. -Toshkent, -2005. -320 b.

5.5. To'raev Sh.Sh. Xo'jalik subyektlarining soliq yukini optimallashtirish masalalari. Iqtisod fanlari nomzodi diss. avtoreferati. -Toshkent, -2007. -24 b.

5.6. Usmanova M.S. Jismoniy shaxslarning daromadlarini deklaratsiya usulida soliqqa tortishni takomillashtirish. Iqtisod fanlari nomzodi ilmiy darajasini olish uchun yozilgan dissertatsiya. -Toshkent, -2011. -146 b.

6. Xorijiy tilda yozilgan adabiyotlar

6.1. Asion. Development Bank. Monila, 2004. -214 p.

6.2. Government Financial Statistics. IMF, 2001. Washington D.C.

6.3. Namozov O. Influence of Money Supply on the Inflation Process in Uzbekistan //Econometric Anlysis Uzbek Economic Trends Journal, Jan-March 2000, - r. 38-47.

6.4. Mariette D. Bercy report a zero sur le dossier du Gredit Jonciur. //Tribune. -P., 1998. -Sept., p. 9.

6.5. Szepo G. Financial regulation and multitier Financial intermediation system in Eastern Europe. Introduction journal of Banking and finance, 2000. -410 r.

6.6. Steinbery A. An innovatori package for financial sector reforms // Journal of Banking and finance. 2001.

6.7. Tanzi V. Taxation in an Integrations World. -Washington.: The Brooklngs Institut, 1995. -S. 134; Farmer P., Lyal R. EC Tax Law.-Oxford.: Clarendon Press, 1994. -r. 297.

6.8. Tax Policy. Handbook, Edited by Parhasarathi Shome, IMF, 1995. Washington D.C.

6.9. Hofer A. La fraude fiscale en Suisse. -Editions Grounauver. Geneve, 1978. p. 141

6.10. Sauvageot G. Precis de fiscalite. – Nathan, 1990. p. 109

6.11. Am P. La fiscalite en France. –Hachette, 1998, p. 186

7. Elektron ta'lim resurslari

7.1. <http://www.gov.uz> - O'zbekiston Respublikasi hukumat portali

7.2. <http://www.soliq.uz> - O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi

7.3. <http://www.lex.uz> - O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi

7.4. <http://www.mf.uz> - O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi

7.5. <http://www.stat.uz> - O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi

7.6. <http://www.ziyonet.uz> - Jamoat axborot ta'lim tarmog'i

7.7. <http://www.nalog.ru> - Rossiya Federatsiyasining Federal soliq xizmati

7.8. <http://www.fmc.uz> - "FINMANCONSULT" kompaniyasi

7.9. <http://www.norma.uz> - "NORMA HAMKOR" MChJi

**Yakka tartibdagi tadbirkorning faoliyatini qaytadan boshlaganligi to'g'risida
A X B O R O T**

_____ tuman (shahar) hokimligi huzuridagi Tadbirkorlik subyektlarini davlat ro'yxatidan o'tkazish inspeksiyasi Sizga

(yakka tartibdagi tadbirkorning F.I.O.)
o'zining faoliyatini _____ dan qaytadan boshlaganligini ma'lum qiladi.

**Faoliyatini qaytadan boshlagan yakka tartibdagi tadbirkor to'g'risida
M A ' L U M O T L A R**

STIR

Pasport ma'lumotlari: seriyasi	<input type="text"/>	raqami	<input type="text"/>
berilgan	<input type="text"/>	<input type="text"/>	Kim tomonidan berilgan _____

Doimiy yashash joyi manzili:	viloyat	<input type="text"/>	Shahar	<input type="text"/>
	tuman	<input type="text"/>	aholi punkti	<input type="text"/>
	ko'cha	<input type="text"/>	uy	<input type="text"/> xonadon <input type="text"/>

Davlat ro'yxatidan o'tganligi to'g'risida guvohnoma: raqami	<input type="text"/>
_____ tuman (shahar) hokimligi huzuridagi Tadbirkorlik subyektlarini davlat ro'yxatidan o'tkazish inspeksiyasi tomonidan berilgan	<input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/>
amal qilish muddati	<input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> gacha (berilgan sana)

Telefoni: kodi raqami

Ro'yxatdan o'tkazuvchi organ xodimi tomonidan to'ldiriladi	Davlat soliq xizmati organi xodimi tomonidan to'ldiriladi
Rahbar	Ushbu Axborot (karakligiga "V" belgisi qo'yilsin)
F.I.O.	☐ shaxsan ☐ pochta orqali
Imzo	☐ varaqda taqdim etildi
Sana	Taqdim etilgan sana <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> (kk/oo/yy)
Qayd raqami	F.I.O. _____ Imzo _____

**Chakana savdo faoliyati bilan shug'ullanuvchi yakka tartibdagi
tadbirkorning tovar operatsiyalari va daromadlarini hisobga olish**

KITOBİ №. _____

**Chakana savdo faoliyati bilan shug'ullanuvchi yakka tartibdagi tadbirkor to'g'risida
MA'LUMOTLAR**

STIR _____

Yakka tartibdagi tadbirkorning
familiasini, ismi va otasining ismi _____

Pasport ma'lumotlari: seriyasi _____

_____ raqami _____

berilgan _____

Kim tomonidan berilgan _____

Davlat ro'yxatidan o'tganligi to'g'risida guvohnoma: raqami _____

_____ tuman (shahar) xokimligi huzuridagi Tadbirkorlik subyektlarini
davlat ro'yxatidan o'tkazish inspeksiyasi tomonidan berilgan _____

(berilgan sana)

amal qilish muddati _____

gacha

Yuridik shaxsni tashkil etmasdan tijorat faoliyati uchun chetdan tovar
olib keluvchi yakka tartibdagi tadbirkorning davlat ro'yxatidan
o'tganligi to'g'risidagi guvohnomasi:

raqami _____

_____ tuman (shahar) DSI tomonidan berilgan

(berilgan sana)

amal qilish muddati _____

gacha

Doimiy yashash joyi manzili _____

Faoliyatni amalga oshirish joyi _____

Telefoni: kod _____

raqami _____

Mazkur Kitobda ko'rsatilgan ma'lumotlarning ishonchligi va to'liqligini tasdiqlayman:	Davlat soliq xizmati organi xodimi tomonidan to'ldiriladi
Yakka tartibdagi tadbirkor	Kitob _____ tuman (shahar) DSIda ro'yxatga olingan
STIR _____	raqami _____ Kitobning varaqlari tikilgan, raqamlangan va
Familiasini _____	tuman (shahar) DSI muhri bilan tasdiqlangan
Ismi _____	Kitob _____ varaqda _____ dan _____ gacha
Otasining ismi _____	Qayd qilingan sana _____ (kk/oo/yy)
Imzo _____	F.I.O. _____
	Imzo _____
	M.O'. _____

Kitobga kiritish sanasi

Tovarning nomi _____

Tovarning manbaini tasdiqlovchi hujjat:

nomi raqami sanasi

Kirim hujjati:

nomi raqami sanasi

To'lov hujjati:

nomi raqami sanasi

Tovar kodi O'lovchov birligi

Xarid narxi

Bojxona rasmiylashtiruv xarajatlarini*

Boshqa xarajatlar

Miqdori

O'rtacha narxi, tovarni xarid qilish xarajatlarini hisobga olgan holda

Oylar	Oy boshiga qoldiq	Sotildi		Oy oxiriga qoldiq	Xarajatlarni	Daromad
		miqdori	Summasi			
Yanvar						
Fevral						
Mart						
Aprel						
May						
Iyun						
Iyul						
Avgust						
Sentyabr						
Oktyabr						
Noyabr						
Dekabr						
Jami kalendar yil uchun						

*- yakka tartibdagi tadbirkor tomonidan import qilingan tovarlar sotilganda to'ldiriladi.

TOVAR CHEKLARI KITOBCHASI

Tovar cheklari kitobchasining titul varag'i

Tikish joyi	STIR	<input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/>
	Familiyasi, ismi, otasining ismi	<input style="width: 100%;" type="text"/>
	Faoliyatni amalga oshirish joyi	<input style="width: 100%;" type="text"/>
	Kitobcha	<input style="width: 100%;" type="text"/> tuman (shahar) DSIda qayd qilindi
	raqami *	<input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/>
	Kitob ip bilan tikilgan va DSI muhri bilan tasdiqlangan	<input style="width: 100%;" type="text"/> tuman (shahar)
	Tovar cheklari raqamlari	<input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> dan <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> Gacha
	Qayd qilish sanasi (kk/oo/yy)	<input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/>
	F.I.O.	<input style="width: 100%;" type="text"/>
	Imzo	<input style="width: 100%;" type="text"/>
M.O'.		

Tovar cheki

Tikish joyi	Tovar cheki №	STIR	<input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/>			
		Sana	<input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/>			
		Tovar nomi (kodi)	Narxi	Miqdori	Summasi	
Jami						
		(sotuvchining F.I.O.)	(imzo)			

STIR

Hujjat turi / Hisobot davri OyKalendar yil **Tijorat faoliyati uchun mo'ljallangan tovarlarni chetdan olib keluvchi yakka tartibdagi tadbirkor to'g'risida ma'lumotlar**

Yakka tartibdagi tadbirkorning familiyasi, ismi va otasining ismi _____

Pasport ma'lumotlari: <input type="text"/>		raqami <input type="text"/>
seriyasi berilgan <input type="text"/>	<input type="text"/>	Kim tomonidan berilgan _____

Davlat ro'yxatidan o'tganligi to'g'risida guvohnoma: raqami <input type="text"/>	
tuman (shahar) xokimligi huzuridagi Tadbirkorlik subyektlarini davlat ro'yxatidan o'tkazish inspeksiyasi tomonidan berilgan <input type="text"/>	
amal qilish muddati <input type="text"/>	<input type="text"/> gacha (berilgan sana)

Tijorat faoliyati uchun tovarlarni chetdan olib keluvchi yakka tartibdagi tadbirkorning davlat ro'yxatidan o'tganligi to'g'risidagi guvohnomasi: raqami <input type="text"/>	
tuman (shahar) DSI tomonidan berilgan <input type="text"/>	
Amal qilish muddati <input type="text"/>	Gacha (berilgan sana)

Doimiy yashash joyi manzili _____

Faoliyatini amalga oshirish joyi _____

Telefoni: kod raqami

Ushbu Hisobotlar <input type="text"/>	varaqa tuzilgan, unga ilova qilingan tasdiqlovchi hujjatlar yoki ularning nusxalari <input type="text"/>	varaqa	O'lovchov birligi <input type="text"/>
---------------------------------------	--	--------	--

Hisobotni taqdim etish muddati (kun/oy/yil)

_____ ga taqdim etiladi (soliq bo'yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organi)

Mazkur Hisobotlarda ko'rsatilgan ma'lumotlarning ishonchligi va to'liqligini tasdiqlayman:	Davlat soliq xizmati organi xodimi tomonidan to'ldiriladi
Yakka tartibdagi tadbirkor	Ushbu Hisobotlar (kerakligiga "V" belgisi qo'yilsin)
STIR <input type="text"/>	☐ shaxsan ☐ pochta orqali
F.I.O. _____	☐ varaqda taqdim etildi
Imzo _____	Taqdim etilgan sana <input type="text"/>
Sana <input type="text"/>	(kk/oo/yy) <input type="text"/>
	F.I.O. _____
	Imzo _____

STIR

ga taqdim etiladi

(soliq bo'yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organi)

Mazkur Hisobotda ko'rsatilgan ma'lumotlarning ishonchiligi va to'liqligini tasdiqlayman:	Davlat soliq xizmati organi xodimi tomonidan to'ldiriladi
Yakka tartibdagi tadbirkor STIR <input type="text"/>	Ushbu Hisobot (kerakligiga «V» belgi qo'yilsin)
Yakka tartibdagi tadbirkorning familiyasi, ismi va otasining ismi	☐ shaxsan ☐ pochta orqali
Sana <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> (kun/oy/yil)	<input type="text"/> varaqda taqdim etildi
	Taqdim etigan sana <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> (kk/oo/yy)
	F.I.O. _____ Imzo _____

Hujjat turi: / Hisobot davri Chorak Kalendar yil

Hujjat turi: 1 - hisobot, 2 - aniqlashiruvchi (kasr orqali aniqlashiruv raqami)

**Savdo faoliyatini amalga oshiruvchi yakka tartibdagi tadbirkor to'g'risida
MA'LUMOTLAR**

Pasport ma'lumotlari: seriyasi raqami

Ushbu Hisobot varaqda tuzilgan, unga ilova qilingan tasdiqlovchi hujjatlar varaqda O'lchov birligi so'm berilgan Kim tomonidan berilgan _____

Davlat ro'yxatidan o'tganligi to'g'risida guvohnoma: raqami

_____ tuman (shahar) xokimligi huzuridagi Tadbirkorlik subyektlarini davlat ro'yxatidan o'tkazish inspeksiya tomonidan berilgan (berilgan sana)

amal qilish muddati gacha

Doimiy yashash joyi manzili _____

Faoliyatni amalga oshirish joyi _____

Telefon: kod raqami

Hisobotni taqdim etish muddati (kun/oy/yil)

STIR

Hujjat turi

 /

Hisobot davri

 Chorak

Soliq davri

Hujjat turi: 1 – ma'lumotlar, 2 – aniqlashtiruvchi (kasr o'raqali aniqlashtiruv raqami)

Yuridik shaxsning
to'liq nomi

Yuridik shaxsning joylashgan

yeri

Pochta manzili

Telefon:

kod

raqam

Ma'lumotlarni topshirish muddati (kun/oy/yil)

ga taqdim etiladi

(soliq bo'yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organi)

**Hisoblangan va amalda to'langan daromadlar summolari hamda jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'ining ushlab qolingan summolari to'g'risidagi
MA'LUMOTLAR**
(yil boshidan o'sib boruvchi yakun bilan to'ldiriladi)

T/r	Ko'rsatkichlar	Satr kod	To'lovchining ma'lumotlari bo'yicha
1	Yil boshidan daromad olgan jismoniy shaxslar soni, jami (kishi)	001	(so'zda)
	shu jumladan:		
	asosiy ish joyi bo'yicha	002	
	asosiy bo'lmagan ish joyi bo'yicha	003	
2	Hisoblangan daromadlarning umumiy summasi	004	
2.1	shulardan soliq agenti bilan mehnatga oid munosabatlarda bo'lmagan jismoniy shaxsning yozma arizasiga ko'ra jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i ushlab qolinmagan moddiy naf tarzidagi daromadlar	005	
3	Soliq solishdan ozod qilinadigan daromadlarning umumiy summasi	006	
4	Soliq solinadigan daromadlarning umumiy summasi (soliq solinadigan baza), shu jumladan: (004-satr-005-satr-006-satr)	007	
4.1.	--soliq solish shkalasi bo'yicha soliq solinadigan daromadlar	008	
4.2.	--dividend va foizlar tarzidagi daromadlar	009	
4.3	-- O'zbekiston Respublikasi soliq kodeksining 181-moddasida ko'rsatilgan jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'ining eng kam stavkasi bo'yicha soliq solinadigan daromadlar	010	
4.4	-- jismoniy shaxsning arizasiga asosan jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'ining eng yuqori stavkasi bo'yicha soliq solinadigan daromadlar	011	
5	Byudjetga hisoblangan jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'ining umumiy summasi, shu jumladan: (1-ilova 5-ustunining "Yil boshidan jami" satr + 014-satr)	012	

5.1	– 008-satrdagi ko'rsatilgan daromadlar bo'yicha	013	
5.2	– 009-satrdagi ko'rsatilgan daromadlar bo'yicha (2-ilova 3-ustunining "Yil boshidan jami" satri)	014	
5.3	– 010-satrdagi ko'rsatilgan daromadlar bo'yicha	015	
5.4	– 011-satrdagi ko'rsatilgan daromadlar bo'yicha	016	
6.	ShJBPHga hisoblangan badallarning umumiy summasi (1-ilova 4-ustunining "Yil boshidan jami" satri)	017	
7	Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i va fuqarolarning sug'urta badallari chegirilgan holdagi hisoblangan daromadlarning umumiy summasi (004-satr – 012-satr – 017-satr – fuqarolarning sug'urta badallari hisoblangan summasi)	018	
8	Jismoniy shaxslarga to'langan daromadlarning umumiy summasi (1-ilova 6-ustunining "Yil boshidan jami" satri + 2-ilova 5-ustunining "Yil boshidan jami" satri)	019	
9	Byudjetga to'langan jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'ining umumiy summasi (1-ilova 12-ustunining "Yil boshidan jami" satri + 2-ilova 8-ustunining "Yil boshidan jami" satri)	020	
10	ShJBPHga to'langan badallarning umumiy summasi (1-ilova 11-ustunining "Yil boshidan jami" satri)	021	

Izoh:

1. Hisoblangan va to'langan daromadlar summasi O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 172-178-moddalariga muvofiq aniqlanadi.
2. Yil yakunlari bo'yicha 004-satr qiymati 3-ilovaning "Daromadlar summasi" ustuni 01-satri qiymatiga teng bo'lishi lozim.
3. Yil yakunlari bo'yicha 006-satr qiymati 4-ilovaning "Daromadlar summasi" ustuni 01-satri qiymatiga teng bo'lishi lozim.

Mazkur ma'lumotnomalarda ko'rsatilgan ma'lumotlarning ishonchligi va to'liqligini tasdiqlayman:	Davlat soliq xizmati organi xodimi tomonidan to'ldiriladi
Rahbar:	Ushbu ma'lumotlar (keragiga "V" belgisi qo'yilsin)
STIR	
F.I.O.	
Imzo	☐ shaxsan ☐ pochta orqali
Bosh buxgalter	☐ varaqda taqdim etildi
STIR	
F.I.O.	Taqdim etilgan sana
Imzo	(kk/oo/yy)
Sana (kk/oo/yy)	F. I. O.
	Imzo

M.O'.

* ushbu satr o'igan chorakning "Yil boshidan jami" satri bilan joriy chorakning "Jami" satri yig'indisi sifatida aniqlanadi. Birinchi chorakda "Yil boshidan jami" satrida birinchi chorakning "Jami" satri qiymati ko'rsatiladi.

Izoh:

1. «Chorak boshiga qoldiq» satrida o'igan chorak uchun bo'lgan Rasshifrovkaning «Chorak oxiriga qoldiq» tegishli ustundaridan ko'chiriladigan summalar ko'rsatiladi.

«Chorak oxiriga qoldiq» satrida:

3-ustun = «Chorak boshiga qoldiq» satrining 3-ustuni + «Jami» satrining 3-ustuni – «Jami» satrining 8-ustuni;

4-ustun = «Chorak boshiga qoldiq» satrining 4-ustuni + «Jami» satrining 4-ustuni – «Jami» satrining 5-ustuni;

Rahbar _____

(Imzo)

Bosh buxgalter _____

(Imzo)

M.O': _____

Hisoblangan va amalda to'langan daromadlar summalari hamda jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'ining ushlab qolingan summalari to'g'risidagi ma'lumotlarga 3-ilova

20 ___ yil uchun
jismoniy shaxslarga hisoblangan daromadlar
RASSHIFROVKASI

(so'm)

Ko'rsatkich nomi	Satr kodi	Yil boshidan daromad olgan jismoniy shaxslar soni	Daromad summasi
Jismoniy shaxslarning daromadlari – jami (02-satr + 03-satr + 04-satr + 06-satr)	01	X	
shu jumladan:		X	X
a) mehnatga haq to'lash tarzidagi daromadlar (O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 172, 173, 174, 175-moddalari)	02		
shundan:		X	X
– predmeti ishlar bajarish va xizmatlar ko'rsatish bo'lgan fuqarolik-huquqiy tuzda tuzilgan shartnomalarga muvofiq jismoniy shaxslarga to'lovlar	021		
– yuridik shaxsning boshqaruv organi (kuzatuv kengashi yoki boshqa shunga o'xshash organi) a'zolariga yuridik shaxsning o'zi tomonidan amalga oshiriladigan to'lovlar	022		
b) mulkiy daromadlar (O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 176-moddasi)	03		
shundan:		X	X
mol-mulkni ijaraga berishdan olingan daromadlar	031		
dividendlar	032		
foizlar	033		
v) moddiy naf tarzidagi daromadlar (O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 177-moddasi)	04		
shundan:			
soliq agenti bilan mehnatga oid munosabatlarda bo'lmagan jismoniy shaxslarning yozma arizasiga ko'ra jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i ushlab qolinmagan moddiy naf tarzidagi daromadlar	05		
g) boshqa daromadlar (O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 178-moddasi) ¹	06		

¹ Jamg'arib boriladigan majburiy pensiya badallari bundan mustasno.

Izoh: Ushbu Rasshifrovka yil yakuni bo'yicha Ma'lumotlar taqdim etilganda yilda bir marta taqdim etiladi.

ahbar

Bosh buxgalter

STIR

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

--	--

Hisoblangan va amalda to'langan daromadlar summalari hamda jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'ining ushlab qolingan summalari to'g'risidagi ma'lumotlarga 4-ilova

20 __ yil uchun

jismoniy shaxslarning soliq solishdan ozod etilgan daromadlari rasshifrovkasi

(so'm)

Ko'rsatkich nomi	Satr kodi	Imtiyozlar qo'llanilgan jismoniy shaxslar soni	Daromad summasi
Imtiyozlar summasi - jami (02- satr+ 05-satr)	01	X	
shu jumladan:		X	X
a) O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksiga muvofiq - jami (03-satr + 04 -satr):	02		
- O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 179-moddasi bo'yicha (bandi va imtiyoz mazmuni ko'rsatiladi) (031-03...-satrlar yig'indisi) ¹	03		
shu jumladan:		X	X
	031		
25) davlat pensiyalari	032		
	033		
30) yosh oila a'zolari tomonidan yakka tartibda uy-joyni qurish, rekonstruksiya qilish va sotib olish uchun yoki ko'p kvartirali uydagi kvartirani rekonstruksiya qilish va sotib olish uchun olingan ipoteka kreditlarini hamda ular bo'yicha hisoblangan foizlarni qoplash uchun yo'naltirilgan jismoniy shaxslarning soliq solinadigan ish haqi va boshqa daromadlari summalari	034		
30) "Qishloq qurilish bank" aktsiyadorlik tijorat bankining, O'zbekiston Respublikasi Tashqi iqtisodiy faoliyat milliy banki va "Ipoteka bank" ATIB kreditlari hisobiga qishloq joylarida namunaviy loyihalar bo'yicha yakka tartibda uy-joy quruvchi shaxslar tomonidan olingan ipoteka kreditlarini hamda ular bo'yicha hisoblangan foizlarni qoplash uchun yo'naltirilgan jismoniy shaxslarning soliq solinadigan ish haqi va boshqa daromadlari summalari	035		
31) O'zbekiston Respublikasi oliy o'quv yurtlarida ta'lim olish uchun (o'zining o'qishi yoki yigirma olti yoshga to'lmagan farzandlarining o'qishi uchun) yo'naltiriladigan fuqarolarning soliq solinadigan ish haqi va boshqa daromad summalari	036		
31) O'zbekiston Respublikasi Xalq bankidagi fuqarolarning shaxsiy jamg'arib boriladigan pensiya hisobvaraqlariga ixtiyoriy ravishda yo'naltiriladigan fuqarolar ish haqi va boshqa daromadlari summalari	037		
	03...		
O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 180-moddasi bo'yicha (bandi va imtiyoz mazmuni ko'rsatiladi) (041-04...-satrlar yig'indisi)	04		
shu jumladan:		X	X
	041		
	042		
	04...		
b) boshqa normativ-huquqiy hujjatlarga muvofiq - jami: (normativ-huquqiy hujjatning nomi, sanasi, raqami, shuningdek imtiyoz bandi va uning mazmuni ko'rsatiladi) (051-05...-satrlar yig'indisi)	05		
shu jumladan:		X	X
	051		
	052		
...	05...		

¹ jamg'arib boriladigan majburiy pensiya badallari bundan mustasno.

Izoh: Ushbu Rasshifrovka yil yakuni bo'yicha Ma'lumotlar taqdim etilganda yilda bir marta taqdim etiladi.

Rahbar

Bosh buxgalter

**To'langan daromadlar va ushlab qolingan jismoniy shaxslardan olinadigan
daromad solig'ini summalari to'g'risida
ma'lumotnoma
(20__ yil uchun)**

Yuridik shaxs (ish beruvchi) to'g'risida ma'lumotlar

STIR

Yuridik shaxsning to'liq nomi _____

Yuridik shaxsning joylashgan eri _____

Faoliyat yuritish joyi _____

Pochta manzili _____

Telefon: kod raqami

Jismoniy shaxs (daromad oluvchi) to'g'risidagi ma'lumotlar

STIR

ShJBPH

F.I.O. _____

Maqomi (1 - rezident / 0 - norezident)

Ish joyi (1 - asosiy / 0 - asosiy bo'lmagan)

Pasport ma'lumotlari: seriyasi raqami

Berilgan sana Kim tomondan berilgan _____

Doiniy yashash viloyat shahar

joyining manzili tuman aholi punkti

ko'cha uy xonadon

Ushbu ma'lumotnoma varaqda tuzilgan

O'lov birligi so' m

Mazkur ma'lumotnomada ko'rsatilgan ma'lumotlarning ishonchligini va to'liqligini tasdiqlayman:	Bosh buxgalter (jismoniy shaxsning yangi ish (xizmat, o'qish) joyidagi) yoki davlat soliq xizmati organi xodimi tomonidan to'ldiriladi
Rahbar	Ushbu ma'lumotnoma (keraktligiga "V" belgisi qo'yilsin)
STIR <input type="text"/>	☐ shaxs ☐ pochta orqali
F. I. O. _____	<input type="text"/> varaqda taqdim etildi
Imzo _____	Taqdim etilgan sana <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> (kk/oo/yy)
Bosh buxgalter	F. I. O. _____
STIR <input type="text"/>	Imzo _____
F. I. O. _____	
Imzo _____	
Sana <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> (kk/oo/vy)	

M.O'. _____

I. O'zbekiston Respublikasi rezidentining daromadlari

Daromad turlari	Hisoblangan daromad	Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'ining umumiy summasi	shundan:	
			byudjetga ushlab qolingana summa	ShJBPH ga ushlab qolingana summa
1. Soliq solinadigan shkaladagi stavkalar bo'yicha soliq solinadigan daromadlar				
Soliq solinadigan shkaladagi stavkalar bo'yicha soliq solinadigan daromadlar – jami				
shundan:		x	x	X
Ayollarning o'ta zararli, o'ta og'ir mehnat sharoitlariga ega bo'lgan ishlab chiqarishlarda olgan daromadlari summasi		x	x	X
Vafot etgan xodimning oila a'zolariga yoki oila a'zosi vafot etganligi munosabati bilan beriladigan moddiy yordam summalari		x	x	X
Favqulotda holatlar munosabati bilan to'lanadigan moddiy yordam summalari		x	x	X
Boshqa hollarda ish beruvchi tomonidan beriladigan moddiy yordam summalari		x	x	X
Natura shaklida xodimlarga berilgan sovg'alar		x	x	X
Ilgari mazkur yuridik shaxsning xodimlari bo'lgan ishlamayotgan pensionerlar va mehnat qobiliyatini yo'qotgan shaxslar, vafot etgan xodimning oila a'zolariga berilgan sovg'alar va boshqa turlardagi yordam.		x	x	X
Mehnat shartnomasi bekor qilinganda to'lanadigan ishdan bo'shatish nafaqasi		x	x	X
Soliq agenti bilan mehnatga oid munosabatlarda bo'lmagan jismoniy shaxsning yozma arizasiga ko'ra jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i ushlab qolinmagan moddiy naf tarzidagi daromadlar		x	x	X
2. Eng kam stavka bo'yicha soliq solinadigan daromadlar				
Baland tog'li, cho'l va suvsiz hududlarda ishlaganlik uchun O'zbekiston Respublikasi Vazilar Mahkamasi tomonidan belgilangan koeffitsientlar bo'yicha qo'shimcha to'lovlar tariqasida olingan daromadlar				
Korxonaga, muassasalar, tashkilotlar tomonidan qishloq xo'jaligi ishlariga yuborilganda shu ishlarni bajarishdan olingan daromadlar (qishloq xo'jaligi korxonasi tomonidan to'ldiriladi)				
Mol-mulknii ijaraga berishdan olingan daromadlar				
Jismoniy shaxslarga xususiy mulk huquqi asosida tegishli bo'lgan ko'chmas mulkni realizatsiya qilishdan olingan daromadlar				
Jami daromadlar				

Rahbar _____ (imzo)

Bosh buxgalter _____ (imzo)

Daromad turlari	Hisoblangan daromad	Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'ining umumiy summasi	Shundan	
			byudjetga ushlab qoling'an summa	ShJBPH ga ushlab qoling'an summa
3. Dividendlar va foizlar shaklidagi daromadlar				
Dividendlar				X
Foizlar				X

4. JAMI 1,2,3-BANDLAR BO'YICHA				
---------------------------------------	--	--	--	--

5. Imtiyozlar (soliq solishdan ozod etilgan daromadlar)

Daromad turi	Satr kodi	Daromad summasi
JAMI (01-satr+02-satr+03-satr):	01	
1. O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 179-moddasiga muvofiq (imtiyozning bandi va mazmuni ko'rsatiladi) (021-02...- satrlar yig'indisi) ¹ shu jumladan:	02	
---	021	X
19) dividendlar tarzida olingan va dividend to'lagan yuridik shaxsning ustav fondiga (ustav kapitaliga) yo'naltirilgan daromadlar	022	
---	023	
31) O'zbekiston Respublikasi oliy o'quv yurtlarida ta'lim olish uchun (o'zining o'qishi yoki yigirma olti yoshga to'lmagan farzandlarining o'qishi uchun) yo'naltiriladigan fuqarolarning soliq solinadigan ish haqi va boshqa daromad summalari	024	
31) O'zbekiston Respublikasi Xalq bankidagi fuqarolarning shaxsiy jamg'arib boriladigan pensiya hisobvaraqlariga ixtiyoriy ravishda yo'naltiriladigan fuqarolar ish haqi va boshqa daromadlari summalari	025	
	02...	
2. O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 180-moddasiga asosan (imtiyozning bandi va mazmuni ko'rsatiladi) (031-03...- satrlar yig'indisi) shu jumladan:	03	
	031	X
	032	
	03...	
3. Boshqa normativ-huquqiy xujjatlar asosida – jami (normativ- huquqiy xujjatning nomi, sanasi, raqami, shuningdek imtiyozning bandi va mazmuni ko'rsatiladi) (041-04... -satrlar yig'indisi): shu jumladan:	04	
	041	X
	042	
	04...	

¹ jamg'arib boriladigan majburiy pensiya badallari bundan mustasno

Rahbar _____

(imzo)

Bosh buxgalter _____

(imzo)

M.O'.

STIR

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

**Tovarlarning ayrim turlari bilan chakana
savdo qilish va ayrim turdagi xizmatlar
ko'rsatish huquqi uchun yig'imlar
HISOB-KITOB**

Faoliyat turi	Ruxsat guvohnomasi (mahalliy ijro etuvchi hokimiyat organining qarori)		Tovarlarning ayrim turlari bilan chakana savdo qilish va ayrim turdagi xizmatlar ko'rsatish huquqi uchun yig'im stavkasi (eng kam ish haqiga karrali miqdorda)	Eng kam ish haqining miqdori	Byudjetga to'lanishi lozim bo'lgan yig'im summasi (4-ust. x 5-ust.)
	raqami	berilgan sanasi			
1	2	3	4	5	6

Izoh:

1. Tovarlarning ayrim turlari bilan chakana savdo qilish va ayrim turdagi xizmatlar ko'rsatish huquqi uchun yig'im bo'yicha hisob-kitob faoliyat amalga oshirilayotgan joydagi davlat soliq xizmati organiga:

yil davomida tegishli ruxsat guvohomasini (mahalliy ijro etuvchi xokimiyat organining qarorini) olgan soliq to'lovchilar tomonidan - ruxsat guvohomasi (mahalliy ijro etuvchi xokimiyat organining qarori) berilgan kundan e'tiboran o'n kundan kechiktirmasdan;

faoliyat yuritayotgan soliq to'lovchilar tomonidan - har yili hisobot yilining 15 yanvarigacha taqdim etiladi.

2. Yig'im obyekt va eng kam ish haqining miqdori o'zgargan taqdirda soliq to'lovchilar aniqlashtirilgan hisob-kitobni navbatdagi to'lov muddatidan kechiktirmay taqdim etishi shart.

Rahbar

_____ (imzo)

Bosh buxgalter

_____ (imzo)

O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2011-yil 8-sentyabrdagi “Davlat pensiyalarini tayinlash va to‘lash tartibini yanada takomillashtirishga yo‘naltirilgan normativ-huquqiy hujjatlarni tasdiqlash to‘g‘risida”gi 252-son qarori bilan tasdiqlangan “Davlat pensiyalarini tayinlash va to‘lash tartibi to‘g‘risida” Nizomning 1-Ilovasi

**Urush qatnashchilariga tenglashtiriladigan shaxslar
RO‘YXATI**

1941-yil 22-iyundan 1945-yil 9-maygacha Ikkinchi jahon urushi (keyingi o‘rinlarda Ikkinchi jahon urushi deb yuritiladi) va boshqa urushlar davrida harakatdagi armiya tarkibiga kirgan harbiy qismlar, shtablar va muassasalarda xizmatni o‘tagan, shuningdek, O‘zbekiston Respublikasini himoya qilishda ishtirok etgan harbiy xizmatchilar «Fuqarolarning davlat pensiya ta‘minoti to‘g‘risida»gi O‘zbekiston Respublikasi Qonunining 28-moddasi “j” bandiga muvofiq pensiyalarga ustama pul olishga haqli bo‘lgan urush qatnashchilari hisoblanadilar.

Quyidagilar urush qatnashchilariga tenglashtiriladilar:

a) 1941-yilning 22-iyunidan 1954-yilning 31-dekabrigacha bo‘lgan davrda qiruvchi batalonlar, vzvodlar va xalqni himoya qiluvchi otryadlar tarkibida sobiq SSSR hududida jangovar harakatlarda ishtirok etgan shaxslar;

b) Ikkinchi jahon urushi va fuqarolar urushi davrida partizan otryadlari va qo‘shilmalarida yoki yashirin ishlarda bo‘lgan shaxslar;

v) Ikkinchi jahon urushi yillarida harakatdagi armiya tarkibida yoki harakatlar ketayotgan joylarda xizmatni o‘tagan sobiq SSSRning Ichki ishlar vazirligi organlari va Davlat xavfsizligi qo‘mitasi organlarining boshliqlar hamda oddiy xodimlar tarkibidan bo‘lgan shaxslar;

g) Ikkinchi jahon urushi davrida harakatdagi armiya va flotlar tarkibidagi qismlar hamda bo‘linmalarda balog‘at yoshiga yetgunga qadar polk o‘g‘illari va yungalar sifatida yurgan shaxslar;

d) Ikkinchi jahon urushi davrida temir yo‘llarning front yaqinidagi uchastkalarida, mudofaa chizig‘i inshootlarida ishlagan, harbiy-dengiz bazalari, aerodromlar hamda harbiy harakatlar ketayotgan joylardagi boshqa harbiy obyektlar qurilishi ishlarida qatnashgan xodimlar;

e) harakatdagi armiya tarkibida ishlagan yollanma xodimlar tarkibidan bo'lgan shaxslar;

j) Ikkinchi jahon urushi davrida fashist konslagerlari (getto va zo'rlik bilan ushlab turiladigan boshqa joylar)da bo'lgan (tutqunlar, shu jumladan, bolalar) shaxslar;

z) Leningrad shahri qamali davrida shaharning korxonalari, muassasalari va tashkilotlarida mehnat qilgan va «Leningrad mudofaasi uchun» medali hamda «Qamaldagi Leningrad fuqarosiga» nishoni bilan taqdirlangan shaxslar;

i) 1956-yilning 24-oktyabridan 1956-yilning 10-noyabrigacha bo'lgan davrda Vengriya hududidagi jangovar harakatlar davrida harbiy qismlar, shtablar va muassasalarda xizmatni o'tagan harbiy xizmatchilar;

k) harbiy harakatlar ketayotgan mamlakatlarda o'z baynalmilal burchlarini ado etgan, tinchlik o'rnatuvchi kuchlar tarkibida ishtirok etgan harbiy xizmatchilar, ichki ishlar va milliy xavfsizlik xizmati organlarining boshliqlar va oddiy xodimlar tarkibidan bo'lgan shaxslar.

“Davlat pensiyalarini tayinlash va to‘lash tartibi to‘g‘risida” Nizomning 2-Ilovasi

Urush nogironlariga tenglashtiriladigan shaxslar RO‘YXATI

1941-yil 22-iyundan 1945-yil 9-maygacha Ikkinchi jahon urushi (keyingi o‘rinlarda Ikkinchi jahon urushi deb ataladi) va boshqa urushlar davrida harakatdagi armiya tarkibidagi harbiy qismlar, shtablar va muassasalarda xizmatni o‘taganda, shuningdek, O‘zbekiston Respublikasini himoya qilishda yaralanish, kontuziya olish, mayiblanish yoki kasallanish natijasida nogiron bo‘lib qolgan harbiy xizmatchilar «Fuqarolarning davlat pensiya ta‘minoti to‘g‘risida»gi O‘zbekiston Respublikasi Qonunining 12-moddasi «a» bandida va 28-moddasining «a» va «b» bandlarida nazarda tutilgan shartlar va normalarga ko‘ra pensiya bilan ta‘minlanishga haqli urush nogironlari hisoblanadilar.

Quyidagi nogironlar urush nogironlariga tenglashtiriladilar:

a) sobiq SSSR va O‘zbekiston Respublikasi chegaralarini qo‘riqlash paytida yaralanish, kontuziya olish, mayiblanish yoki kasallanish natijasida nogiron bo‘lib qolgan harbiy xizmatchilar;

b) 1941-yilning 22-iyunidan 1954-yilning 31-dekabrigacha sobiq SSSR hududida harakat qilgan hamda qiruvchi batalonlar, vztvodlar va xalqni himoya qiluvchi otryadlarda xizmat qilgan davrda yaralanish, kontuziya olish, mayiblanish yoki kasallanish natijasida nogiron bo‘lib qolgan shaxslar;

v) temir yo‘llarning front yaqinidagi uchastkalarida ishlagan, mudofaa inshootlari, harbiy-dengiz bazalari, aerodromlar va boshqa harbiy obyektlar qurilishi ishlarida qatnashgan hamda Ikkinchi jahon urushi davrida urush bo‘layotgan joylarda yaralanish, kontuziya olish, mayiblanish yoki kasallanish natijasida nogiron bo‘lib qolgan xodimlar;

g) Ikkinchi jahon urushi davrida partizan otryadlari va qo‘shilmalari tarkibida yoki yashirin ishlarda bo‘lgan davrda yaralanish, kontuziya olish, mayiblanish yoki kasallanish natijasida nogiron bo‘lib qolgan shaxslar;

d) harakatdagi armiya tarkibidagi ishlarda yaralanish, kontuziya olish, mayiblanish va kasallanish natijasida nogiron bo‘lib qolgan yollangan tarkibdagi shaxslar;

e) Ikkinchi jahon urushi davrida fashist konslagerlarida (getto va zoʻrluk bilan tutib turiladigan boshqa joylarda) boʻlgan davrda yaralanish, kontuziya olish, mayiblanish va kasallanish natijasida nogiron boʻlib qolgan shaxslar (tutqunlar, shu jumladan, bolalar);

j) tinchlik oʻrnatuvchi kuchlar tarkibida qatnashish, shuningdek, harbiy harakatlar ketayotgan mamlakatlarda baynalmilal burchlarini ado etish tufayli yaralanish, kontuziya olish, mayiblanish yoki kasallanish tufayli nogiron boʻlib qolgan harbiy xizmatchilar, ichki ishlar organlari va milliy xavfsizlik xizmatining boshliqlar va oddiy xodimlar tarkibidan boʻlgan shaxslar;

z) harbiy xizmatdagi vazifalarini (xizmat vazifalarini) bajarish paytida yaralanish, kontuziya olish, mayiblanish va kasallanish natijasida nogiron boʻlib qolgan harbiy xizmatchilar, ichki ishlar organlari va milliy xavfsizlik xizmatining boshliqlar va oddiy xodimlar tarkibidan boʻlgan shaxslar;

i) oʻquv mashgʻulotlari yoki tekshirish uchun yigʻinlarga chaqirilgan va shu yigʻinlarda oʻz xizmat burchlarini bajarayotib yaralanish, kontuziya olish, mayiblanish va kasallanish natijasida nogiron boʻlib qolgan harbiy majburiyatli shaxslar.

MUNDARIJA:

Kirish	3
“Jismoniy shaxslarni soliqqa tortish” fanining predmeti va uni o‘rganish usullari	6
O‘zbekiston Respublikasida jismoniy shaxslardan olinadigan soliqlar va ularning ahamiyati	11
Jismoniy shaxslar daromadlarining shakli va ularni soliqqa tortishning asoslari	27
Tadbirkorlik faoliyati bilan shug‘ullanuvchi jismoniy shaxslarni soliqqa tortish	54
Jismoniy shaxslarga daromadlar to‘g‘risidagi deklaratsiya asosida soliq solish	63
Jismoniy shaxslarning egalik huquqidan kelib chiqadigan soliq majburiyatlari	78
Jismoniy shaxslarni soliqqa tortishning xorijiy mamlakatlar amaliyoti.....	94
Jismoniy shaxslar tomonidan soliq majburiyatlarini bajarilishini nazorat qilish	122
“Jismoniy shaxslarni soliqqa tortish” fani bo‘yicha test variantlari	133
Atamalar sharhi	155
Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati	172

A.JO'RAYEV, M.USMANOVA

JISMONIY SHAXSLARNI SOLIQQA TORTISH

O'quv qo'llanma

Bilim sohasi: 200 000 – "Ijtimoiy soha, iqtisod va xuquq"

Ta'lim sohasi: 230 000 – "Iqtisod"

Ta'lim yo'nalishi: 5230800 – "Soliqlar va soliqqa tortish"

Muharrir: A.Tilavov

Texnik muharrir: Yu.O'rinov

Badiiy muharrir: I.Zaxidova

Musahhah: D.Kenjayeva

Dizayner: Yu.O'rinov

Nash.lits. № AI 245. 02.10.2013.

Terishga 01.10.2015-yilda berildi. Bosishga 21.10.2015-yilda ruxsat etildi.

Bichimi: 60x84 1/16. Ofset bosma. «Times» garniturasida. Shartli b.t. 13,5.

Nashr b.t. 13,25. Adadi 500 nusxa. Buyurtma №82.

Bahosi shartnoma asosida.

«Sano-standart» nashriyoti, 100190, Toshkent shahri,
Yunusobod-9, 13-54. e-mail: sano-standart@mail.ru

«Sano-standart» MCHJ bosmaxonasida bosildi.

Toshkent shahri, Shiroq ko'chasi, 100-uy.

Telefon: (371) 228-07-94, faks: (371) 228-07-95.

«Sano-standart»
nashriyoti

ISBN 978-9943-348-86-8

9 789943 348868